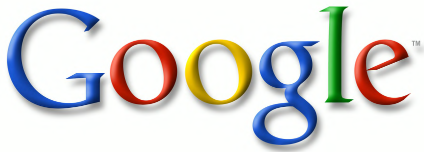
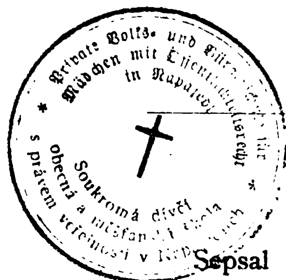

ŽIVOT

Karla Jaromíra Erbena.

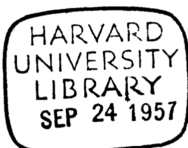
Sepsal

VINCENC BRANDL.

V BRNĚ 1887.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
SEP 24 1957

lodonosné símě, které Dobrovský do nivy české zasel, vzešlo zdárněji a mohutněji, nežli ctihodný tvůrce slavistiky myslil. Ačkoli překvapen jsa ruchem, jenž se již začátkem tohoto století v království českém ozýval, r. 1816 příteli svému Cerronimu rozradostněn psal: »Jak přece vlastenectví všude se hýbá a povznáší,« nicméně do své smrti neměl pevné důvěry té, že lid český po dvě století utrmácený a zbídačený tak se vzmůže a vzpruží, aby všestranným vývojem v literatuře, v socialní organisaci a v pokroku průmyslovém závoditi mohl o palmu s ostatními národy, které se hrdě jmenují kulturními. Ale přese všecku nedůvěru Dobrovského byl národ náš probuzen k novému, netoliko zdánlivému, nýbrž ke skutečnému a energickému životu, a jako podle krásné báje lidu našeho duše z umrlého těla do výšin se povznáší ve způsobě ptačí, tak genius národa českého mohutným třepetáním křídel svých probuzoval obyvatele pyšných paláců a chatrných chyší, aby vstávali k práci pilné, ku které jaro vlasti je volá. V úkrytě horských krajin, v útulku schovaných před nepřejným světem chyší nalezl genius český sympathický ohlas v duších Čechů věrných, ve kterých starožitný otců mrav jako jiskra tlel, aby v době příznivé v plápolavý oheň lásky k vlasti se rozplamenati mohl, té lásky, z níž se rodí neklamná víra, že i hory přenáší. Jen tímto svatým zápalem, jen touto skalopevnou důvěrou v sebe i v genia svého překonali první bojovníci za právo a osvětu národní všecky obtíže, překážky a nesnáze, jež cesty, po kterých kráčeli, jim zatarasovaly; oniť byli

vykupitelé z jařma nesvobody a mrákoty duchové a jakož žádné vykoupení a spasení bez oběti a trýzně vykupitelů býti nemůže, tak také bojovníci, kteří o zvelebení lidu českého se namáhali, zakusili zloby, nenávisti a pronásledování světa v míře vrchovaté a mnohý z nich vypil kalich hořkostí až na dno. Veliká tragoedie světové historie, která se jmenuje pašijí národa českého, odráží se také v životě vzkřísitelů jeho: jako veškeren lid český strádal a trpěl, tak strádali a trpěli i ti, kteří toho lidu se ujímali. A byl-li národ český tragickým osudem zastižen ne bez skutečné viny své, byla vina prvních bojovníků jeho v době naší ryze ethická, že totiž lahodnost individualního života obětovali velikému účelu: povznésti a zvelebiti lid, jenž podle výroku historie k věčnému ponížení odsouzen býti se zdál.

Kus takové pašije, vtělené v životě individualním, nakreslíme podjímajíce úkol vylíčiti život Karla Jaromíra Erbena,[1]) jenž pílí neúmornou, pracovitostí neoblomnou, povahou tichou a skromností neobyčejnou Jungmannovi podoben jsa tím od »tichého genia« se lišil, že dlouho zápasiv v boji o bytí, o chléb vezdejší, teprve v pozdějším věku svém přišel k postavení, které jej největších starostí materialních zbavilo. Tento zápas jeho s nepřízní života i okolností byl tím záslužnější, čím slabší tělo, čím chatrnější zdraví jeho bylo. Ale v tom slabém těle háral silný duch, jenž pevnou vůli neduživost tělesnou překonával; vřela v něm ona tichá nadšenost, která sice bez okázalosti ale s energií svěží věrna sobě zůstávajíc jde za svým cílem přímo, neohlížejíc se ani v pravo ani v levo, ona energie, která dny života považuje za dny robotní, jimiž národu svému jsme povinni, která den co den snáší kamení, aby na díle sama stavěla, na díle pak potomkům stavivo zůstavila, z něhož se zbudovati má chrám osvěty a slávy národní. S hrdým vědomím Čechové o sobě říci mohou, že přese všecky překážky zdárně a rychle pokročili, že národ český zrodil v pravý

[1]) Tento životopis Erbenův vyšel v pražském Světozoru na r. 1883, odkud jej téměř beze změny otiskujeme, poněvadž s mnoha stran si toho přáno bylo. — Vyslovuji srdečné díky všem, kteří mi jakkoli při spisování tom přispěli. Předkem děkuji ctěné rodině Erbenově za laskavé zapůjčení korrespondence pozůstalé po nebožtíkovi; děkuji p. vyššímu radovi Rybičkovi, p. děkanu Roštlapilovi za dopisy, které nebožtík Erben těmto dvěma důvěrným přátelům svým činil; děkuji dru. F. Račkimu a sl. Matici Horvatské za listy Erbenovy k Stanku Vrazovi, pak p. dru. Rezkovi, p. far. Kopeckému v Miletíně, p. podkrajskému J. Lhotovi a p. sudímu Havlíkovi, kteřížto oba mne vzácnými zprávami z mládí Erbenova podělili.

čas pravé muže, jichžto život byla jedna práce, jedna oběť, a jichžto jediný podíl za to byl vděk dobrých, ale více ještě pronásledování nepřátel. —

Jeden z nejspolehlivějších a nejnezištnějších pracovníků na národu roli dědičné, jížto v letech třicátých veliká třísla ještě úhorem ležela, byl Karel Jaromír Erben. Narodil se v krajině, kde vlnovité vyvýšeniny půdy již pozbyly tvrdosti severního pohoří a znenáhla se sklánějí k úrodným nivám Labským, tak že chladné větry půlnoční již nejsou na závadu, aby všeliká polní i zahradní úroda výborně dařiti se nemohla. Vyrovnání velikých protiv krajinných, horstva a noviny, tím, že jedna v druhou povlovně přechází, jest hlavní ráz krajiny kralovéhradecké, a tomu rázu přiměřen jest i lid tamější, který na způsob horalů starožitný mrav sice zachovává, nicméně však, jak obyvatelé rovin, rozšířenější obzor a následkem toho bystřejší názor světa má, jenž jej uspůsobuje rychle chápati a hluboce cítiti vše, co ostatním světem hýbá. Přirozená krása krajiny té zvýšena jest pilnou rukou českou, kteráž užívajíc podmínek přírodou poskytnutých povrch země tam tak zušlechtila, že se oku zdá býti velikým parkem, jakož také Erben r. 1869 příteli Rybičkovi psal, že rodný kraj jeho mu »přicházel jako nesmírný, překrásný park, tak že jsem se pohledu naň ani nasytiti nemohl.« V této požehnané krajině, od dávných věků pouze zpěvným lidem českým obydlené, na blízku Králové Dvora, při samých »tmavých lesích Miletínských« stála kolébka Erbenova v městečku Miletíně, kde se dne 7. listopadu 1811 v domě pod č. 142 narodil.

Otec, jmenem Jan, byl vyučen ševcovství, avšak záhy toho řemesla nechav, dal se na sadařství, které, maje při domku svém zahrádku, dychtivě pěstoval a zároveň také ovoce v cizích zahradách kupoval, by z výtěžku snáze rodinu svou živil; zalíbil si v ovocnářství tak, že i později, když po smrti manželky nějaký čas u syna svého v Praze bydlel, z jara Prahu opouštěl, aby ovoce v některé zahradě zakoupil, jež potom až do uzrání a prodání hlídal. Byl vzrůstu malého, ducha bystrého, pilný čtenář, muž poctivý a z míry dobrý, jenž jsa úslužný ku všem o rodinu pečlivě se staral. Tato úslužnost a bystrost ducha přešly z otce na syna, kdežto po matce Karel dědil vážnost, opravdovost povahy a mysli, ale bohužel také zárodek souchotin a choré tělo vůbec, tak že jako matka jeho po celý život často postonával a

jen svědomitou střídmostí šedesátého roku věku svého se dočkal. Matka, jménem Anna, byla dcera miletínského učitele, Františka Žáby,[1]) jenž pro zásluhy své o mládež v městečku všeobecně ctěn byl a milován. Byla vzrůstu štíhlého, úzkých prsou a churavějíc často byla letory tiché, k zádumčivosti nakloněné, ale hořela upřímnou láskou k synovi, jí podle těla a duševního nadání velmi podobnému. Ač neduživá, přece byla pečlivá a starostlivá hospodyně, v jejížto domácnosti lad a sklad, čistota a vzorný pořádek panovaly, tak že Erben na matce příklad měl a od ní se naučil, přísnou spořádanost ve všem zachovávati, vlastnost to, kterou se po celý život svůj vyznamenával.

V této tiché domácnosti travil Erben dětská léta. Ač matka jej vší laskavostí opatrovala, nedužil ustavičně a někdy tak povážlivě, že rodičové již mu netušili a vyhasnutí jeho očekávali, jakož sám o tom zprávu dává, když roku 1856 přítele Rybičku, jehož synáček tehda nebezpečně byl nemocen, v truchlivosti jeho těšil: »Při dětech, dokud jen život v nich, vždy jest naděje, že se zotaví; ano i já sám náležím mezi takové, kteří za svého prvního mládí obnášeni byli svíčkou. Ovšem že se mi mnoho síly tělesné potom za podíl života nedostalo.« Nestatečnost zdraví a slabost těla byly na příčině, že rodičové nekvapili, aby mladý Karel školy navštěvoval, aniž si přáli, aby řemeslu se učil, nýbrž ustanovili se na tom, aby se stal učitelem. Za tou příčinou cvičili jej děd i strýc, František a Josef Žába, důkladně v hudbě, ku které Karel veliké měl nadání a v níž také znamenité pokroky činil; znalost hudby přišla mu později velmi vhod, nejen když národní písně a nápěvy k nim sbíral, nýbrž když se mu starati bylo o výživu svou. Ale úmyslu, aby Karel se stal učitelem, rodičové záhy vzdáti se musili, poněvadž se při něm vyvinul nedostatek při mluvení, an precipitoval a často velmi nápadně v řeči se zatrhoval anebo zamlčoval. Sotva také by byl snesl námah stavu učitelského, jelikož slabé jeho plíce by nebyly připustily, aby denně několik hodin hlasitě mluvil. Zatím Karel školu již delší čas navštěvoval a čím zdárněji vlohy jeho se ukazovaly, tím větší stávala se starost rodičů, co s ním počíti? Z této nesnáze vyprostil je šlechetný kněz Jan Arnold, muž mládeži otcovskou péčí nakloněný, který zvláště k tomu hleděl, aby důkladně byla

[1]) Učiteloval v Miletíně do r. 1817, načež na jeho místo nastoupil syn jeho Josef, který jako devadesátník tuším v červenci r. 1882 zemřel.

vzdělávána. Stav se r. 1821 farářem v Miletíně a pozorovav ve škole neobyčejné nadání Erbenovo, měl rodiče k tomu, aby syna vyššímu studium věnovali. Ale k tomu tehda nevyhnutelně potřebí bylo znalosti němčiny. I o to se postaral farář Arnold vyzvav kaplana svého, Ant. Černého, rodáka Hořického, aby nadanější žáky v němčině cvičil. Horlivý kněz mladý jal se tedy několik bystřejších hochů němčině vyučovati, mezi nimiž byli Jan Hlavatý, Jan Laušmann, Jan Richter, Vít Levit, Jan Lhota[1]) a náš Erben. Na podzim r. 1825 vedl obětavý kaplan své žáky do Králové Hradce ke zkoušce ze čtvrté třídy normální a dožil se té radosti, že všichni jeho žáci s výtečným prospěchem obstáli, ač ovšem pak v první třídě latinské ještě dosti trudně s němčinou zápasiti musili. Farář Arnold, ukazovav ku skvělému výsledku zkoušky, přiměl rodiče Erbenovy k tomu, aby syna dali na studia gymnasialní. Tito, majíce jen skrovničkých důchodů, umínili si dáti syna do blízkého Králové Hradce, aby mu tam chléb a jiné stravní věci snadně posílati mohli. A tak otec zavedl našeho Karla dne 2. listopadu 1825 do Hradce na studia gymnasialní;[2]) časté nemoci byly na příčině, že Karel maje již 14 roků teprvé do první latinské třídy vstoupil,

Hradec Králové byl tehda pravým semeništěm českého vlastenectví; toho času působil tam na gymnasii výtečný Klicpera, od r. 1820 také horlivý Chmela, Moravan z Třebíče, kteří s opatrností, jaké tehda potřebí bylo, mládež sobě svěřenou ku čtení českému vedli, lásku k mateřskému jazyku v ní podněcovali a tím vědomí české v ní probuzujíce svatý zápal vlastenectví v srdcích mladistvých rozžíhali; ti pak probuzovali opět vrstevníky své, kteří pod ostatními profesory gymnasia královéhradeckého studovali, a takto rozšířila se blahodárná činnost obou mužů dotčených na celé gymnasium, na všechny žáky.[3]) V Hradci položil Erben pilností a svědomitostí netoliko základy k rozsáhlým vědomostem, nýbrž stal se také uvědomělým vlastencem a naučil se tam také státi o svých nohou, jsa nucen spoléhati jen na sebe a sám se

[1]) Laušmann umřel jako děkan v Holohlavech, Levit jako lékař v Hořicích, Hlavatý žil (r. 1883) jako děkan v Kostelci nad Orlicí, Richter byl notářem v Poděbradech a Lhota c. k. podkrajským na odpočinku v Miletíně.

[2]) Školní rok začal tehda listopadem.

[3]) Erben sám studoval gramatikální třídy pod prof Reisigem, humanitní třídy pod prof. Němečkem.

starati o všecky potřeby, zvláště když do čtvrté třídy gymnasialní vstoupil. Dostávaje z domu jen skrovnou podporu chlebem a máslem, dobýval si ostatního nákladu na šaty a knihy vyučováním hudbě v domech měšťanských a úřednických, a bylo mu tedy zápasiti s nedostatky různými. Ale v tomto zápasu ustálila se a zmohutněla jeho mravní povaha, tam nabyl té síly, kterou po celý život svůj osvědčoval — nedati se odstrašiti žádnou překážkou, tam se naučil uskrovniti sobě, s málem se spokojiti, aby tím snáze a neodvisle vlasti mohl sloužiti.

Ta doba, která jinochům bývá rájem, Erbenovi nebyla zlatým věkem; ještě r. 1865 připomíná sobě trampoty a starosti, které za studijních let v Hradci Králové zkusil; psal totiž téhož roku příteli Roštlapilovi, který jej k sobě na Opočno zval, že by se rád ještě jednou za svého živobytí podíval do Hradce Králové, »kde první mé studie počaly, kde jsem zápasiti musil netoliko s němčinou a s knihami školními, ale tím více s potřebami života, jež jsem si také sám musil vydělati. Mnozí pohlížejí na léta mladosti své jako na uplynulý zlatý věk, žádajíce si jeho, by možné bylo, zase nazpět — ale já si toho nežádám nikoli!«

Avšak, ačkoli nedostatky všelijak jej tížily, ač mnoho času denně vyučováním obětovati musil, byl přece po celé gymnasium mezi výtečnými žáky, jejž všichni pro tichou povahu a jemné chování milovali. Starosti o výživu jej sice skličovaly, ale duch jeho jimi nepozbyl pružnosti, naopak zjevoval se při něm již tehda směr idealní, který, jako obyčejně při nadaných jinoších, básnickou náladou a básnickými pokusy se ukazoval. Zápasil sice v nižších dvou třídách dosti trudně s němčinou, ale osvojii si ji pak rychle tou měrou, že první svůj pokus básnický sepsal německy. Který, když o prázdninách r. 1829 jako nastávající poeta t. j. žák první humanitní třídy, soudruhům miletínským na hrází rybníka »Penížka« předčítal, líbil se všem a chválili jej za to; mezi chválou podotknul J. Lhota, který jsa o rok před Erbenem ve studiích v Jičíně studoval, že profesor Šír říká, kdo německy básní a píše, že zanáší dříví do lesa, že Němci mají bez toho dosti rozsáhlou literaturu a Čech tedy aby pečoval o zvelebení literatury své národní. Slova Šírova padla na dobrou půdu a již roku následujícího (1830) četl Erben, nastávající tehda rhetor, o prázdninách druhům svým českou báseň Řevnivý; chválili ji všichni a přítel Lhota, který se do prvního ročníku filosofického

do Prahy odebrati měl, žádal Erbena, aby mu báseň svěřil, že ji v Praze listu »Čechoslav« odevzdá, který tenkráte pod redakcí Langera, Tomíčka a Šumavského vycházel. A tak vyšla první práce Erbenova, tehdy dvacítiletého, r. 1832 v šestém svazku Čechoslava:

Řevnivý.

Ó nebe, černé nebe,
Slyš krutou tužbu mou;
Ach tobě svěřím sebe,
Ty věrné, strašné nebe,
Ó kryj mne nocí svou!

Já choval v ňádrech hádě,
Ó! krásné na pohled;
Ha, ku své vlastní zrádě
Sem v ňádrech choval hádě,
Bych cítil jeho jed.

Ha, blesky, kde jste dlily,
Když věrnost mluvila?
Ha, proč ste nesvítily,
Vy blesky kde jste dlily,
Když slib svůj zrušila?

Ó pročs mne nepohřbila,
Ty země, v temnost svou,
Když jeho políbila?
Ha, pročs ji nepohřbila,
Pročs nesla nevěrnou?

Významné pro tehdejší poměry literární v Čechách jest, že tato báseň, v níž nedostatek opravdové energické vášně pathosem řečnickým se nahražuje, vřadila Erbena již tehda mezi spisovatele, kteří jej, když r. 1831 do Prahy přišel, do tovaryšstva svého přijali; jak on sám o básni té soudil, poznati lze z toho, že jí do sbírky svých básní, Kytice, nepřijal.

Ukončiv gymnasialní studia roku 1831 toužil po zlaté Praze aby v tomto středu českého života ve studiích pokračoval. Avšak nekynula mu žádná k tomu naděje; v Hradci Králové rodičové jej jakž takž podporovali posýlajíce mu chléb a jiné stravní věci; ale kterak to do vzdálené Prahy posýlati, kam zřídka kdy jen

příležitost se naskytla? Na peněžitou podporu nebylo ani mysliti, jelikož skrovnost důchodů rodičových toho nedovolovala. Ustanoveno tedy, že do Prahy se nevypraví. Když kollegové na cestu se vydali, aby v Praze filosofickému studiům se věnovali, provázel je Erben kus cesty a srdečně s nimi se rozloučiv vrátil se s těžkým srdcem a mysli smutnou domů, vida naději všecku zničenu napájeti ducha ze zřídla vyšších věd. Avšak smutný návrat Erbenův vzbudil v Miletíně zvláštní soucit, jenž ihned účinným se osvědčil; vrchnostenští úředníci na zámku sebrali totiž mezi sebou částku peněz, která dostačovala zapraviti útraty na cestu a z níž také zbývalo, aby Erben nějaký čas v Praze se vydržovati mohl. To když později uslyšel statkář miletínský, Falge, pokračoval v šlechetném skutku svých úřadníků a podporoval Erbena v Praze měsíčným, ovšem ne velikým příspěvkem.

Tak se vyplnilo horoucí přání Erbenovo dostati se do Prahy. Kolegové nemálo a velmi radostně byli překvapeni vidouce milovaného druha třetí den, co se s ním byli za Miletínem rozloučili, již v Praze a uvítali jej srdečně a upřímně. Avšak i starší vlastenci, Langer, Tomíček, Šumavský přišli mu rádi vstříc jako básníkovi, v kterém veliké naděje skládali; přijali jej za spolupracovníka svého listu a uvedli jej mezi ostatní literáty, jako byli Tyl, Štorch, Malý, Zap, Filípek, Rubeš, Hajniš atd., kteří se večerní dobou u Stupartů, později u Komárků v Starém Ungeltě scházívali. Na začátku svého pobytu v Praze Erben ovšem málo tyto schůze navštěvoval, ve kterých účastníci o literatuře, o potřebách časopisů a všelikých tužbách i snahách vlasteneckých rozmlouvali; vřelejší účastenství v tom měl teprve, když do práv vstoupil, poněvadž tehda teprv jeho hmotné poměry poněkud se zlepšily tím, že mu mimo vyučování hudbě také poskytnut jiný výdělek. Prožil léta studia filosofického a právnického jako tisíce chudých studentů: starost o výživu stíhala starost o potřeby jiné, ale nedostatek důchodů hájil jeho před prostopášným životem a mařením času, nutil užívati každé volné chvíle ke studování a vzdělávání sebe sama; tím také zachoval si ideální směr při snahách svých a zlaté sny, jimiž každý snaživý, nad to více poeticky cítící mladík svou budoucnost ozdobuje, zastkvěly se také Erbenovi září nejkrásnější. Ovšem že snové ti nejvíce naplněni byli vlastenectvím; vlasti sloužiti, jí pracovníky probouzeti a ji

oslaviti, bylo již tehda cílem jeho, jak to později velmi krásně vyjádřil v básni Večer:

Srdce moje, jak je ti?...
Vzhůru tam bych stoupilo,
Lásku k vlasti budilo.
Srdcem rázným zvučných zvonů
Rázně v srdce millionů
Synů českých mluvilo!

Za týmž cílem nesly se také snahy jeho přátel studijních. Povaha Erbenova nebyla podle toho, aby s každým v důvěrné přátelství vešel; byl málomluvný, přemýšlivý, zdrženlivý a tím poněkud nepřístupný; ale vida, že někdo k němu se hodí, přilnul k němu upřímným citem a stal se mu věrným, obětivým přítelem. V době té začalo přátelství jeho s Karlem Havlíkem, jejž hned v logice r. 1831 poznal a s nímž jako s vlastencem nezištným velmi důvěrný styk míval; v prvním roce práv seznámil se pak s Antonínem Rybičkou, mužem výtečným, jehož jemná mysl skalopevnému vlasteneckému přesvědčení až do těch poctivých šedin, nedávno od veškeré učené republiky české oslavených, po všecky doby života zůstala rovna. S oběma muži zůstal Erben až do smrti své v přátelství věrném a jmenovitě s Rybičkou dopisoval si po dvacet let (1850—1870) velmi horlivě, tak že dopisy ty nám podávají mnoho látky nejlepší k biografii jeho. Rovněž milým přítelem byl mu a zůstal až do smrti dr. Jan Melichar, lékař v Křížanově na Moravě, který s ním r. 1836 nějaký čas na Karlově náměstí bydlel a o němž dva měsíce před smrtí svou dne 19. září 1870 Rybičkovi psal: »Až budete psáti dr. Melicharovi, oznamte mu prosím, mé srdečné pozdravení; měl jsem velikou z toho radost, že mne letos v Praze navštívil. To také ještě jeden ze starých poctivců, kterých nyní již málo zbývá.« Jiní přátelé a kollegové Erbenovi z té doby jsou: nynější dvorský rada rytíř Neubauer, Volf, rada vrchního soudu brněnského, rada Mach v Praze, nebožtík policejní president pražský Ulmann, s nimiž všemi Erben důvěrně obcházel. Nejvíce však obcoval v právích Rybičkovi a Havlíkovi; sedávali spolu v jedné lavici a poněvadž všichni tři měli tmavomodré kabáty, zvána lavice ta »modrokabátnickou« (Blaurockbank); ve čtvrtém roce přidružil se k nim čtvrtý modrokabátník, Karel Seelig, který ještě r. 1862 jako okresní představený v Dolině v Haliči Erbenovi psal: »Snad

se potěšíte, když uslyšíte po tolika letech o jednom ze čtyř modrokabátníků, kteří ve čtvrtém roce práv v první lavici na pravé straně seděli.«

Přátelství s Karlem Havlíkem nabylo zvláštním způsobem pro Erbena veliké důležitosti tím, že náhodou přiveden jest k historickým studiím, jimžto k vůli později dráhy právnické opustil a všecek literatuře se věnoval. K návrhu Palackého měly se totiž čtyři svazky velikého v bibliotéce duchcovské chovaného díla Pavla Skály ze Zhoře, které obsahují věci české, pro české museum opisovati, ke kteréžto práci Josef Jungmann bývalého žáka svého Havlíka odporučil. Tento opět navrhl za druha v opisování přítele Karla Erbena, jemuž svěřeno příběhy české počínající s r. 1618 kopirovati. Měli tedy na několik let práci pojištěnu, které prázdný od přednášek čas denně asi tři neb čtyři hodiny obětovali; dostávali za opis půlarchového listu originalu 10 kr. konv. m. a tím získal Erben, který mimo to na klavír vyučoval, znamenitý měsíčný příspěvek na potřeby své. Ale nad to více měl z toho ten ohromný zisk, že tím opisováním poznal čistý a jadrný český sloh, an klasické fráse z díla toho zvláště si zaznamenával a pilně v pamět vštěpoval; tím záhy vytříbil se jeho sloh a nabyla řeč jeho oné čistoty jazykové a oné lahodnosti slohové, kterou tehdáž již vrstevníci při něm uznávali a pro kterou povždy k nejlepším mistrům češtiny a výtečným vzorům klasického jazyka českého počten bude. Na takový způsob osvojil si češtinu lépe než přednáškami J. Nejedlého, kterých r. 1834 navštěvoval proto, aby nějakého vysvědčení z češtiny dosáhl. Ještě jiný dobrý následek mělo opisování dotčené a to ten, že Erben, chtěje vniknouti do přípravných věd historických, v druhém roce práv (1835) slyšel přednášky pověstného profesora Hirzenfelda o diplomatice a heraldice. Nejdůležitější však bylo, že Erben tím opisováním se blíže seznámil s Palackým, jemuž pak i v nejtrudnějších dobách jeho života, když za reakce Bachovské v Praze osamocen žil, vděčnou a srdečnou upřímností oddán zůstal.

Ačkoli přednáškami, studiemi, vyučováním hudbě a opisováním díla Skálova velmi byl zaneprázdněn, nezanedbával přece musy básnické. Nejraději čítal spisy Čelakovského, jeho slovanské národní písně a ohlas písní ruských i liboval si v nich tak, že, jak přítel jeho dr. J. Melichar vypravuje, ani při obědě jich z ruky neodložil. Ovšem zvuky těchto písní dorážely na velmi

citlivou strunu jeho vlastního srdce a budily v něm sympathický ohlas: vždyť to srdce jeho právě v příčině té bylo nejjemněji naladěno a duše jeho zvláště byla nadána porozuměti tomu tajnému kouzlu, jímž národní píseň, z níž radost a žal srdce českého vyznívá, každého mile a mocně dojímá. Tím se také vysvětluje, že básně, které Erben tou dobou skládal, nesou se duchem národních písní a též formu jich na sebe berou právě tak, jako látky k nim vzaty jsou ze života národního. To platí o básni „Smolný var, jež z doby té pochází a r. 1834 ve Květech vyšla a pak také přijata jest do Kytice; ovšem i jiné pokusy některé pocházejí z doby té, jako Cizí host, kterážto báseň poněkud opravená vešla také v Kytici, pak Tulák, v němž básník holduje světobolu tenkráte oblíbenému a Horal Čech, kteréžto poslednější dvě básně nikdy tištěny nebyly. Poslední pak zní:

Horal Čech.

Tu přede vlastí stojím tváří,
Temeno hory pod nohou;
Má hlava ve sluneční záři,
Zraky se končejí s oblohou.

Hoi! ramenem tu zem obsáhnu —
Mé rámě hor těch ramení!
Veškerý vzduch do sebe vtáhnu —
Má touha nad oblohy sklepení!

O má vlasti, má vlasti česká,
Nechať tebe k ňadrám přivinu!
Nechať políbím tě co rosa nebeská
A v políbení rozplynu!

Avšak z toho vzletu idealního a nálady poetické Erben často byl vyrušován prosou života a to ve spůsobě její nejcitlivější a nejnebezpečnější — nedůživotí a nemocí těla. Plival často krev, nejvíce z rána; ale r. 1835, když byl v druhém roce práv, přišlo na něj tak silné chrlení krve, že několik lavoirů z něho se vychrlilo a on tak seslábnul, že Prahu opustiti a několik měsícův u rodičů v Miletíně meškati musil. Když se z toho záchvatu zotavil, měl od toho neduhu delší dobu pokoj, ač napotomně ještě několikráte silným chrlením krve stížen byl. Ve feriích téhož r. 1835 navštívil, jakož i dříve činil, Žebrák s přítelem Havlíkem, rodákem tamějším, a měl účastenství ve hrách divadelních, které

tehdáž ochotníci tam provozovali. Při těchto hrách, při nichž Erben byl více regisseurem než hercem, seznámil se s dcerou Františka Mečíře,[1]) Žebráckého kupce a purkmistra, Barborou, která jsouc v Praze na vychování taktéž na prázdniny domu přicházela a při ochotnických divadlech účinkovala. Z této známosti vyvinul se něžný poměr tak upřímný a věrný, že Erben Barboru pak za manželku pojal. Jí věnována jest báseň »Odchod«, kterou složil Erben r. 1836 odcházeje na konec prázdnin ze Žebráka, a později také do Kytice své přijal.

Již svrchu dotčeno, že Erben zvláště v rozčilenosti těžce a jaksi trhaně mluvil; za tou příčinou mu ovšem hra divadelní velice nesvědčila aniž se dařila. Chtěje však ochotníkům divadelním v Žebráce se zavděčiti sepsal k vyzvání Vojtěcha Nejedlého, děkana tamějšího, pro ně dvoaktovou veselohru se zpěvy Sládci nazvanou, v níž život maloměstský po dobré i slabé stránce jeho se líčí. Nový přítel Erbenův, P. Josef Vorel, kaplan Žebrácký a výtečný znatel hudby, opatřil v zimě r. 1836 kuplety nápěvy a tak provozováni »Sládci« poprvé v Žebráce dne 27. března 1837; později přičinil Erben ještě několik zpěvů opět Vorlem komponovaných a v této podobě dáváni »Sládci« ještě často na ochotnických divadlech netoliko v Žebráce, nýbrž také na jiných místech.[2])

[1]) Frant. Mečíř byl zámožný měšťan a obchodník. Dal se s bratrem svým, též kupcem v Radnicích do hledání kamenného uhlí a nalezli skutečně nedaleko Radnic dvoje hory na uhlí velmi bohaté; avšak dobývání stálo tolik peněz, že oba tam své jmění zakopali, ano tak se zadlužili, že po smrti Františka Mečíře dům a obchod jeho prodati se musel, by jen hory se zachovaly. O záležitosti té píše p. Havlík: »Šlo to krušně, neboť té doby nemělo uhlí zvláště u Radnic, kde již bylo více dolů uhelných, valného odbytu. Ucházel se sice o doly radnické Stark, rolník ze Staré Rohlavy u Lokte, chtěje tam založiti pece na vypalování sirné kyseliny, tak zvaného olium; avšak podával dědicům Mečířovým za uhlí tak málo, že by vlastníkům po srážce dobývacího nákladu nic nebylo zůstalo. Na štěstí pozůstalých dětí sneslo se sedm rolníkův okolo Radnic zříditi spolek k výrobě olium a dávali při centu o 1 kr. víd. m. více než Stark, což toho donutilo ještě o $^1/_2$ kr. více podávati. On převzal splacení dluhů v desíti letech na sebe, zavázal však majitele tak, že by jim budoucně hory ty k žádnému prospěchu nebyly, a tak byli nuceni jemu ty hory prodati a tak pro ně vypadlo asi 10.000 zl., z kteréžto kupní ceny Barbora Mečířova asi 3000 zl. obdržela. Stark ale zbohatnul tak, že po něm okolo 7 milionů zlatých zůstalo.«

[2]) Nemohl jsem se exempláru této hry nikdy netištěné dopíditi; nyní slyším, že opis jeden chová se v Českém Museum.

Touž dobou, co Erben vešel v přátelství s bodromyslným Vorlem, který mu svým humorem a vtipem mnohou trudnou myšlenku zapuzoval, naleznul nového přítele, kněze Josefa Roštlapila, muže šlechetného, jehožto srdce nadšené vlasteneckým zápalem neznalo zištnosti a sobectví, jehožto mysl přítulná a jemná jako stvořena byla k přátelství upřímnému a obětivému, kteréž také Erbenovi nejen do smrti nýbrž ještě přes hrob jeho zachoval, an po smrti Erbenově jeho rodině v nejsmutnějších dobách spanilomyslným těšitelem a účinným přítelem zůstal. Před ním Erben neměl žádného tajemství; co jej těšilo nebo bolelo, povznášelo nebo tížilo, se vším se svěřil příteli Roštlapilovi, který jako pravý Nathanael, při němž jen dobrota a upřímnost jest a falše nejmenší není, všecky radosti a trudy s přítelem cítil. Jest skutečně rozkoš čísti dopisy obou mužů, mezi nimiž byla jen jedna řevnivost: předcházeti totiž jeden druhého službami laskavými a převyšovati jeden druhého šetrností a upřímností přátelskou. Bylo to přátelství, které za naší doby jen zřídka nalézáme, přátelství, o němž platí slova Sallustiova: eadem velle, eadem nolle, ea demum firma amicitia est. Jest to týž Roštlapil, kterého také Kolár ve znělce 456. (druhého a 460. novějších vydání) Slávy Dcery připomíná pro list, jejž mu Roštlapil z Litomyšle, kde tenkráte druhý ročník filosofie navštěvoval, dne 17. ledna 1830 zaslal. List ten, svatým zápalem vlasteneckým a nadšenou úctou ke slavnému pěvci naplněný, dal Kolár otisknouti na str. 344 Výkladu ku Slávy Dceři[1]) a kdo jej čte, porozumí snadně, že oba mužové, Erben i Roštlapil, stejnou láskou k vlasti

[1]) Odpověď Kollárova daná Roštlapilovi 7. února 1830 v Pešti, kterou okolo r. 1860 Erbenovi daroval, vytištěna jest ve Květech 1869 č. 9 str. 70. Když ji Roštlapil četl, psal Erbenovi dne 20. března 1869: »Byl jsem tehdáž na ústavu filosofickém v Litomyšli v tak zvané fysice, když jsem si 17. ledna 1830 k večeru vyšel na procházku; potkav dva nebo tři drátaře tázal jsem se jich, znají-li Jana Kolára kazatele? — Ne, ale bratra jeho v Mošovicích, který je koželuhem. — Docházíte i do Mošovic? — Docházíme. — Nevzali byste psaní s sebou? — Vezmeme. — A když mně oznámili, kde budou v Litomyšli noclehem, vrátil jsem se ihned domů a napsal list J. Kolárovi, jak mi to srdce povídalo. Ráno časně jsem jej odevzdal drátařům na zdař Bůh. Po třech nedělích obdržel jsem ku své nevyslovitelné radosti odpověď v nadřečeném listu obsaženou, kterýž pak mezi rovně se mnou smýšlejícími kollegy z ruky do ruky šel, proto že vlastně všem jim náležel.« — Ale odpověď Kolárova daná Roštlapilovi dostala se ještě dále, přepisovala se pilně a rozesýlala se po alumnatech v Čechách i na Moravě; sám chovám nyní opis takový, který pochází od faráře Valoucha, jenž tehda byl alumnem v Brně.

hořící, hned jak se poznali, k sobě přilnuli a po celý život důvěrným přátelstvím spojeni zůstali.

Bylo to r. 1837, když Erben s Roštlapilem se seznámil.[1]) Začátkem téhož roku totiž přišel Roštlapil za kaplana do Miletina a když studující v Praze právníci, rodáci miletinští Lhota, Richter a Erben na prázdniny přišli, vešli ve známost s mladým vlasteneckým kaplanem, ku kterému zvláště v Erbenovi taková důvěra se ujala, že mu poetické pokusy své svěřil a ho za posouzení jich žádal. »A od té doby« — píše mi ctihodný kmet sám — »co jsme se tak sešli a poznali, zůstali jsme svoji až do smrti. Já jemu a on mně byl a zůstal upřímným přítelem.« Zvláště bral radu tehda s Roštlapilem o báseň Poklad, kterou v době těžké choroby své r. 1835 jen zhruba nakreslil a vypilovav ji pak v Praze hotovou do Miletina přinesl. Slyšev pochvalný o ni úsudek, dal ji ještě téhož roku 1837 vytisknouti ve Vesně a báseň ta, jsouc proniknuta i co do látky i co do formy duchem národním stala se základem slávy Erbenovy jako básníka národního. Mimo to však byla na příčině, že Erben vešel v užší styk s Frant. Palackým, který, když mu Havlík a Erben část opisů z Pavla Skály odváděli, patrně potěšen k Erbenovi se pronesl, že ani netušil, jaké poetické nadání Erben má. Od té doby pak Erbena důvěrou svou a přátelstvím vyznamenával, a hned jej vyzval, aby mu při spořádání Svato-Václavského archivu byl pomocí, což Erben velice rád učinil nejen pro příležitost sobě danou, archivním věcem se přiučiti, nýbrž také pro odměnu, které, jsa zůstaven sám sobě, dobře potřeboval; skutečně mu

[1]) Šlechetný tento kněz narodil se 15. srpna 1809 v Kostelci nad Orlicí, studoval v Litomyšli, pak nějaký čas v Olomouci práva, konečně však bohosloví a byl r. 1835 na kněžství vysvěcen. Kaplanoval v Miletíně, pak v Přepyších, pak v Dobrušce, kde od r. 1840 až 1856 působil. Od té doby, co list od Kolára obdržel, toužil horoucně slavného pěvce poznati osobně a za tou příčinou vážil roku 1845 zvláštní cestu do Pešti, kde se skutečně s Kolárem seznámil. R. 1856 byl administrátorem v Jesenicích, kde k žádosti Erbenově decreta Jednoty bratrské, nebožtíkem Purkyní z Lešna do Prahy přinesené, pro české Museum opsal. R. 1857 dostal se na faru v Opočně. V Opočně jej navštěvoval nebožtík Erben téměr každý rok na kratší i delší dobu, jakož také Roštlapil přicházeje do Prahy Erbenova pohostinství užíval. Od kaplanských let svých byl tento ctihodný kněz horlivým i štědrým podporovatelem literatury i všech vlasteneckých podniků. V mladších letech skládal básně z biblických dějů, které však, pokud vím, tiskem nevyšly. Též byl horlivým spolupracovníkem Slovníka Naučného, do něhož přispíval články astronomickými. Žije nyní na odpočinku v Dobrušce.

vykázal zemský výbor za tu pomocnou práci odměnu 100 zl. konv. m.

Pochvala, s kterou přijat byl »Poklad«, pohnula jej, pokračovati v tomto druhu básnění a brzo po vydání »Pokladu« začal pracovati o jiné básni Záhoř, kterou mu přítel Havlík říkaje pod pérem kus po kusu opisoval; nedokončil ji tehdáž a co z toho prvního spracování ovšem jen kusého se zachovalo, valně se liší od básně celé, jak ona pod jmenem Záhořovo lože r. 1853 v Kytici vyšla. Zdá se však, že od doby té se nepouštěl prozatím do dalších prací básnických; vydal sice ještě r. 1839 překlad Götheovy ballady Erlkönig pode jménem Král duchů v příloze ku Věnci a r. 1840 báseň svou Polednice v druhém svazku Dennice, kterou tehda Malý vydával; ale o větších básních z té doby není nám nic známo. Jest pravdě podobno, že dvojí příčina byla, že prosa života na něj naléhala. R. 1837 totiž ukončil studium práv a musil se tedy rozhodnouti, na kterou dráhu životní nastoupiti? Umínil si, věnovati se soudnictví a vstoupil tedy dne 14. listopadu r. 1837 za praktikanta ku kriminálnímu soudu v Praze, při němž zůstal úplný rok, načež v lednu 1839 podniknul zkoušku appelační z práva trestního, po kteréžto zkoušce dne 10. března 1839 za konceptního praktikanta k fiskalnímu úřadu vstoupil. Byl tedy na dráze úřední, po které tehda jen velmi zvolna zaopatření se docházelo.

Kancelářské práce ovšem nejsou takové, aby ducha k básnickým výtvorům podněcovaly. Avšak družila se k této příčině ještě příčina druhá, za kterou lyra jeho na stranu se vložila: chtěl totiž získati čas, kterého mu při kancelářských pracích bez toho jen skrovně zbývalo, aby se mohl důrazněji věnovati práci literární, ku které již od let filosofických studií sbíral materiál. A to byly české národní písně. Sbírati národní písně bylo tehda heslem po vlastech Čechy obydlených; Čelakovský s tím začal r. 1822 a po něm vydal Kolár roku 1834 Žpěvánky lidu slovenského, Sušil pak r. 1835 Moravské národní písně. Erben vida, že sbírka Čelakovského jest velmi neúplná, umínil si poznovu sbírati písně české, zvláště když poznal bohatost sbírky Kolárovy a Sušilovy. Začal s tím, an o prázdninách ve svém rodišti navštěvoval pasáky na lukách a pracující ženské na polích a dal si od nich předzpívati písně a vykládati pohádky a odměňoval každou písničku a pohádku novou grošem. To byla pobídka zvláště

mladším, aby od matek se naučili novým písním a báchorkám, by si nějaký groš vydělali. S přítelem Havlíkem sbíral v Žebráce a v okolí písně; stařinká matka Havlíkova (naroz. r. 1775) sama zazpívala mu několik písní ze svého mládí, mezi nimi také několik veršů národní ballady:

Zabil jest Matoušek zabil Majdalenku,
Že si jí nesměl vzít za svoji manželku.

K tomu zpěvu přihodil se 85letý muž Bitner, bývalý kostelní literák, chodící po almužně; tázán jsa od Erbena, jestli zpívati umí písně, zazpíval roztomilý popěvek:

A já vždycky co mně má hlavička pobolívá
a já vždycky co mně má hlava bolí.

Od toho almužníka slyšel ještě písně jiné; ale hlavně mu záleželo na tom, aby balladu o Matouškovi, který zabil Majdalenku, seznal a měl celou. Vyhledával starší zpěváky při muzikách a při takové příležitosti se mu poštěstilo, že mu starý muzikant Brejcha balladu tu zazpíval celou. Krom toho dala milenka Erbenova po celém městě sebrati všecky balíčky starých i nových písní zvláště u starších děveček, z kterýchžto písní leckterá se Erbenovi hodila, zvláště když časem se přesvědčil, že také na jiných místech lid ji zpívá. Praví sám o tom v »Slově o písni národní«, kteréž přičinil k třetímu svazku prvního vydání sbírky své: »Některé však také vzaty aneb doplněny jsou ze sešitků, jež obecně špalíčky nazývají t. j. písně v 16terce po jedné tištěné, ježto zvláštní zpěváci, obyčejně osoby ženské, po poutích a po výročních trzích roznášeli a zpěvumilovnému lidu za malý peníz prodávali, kterýžto potom doma tyto koupené písničky shromáždil a sobě ve svazky sešíval. Tím způsobem mnohá dobrá stará píseň národní před zahynutím zachráněna jest.«

Toť byly tedy počátky sbírky Erbenovy národních písní, v kteréž stále pokračoval vybízeje přátely, aby jej v tom podporovali. Ale r. 1840, když s Havlíkem na Jilském plácku vedle Oseckého domu bydlel, nalezl živý zdroj ku sbírce své, zpěvačku totiž, která velikou část písní Erbenem potud sebraných — bylo jich na 300 — ale mimo to také jiné znala, kterých Erben ještě neměl. Byla to letitá již služka, jmenem Anna Havlíkova, naro-

zená v Rovině u Vysokého Chlumce, která na chodbě, do níž dvéře z pokoje Erbenova vedly, práce své konala, prala, žehlila a při tom ustavičně zpívala, nejvíce ovšem písně národní, starší i novější. Při tom byla obdařena velmi jemným sluchem hudebním, tak že každou píseň, ať byla v jakékoliv tonině, bez chyby zpívala. Toho umění jejího přirozeného užil Erben a dal si od ní všecky písně, které znala, předzpívati, aby buď nápěvy již sebrané poopravil anebo nové písně poznal. Ona na chodbě zpívala a Erben stál u dveří polouotevřených opravuje dle jejího zpěvu texty, zvláště pak nápěvy anebo sbíraje varianty k obému, k textu totiž a k nápěvu. Mimo to, že podle jejího zpěvu opravoval texty a nápěvy, poznal od ní 104 písně dříve mu neznámé, jakož o tom zpráva jest v seznamě přispívatelů na konci třetího svazku prvního vydání přičiněném. Ona také byla první, která Erbenovi zlomkovitou píseň:

Počkejte vy páni
Černí zemanové!
Až já Vám zazpívám
A svého otce zavolám atd.

zazpívala, o níž Erben na vnitřní straně obálky prvního sešitu prvního vydání zvláštní zprávu dává.[1])

Uspořádání tak hojného materiálu vyžadovalo ovšem času a píle tím větší, čím více se ho scházelo; aby se ho valně sešlo, o to se staral Erben horlivě, neb věděl, že jest svrchovaný čas, tyto zpěvy národní sebrati, než úplně umlknou. Tak sbíral písně otec Erbenův v Miletině a jinde po cestách svých; v Žebráce a z okolí jeho sbírala milenka Erbenova; v Praze žijící Fr. Doucha velmi hojně přispěl písněmi z Berounska, Táborska a Prácheňska, též přítel Havlík a Roštlapil, který nejen osobně o písně v Hradecku a Bydžovsku zpívané s Erbenem se sdělil, nýbrž také jsa kaplanem v Dobrušce tamější měšťanky paní Annu Dvořákovou a paní Julii Novotnou požádal, aby příspěvky svými Erbenovu sbírku rozmnožily, což obě paní, zvláště paní Nováková, hojnou měrou učinily. Na takový způsob sebral Erben přes pět

[1]) Havlíkova jest prototyp české zpěvačky venkovské; vidí se při ni, jak změny a varianty písní povstávají. Když totiž zpívajíc na text, jak se mu od matky naučila, v okamžiku zpomenouti nemohla, rychle si text doplnila pravíc, že o verš jí není nikdy zle.

set písní, které začátkem r. 1840 podle nápěvu a obsahu pořádati začal. Jak pilně v té práci si vedl, lze poznati z toho, že koncem toho roku první svazek jeho sbírky tisku se odevzdati mohl, jak o tom nakladatel, Jan Pospíšil, dne 4. prosince 1840 Burianovi psal: »Tiskne se Erbenova sbírka národních písní i s nápěvy.« Tisk toho prvního svazku vlekl se celým r. 1841, až konečně dne 21. října Pospíšil témuž Burianovi dává zprávu: »Dnes Vás zajisté potěší Erbenovo vydání národních písní.« A tak odevzdán počátkem roku 1842 první svazek Erbenovy sbírky obsahující 150 písní na 208 stranách veřejnosti. Nejen literáti, nýbrž také širší kruhové přijali tuto práci Erbenovu radostně a s velikou pochvalou; někteří, již se domnívali, že vše, co národního jest, v Čechách dávno vyhynulo, divili se bohatostí sbírky, jejížto pokračování nad to více se ohlašovalo; jiní zase věřiti nechtěli, že by se některé lyricko-epické písně v lidu skutečně zpívaly — mínění to, které nejlépe Erbenovo přesvědčení za pravé dotvrzuje, že již byl nejvyšší čas tyto písně sbírati. Byl-li básněmi svými dříve vydanými ctěn a vážen v užším spolku literátském, stalo se jméno jeho nyní populárním v celých Čechách, an vydal dílo, v němžto duše celého národa se zrcadlila.

Ovšem, jméno jeho chvalně se roznášelo po celých Čechách, ale materielní postavení jeho bylo velmi trudné; bylo mu tehda již 31 let, a spisovatel, jenž básněmi svými a vydáním písní národních nejkrásnější naděje vzbuzoval, byl neplaceným praktikantem a literární práce také téměř nic nevynášely; proto Erben po tu dobu hlavně se živil vyučováním hře na klavír. A přece byl donucen dbáti o to, aby postavení jakž takž s jistým platem spojeného došel; vždyť měl známosť milostnou a on, který každý závazek, v nějž vešel, nejsvědomitěji zachovával, cítil se povinna známost svou k žádoucímu cíli přivésti. V takovýchto okolnostech byl vítán návrh Palackého, učiněný r. 1841 v učené společnosti, aby po Vidimském jejím aktuárem se stal, kterýžto úřad s sebou nesl, aby písemnosti společnosti obstarával, denně ode dvou do čtyr hodin v čítárně byl přítomen, knihy z kněhkupectví zasýlané a od společnosti koupené do katalogu zapisoval, při řádných sezeních protokoly zakládal a pro spisy společností vydávané seznamy darovaných knih sestavoval. A za tu práci dostával ročně — 120 zlatých. Nicméně však i tomu úřadku byl vděčen, poněvadž mu, ač malou, přece aspoň jistou sumu skýtal; kolik si

vyučováním hře na klavír vydělával, nevíme, ale mnoho toho nebylo. Nicméně troufal si boj o existenci vítězně vésti i kdyby si domácnost vlastní zařídil. Spoléhal na svou pracovitost, pevnou vůli, na skromnost nevěsty, již bylo možné, aby z úroků malého věna aspoň své vlastní potřeby opatřila. A tak slavil sňatek svůj s Barborou Mečířovou, tehda čtyryadvacetiletou, dne 11. května 1842 ve Zdicích, kde přítel jeho Vorel, který jej sezdával, byl duchovním správcem. Byl to v jeho nejistém postavení krok poněkud odvážný, avšak neměl nikdy příčiny jeho litovati. Bylať Barbora velmi vzdělaná, jemné, ušlechtilé povahy, plná něžné ženskosti, nejen citu nýbrž i nadání poetického, jež nejednou básní, ovšem nikdy netištěnou, osvědčila. Ctihodný děkan Roštlapil, jenž ji dobře znal, píše mi o ní: »Bylať to šlechetná, skromná dušinka, pečlivá Marta v domácnosti, upřímná choť, matka starostlivá a pravá Češka, která srdci svému i některou básničkou ulehčila.«[1]) Žil s ní patnáct let ve šťastném a blaženém manželství, které jen jednou jej zarmoutilo a sice — smrtí manželčinou.

Založiv vlastní domácnost[2]) poznával, že mu úřední postavení u finanční prokuratury jen překáží u dobývání potřeb životních, i jinak že mu jest na závadu, aby svým studiím a pracím literárním i ostatním povinnostem vlasteneckým, které ovšem sám sobě ukládal, úplně se věnovati a jim zadost učiniti mohl. Chtěje pokračovati ve sbírání národních písní, pověstí a zvyků musil časté vycházky podnikati z Prahy do vzdálenějších krajin Čech, což ovšem s návštěvou kancelářskou se nesrovnávalo. Také i to nebylo po povinnosti úřednické — tak aspoň tehdejší vláda to pojímala — aby příliš se staral o literaturu, zvláště českou, aby obcoval příchozím, kteří tehdáž z jiných zemí slovanských do Prahy přicházeli, aby se jim propůjčoval za společníka a vůdce po Praze, aby bližší styky měl se Šafaříkem za panslavistu vykřičeným, aby důvěrně obcházel s Palackým, který od vlády za původce živějšího ruchu v literatuře a společnosti české byl považován.

---

[1]) Též farář Vorel, známý skladatel hudební, píše dne 10. prosince 1864 Erbenovi: »Báseň »Na vlasť« od Vaší dobré zemřelé manželky budu dychtivě očekávati.« Z tohoto prvního manželství měl Erben čtyři děti, z nichž posud tři dcery žijí: Blažena, Ladislava a Bohuslava (provdaná za profesora dra. Rezka); syn Jaromír zemřel záhy.

[2]) Bydlel tehda na Malé straně č. 182.

Slovanská vzájemnost, jíž Slávy Dcera tak mohutně hlásala, nalezla první ohlas v Praze vzájemností literární a pražským podobné snahy ukazovaly se u jižních Slovanů, kteří různorodnosť kmenovou jedním písemným jazykem pod praporem Ilyrismu spojiti chtěli, začež se jim hojně posměchu a jedovatých narážek od Kopitara dostalo. Do ruchu slovenské vzájemnosti literární byl přiveden Erben roku 1842, když Stanko Vraz, slovutný básník chorvatský a vydavatel »Kola« Šafaříka požádal, by někoho v Praze vybídnul, který by mu literární a jiné zajímavé zprávy ze života národního z Čech posýlal a vůbec s ním v literární dopisování vešel. Šafařík odporučil Vrazovi k té práci Erbena, jenž se ochotně v ni uvolil, a když jej Vraz listem daným dne 8. června v tom smyslu vyzval a požádal, odpověděl mu dne 20 července: »Čítaje Vaši sbírku písní národních a něžné básně Vaše tak jsem Vás v duchu sobě zamiloval, že jsem srdečně sobě přál ve bližší svazek známosti s Vámi vjíti; pročež nic mi vítanější nebylo, nežli návrh páně Šafaříkův, zdali by kdo ze zdejších mladších spisovatelů v literární spojení s Vámi vstoupiti a čas od času zprávy o nejnovějším písemním i národním životě zdejším pro časopis Váš »Kolo« podávati nechtěl. Seč síla moje, věřte mi, že s radostí srdečnou učiním.« Líčí dále v listu tom, jenž v III. knize Kola roku 1842 jest otisknut, vzkříšení české literatury a tehdejšího proudu literárního a na konci klade přehled spisů českých roku 1841 vydaných. Zvláště první čásť listu toho, jehož originál Matica Hrvatska v Záhřebě chová, jest velice zajímavá dokazujíc, jak případně Erben tehdejší poměry literatury české uvažoval a posuzoval ukazovav neustále k pravému zdroji zdravé literatury — k životu národnímu. Vším právem tam pronáší se o prosodii české, že libozvuk její ani na přísném přízvuku ani na přísné časomíře nezáleží, časomíra že se hodí jen klasickým metrům, kdežto v moderních metrech lépe na místě jest přízvuk, jimž také národní píseň se řídí: »Národ náš od jakživa zpíval a zpívá po tu dobu, písně jeho jsou hladké, zvučné, rozměru až ku podivu přerozmanitého, aniž kdy potřebí jest jemu, jako svědomitému časoměrci, řeči násilí činiti, jej vede cit a sluch, kdy přízvuku a kdy časomíry náležitě užívati má. V národ se tedy pohřížiti a od něho, a nikde jinde, pravé prosodii české se učiti jest.« Rovněž případno jest, co Erben o světobolu v poesii české pravil: »Konečně počal se v časech nejnovějších i duch moderního rozervan-

ství do básní českých vkrádati. Oblibováno sobě v obrazích temných, hrozných, hrobových bez vyššího směru, naříkáno na bolesť, kteréž příčina se nevěděla, honěno se za ztracenou ideí atd.; avšak duch tento již u ostatní větší částí spisovatelů zřejmý odpor nalezl, národ pak tak málo si ho všimnul, že o něm ani neví. Národ náš není ve sporu s Bohem, se světem i sám s sebou, on jest duševně zdráv a proto rád živ a vesel; ačkoli neštěstí cizí snadno jeho dojme a k slzám až pohne, tak zase naopak své vlastní skutečné nesnáze bez velikých žalob a nářků, ano téměř lehkomyslně snese... kdy Čecha nesnáze bez ustání pronásledují, nalézá jakési ulehčení v tom, že z osudu svého posměch sobě tropí:

Bratří, bratří! Buďme jen veselí,
Bratří, bratří, radujme se:
  Nouze nám přestala,
  Bída nám nastala,
Bratří, bratří radujme se!«

Od té doby občas dopisovali si oba mužové, Erben i Vraz; jmenovitě žádal Erben při závěrce dotčeného listu Vraza: »Pan Šafařík dal mi na starost, časem podávati zprávy o illyrské literatuře do Musejníka; pročež uctivě žádám, abyste mi laskavě v krátkosti, co nového, sdělovati ráčili, jakož pak já na opět s literaturou českou činiti se zavazuji.« Referáty o illyrské literatuře pak skutečně v Musejníku Šafaříkem podávány byly; Erben pak podával zprávy o témž předmětu na základě Vrazových listů do Květů; mimo to byl Erben horlivým rozšiřovatelem Kola a illyrských kněh vůbec.

Vešed takto prostřednictvím Vrazovým v užší spojení s Jihoslovany, které pak r. 1848 celému slovanskému sjezdu přišlo vhod, učinil roku 1842 také začátek svého spojení literárního s Rusy, jež po smrti Šafaříkově hlavně on udržoval. Roku dotčeného totiž navštívil profesor moskevské university Maximovič Bodjanský podruhé Prahu, aby ve studiích o české řeči a literatuře tam roku 1837 začatých pokračoval. Při pracích těch byl mu raden a pomocen Erben a podniknul s ním dne 22. července cestu do Domažlic, aby Bodjanský nářečí Chodův poznal; sám pak měl úmysl ohlížeti se po písních a obyčejích národních, ač tenkráte mnoho nesebral, an ovšem říditi se mu bylo vůlí a potřebou Bod-

janského, který po ukončení studií svých v Domažlicku poledními Čechami přímou cestou domů se navrátiti chtěl. Sprovodiv přítele ruského a navštíviv staré rodiče své vrátil se Erben koncem září do Prahy s tím úmyslem, že při nejbližší příležitosti nahradí, co letos možné nebylo, jak o tom psal dne 16. října Vrazovi: »Potulka moje po Čechách nikoli tak kořistna nebyla, jako jsem se byl nadál, ne proto, že by věci se nedostávalo, ale že cestovav ve společnosti (Bodjanského) o své vůli jednati a nikdež — pro prospěch společníka mého — delší čas sem se pozdržeti nemohl, čehož přece, jak Vám samému známo, při účelu našem především zapotřebí. Co však tenkráte se nepodařilo, doufám druhý neb třetí rok sobě nahraditi, kdež, dá-li Bůh zdraví a zdaru, k úmyslu mému delší čas a, pak-li možné bude, celé léto na to obětuji, život národu našeho po krajích mně méně známých seznati. A věru vrchovatý již čas písně, pověsti, zvyky i pověry, tyto starobylé, ctihodné památky národní před hrozící jim nezaslouženou záhubou ve sbírkách zachovati.« [1])

K takovýmto »potulkám« po písních a obyčejích národních nalezla se brzo příznivá příležitost, která Erbena také pohnula vzdáti se praktikanství úřednického. Jak již svrchu dotčeno, neměl tehda pravý, upřímný vlastenec naděje, že by na úřednické dráze vůbec nerci-li rychle postupoval; to se podařilo jen několika miláčkům Fortuny, kterým Erben ovšem nebyl. Jaké poměry tehda v Praze a v Čechách panovaly, bylo nejlépe viděti na českém divadle; hrálo se jen třikráte týhodně a když návštěva byla ustavičně velmi četná, stěžoval si representant německého stavovského divadla, prof. Ant. Müller v »Bohemii«, že české divadlo jest na ujmu německého. Tomu policie hned porozuměla a když r. 1843 první hra česká na stavovském divadle měla zahájena býti proslovem Tylovým, zapovězen jest, protože prý obsahuje »staatsgefährliche revolutionäre Tendenzen«; naproti tomu však, když se v témž divadle hrálo ku prospěchu jednoho německého ústavu, »roztáhl se přede vším prolog německý«. Nelze se tudíž diviti, že při takovýchto poměrech, kde jen Němcům se nadržovalo, Erbenovi se zmrzelo úřední postavení, které nad to více jej zdržovalo od prací zalíbených a dobývání potřeb-

[1]) Po návratě z cesty domažlické odstěhoval se z Malé Strany do Starého města na Betlemský plácek, č. 254 do 2. poschodí.

ných na výživu prostředků. Tu se naskytla příležitost nemilého břemena se zbaviti.

Několik osob z nejvyšší šlechty české totiž k návrhu Palackého se usneslo, dáti sbírati materiál listinný zde onde po archivech zámeckých a městských roztroušený, aby se diplomatář český mohl založiti; opisy tak pořízené měly se uložiti v národním museum. K tomu konci navrhl Palacký, aby archivy v Praze zinventoval a prozkoumal Tomek, archivy venkovské pak Erben, kterýž o této záležitosti Vrazovi dne 24. dubna 1843 takto psal: »Věděti Vám tímto dávám, že jsem spolu s Tomkem ustanoven od několika pánů stavů království Českého, abychom pomáhali p. Palackému na českém diplomatáři, t. j. sbírali k tomu cíli potřebné listiny, p. Tomek v archivech pražských, já pak jinde po Čechách sem tam se nacházejících. Máme totiž nejen v Praze ale i na venku znamenitý počet archivů na větším díle panských a městských, z nichž jen skrovný počet dokonale poznán, mnohé jen povrchně přehlídnuty a jiné opět docela ještě nedotknuty a nezinventovány jsou . . . Co se mne týče, dostalo se mi při tom lepšího podílu, že totiž meškaje na venku budu míti příležitost ethnografickou sbírku svou rozšiřovati a vzdělávati, což dávno již mé přání bylo.« Maje tuto příležitost, z které, jak ne bez příčiny se domníval, i naděje do budoucnosti se mu ukazovala, vystoupil z praxe státní z jara 1843; nicméně ale, aby pro všechny možné případy návrat do státní služby si nezatarasil, podrobil se, ač mnohými pracemi byl zahrnut, roku 1844 dne 11. října zkoušce soudcovské, tak že měl všecky zkoušky odbyty, které tehda pro soudnictví předepsány byly. Avšak my blahořečíme tomuto jeho kroku; možná, že by na dráze úřednické byl dostoupil vyššího postavení, ale literatura naše by pohřešovala mnohé dílo, které pocházejíc od Erbena jí nyní jest ozdobou.

Práce po archivech venkovských trvala jen v létě; co on na venkově meškal, zdržovala se manželka jeho u příbuzných v Žebráce a sbírala pilně písně a pověsti národní; v zimě pak přepisoval v Praze desky zemské, zvláště kvaterny »kde sobě sami kladou« t. j. první kvaterny (I.—VII.) obnovené po shoření desk, kterýchžto výpisů, učiněných na rozmnožení archivní sbírky musejní, také Palacký ve svém Archivě českém užil. Prostředky na tyto práce a cesty od stavů povolené byly věru skrovné; zpomínaje příležitostně na toto zaměstnání psal dne 28. února

roku 1851 příteli Roštlapilovi: »Času letního sem cestoval po archivech venkovských a měl jsem za to, totiž za práci, za stravu i za příležitosti měsíčně 50 zl. stříbra. Z toho vidíte, že se ti páni, kteří v té věci rozhodovali, dobře přičinili, abych z toho platu nezbujněl — a krom toho dali sobě ještě bez platu nemálo sloužiti v přepisování, tak že jsem sám sobě velmi málo mohl učiniti v pracech svých literárních. A konečně, když jsem se mnohá léta nasloužil, musil jsem hledati zaopatření své jinde, u Pražské obce.« Archiv hraběte Clam-Galassa ve Fridlandě byl první, který navštívil; jel tam, jak Vrazovi oznámil, dne 25. dubna a meškal tam několik měsíců; o pobytě svém v krajině té píše 16. prosince 1843 Vrazovi: »Byl jsem tam zaklet mezi těmi Němci ve Fridlandě a hůře v tom nežli mnohý Polák v Sibíři neb někde jinde aneb před některým časem Čech v Sedmihradsku; neboť tito mají a měli, s kým by řečí svou vlasteneckou upřímně pohovořili a třeba i sobě postýskali: já ale tam neměl nikoho, než samé české Němce, kteří vší mocí k Němcům za hranicemi se tlačí, aniž o tom co věděti chtějí, že pocházejí z krve československé, ba ani svému vlastnímu jménu nevěří, kteréž je za Slovany prozrazuje.«

Ačkoli celé léto mimo Prahu meškal, vyšel přece ještě v červnu r. 1843 druhý sešit Národních Písní, který obsahuje na 228 stranách 193 písně (č. 151—344). Na vnitřní straně obálky obrací se Erben proti těm, kteří po vyjití prvního svazku nikoli chyby a vady — to nemohli — nýbrž pochybnosti některé pronášeli, ježto více v jakési nemilé osobní překvapenosti nežli v přesných důvodech původ měly. K těm se ozývá Erben takto: »Svazkem třetím, který ještě roku tohoto vyjde, první sbírka písní těchto se skončí; druhá následovati bude časem svým. K svazku třetímu připojí se poznamenání písní všech v první této sbírce se nacházejících, jež pro snadnější přehled podle obsahu svého na třídy rozděleny, v každé pak třídě v pořádku abecedním dle počátků svých srovnány budou. Pod každým počátkem, co možno, udán bude kraj, kde se píseň zpívá nebo zpívala, vždy pak jméno i sídlo osoby, od které sběratel píseň obdržel, aby takto se poněkud vyhovělo i těm, kdož na sbírce, ačkoli ještě nedokonané ihned formu systematickou žádají, jakož i těm, kdož buď jsouce v starém předsudku, jakoby, co v Čechách národního, již dávno přebráno bylo, buď pak z jakéhokoli úmyslu

v jistých listech veřejných o tom se pochybně ozvali, že by písně některé, zvláště pak lyricko-epické svazku prvního, skutečně v Čechách se zpívaly a že by důkaz toho stupeň historické jistoty dosáhnouti mohl, nemajíce tohoto domnění svého, aneb což jiného to jest, žádný důvod jiný, kromě snad že o písních těchto prvé nevěděli.« Ohlašoval na dotvrzení toho, že ani posavadní jeho sbírkou všecky písně národní sebrány nejsou, ještě sbírku druhou, která, ač mnohem později, skutečně vyšla; ale třetí svazek této první sbírky, jejž na konec r. 1843 ohlásil, vyšel teprve r. 1845.

Pilnost, kterou Erben prácem svým tenkráte věnoval, jest skutečně podivuhodna. Přepisoval s Frant. Bezděkou a později sám materiál, který Jungmann, Palacký a Šafařík k vydání prvního dílu Výboru z literatury české sestavovali; a sotva že byl vydal druhý svazek písní, chystal se již k vydání třetího, uveřejnil r. 1844 ve Včele dvě báchorky v prose na ukázku ze sbírky své pověstí národních, Musejník téhož roku přinesl článek: »Repartici neb rozvržení pro kraj Hradecký«, též nápěvů na jeho národní písně průvodem piana od J. Martinovského opatřených vyšel sešit první; mimo to vydal se v první polovici června, jak Vrazovi dne 10. téhož měsíce oznamuje, »do poledních krajin českých za sbírkami historickými v archivech i národopisnými mezi lidem« a staral se o to, aby nejen v Praze, nýbrž také po cestách svých získal předplatitele na básně Gusle a Tambura, které Stanko Vraz v Praze u Pospíšila vydati chtěl. Píše mu v příčině té dne 9. prosince 1844: »Co se díla Gusle i Tambura dotýče, jež u Pospíšila do tisku dáti chcete, očekáváme toužebně Váš rukopis, abychom předplatitele ujistiti mohli, kteří se vždy na nás doptávají, máme-li již rukopis v rukou a zda-li cenzurovaný.[1]«

[1]) »Gusle a Tambura« vydány teprve r. 1845 u Pospíšila. Co tomu překáželo, viděti z listu, který Erben Vrazovi dne 20. máje 1845 poslal a který zároveň jest zajímavý v příčině tehdejší censury: »Lituji velmi, že jste svůj rukopis dříve odeslati nemohl a dále, že jste jej hned již u Vás censuře nepodal. Tak bych Vám byl milerád v korrektuře posloužil, ale nyní mne již zase volá povinnost do archivu Budějovského, kamž se první dni měsíce června odebrati musím. S censurou to u nás opět špatně vypadá! Prvé hledali panslavismus čili vlastně rusismus; nyní ale, když se již do vůle nahulákali, až i sami naposledy křiku svému nevěřili, nastrojili nové strašidlo nám mnohem nebezpečnější než ono. Od některého totiž času vzalo sobě naše kněžstvo, zvláště ti, kteří blízko u berle stojí, do hlavy, že by česká literatura jen husitismus vzkřísiti a jej rozšířiti chtěla. I přišly již žaloby, že

Ale při všem zaměstnání uměl získati tolik času, že si z Pertzových Monumenta Germaniae Historica pilně vypisoval místa, která se k historii české vztahují, o čemž když zprávu dal Palackému, tehdáž v Nizze meškajícímu, tento mu odpověděl dne 21. března 1845: »Zajímavo bylo mi, co jste mi o svých excerptách z Pertzových Monumentů napsal; já podobnou práci již dávno k vlastní potřebě také jsem počal i často na doplnění a vydání její myslel, kdyby se mi k tomu pomocník vydařil. Až se vrátím, promluvíme o té věci šíře a já přičiním se, aby práce Vaše nepřišla na zmar. Milo mi bude, viděti Vás co dělníka pilného na poli dějin našich národních. Práce budeme míti všickni až nazbyt, byť by nás i kopa bylo.«

Na léto Erben opět na cestu do archivů venkovských, jak Vrazovi dne 20. máje 1845 psal, začátkem června se vypravil a pronesl přání, že snad v Budějovicích s chorvátským pěvcem do Prahy neb z Prahy cestujícím se sejde: »Až do naší Prahy přijedete, ovšem mne zde již nenaleznete; ale Vaše cesta do Prahy anebo z Prahy mohla by vésti přes Budějovice, kdežto se celé to léto zdržím, a tak by mne zvláštní to potěšení neminulo s Vámi osobně se seznámiti a co bratra Vás obejmouti Doptal byste se mne v hospodě u »Adama«, kdež bydleti budu.« Stanko Vraz skutečně navštívil Budějovice, aby se šlechetným přítelem, s kterým si již tři léta dopisovali, osobně se sešel; bylo to buď v červenci nebo v první polovici srpna téhož roku 1845, neboť dne 29. srpna píše Vrazovi: »Těší mne velmi, že se Vám naše Praha tak zalíbila a že jste tam dosti mladých mužů po své chuti nalezl. Avšak mi jiných nejmenujete, než na které sem Vám zde v Budějovicích již okázal, a takto shledávám, že i v tom naše smýšlení se shodlo. List ten dán jest v Soběslavi, kamžto mne vábila zvědavost, abych i tamní zbytek Rožmberských archivů poznal. Listin nalezl sem málo pro mne důležitých, ačkoli až do polovice 14. století sahají... Soběslav je pěkné město a starožitné, ale truchlivý cit, jako bych po hřbitově chodil, zmocňuje

by některé naše spisy a jmenovitě »Tomkova všeobecná historie« nedosti katolické byly, což censuru do opletání přivedlo, kteráž nyní každý spis, kde jen poněkud o náboženství se zavadí, raději do Vídně pošle, než by se zase do nebezpečenství vydávala. Mezi básněmi Vašemi nacházejí se některé legendy o Pánu Kristu, kteréž by do rukou zdejší kněžské censury padnouti musely a kdež by jistotně neprošly, protož též do Vídně jíti musely.«

se mne, vida to velké náměstí — bez lidu, starobylé dvojité zdi v rozvalinách, z pevné bašty s velikým dvorem — pivovar ... «

Jsa v Budějovicích měl zvláštní zřetel k rukopisu Kosmasovy kroniky, který se na děkanství tamějším choval; farář budějovický, Antonín Krejčí, nalezl jej mezi velikými stohy starých kněh na děkanství již od věků složených a ačkoli o něm zprávu v Bohemii dal a též prof. Koubek dne 12. listopadu 1840 v učené společnosti o něm zmínku učinil, zůstal nepovšímnut, až Erben r. 1845 do Budějovic zavítal. Ohledav rukopis dotčený žádal faráře Krejčího, zdali a pod jakými podmínkami by bylo možné, rukopis ten pro národní museum získati? Farář Krejčí zjistiv sobě svolení děkana budějovického Leeba uvolil se tento rukopis a také ještě některé prvotisky v téže děkanské bibliotéce chované českému museum darovati a vymínil si jen, aby museum jeden výtisk Palackého »Geschichte von Böhmen« na památku do děkanské knihovny věnovalo. Erben dal o vyjednávání svém zprávu tehdejšímu jednateli musejnímu, Palackému, který mu listem daným 6. září 1845 odpověděl: »Vaše zpráva o rukopisu Kosmasově atd. pro museum mne i pány naše velmi potěšila a rádi svolujeme výminkám od Vás psaným, krom toho až nad míru levným. Učiňte v tom, co a jak umíte, a dejte nám zprávu, kdy, kam a jak co poslati máme.«[1]) Tak museum hlavně pečlivosti Erbenově děkovati mělo vzácný rukopis tento, o němž Erben pak roku 1846 dne 10. prosince zevrubnou a důkladností znamenitou zprávu v učené společnosti četl, kteráž roku následujícího 1847 také v Musejníku se otiskla.

Jako z výprav dřívějších vrátil se Erben r. 1845, kterého třetí svazek národních písní vyšel, také z cesty své do Budějovic a tamějšího okolí s bohatou kořistí listinnou do Prahy, tak že musejní sbírka archivalií jeho přičiněním znamenitě se rozmnožila; do r. 1847, kde jeho cesty po archivech se skončily, přepsal totiž více 3000 listin českých, latinských a německých, kteréž přepisy všecky v museum se uložily. Tuto horlivosť jeho odměnil výbor musejní, an Erbena dne 23. února 1846 jmenoval asistentem národního musea a přidělil mu mimo obstarání expedice musejní

[1]) Meškaje v Českých Budějovicích byl Erben nemocen, bezpochyby nějakým lehčejším chrlením krve; soudím tak z Palackého listu svrchu dotčeného: »Doufám, že jste již dokonale se pozdravil, a přál bych Vám srdečně, aby to na vždy aneb aspoň na mnohá léta bylo.«

také práci při archaeologických sbírkách vůbec a při sbírce listin zvlášť a vykázal mu skrovný ovšem plat měsíční 20 zlatých, tak že Erben nyní, čítaje v to jeho důchod jako aktuara učené společnosti, jistého důchodu měsíčního měl 30 zl. — skromná to zajisté vymoženost na muže 35letého, který práva absolvoval a všemi zkouškami, jichž úředníku potřebí, opatřen byl a krom toho již v literárním světě chvalné jméno měl. Tím více však podivovati se jest jeho obětivosti, s kterou se vzdal nároků na budoucnost úředním postavením pojištěnou, diviti se nám jest jeho statečnosti, s kterou na dráze českého spisovatele tehda trním a bodláčím zaklučené jediné proto vytrval, aby vědě, vlasti a národu bez překážek a ohledů všelikých sloužiti mohl. Tuto překrásnou vlastnost jeho, neobyčejnou totiž nezištnost, nelze ani dosti vřelými slovy pochváliti; pracovali s ním zároveň také jiní horlivě a vytrvale, ale tak nezištně, jako on, málo který. Měl rodinu živiti a musil tedy prostředků k tomu dobývati, ale přece nikdy nezpěčoval se práci i mozolné, z které žádný zisk nešel, jen když měl přesvědčení, že bude obecnosti ve prospěch a že se tím vyplní citelná mezera v literatuře. Tak ku př. když jej dr. Frič, Strobach, Neubauer a Havlík r. 1843 vyzvali, aby s nimi Řád soudní a konkursní z němčiny na česko převáděl, vyslovil Erben, jenž čtením starých listin výtečně staročeský sloh právnický znal, ochotně své při tom spolupůsobení a věnoval se v ten čas, který jsa od podzimku do jara v Praze jiných prací na př. v deskách zemských, v učené společnosti a museum prázdný měl, pilně a horlivě překladu tomu. Při nedostatku přesně ustanoveného právnického názvosloví byla tehda taková práce překladatelská, zvláště když více osob překládalo, velice nesnadná, kterážto nesnáz tím větší byla, an Erben, na kterém veliká část práce terminologické spočívala, několik měsíců každý rok mimo Prahu v archivech meškal. Za příčinou toho překladu vydal se roku 1846, kterého také jeho pojednání Ondřej Puklice ze Vztuh v Musejníku vyšlo, teprv ku konci měsíce července na cestu po archivech venkovských z nichž toho roku prozkoumal hlavně archivy městské ve Stříbře a Trutnově.[1]) Když se pak na podzim do Prahy vrátil, přičinil vší pilností a energií rukou k dílu, aby praktickým způsobem práce překladatelská se usnadnila a

[1]) Nežli na tu cestu se vydal, přestěhoval se z Betlemského náměstí na Senovážné náměstí do č. 845—II. do 3. poschodí.

rychleji ku předu postupovati mohla. Jaké nesnáze překonati bylo, poznáváme nejlépe z listu Erbenova dne 9. listopadu 1846 příteli Roštlapilovi, jemuž od překladatelův bylo uloženo, aby k paragrafu 111. soudního řádu všecka nařízení později vyšlá na jazyk český převedl. Když totiž Roštlapil práci svou Erbenovi a Strobachovi k posouzení poslal, tu se viděla potřeba přesně ustálené, jednotné terminologie; v omluvném psaní, které Erben Roštlapilovi pro dlouhé mlčení své zaslal, poznáváme nejlépe nesnáze, s kterými překladatelům bylo zápasiti. Nesnáze tyto, jak Erben příteli psal, »záležejí v terminologii, na kterou jste již také sám napřed nás pozorny učinil. I usnesli jsme se na tom, že Váš překlad dříve se skončiti a vyjíti nemůže, nežli náš překlad soudního řádu, na kterém jsme tři celá léta byli pracovali — a ještě nedokonali. Neb má-li Váš překlad býti k potřebě a ku prospěchu, musí se dokonale se soudním řádem v terminologii srovnávati. K dosažení však dokonalosti a důslednosti v terminologii soudního řádu museli jsme velmi dlouhavou a obtížnou cestu nastoupiti. Celý soudní a konkursní řád, každé slovo s jeho překladem (neb náš překlad, co se smyslu dotýče, jest hotov) muselo se tolikrát, v kolika paragrafích přichází, na zvláštní cedulky napsati, jichžto se shledalo na 20.000. V práci tu uvázal jsem se já a celkem šest neděl nic jiného nedělaje sem s tím psaním strávil. Nyní jsem hotov a Šumavského sestřenec rovná již tři neděle u mne cedulky, každý den 2—3 hodiny, na německo-český slovník, v kterémž kromě českého významu a, kde potřebí, i způsobu mluvení, také všecky paragrafy udány budou, pod kterými to slovo přichází. Když se takto z celé knihy slovo se slovem sejde, získáme tolik, že též německé slovo, co možné, týmž českým budeme všude moci přeložiti a že každý jiný německý význam i své rozdílné slovo v překladu obdrží, čehož jinak nelze bylo docíliti. Srovnány jsou teprv písmena A a B. Aby pak byla práce dokonalá, dáme i českoněmecký slovník, ale již bez paragrafů. Sepsání slovníku z uspořádaných cedulek ovšem i na mne čeká, ale toho již se nelekám. Tu máte věrně příčinu našeho prodlévání s opravou Vašeho překladu a jakož sami sobě k budoucím potřebám posloužíme, tak doufáme že i jiným, kdo v právních věcech našeho času chtí pracovati.« Z toho viděti, že tato práce překladatelská, při které Erben veliké účastenství měl, byla velice nesnadna; avšak Erben znalost svou právnické češtiny tímto pře-

kládáním tak rozmnožil, že později hlavně jemu, jak Šafařík sám svědčil, děkovati bylo, když komise, která r. 1849 k ustanovení úplné právnicko-politické terminologie české byla svolána, v tak krátkém čase svou úlohu mohla vykonati. Překlad pak soudního a konkursního řádu, o kterém Strobach a Erben s ostatními společníky více než čtyři léta pracovali, vyšel tiskem roku 1848.

Avšak ani zaměstnání v archivech, ani v museum, ani v učené společnosti, ani obtížné překládání právě dotčené nezdržovaly Erbena od prací a studií oblíbených, od písní a obyčejů národních. Vyšel totiž r. 1847 třetí svazek »Nápěvů« k národním písním vydávaných od J. Hofmanna, který žádal, aby do privátní bibliotéky císařské přijaty byly; žádosti té vyhověno a nakladatel obdržel za úpravnost vydání dne 18. července 1847 zlatou medaili. —

Jako výsledek studií svých o starožitných obyčejích slovanských uveřejnil Erben v prvním svazku Musejníku na r. 1848 stať: Obětování zemi, ve kteréž také obsažen jest překlad srbského národního zpěvu o »založení hradu Skadra«. Pracemi, které Erben do doby té byl pořídil, osvědčil zajisté pilnost neobyčejnou, nadání skvělé, vlastenectví opravdivé, nezištné a předkem takovou znalost češtiny, jakou tehda málo kdo chlubiti se mohl. Nejčelnější mužové v národě a vědě uznávali rádi zásluhy svědomitého a tichého pracovníka, který bez hluku a okázalosti oběma, národu a vědě, platné služby konal. Byla to zajisté čestná odměna zásluh Erbenových o literaturu českou, když dne 14. ledna 1848 k návrhu Palackého zvolen jest za člena užšího sboru Matice České jakožto důkladný znalec jazyka, poněvadž ho, jak Tieftrunk v Dějinách Matice České praví, »tehdáž po smrti Jungmannově Sboru zvláště potřebí bylo.« Též královská učená Společnost přidružila si Erbena členem dne 12. března, tedy v předvečer velikého hnutí, které pak mocnářstvím Rakouským a královstvím Českým mohutně otřásalo. Nejlepší mužové všech národů tenkráte se domnívali, že vyšlo slunce svobody, aby již nikdy nezapadlo. Všecky tužby po tolik let násilně utlumené zjevovaly se nyní na povrchu rozčeřené veřejnosti a okamžik měl napraviti hříchy několika století. Nadšenosť panovala v Praze a veškeren národ český očekával jako kdysi za nejslavnějších dob historie české od hlavy království heslo, jímž by se říditi měl. A Praha uznávajíc, že kmen český práv sobě náležitých dobude a pojistí

jen ve spolku s ostatními kmeny slovanskými v Rakousku svolala slovanský sjezd, ku kterému tak zvaný Národní výbor přípravy činil a pozvání rozesýlal. Tenkráte Erben, jehož jméno též na tom provolání podepsáno jest, poprvé a naposled ve svém živobytí měl účastenství v ruchu politickém, k němuž se přidružil opravdivou nadšeností duše hluboce dojaté, duše české, která utonouti práhla v obecném duchu slovanském. Uloženo jemu od Národního výboru, aby Jihoslovany, s kterými se skrze St. Vraza blíže znal, ku sjezdu pozval; učinil to psaním dne 6. dubna Vrazovi zaslaným, jež nám nadšenost a naděje jeho úplně zjevuje: »Rozmilý příteli a bratře! Zde odesýlám některý počet pozvání ke slovanskému sjezdu v Praze na den poslední tohoto měsíce,[1]) při tom Vás prosebně, ano pro Bůh, pro vlasť i pro všecko, co Vám svatého jest napomínaje, abyste na ten čas co možná u velikém počtu do Prahy sejíti se ráčili. Zvláště pak od Vás, příteli, toho zajisté očekávám, že, buď co buď, přijíti neobmeškáte, ano zovu Vás, abyste přijdouce bytem u mne za vděk vzíti ráčili a přímo ke mně se obrátili, jakož pak i jiní našinci všickni o to se postarají, aby každý z hostů bytem a co možné i jinými potřebami byl u některého z nás opatřen. Vím zajisté, že v týž čas i Váš domácí sněm připadá, však ale proto nedejte se zdržovati; jednáť se tu o věc velikou, o věc rozhodnou pro nás i pro všecky Slovany mocnářství Rakouského; nejednáť se tu o nic méně, než aby vláda od své dosavadní německé politiky upustila a nás Slovanů se přidržela; a toho jen tehdáž budeme moci dosáhnouti, když Němcům co možné velikou silu v odpor postavíme, když se Vás, bratří slovanští, co nejvíce sejde. Doba jest důležitá, veliká — teď anebo nikdy! Rozdejte tyto listy všem mužům s národem slovanským upřímně smýšlejícím a co se nebude dostávati listů, povzbuzujte slovem, aby byl účinek platný, by nikdo, jemuž blaho národu leží na srdci a kdo dosti vůle a síly v sobě cítí, jemu posloužiti, neváhal přijíti; ostatně pak spoléháme se na pomoc Boží!«

Stejně rozjařenou myslí odpověděl St. Vraz ze Záhřebu dne 23. května Erbenovi, že ze Záhřebu dojedou čtyři dne 29. nebo 30. do Prahy, a končí list svůj těmito slovy: »Srdce mi igra od veselja, kad pomislim, kolika će biti radost moja pozdraviti opet onaj krasni i slavni grad, koj se kiti slavom i junactvom tolikih

[1]) Z příčin rozličných zahájen sjezd teprv 2. června.

věkovah te i danas vrije istim starinskim domoljubjem i duhom junačkim.«

Erben však tou dobou již nebyl v Praze; meškal mezi Jihoslovany, kteří tehdáž vnuknutím hrdinského Jelačiće chystali se k válečnému odporu proti Maďarům. Na té cestě sprovázel jej Vilím Lambl; oba pak posýlali zprávy o hnutí jihoslovanském Šafaříkovi do Prahy, aby slovanský sjezd spolehlivé zprávy měl o tom, co na jihu se děje. Oba mužové pak, Erben a Lambl, od sjezdu pražského jmenováni jsou důvěrníky toho sjezdu při sněmě chorvatském, jak Šafařík dne 6. června 1848 Erbenovi psal: ». . . Račtež psaní J. Ex. banovi co nejdříve odevzdati, obsah v přiloženém překladu. Jste jmenováni od Národního výboru poslové a zástupníci naši k sněmu chorvátskému. Jednání sjezdu slovanského těžké a rozvláčné. Bratří Jihoslované pospíchají; proto jsme musili změniti pořádek jednání a uběhli do nových nesnází. Však doufám, že k nějakému konci přijdeme. Na mně celá tíže prací leží.« Ale bohužel, naděj šlechetného Šafaříka se nesplnila! Známo, že revolucionářská strana nenáviděla sjezdu slovanského, když viděla, že v něm panuje většina Rakousku příznivá a záchmatům revolučním odporná; pletichami, do kterýchž zamotala také několik střeštěnců domácích, dovedla toho, že sjezd slovanský, teprve 2. června 1848 zahájený, známými událostmi neblahými o svatém duše (12. června) sběhlými náhle rozejíti se musel a že tím pochovány jsou všecky naděje, jichžto splnění od něho se očekávalo.

Přestáním sjezdu slovanského přestal sám sebou také mandát Erbenův a Lamblův u sněmu chorvátského; Erben se vrátil do Prahy, kdežto Lambl na jihu zůstal a čas od času zprávy o vzrůstu a pokroku výpravy Jelačićovy přátelům do Čech posýlal. Erben vrátiv se koncem června do Prahy se zmařenými nadějemi tušil již tehda, že revolucionářské hnutí, ve které se proměnily snahy rozumějších politiků, bez žádoucího výsledku zůstane; nabyl přesvědčení, že tělo jeho jest příliš slabé snášeti rozechvění a rozhárání mysli, které účastenství v politice dob rozkvašených nevyhnutelně v zápěti má. Jsa v sedmatřicátém roce věku svého uvažoval také, že čas jest svrchovaný, aby se postaral o jisté postavení materielní, jímž by svou i rodiny své budoucnost zabezpečil. Úvaha ta, jakož pak i nával prací rozličných, které se po návratě jeho se všech stran na něj hrnuly, byly na příčině,

že Erben se veliké politické činnosti zřekl; jakož před tím, než do Národního výboru byl volen, politicky činným nebyl, tak se po návratě svém ze Záhřebu s politikou nikdy již nezanášel. —

Jak svrchu dotčeno, měl do té doby měsíčného příjmu jistého třicet zlatých, ale bez práva k pensi; čeho ostatně rodině potřebí bylo, musil vydělávati pracemi vedlejšími, ovšem pérem. Práce ty prospívaly vědě; ale to právě jest to smutné, že tehda nebylo možné, aby muž tak zasloužilý a vědecky vzdělaný byl došel pevného postavení, jakého zasluhoval. Snaze této, dojíti bezpečného postavení, sluší přičísti, že Erben propůjčoval sil svých, kdekoli se jich vyhledávalo; doufal takto získati si zásluhy a tím i dobrou vůli těch, kteří by vlivem svým jemu k zaopatření pomoci mohli. A jak skromné jeho přání v té příčině bylo, poznáme níže. Ač, jak sám pravil, nikdy k novinářství chuti neměl, přece se nezpěčoval převzíti redakci Pražských Novin, která mu brzo po návratu ze Záhřebu, totiž dne 24. července 1848 byla svěřena. Více se mu zamlouvala tišší práce překladatelská; s Neubaurem a Grünwaldem překládal tou dobou Zákonník občanský, který však z příčin, jež níže vyloženy budou, tiskem vydán nebyl. Taktéž ustanoven jest dne 7. září od místodržitelství, aby důležitější zákony a nařízení na česko převáděl a poněvadž stálým translatorem jmenován nebyl, neurčen mu roční plat, nýbrž vyměřena mu čas od času odměna podle toho, jak mnoho překládal. Když pak zemská vláda k žádosti Matice české postarati se usnesla, aby ve prospěch rovnoprávnosti jazykové v Čechách ustáleno bylo úřední názvosloví a k vůli tomu zvláštní komisi nařídila, povolán do ní dne 20. listopadu také Erben, a když stavové ustanovili, aby na stavovské reálce se přednášela také čeština, žádal za stolici tu (provisorní) dne 25. listopadu r. 1848; avšak novým zařízením škol středních s toho sešlo. Když císařská akademie vídeňská zvláštní komisi zřídila, jež měla materiál historický v jednotlivých archivech veřejných a soukromých zaznamenati, požádán Erben dne 28. listop. 1848, aby archivy ty v Čechách, v nichž by pátrání dobrý výsledek dalo, a muže naznačil, kteří by se k takové práci hodili. Celý rok následující 1849 strávil Erben na větším díle samým překládáním, první měsíce gubernialních nařízení, později jako člen komise, kterou vláda za příčinou právnicko-politické terminologie do Vídně povolala. Jelikož se o zřízení té komise již na začátku toho roku

proslýchalo a vědělo, že Erben do ní bude povolán, sbíral Erben opět ze starých pramenů právních výrazy a fráse, jichž potom v pracích komise užito. Zaměstnání s překlady a čtením starých spisů právnických bylo na příčině, že Erben v měsíci březnu, kdež také řádným členem učené společnosti zvolen byl, redakce Pražských Novin se vzdal, aby tím vydatněji pracím překladatelským věnovati se mohl. Desátého dne měsíce srpna byl povolán do Vídně, aby v českém oddělení komise svolané pro ustanovení juridicko-politické terminologie pracoval; pokud za prací tou ve Vídni meškal, měl měsíční odměnu 150 zl. Komisi té předsedal Šafařík, vedle něhož také Antonín Rybička důkladnými znalostmi právnické češtiny ku zdaru práce přispěl, nejvíce však Erben, jemuž Šafařík v předmluvě k této terminologii r. 1850 tiskem vydané zasloužennou chválu a vřelé díky vzdává: »Jsem pravdě a spravedlivosti povinen zde zvláště vyjádřiti, že spracování látky ustanovené od českého oddělení komise a pořízení tohoto vydání pan Erben tak ve Vídni jako později, když se tisklo, v Praze takovou horlivostí a pilností ujal, které ku zdaru díla podstatně přičinily. Velikost této práce opravdově a úplně změřiti lze jen tomu, kdo sám se v lexikálních a podobných pracích pokouševe ze zkušenosti ví, co to práce a píle stojí, než tak objemná zásoba slov a rčení v době tak krátké tak dokonale se sestaví a v náležitý způsob se uvede, jak se při tomto díle stalo.« Slova od takové autority pronesená váží zajisté více než všecka ostatní uznání, kterých se mu ovšem dostalo; ale když na pochvaly, které mu za práci jeho vyřknuty byly, se odvolával, by z nich praktický prospěch měl, nebyly mu v ničem platny. Žádal totiž dne 22. září 1849 o jedno dvou míst archivářských, která s platem 1000 zl. při pražském zemském soudě podle nové organisace se zříditi měla; avšak žádal marně.

Koncem roku 1849 vrátil se Erben do Prahy, aby materiál k slovníku juridicko-politickému v abecední pořádek uvedl a mimo to s Neubaurem v překlad řízení soudního se uvázal. Listy jeho z doby té, zvláště příteli Rybičkovi posýlané, živě svědčí, s jakou svědomitostí, horlivostí a zevrubnou pilností slovníkářské práci se věnoval a kterak zároveň pečliv byl na jistém postavení a úřadě se octnouti, by rodina jeho bezstarostněji do budoucnosti hleděti mohla. Tak píše Rybičkovi dne 22. března 1850: »V posléze poslaných arších opomenul sem nedopatřením několik terminů do-

ložiti, které byly zapsány na cedulkách od Vás ve Vídni obdržených; teprv po odeslání jich, když sem počal rukopis dále k tisku připravovati, přišel sem na to a hned poznamenal sem to ve svém rukopisu, abych při korrektuře toho mohl doložiti, — pročež nemějte o to péče, ač jestli že ste pozorovali... Překladu řízení soudního máme již 300 paragrafů a potom jakmile se revidovati počne, dají se revidované archy přepisovati a po částkách do Vídně posílati se budou, tak že by ta celá práce do konce dubna vytištěna býti mohla.« A s strany místa archivářského, za které v září minulého roku byl žádal, píše v témž listě: »Strany obsazení míst soudních a k tomu náležitých úřadů v Čechách nic potud nepřichází. Toť jest jakýsi těžký porod; zdáť se, jakoby nás chtěli nechati naposled. Co se mne dotýče, mám příčiny obávati se, že mé snažení strany toho úřadu, ač dosti trudného, bude marné a cesta má do Vídně daremná. Prosím Vás pro Bůh, nevíte nic o tom? Nedalo-li by se v té věci, ač třeba-li toho, ještě něco učiniti? Panu dru. Bekovi ostýchám se psáti, abych ho již konečně neustálým naň naléháním nerozmrzel — a vždy přece on sám jediný jest, ve kterého svou celou naději skládám. Strobach mne neustále k tomu má, abych mu ještě jedenkráte psal, aby se té věci u pana referenta ujal. Vymlouvám se mu všelikterak, jsa zajisté přesvědčen, že pan doktor vše učiní, co se činiti dá; ale právě toto domlouvání mne více nepokojí, neb se mi zdá podle toho, jakoby Strobach sám neměl veliké důvěry v účinek svého listu, kterýž sem byl od něho k panu referentovi nesl.« Nejistota, zdali úřad archivářský při zemském soudě obdrží čili nic, jej tím více trápila, čím více práva míti se domníval, aby mu pro práce, v které se ve prospěch úřední češtiny uvázal, dán byl, a čím více pražské úřady uznávaly zásluhy jeho v té věci tím, že naň podobné práce vznášely. Jmenovitě žádalo na něm místodržitelství, aby konečně se rozhodnul, zda-li translaturu definitivně přijati míní? Ale maje na mysli dotčený úřad archivářský při soudě, nemohl se rozhodnouti. Píšeť v té příčině dne 11. dubna 1850 příteli Rybičkovi: »Zejtra skončím překlad trestního řádu a pak se bude ob den revidovati, abych já mohl koncept slovníku připraviti jednou ku konci; neboť vězte, že po ten celý čas, co jsem z Vídně naposled přijel, v tom ani za arch pracovati jsem nemohl. Nyní hodlám aspoň ob den o tom pracovati a bude-li možné, budu ku konci tohoto měsíce hotov. Však ani

3*

v tom se zajisté zavázati nemohu; neboť jsa bez groše a příjmu stálého nemaje mimo z museum 25 zl. měsíčně žádného, musím hleděti, abych mohl býti živ a půl dne jiné práci obětovati, totiž místosekretářství Matice, kteréž mi dosti mnoho činiti dá. Protož, pánové, pohánějíce Aura[1]) hleďte, abyste nezkazili mne. Obětovav prvé celé 4 měsíce výhradně té práci, z hotového dokládaje na živobytí, prosím pro Bůh, abyste nyní měli se mnou maličké strpení — však nejdéle do polovice máje jsem hotov, ať již cokoli přijde. Co se p. ministeriálního rady a státního sekretáře dotýče, tu by dopis p. Šafaříkův snadně pomohl, kterého mi zajisté neodepře, vida v jaké jsem nesnázi. K tomu přišlo i také to, že mi od zemského místodržitelství vzkázáno, abych konečně ujal translaturu, jinak že ji dáti musí jinému. Translatura jest ještě má jediná poslední naděje. Kdyby i všecko prasklo a kdybych k vůli slovníku i o tu přijíti měl, tu by — Však odpusťte mi a za zlé nevykládejte — dnes ještě půjdu k Živnovi a prositi ho budu, aby s translaturou ještě do konce toho měsíce počkal, a do té doby se všemi silami přičiním, abych byl hotov. Ovšem, kdybych to bral jen na lehkou váhu, bylo by za několik dní — ale z celého toho sami poznáváte, že pracuji svědomitě, nic nepolože do textu, čehož nemohu dobrými prameny doložiti. A vyhledávání toho stojí nejvíc práce; pročež již mějte strpení.«

A skutečně koncem toho měsíce shotovil slovník terminologický až po literu Z; ale stěžuje si opět Rybičkovi, jak velice pracemi zahrnut jest, tak že se aktuarství při učené společnosti vzdal; píše totiž dne 29. dubna 1850: »Nevím, čí jsem a čí budu, a proto hledím na všech stranách vyhověti... vzkázal mi také Mitrovský, předseda vrchního soudu zemského, abych jim některé důležitější věci jich překládal; nemohl jsem mu to odepříti... A tím spůsobem měl jsem tyto dvě minulé neděle tolik práce, že jsem myslil, že to nevydržím. Z té příčiny také odřekl jsem se úřadu aktuarského při zdejší učené společnosti, nemoha již té práce zastati.« Touž dobou také dověděl se, že úřadu archivářského u zemského soudu nedostane, a poznal také, kdo proti němu tajně ve Vídni pracoval, aby kýženého místa neobdržel: byl to dřívější vlastenec Jelen, tehda již úplně »bachovský husar«, o kterém Erben dne 29. dubna píše: »O příteli Jelenovi mohu dodati jestě to, že nevěda nic proti mně snad politického,

[1] Ředitel státní tiskárny ve Vídni.

čím by mně krk zakroutil, vymyslil si lež, »že prý já toho úřadu nepotřebuji, neb že mám od učené společnosti 600 zl. jako aktuar« — tak to zde vypravoval p. ministeriální radní Sch. dru. Strobachovi. Kdybych já měl jistých 600 zl., nelezl bych jako pes a nedával bych se též jako pes odkopávati.«

Poslední tato slova ukazuji nám zřejmě, jakou trpkostí mysl Erbenova tenkráte byla naplněna, když sám k sobě nespravedlivým se stal. Neboť nic od něho nebylo tak vzdáleno jako sobectví a podlízavost; cenil své práce podle pravé míry, že si o úřední češtinu získal veliké zásluhy, a byl oprávněn očekávati, aby naň zřetel obracen byl, kde znalost jazyka českého a sběhlost v pracích archivářských, kterou od r. 1843 až do r. 1847 skvěle osvědčil, rozhodovati měly. Nenáviděl po celý život svůj podlízavosti a byl odpřísahaný nepřítel politických šantalův a oněch proklouzílků, kteří shrbeným hřbetem a politickým licoměrnictvím nedostatek vědění a schopností nahrazovati usilují a takto postavení dosáhli a dosahují, k němuž ani mravní způsobilosti ani vědeckého vzdělání nemají. Trpkost v něm vzbuzená ještě více se rozdráždila, když po vyjití slovníku terminologického nalezli se lidé, kteří mu neúplnost vytýkali nevážíce, že naprosto možné nebylo, aby za čtyři měsíce se podala práce hned prvním vrhem úplná a dokonalá.

Rozdrážděnost, která se ho zmocnila, pozná se věrně z listu nedatovaného, jejž tou dobou psal příteli Rybičkovi: »Ovšem jsem rozhořčen... na to, kterak se se mnou naložilo. Já se byl nadál, že mi ta práce slovníková poněkud přece za kousek zásluhy počtena bude a že slovo nejvyššího[1]) a slovo referentovo mi ústně a Strobachovi písemně dané bude přece v sobě míti zrno; tu přijde ničemný... a přivede... člověka, ne sice mně osobně, ale jinak celé Praze nechvalně známého... a tomu se dala přede mnou přednost s doložením, že jinak býti nemohlo. Toť musím býti již prašpatný chlap, až sám za sebe se stydím. Ale moje vina jest jiná. Praveno mi z jiného pramene, že se takových lidí potřebovati nemůže, kteří při svých národních libůstkách zůstati ano národnímu separatismu pomáhati míní. A já blázen jsem myslil, že vzdělávaje český terminologický slovník tím sobě nějaké zásluhy dobudu!... Co se toho spínání rukou nad vynechanými slovy dotýče, toho bych já již tak nesnesl, ale řekl bych

[1]) T. j. ministrovo.

věrně, možné-li, aby se za čtyry měsíce té komise, kdež se teprv material musel sbírati, aby se tu něčeho nepominulo? Kde jest jaký německo-rakouský terminologický slovník, tak že bychom z nepozornosti z něho něco vynechali? A čeho oni sami, totiž úplně sebrané terminologie nemají, kterak toho mohou žádati od nás, davše nám tak krátkou lhůtu, ano již i po třech měsících chtěvše nás rozehnati?... Jest-li na mně jaká chyba, jest to ovšem jistá rozčilenost a rozhořčenost, již nyní jako nemoc, kteráž se při každé dosti malé příležitosti zase dostavuje a kterouž moje rodina, ač mi jí potom pokaždé líto, často zakoušeti musí.«

Ale netoliko úsudky těch, kteří slovníku neúplnost vytýkali, byl Erben podrážděn, nýbrž také Šemberou, který na překladě Erbenově trestního zákona všelijaké, jak pravil, opravy činiti chtěl. Šembera, tehda již translator český říšského zákonníka, znal sice mechanickým způsobem správně česky psáti, překládal také náležitě, nicméně však nevniknul tak do ducha jazyka českého jako Erben. Dokázal toho, když Erbenův překlad německého: Versuchter Todtschlag — pokus zabití — mermomoci nahraditi chtěl slovem: zabíjení! Erben popuzen, že takový nerozum také do trestního zákona původně od něho překládaného p. Šemberou vpašován býti má, ohradil se proti tomu velmi rozhodně v listě daném Rybičkovi, v němž mezi jiným praví: »P. Šembera jest hodný, dobrý člověk, ale náramný vrtochář a při tom tvrdé šíje, kterýž, co si byl jednou do hlavy vzal, od toho nesnadně odvésti se dá. On má nyní ovšem náš rukopis v rukou, může z něho udělati, co se mu líbí — neb se mu bránití nemůžeme; ale zdali má skutečně právo, co bylo zde po bedlivém uvážení od tří osob docela na základě terminologie ve Vídni přijaté vystaveno, samovolně zbořiti? o tom pochybuji. Víte, že bylo právě o tom: zabíjení, kteráž dle pana profesora znamenati má ‚versuchter Todschlag' v naší komisi mnoho mluveno a jednáno a že to od nás ode všech jednomyslně bylo zavrženo, ačkoli p. profesor od toho nechtěl odstoupiti — kterak nyní tedy může o své ujmě takového něco změniti, co tak velmi důležité jest, za pouhý vrtoch, který náramný zmatek, ano ještě něco horšího v praxi způsobiti musí. Pro Bůh, toho nedopouštějte! Pak-li se to přece stane, musím Vám oznámiti, že je zde snešeno: vyhodí-li pan Šembera ta slova z překladu a vloží-li místo toho svou falešnou libůstku, že budeme proti tomu velmi protestovati,

netoliko v novinách, ale i u ministerstva, předložíce zevrubně ve všech paragrafech, jichž se dotýče, následky takového falešného výkladu; a co z toho potom p. profesorovi přijde, anebo snad věci samé, tím my nebudeme vinni. Zákonník říšský a zákon trestní není žádná hračka, aby se snad v něm pouhé libůstky prováděly — není to žádný Zdislav Sternberk proti Tatarům jemuž se člověk jen usmál[1]) — zde jde na jedné straně o život lidský a na druhé o všecku důvěru k české terminologii a způsobnosti jazyka českého k úřadování, kdyžby takové věci vyšly v zákonníku.« Tímto důtklivým napomenutím zachránil Erben, aby taková nestvůra, jako jest »zabíjení«, nepřišla do překladu říšského zákonníka.

Ačkoli rok 1850 Erbenovi mnohou trpkost způsobil, oželil přece příkoří sobě činěné brzo jednak vědomím, že poctivé jeho vlastenectví hlavně bylo na příčině, že státního úřadu neobdržel, jinak tím, že mužové ve vlasti na předním místě stojící se vynasnažovali, nahraditi jemu, čeho vláda germanisující mu odepřela. A tu opět byl to Palacký, který se Erbena vřele ujal. Nejen že výbor musejní dne 19. listopadu 1850 jmenoval Erbena sekretářem a archivářem s ročním služným 400 zl., nýbrž Palacký zvolil si jej na místě Tomka, který se stal universitním profesorem, za pomocníka při sbírání a pořádání listin, začež ze stavovské pokladny též 400 zl. ročně dostával. Také mimořádně měl téhož roku důchody; tak obdržel třetinu ze 420 zl., které ministerstvo přikázalo třem překladatelům občanského zákonníka, polovici 300 zl. vykázaných dvěma překladatelům trestního zákona a 152 zl. za překlady pořízené v lednu a pak od měsíce dubna až do července r. 1850 pro místodržitelství v Praze. Též za práci při slovníku terminologickém byl odměněn značnější sumou, která mu byla tím vítanější, an tím »aspoň poněkud«, jak Rybičkovi dne 11. října psal, »nahradím své ženě toho, co v těchto kolotavých časích svého jmění ztratila, o kteréžto své ztrátě potud ještě ničeho neví.«[2]) Jistého platu měl Erben vlastně

[1]) Naráží zde Erben na pokus Šemberův v jeho spise »Vpád Mongolův« (1841), ve kterém tvrzení Bočkovo, že vítěz nad Tatary nemá se jmenovati Jaroslav, nýbrž Zdislav, odůvodňoval i tím, že slovo Jaroslav do verše: »Jaroslav ves ve krvi s ořem sbrocen« se nehodí, an se tím klade o slabiku víc a že tudíž státi má Zdislav. Šembera totiž nevěděl, že v staré české prosodii slovo »krvi« se čte jednoslabičné.

[2]) Bude to bezpochyby táž ztráta, o které dne 28. února 1856 Roštlapilovi

jen ty čtyři sta, které od museum dostával, kdežto čtyři sta ze stavovské pokladny za jisté počteny býti nemohly; píše o tom Rybičkovi dne 22. prosince 1850: »Postavení mé při museum jest nyní poněkud skvělejší než prvé bývalo; mámť od museum 400 zl. a od p. Palackého z pokladnice stavovské též 400 zl. (p. Tomek měl celých 600 zl.) a na ten čas neměl bych žádného vyššího přání, než aby toto bylo jisté, totiž co se těch stavovských peněz dotýče, poněvadž jdou jen na osobu p. Palackého, a kdyby se s tím něco přihodilo, byl bych bez nich. To není žádné marné obávání; neboť vězte, že p. Palacký jest nyní s jednou polovicí stavovského výboru v odporu pro vydání dějepisu svého v českém jazyku a ne v německém; pp. Beer, Ervín Nostic a Köhler (bývalý magistrátní místostarosta) nechtějí míti dosti na pouhém Wenzigovu překladu, není jim prý dosti správný (a Wenzig jest rozený Němec!), ale bez pochyby neměli by z milosti nic proti tomu, kdyby se Palackého originál německý do špatné češtiny překládal. Čekám s toužebností, jak se to rozhodne, neb Palacký neupustí nikoli od svého v předmluvě posledního svazku Dějin českých vysloveného úmyslu, že již nic více německy psáti nebude.« Obava ta, tehdáž ovšem podstatná, nesplnila se, jelikož Erben rok na to jistého postavení došel stav se archivářem města Prahy. Sekretářstvím musejním Erbenovi práce ovšem přibylo, ale práce, ve které si liboval; píše Rybičkovi dne 11. října 1850: »Milé mi jest, že se archivu musejního odříci nemusím a s potěšením v něm neustále pracuji... Co se týče Matice, nejisté jest, zdali ji na delší čas podržím, neb tolikerým pracem (totiž archiv zřizovati, Palackému pomáhati a krom toho ještě Matici zastávati, kdež nyní mnoho práce jest a i budoucně bude) z těžka budu moci vyhověti a také bych rád sám sobě něco času vyhradil, abych ve svém pracovati mohl, a tu se raději se skrovnější službou spokojím.« —

Jest skutečně se podiviti Erbenovi tolika pracemi zahrnutému, že ještě času ušetřiti mohl na práce vědecké. Tou dobou, totiž r. 1849 uveřejnil Musejník od něho pojednání Jmena měsíců a v březnu r. 1850 svěřeno mu k návrhu Šafaříkovu, aby

psal: »věřiv příliš mnoho v poctivost lidskou a nejsa dosti honěn ve všech praktikách advokátských, protože se s nimi neobírám, léta 1848 připravil sebe aneb raději svou ženu o 1100 zl., stř., které na domě tehdáž v dobré ještě hypotéce, aspoň zákonní, zde v Praze byly pojištěny.«

kroniku Bartoše písaře k tisku připravil, kterou Matice česká vydati chtěla. Patrno, že Erben s Bartošovou kronikou již dříve se zanášel; neboť již dne 9. června 1850 píše příteli Rybičkovi: »Připravil jsem z dvou rukopisů Bartoše písaře do tisku, aby ještě letos vyšel... první arch již jest vytištěn — nevím, co k tomu kněží řeknou. Bartoš byl horlivý Táborita, nepřítel katolíků i těch obojetníků, totiž strany pod obojí a švihá bez milosti — spis mezi staršími jeden z nejdůležitějších ve svém oboru, ač někdy trochu rozvláčný.« A dne 22. prosince píše: »Bartoše písaře tiskne se již třináctý arch a bude ho čtyřiadvacet archů, do konce února anebo v březnu (1851) mohl by býti dotištěn.« V témž listě také zmínku činí o díle Tómy ze Štítného Knihy učení křesťanského, o kterém akademický senát r. 1848 se byl usnesl, aby vydáno bylo na památku založení university Pražské před pěti sty lety. Avšak nečiněny přípravy k tisku, nýbrž protahováno to všelijak, až k naléhání ministra Thuna r. 1850 v měsíci prosinci staré snesení akademického senátu obnoveno jest; píše o tom Erben dne 22. prosince Rybičkovi: »Oznamuji, že se universita pražská konečně po mnohém zdráhání a protahování té věci přece odhodlala, ten spis vydati a již i smlouva se mnou učiněna jest, abych to k tisku připravil a vedl i čekám jen ještě písemného zmocnění. Čas k vydání vyměřen na jeden rok, tak že by ten spis vyšel ku konci roku 1851.« A když Palacký koncem r. 1850 důrazněji nežli kdy dříve na vydání konversačního slovníku naléhal a Matice Česká o záležitosti té se radila a výbor, jenž redakci vésti měl, zřídila, zvolen do něho také Erben, jenž zároveň se uvolil, do toho slovníka psáti články právnické.

Rok 1850 na náklonku svém byl Erbenovi příznivější, nežli byl začátek jeho. Čeho mu vláda odepřela, nahrazeno mu aspoň poněkud důvěrou a péčí šetrnou mužů v národě obecně vážených a tím nabyl klidnější mysli, tak že někdy i humor při něm se ukazoval. Tak když na př. nastala oprava orthografie české záměnou **au** v **ou** (ú) a **w** ve **v**, a dva výteční spisovatelé čeští jí nepřijali, psal o tom Rybičkovi dne 22. prosince 1850: »Co se těch školních kněh s **au** a **w** dotýče, domnívám se, že jest to Tomkova historie, která se tak ve Vídni tiskne, neb Tomek od svého neupustí. Některé školní knihy tisknou se také zde, jmenovitě přírodopis od Krejčího pro českou realku, ovšem ale s ou a v,

Když jsem to panu Šafaříkovi oznámil, odpověděl, že jest to sice smutná věc, když se z úmysla takové nové písmenkářské rozbroje zase chtějí strojiti, ale že nedoufá, že by to co rozhodlo aneb změnilo. Neškodilo by, aby se proti té věci psalo v ten rozum: že au ą w jest orthografie bratrská a protož kacířská, ale ou a v že jest orthografie pravověrná, poněvadž pražská konsistoř byla první, která svůj časopis pro katolické duchovenstvo touž orthografií vydávati za dobré uznala — a chtěl bych krk vsaditi, že by takové důvody měly nejprospěšnější a nejráznější účinek.«[1]) A v témž listě píše příteli: »Já bych sobě nejvýše přál, abyste se dostal do Prahy, a snad by se i Vám v tom nepokojném sídle beranů lépe dařilo, nežli v tom velikém pravoslavném městě.« Na stížnost pak přítelovu, že tak nesnadno dostati starších kněh českých, odpověděl dne 11. října téhož roku: »Podivná věc, jak nyní se po českých knihách, a zvláště starých, velmi pase; sotva se kde která vyskytne, nepřijde-li člověk hned v první chvíli, již ta tam a pak vandruje do Rus, do Angličan, a Bůh ví kam všude ještě. Jsouť zde řádní jednatelé v té věci, židovští a křesťanští, a jeden z nejnebezpečnějších, který nám brzy ani staré knížečky — kromě Museum — v Čechách nenechá, jest — pan Hanka do Rus... Kdyby Pán Bůh dal, aby si ho tam raději celého vzali a nám naše knihy zde nechali. Ale Rusi mají rozum, vědí dobře, koho kde nejlépe užiti mohou.[2])

Jen na samém konci toho roku 1850 obdržel Erben z domova zprávu smutnou, že totiž stařičký otec jeho jest nebezpečně nemocen; posílaje mu podporu psal dne 31. prosince ujci svému, učiteli Žábovi: »Vím sice, že tím otci nepomohu, jako že mu snad již nic nepomůže, ale vždy se tím přece snad ještě poněkud potěší.«

Mnohonásobná práce, kterou Erben r. 1850 na sebe bral a které také všemi silami dosti učiniti se snažil, uškodila jeho zdraví

[1]) Viz o tom Tieftrunkovy Dějiny Matice Č. str. 124, 125.

[2]) Zajímavo jest, co se o Hankovi v tom listě dále praví: »Zatím se ale naň zde plete notný bič, totiž komise od nového musejního výboru k revidování bibliotéky, rukopisů, sbírky mincí atd. ustanovená. Hankovi sedí na jedné straně na krku Šafařík a Strobach, na druhé Sacher-Masoch a Vocel. Šafařík mu sice mnoho neudělá, za to ale Strobach béře tu věc zhola podle § beze všeho milosrdenství a pan Hanka dostává již také skutečně jakési hryzení, neb nyní v bibliotéce pracuje! což prvé jak živ byl nedělal. S druhé strany jest Masoch shovívavější než Vocel, ale až přijde k jednání, myslím, že i to zde se napraví.«

a ukazoval se na samém jaře r. 1851 obyčejný jeho neduh, plivání krve, k němuž se družily jiné starosti a trampoty, o kterých později (4. srpna) příteli Rybičkovi psal: »Nejisté postavení mé i jiné nehody domácí i vnější, ježto mne potkávaly, držely mne takořka docela poraženého a ke všemu životu duševnímu nezpůsobna učinily mne.« Byl takto zdržován od pilných prací, jmenovitě od sepsání předmluvy k Bartošové kronice, ve kteréžto příčině mu Šafařík dne 20. března 1851 psal: »Ačkoli Vás churavého nerad zaneprázdňuji, však přece jsem p. Tempskému žádosti jeho nijakž odepříti nemohl. Bylť u mne; tuší on horší nějaké počasí než jest nynější, protož by rád s Bartolomějem ještě za dne do bezpečného přístavu doploul. Schází předmluva a registřík. O tento se postará pan Šumavský, což ale budeme dělati s předmluvou? Snad by v nynějších okolnostech i kratší, než byla umíněna, vystačila. Bude-li Vašnosti brzo možné, podniknouti tu práci? Pak-li by nebylo (čehož nepřeji), ku komu se obrátíme? Račtež to v uvážení vzíti. Přeji z té duše, abyste brzo cele okřál.« —.

To »horší počasí«, které Tempský dle slov Šafaříkových větřil, byla tuhá reakce absolutismu Bachovského, který do r. 1851 jako jen tykadla vystrkoval, ale od roku právě dotčeného všechen volnější, jmenovitě slovansko-národní život, jako vžezžírající polyp zničiti usiloval. Co veškeren národ český tehda zkusil, jak nejvýtečnější jeho mužové podezříváni, policií pozorováni, jak všechny ústavy národní život český podporující pronásledovány byly, snášíme v paměti všichni. Hlavní útok naměřen byl proti Národnímu museum a Matici České a že oba tyto ústavy na dobro českému národu se neztratily, není to věru zásluha absolutní vlády, již zajisté vůle k tomu, aby český lid o tyto ústavy připravila, nikterak se nenedostávalo. Hned když Šafařík r. 1850 v Matici navrhoval, aby Bartošova kronika se vydala, pronesl se, jak Tieftrunk v Dějinách M. Č. na str. 117 vypravuje, Erben v měsíci červenci, když již několik archů tištěno bylo, že při nepříznivých poměrech politických bylo by radno, aby Matice toho spisu nevydávala. Následkem toho vyjednáváno s Tempským, který se uvolil hotovou část nákladu od Matice převzíti a ostatek dotisknouti. Obsah Bartošovy kroniky jest ovšem proti katolíkům, avšak také proti utraquistům; ale hledě k tomu, že se tu jedná o starý pramen k dějinám českým, nelze skutečně pochopiti, proč

tehdáž tolik křiku se nadělalo, když na světlo vydán býti měl. Sám ministr hrabě Thun dal si jej, než vydán býti směl, předložiti; Erben uslyšev to domníval se, že vydání se zapoví; psal s strany toho dne 4. srpna 1851 Rybičkovi: »Přikládám tuto také jeden exemplář Bartošovy kroniky. Jest to jeden z těch velmi málo exemplářů (totiž 5), ješto jsem na své nebezpečenství od kněhvazače na lístek vzal, abych ten spis, kterýž vzácnější bude svým časem než Ješínův Dalimil (jehož se 10 ex. zachovalo), od záhuby vysvobodil. Nemyslím, že ten spis světla božího spatří, jak věci nyní stojí. Vyžádal si ho totiž sám pan ministr vyučování, že ho přečta rozhodne, má-li se vydati čili nic. A takto dej Pán Bůh dobrou noc!« Ale obava Erbenova byla marna; Bartošova kronika vyšla ještě téhož roku.

Toho roku vyplnilo se také konečně přání Erbenovo dostati jisté stálým platem spojené postavení: dne 1. srpna 1851 zvolila jej obec pražská městským archivářem s ročním platem 1000 zl. stř. Píše o tom dne 4. srpna příteli Rybičkovi: »Že se mi toho žádaného úřadu archivářského u Pražské obce již nyní konečně dostalo, jest Vám známo. Toto zvolení stalo se ne bez jakési demonstrace proto, že jsem již dvakráte hanebně se žádostí svou mnohem skromnější byl odbyt. Celá německá strana bez výjimky mi dala své hlasy, tím ukázavši, že jsem konservativní, česká ale, aspoň díl její radikální, byla dlouho na rozpacích, než se konečně též k mé straně rozhodla. Takto jsem dostal 68 hlasů proti dvěma.«

Tím, že Erben se stal úředníkem na pražské obci závislým, podržel dosti volnosti psáti i dále jazykem českým, kteréhož jazyka v pracích literárních užívati tehdejší vláda za veliké prohřešení svým úředníkům přičítala. A protož považujeme to za prospěch literatury české, že mu roku 1850 místo archivářské při pražském soudě zemském propůjčeno nebylo. Jako úředník obecní pracoval bývalou pílí a při tom klidnější myslí nemaje již tolik starosti o svou a rodiny své budoucnost.

Sbírky listin, kterou jako výsledek čtyrletého badání v archivech českých v museum založil, a ostatního materiálu listinného užil po chvílích, aby znenáhla sestavoval regesta diplomatická k dějinám českým. Práce mu sice pomalu ale ustavičně pod rukama přibývalo, tak že 4. srpna 1851 příteli Rybičkovi psáti mohl: »Nyní pomalu připravuji k tisku Regesta diplomatica

et epistolaria regni Bohemiae díl první annorum 745 až 1253.« Ač tisk toho díla a pořízení rejstříku jej zaměstnávalo do r. 1855, nicméně byl i jinak literárně činným. Tak r. 1852 vydal Tomáše ze Štítného knížky šestery o obecných věcech křesťanských a ujal téhož roku práci přebírati materiál k druhému svazku Výboru literatury české; jsa však zaměstnán jinými pracemi a vida, že poměry politické nepřály dosti volnosti tiskové, nevěnoval mnoho času této nové práci, s kterou se teprve r. 1856 opravdověji a vydatněji zanášeti začal. Tím pilněji pracoval o regestech a článcích pro encyklopedický slovník. Co se týče oněch, dává Rybičkovi dne 11. června 1852 zprávu, že se tiskne již jedenáctý arch; za to však práce, jež měly přijíti do slovníku, odložiti musil stranou, jelikož Sbor Matiční se usnesl, na ten čas Slovníku naučného nevydávati. K příčinám toho usnešení, které Tieftrunk ve svých Dějinách Matice České na str. 140—144 přivádí, druží se jiná, kterou z listu Erbenova dne 11. června 1852 Rybičkovi daného poznáváme: »Dokládám, že se slovníka encyklopedického, jehož vedením se p. Palacký zanášel, na ten čas sešlo. Takto se vyplnila vůle jistého pána vídeňského, kterýž se byl o to zvláště zasadil (ačkoli nevím proč?), aby to dílo nevyšlo na svět, ba ani naděje k světu nemělo. Neb se o to zde před některým časem zvláště ucházel u údů matičních a byl také za tou příčinou u mne. Ale já jsem nenaklonil ucha k žádosti jeho, ani jsem nemohl jeho důvody přemožen býti a tak odešel pojav v svém srdci hněv ke mně a kdykoli potom zas do Prahy přijel, nikdy mne za hodna neuznal ukázati se. Také dobrá! Tu také mají svůj počátek všecky zdejší roztržky; ano jsou někteří páni, ježto jen Palackému postavení své nynější a že v kalu všednosti neuvázli, děkovati mají, a nyní by ho, by bylo možné, rádi utopili, všech prostředků k jeho snížení užívajíce a ze všech společností prostředky nevelmi poctivými ho vystrkujíce, až se nyní již také o to jedná, aby ho z výboru musejního dokonce vyhodili, ačkoli Palacký sám jediný tento ústav byl stvořil! Bůh jim za to odplať!«

Ukazuje se z těchto slov i vděčnost Erbenova k Palackému i trpkost proti těm, již absolutismu za nástroj se propůjčovali, který Palackému každé působiště urvati usiloval; Erben však pamětliv jsa, že Palacký vždy přátelsky se ho ujímal a seč byl jej podporoval, zachoval slavnému dějepisci vděčnost srdečnou a lnul

k němu i tenkráte, když téměř všichni Palackému se vyhýbali, aby při vládě absolutní v podezření a nenávist nevpadli. Nelze se tedy diviti, že Erben, který víru politického nikdy nemiloval a všeho, co by v táboře národním roztržky působiti mohlo, se štítil, velice na ty toužil, kteří vůdce národu nevděčně a nešetrně se dotýkali anebo na ústavy doráželi, jež národnímu životu byly základem a podporou.

K ústavům těm náležela po výtce Matice Česká, jež za doby té v působnosti své velice byla obmezena absolutismem germanisačním; mnozí spisovatelé ustáli úplně od prací vědeckých a literárních vůbec, tak že téměř nic kloudného nebylo, co by stálo za vydání. Nedostatek ten za vinu kladen byl Matici, kterou si pak někteří horkokrevnější kritikové v novinách ostře nabírali nevědouce nebo věděti nechtíce, že hlavní a téměř jediná vina záleží na absolutismu a znemravňujícím vlivu jeho ve spisovatelstvo české. Kdo Prahy vzdálen žil, neměl pravého o věci té názoru; veřejně proti článkům Matici ostouzejícím psáti, nebylo tak snadné již proto, že neodvislého orgánu nebylo, který by obranu Matice byl přijal. Nezbývalo tedy leč Matici brániti soukromě a to činil Erben, kdekoli k tomu příležitost se naskytla. Tak psal dne 7. dubna 1853 příteli Rybičkovi: »Tážete se mne s strany Výboru. Ovšem tomu tak, že ke spořádání druhého dílu od sboru matičního ustanovení jsou pp. Šafařík, Tomek a já. Že se to množství materiálu tak rychle, jak sobě mnozí, ač s právem, přejí, sebrati nedá, tomu snadno každý moudrý porozumí. Ale k tomu také není žádného hluku ani ostouzení v novinách potřebí; neb se to i bez toho stane a tím se nikoli věc neuspíší — ovšem ale mohlo by se snadno státi, když by se neustále dovádělo na nynější sbor, že by pak jiní lidé jiná opatření učinili, ale zajisté ne k uspokojení těch, kteří nyní dovádí. Nepravím to bez příčiny, neb Matice jest i bez toho sůl v očích a příležitost je vždy vítána. Že pak se nyní zarazila poněkud činnost matíčního sboru, to má své dobré příčiny, o kterých však psáti nemohu. Vytýká se, že se takové neb takové spisy nevydávají. Ale čí pak je to vina, sboru? nebo spisovatelů, že jich nepodávají k vydání? Sbor vypsal před málo lety ceny — ale ani jedna kniha na to vyzvání nepřišla! Jsouť jistí lidé, kteří vždy rádi křičí; v minulých letech měli jinam výpad křiku svého, nyní pak, když ta díra jim zastrčena jest, obracejí se tam, kde jim nikdo nebrání, ano naopak

kde s tím přicházejí vděk. Věřte, že nyní jest takové postavení údů sboru matíčního, že by se jich větší díl rád poděkoval z toho uřadu a já též — kdyby se každý neobával, že by tím ústavu tomu uškodil. Jsou však také i jiné příčiny toho ostouzení. Lidé, kteří Matici podali spisy své k vydání, ale ty přijaty nebyly pro jich chatrnost, ti nyní také nejvíce dovádí na Matici. A mezi těmi jest bohužel! také professor Hanuš, kterýž ovšem také nemalý díl toho pohoršení na sobě nese. Podal totiž Matici svůj nakvap sepsaný spis o příslovích. K posouzení dostal ho Štorch a já. Štorch posuzoval ho více v podrobnu, já v přehledu celku — aniž jsme se byli o to umluvili, a výsledek byl jeden, totiž ten, že bychom se tím spisem obecenstvu velmi málo zavděčili. Já však nad to udělal přece návrh, aby se aspoň to z něho vybralo, čeho se k Čelakovského Mudrosloví (které p. Hanuš v tomto spise za žádné Mudrosloví neuznává, nýbrž jen za materiál k mudrosloví, kteréž on připravuje) nedostává, totiž předmluva, literatura a rejstříky. To také bylo přijato; ale pan Hanuš náramně řádil a všem nám ne po filosoficku nadal... Ale dosť o tom, nedá se vše psáti. Prvé měli jsme samou botaniku a nyní by nás chtěli zasypati samými příslovími.»

Hanuš toto nepřijetí svého spisu velmi těžce nesl, tak že v něm proti Erbenovi se zrodila jakási kyselost, jež tomu všelijaké nepříjemnosti způsobila. A nad to více: čeho Erben se obával, stalo se skutkem roku následujícího, kde Matice ještě více vládou byla sevřena než dříve, o čemž však zde šířiti není potřebí, an Tieftrunk v díle svrchu dotčeném na str. 149 a sl. o tom obšírně a důkladně jedná. Avšak Erben sám, seč byl, věnoval síly své Matici, jednak jako člen sboru matičního jednak podáváním jí spisů na vydání; tak vyšlo v Musejníku na r. 1853 pojednání od něho Sasové v Praze, r. 1854 první svazek Krištofa Haranta z Polžic cesty do sv. země, kteréhož spisu svazek druhý vyšel r. 1855. Ale mimo to osvědčil píli svou tím, že nejen v tisku regest se pilně pokračovalo, nýbrž že také od doby té, kde velesmutné poměry v Praze trvaly, tím účinněji sbíral pověsti národní všech slovanských kmenů. Hledal patrně útěchy v tehdejších trudných poměrech a hledal jí tam, kde se mu život slovanský v původní naivnosti a tudíž neporušenosti zjevoval. Za touž snad příčinou, pozapomenouti poněkud na smutnou prosu

života, kterou národ tehda byl tížen, prohlížel básně v mladším věku skládané, jež r. 1853 pod jmenem Kytice vydal. Píše o tom příteli Rybičkovi dne 15. února 1853: »Přijměte tuto laskavě exemplář básní dílem sebraných, dílem dodělaných neb opravených, kteréžto ale všecky z oné doby života mého pocházejí, když jsem měl ještě chuť verše stloukati.« Exemplář Kytice také později přijat byl do bibliotéky císařovny Alžběty.

Jsa takto zabrán do prací mnohonásobných, aby smutné pocity z tehdejších neutěšených poměrů vycházející utlumil a ohlušil, byl nemile z nich vytržen nařknutím, že jeho vinou bibliotéka učené společnosti mnohou škodu vzala. Byly nedostatky při té bibliotéce, které povstaly hlavně r. 1848, kde si každý vypůjčoval knihy, aniž to bibliotékáři oznámil; mimo to uvedeno mnoho v nepořádek v onom rozkvašeném roku, an přístup k bibliotéce volný byl také nečlenům. Když se Erben, jenž jako aktuár učené společnosti také bibliotékářství zastával, r. 1850 z Vídně z prací terminologické komise vrátil, pořídil katalog a vzdal se pak bibliotékářství, jež společnost na profesora Hanuše vznesla. Ten když se v úřad uvázal a pozoroval, že mnoho děl jest neúplných, pronášel se o věci té všelijak a dosti neprozřetelně, tak že mínění povstati mohlo a také již povstávalo, jakoby ty nedostatky vinou nebo snad malversací Erbenovou se byly sběhly. Když takové pověsti ucha Erbenova došly, byl nejvýše rozčilen a podal společnosti obranný či vlastně stížný spis, v němž ostře a bez obalu prof. Hanuše za původce těch urážlivých o sobě zpráv jmenuje, celý průběh, jak se s bibliotékou od r. 1841, kde Erben řízení její převzal, a jmenovitě r. 1848—50 dělo, vykládá a rozhodně žádá, aby se mu důvody, jichž soudní řád předpisuje, dokázalo, že bibliotéka vinou jeho škody vzala, které pak nahraditi chce; kdyby pak to se dokázati nedalo, aby mu společnost dala v příčině té absolutorium a vyjádření, že Erben defekty bibliotéky vinen není.

Spis, ve kterém ne jedno horlivé slovo proti prof. Hanuši se pronáší, uvažován od starších členů společnosti, kteří se vyjádřili, že všechno, co Erben v něm praví, na pravdě se zakládá; společnost tedy vydala Erbenovi vyjádření dané dne 14. března 1854, že on defekty v bibliotéce vinen není. Erben byl tedy z nářku úplně očištěn; ale napnutost mezi ním a Hanušem tím se ovšem nezmenšila. Erben sporů takových, z nichž vzejíti mohla

osobní nechuť a nenávist, nikdy nevyhledával, anobrž vší silou k tomu pracoval, aby všichni praví vlastenci pevně k sobě stáli. Za tou příčinou také litoval nedorozumění a zvláštních okolností, pro které leckterý zasloužilý z dob dřívějších spisovatel Palackého se vzdaloval, a za těch trudných časů byl on snad jediný, který k němu docházel, ač věděl, že policie pilně sledovala, kdo Palackého navštěvuje; tak se odměňoval absolutismus muži, jenž učinil výrok: kdyby Rakouska nebylo, musili bychom je utvořiti! Píšeť Erben o svých návštěvách u slavného historika příteli Rybičkovi dne 20. srpna 1854: »Co Vám pan.... oznámil o p. Palackém, že by on totiž měl nějaké nově nalezené zprávy k životopisu Viktorina ze Všehrd, divno mi jest, že o tom já pranic nevím, kdežto já, ač ne velmi často, však přece někdy (bohužel podtají!) k p. Palackému docházím, on pak kdyby co takového měl, zajisté by toho netajil, jakož jeho obyčej jest, že nikam nechodí a s nikým nemluví, jak mi výslovně řekl, proto, aby jiných nepřivedl v rozpaky, když by se vidělo, že s nimi co činiti má. Zatím jej ale přece těší, ačkoli se jaksi tomu diví, když ho někdo navštíví, že se totiž osmělil, k takovému odsouzenci veřejného mínění časů nynějších se přiblížiti.«

Byla tehda v Praze velmi dusivá atmosféra politická, která veškeren život duchový, politický a mravní tížila; vědělo se, že tajná policie tisíce svých očí a uší všude má, že také lidé dříve k vlastencům počítaní jí službami se propůjčují, tak že nebylo divu, když málo komu a jen tomu se věřilo, s kým člověk, jak Arabové říkají, několik kbelců soli snědl. Kdo nechtěl u policie v podezření přijíti, že jest státu nebezpečný, musil se vysříhati těch, kteří za panslavisty byli považováni, a kdo nechtěl u vlastenců vzbuzovati obavu, že jest tajným udavačem, nesměl mnoho veřejně ve spolcích se ukazovati nebo jaksi okázale »panslavistům« obcovati, jinak platilo o něm: Hic niger est, hunc tu Boheme caveto. Protož tehda nejlepsí synové vlasti vedli jakýsi poustevničí život, z něhož jen k vůli úřednickým aneb jinak nevyhnutelně potřebným pracím vystupovali; život ten činili si snesitelnějším buď pilně pracujíce vědecky anebo umění se oddávajíce. To také činil Erben, který znaje tajná osidla policie málo komu tehdá důvěřoval a prázdný mimo úřad svůj čas jen doma trávil a pracoval nejen o svých věcech literárních nýbrž také radou svou přispívaje přátelům, kteří za ni žádali. Když mu přítel

Roštlapil dne 24. listopadu psal, že veda samotářský život veršované obrazy ze života sv. Petra sepsal, žádaje jeho, aby je přečetl a úsudek o nich podal, odpověděl jemu Erben dne 6. prosince: »Vaše sebe uzavření mohu sobě sám dobře vysvětliti. I nám se tu nevede jinak; chce-li člověk ujíti ač třeba nevědomých příčin ke všelijakým mrzutostem anebo snad i k něčemu nad to horšímu, musí se sám v sobě zavříti, nikam nechoditi, nikomu nevěřiti podle starého pravidla římských právníků: Quilibet praesumatur malus, donec probetur bonus! Než nechme toho, o tom se ani bezpečně psáti nedá. V takovém položení věcí není nic lepšího než najíti si nějakou práci domácí, která člověka těší; a tudíž Vám nemohu než schvalovati, že jste se pustil na pole básnické v oboru svém, ano jistou měrou Vám toho závidím, neb i sám bych rád také něco podobného podnikl, by bylo možné. Ale tak jest, člověk si dělá napřed všelijaké a mnohé plány, které by chtěl vykonati, obyčejně ale zůstane jen při plánech. Pěkná látka by byla poeticky vypracovati děje truchlivé rodu Vršovcův, toho ze všech stran právem neprávem hanobeného rodu, na způsob jako Mickiewicz vylíčil Konrada Wallenroda. Myslil jsem jednou na to, ale nyní již pustil jsem tu myšlenku mimo sebe, vida že sotva dokonati budu moci toho, co mi bližšího a vůbec snad také důležitějšího jest. Když přejde rok čtyrycátý věku, pak všelijaké vyšoko vzletné naděje schlípí křídla a člověk vidí, že čeho potud nevykonal, ne mnoho potom vyvede.«

Bohužel, že tušení Erbenovo zde vyslovené se vyplnilo: nejen že látky básnické o Vršovcích nespracoval, nýbrž nedospěl také k tomu vylíčiti zvyky a obyčeje slovanské, jichžto popsání říkaje za životní úlohu svou považoval. Arciť naléhaly naň tehda také jiné důležitější práce; tak předkem namáhavé a velmi obtížné sestavování rejstříku k Regestům a mimo to sklíčena byla mysl jeho nemocí v rodině a neduhem vlastním, chrlením krve, jež se při něm v měsíci červenci 1854 ukázalo. Píše o tom dne 28. srpna 1854 příteli Rybičkovi: »Práce v rejstříku k Regestům nenadále mi se o dvě neděle protáhla. Honil jsem to totiž mocí chtěje rád brzy ku konci přijíti, až se mi zase ukázal nemilý host, totiž chrkání krve, které několik dní trvalo, i musil jsem všeho nechati a skoro dvě neděle tak jsem prozahálel.« A příteli Roštlapilovi píše 6. prosince 1854: »Co se zdraví dotýče, již Vám pan děkan řekl, že jsem letos zase byl velmi churav; ale nyní

již Bohu díky začínám se trochu zotavovati, protože práce, která mne mořila, již trochu ulevuje, jenom kašel mi ještě zůstal, jakožto stálý pamatovatel anebo budíček, že mám se na pozoru míti před souchotinami — kterým však konečně předce neujdu.«

Ale přes všecku churavost pracoval statečně dále o rejstříku k Regestům, tak že toto dlouho od vlastenců očekávané dílo počátkem r. 1855 na světlo bylo vydáno. A sotva že Regesta se vydala, již měl práce jiné před rukama nečítaje učených zpráv, jež jsa o ně žádán učencům posílal, zvláště učencům ruským, s nimiž, jako na př. s Hilferdingem a Srězněvským horlivě si dopisoval; též Šemberovi posílal příspěvky k dějinám literatury české. I příteli Roštlapilovi prohlížel veršované obrazy o sv. Petru; a nad to měl také účastenství v redakci časopisu »Obzor«, do kterého často menšími články, zvláště kulturními obrazy z historie pražské přispíval. Tak stíhala jedna práce druhou a při takovém způsobě života nelze se diviti, že Erben ukován jsa ku psacímu stolku málo kdy za brány pražské vycházel. Píše s strany toho dne 18. června 1855 příteli Roštlapilovi: »Jest mi skutečně milo, že jste cestu svou do Prahy na srpen odložil. Hodlám sobě totiž v srpnu také od úřadu svého na některý týden dovolení vzíti a pak budeme pohodlně moci procházky a projížďky dělati okolo Prahy, neb já sám tu na blízku mnohých pěkných i znamenitých míst neznám jako ku př. nikdy jsem nebyl v Levém Hradci, »ubi christianitas incepta est«, a přece to po železnici jenom skok a krajina prý krásná; na Okoři také jsem nebyl, ač to jen tři hodiny cesty vzdálí. Avšak tuto dělám sobě plány a těším se napřed jako děcko na svůj příští svátek — a když přijde čas, kdo ví, jaká mi v to zase přijde překážka, že snad z Prahy ani se hnouti moci nebudu. Tak se mi to stává obyčejně a naděje mi jest jako tak řečená lucerna hadího mlíčí — nepatrný větřík ji rozpráší! Leč buď jak buď, přijeďte kdy chcete, jen když přijedete; i bude mi to vždycky potěchou v těch rozličných trampotách zdejšího života.« Skutečně téhož léta navštívil Vinařického a s přítelem Roštlapilem prohlížel se, jak si byl předevzal, po pražském okolí.[1])

Jinak ale vedl svůj samotářský život dále, jelikož tehdejší pražské politické a literární poměry lidumilovné mysli jeho se

[1]) O sv. Havle r. 1855 přestěhoval se z bytu v Žitnobranské ulici do ulice Zahradní 605—II.

nelíbily; Musejník od mnohých křivě posuzován i na Matici beze vší podstatné příčiny dosti nešetrně naráženo. Píše v příčině Musejníku Rybičkovi dne 1. dubna 1855: »Strany Musejníku musím oznámiti, že všecken ten hluk, že by se byl od účele vědeckého odvrátil a jaksi zdemokratisoval a nyní, že by se zase od toho ustanovení bylo odstoupilo, bylo skutečně jen pouhé tlachání, pošlé od lidí rozličných a z rozličných úmyslů. Musejník nikdy se od vědecké tendence své odchýliti nechtěl, a že by se to bylo kdy ustanovilo, je pouhá lež;[1]) ale tolik je pravdy v tom, že se chtěly některé nezáživné články z něho vyloučiti, které jdou pod jmenem vědeckým, ve kterých ale mimo plnou hubu vědeckých frásí skutečně nic vědeckého ani užitečného není. A ti pak lidé, jichž se to týkalo, ten celý hluk způsobili a zatím dokázali toho, že máme nyní při všech sezeních dohlídku, jíž jsme prvé vždy byli prosti, kteréž se však ovšem nikoli ostýchati nepotřebujeme. Úmysl náš byl, aby se Musejník zlepšil a takovými mnohými nechutnými škvárami se nezaplavoval, a od toho ustanovení se potud neustoupilo; protož lež také jest, že by se bylo jaké snešení vzalo zase zpátky. Zdali ale Musejník skutečně stane se tím lepší, — o tom sám pochybuji. Jsouť to věci, o kterých by se mnoho, přemnoho mohlo mluviti. Bůh to naprav! Samiť jste něco toho zkusili, články tam podavše, a takových stížností jest na všech stranách dosti.« [2])

Také na Matici činěny podobné útoky, jako roku 1853; píše o tom dne 10. ledna 1856 Rybičkovi: »Co se týče článku dr. M. v Pražských novinách proti Matici, uhodl jste, že nebyl z čistého úmyslu psán. Pan M. podal totiž jeden díl svého strojnictví Matici krátce před schůzkou, žádaje, aby se hned při té první schůzce rozhodlo, zda-li bude přijat; (jiné všecky věci dávají se posuzovati dvěma znalcům — tak toho žádají pravidla a potud nikdo se z nich ještě nevynímal —); když se mu odpovědělo, že to jest proti statutům, rozhněval se, vzal si svůj rukopis a dal jej na svůj náklad vytisknouti. Zdá se ale, že špatně pochodil, a proto si vylil v Pražských novinách zlost. Tu jest

---

[1]) Rybička totiž psal Erbenovi dne 11. března 1855: »Že se Musejník navrátil — co se obsahu týče — dle usnešení výboru matičina k svému předešlému, čili lépe řečeno, dosavadnímu způsobu, bylo nám velmi milo; a díky Vám za to všem, kdož jste k tomu hlasem svým přičinili.«

[2]) Viz Tieftrunk Děj. M. Č. str. 160—161.

klíč k oněm návrhům, které tam činí. Dr. M. jest sic jinak pořádný muž, ale nezná nic než svou vědu; ani se napřed neohlídl, jak vlastně Matice zřízena jest, sic by byl nemohl tolik falešných dat (jako o těch 5000—6000 exemplářích atd.) napsati; podobá se lidem, kteří sedíce za kamny a světa neznajíce chtějí jej opravovati. Jemu se to vůbec za zlé nemá, ale redaktorovi, že takové články přijímá a nad to ještě tak.... poznamenání k nim přidává, že mezi 100 zakladateli 99 téhož jsou přesvědčení.«

Příteli Rybičkovi, kterého každé znamení životního ruchu v literatuře zajímalo, dával Erben také potěšitelné zprávy, kdekoli příčina k nim — tehda ovšem řídká — se ukazovala. Sdílí se s ním, jak jeho vlastní práce, jako sestavování druhého díla Výboru literatury české, sbírka národních pověstí pokračují, anebo jiné, jako Die Primatoren der königl. Altstadt Prag, k nimž Rybička Erbenovi vzácnými zprávami přispěl, začátek berou, a ohlašuje mu, kde co důležitějšího, nadějného v literatuře vzniká. Tak ohlašoval Rybičkovi dne 10. ledna 1856; »Mezi novinkami literárními mimo Matici snad nejvíce bude zajímati Dějepis český od Zeleného, kterýž nyní právě spisuje, ano první část až k době husitské již má hotovou. Prof. Zelený nepsal sice ještě nic pod svým jménem, ale že se dobrého od něho nadíti jest, za to ručí úvodní článek k Obzoru, kritika Lady Nioly a jiné podrobné články. Účel jeho při tom dějepisu jest, netoliko aby jen vypravoval fakta, nýbrž aby je příjemně vypravoval, způsob má býti asi takový, jakýž u Francouzů obdivujeme, kteří věc důkladnou také příjemně podávati umějí. A taková kniha zvláště pro vzdělaný mladý věk bude velmi příhodná, neb Tomkova historie jest příliš suchá a Malého příliš prostá. O Palackého historii nemluvím, ta jest jako evangelium; ale mladému věku přece trochu obšírná přichází, neb rádi by to měli vše jen in nuce a také trochu pocukrované. Dále zamýšlí Zelený sepsati Kollarův životopis a vůbec jeho působení vylíčiti, sbíraje k tomu materiál. Není-li Vám povědomo, zdali jeho vdova má nějaké jeho dopisy a jiné pomůcky a nechtěla-li by je a s jakými výminkami k tomu propůjčiti? Není mi povědomo, že by kdo jiný, zvláště ze Slováků, životopis jeho připravoval, a vždy bylo by předce dobré, aby sepsán byl, aby se tak nestalo jako Jungmannovi,[1]) jenž potud žádného pořádného životopisu nemá; aneb

[1]) Jungmannův životopis, jak známo, sepsal pak Zelený tak výtečně, že

jako Čelakovskému, jehož životopis dosti chatrný jest. A také přáti by nebylo, aby to psal Slovák; neb ti lidé bez vášní a náruživosti ani hnouti se nemohou a vypadlo by to vždy strannické buď na tu neb onu stranu.«

A z jara r. 1857 témuž příteli Rybičkovi dává zprávu o podniku literárním, jímž zároveň vlastenectví mohutně mělo býti podněcováno a kříseno: »Oznamuji, že se zde chce utvořiti hlavně působením dr. Riegra »Český Plutarch«; mají to býti životopisy nejznamenitějších mužů českých, moravských a slovenských, pokud se tito hlásili a hlásí k Čechům; vyjde časem pozvání k spisovatelům o příspěvky t. hotové články životopisné do té sbírky a spolu také jakési předchozí rozdělení práce, aby snad dvě osoby zároveň s touž věcí zbytečně se nemeškaly. Ostatně neopomenu Vašnosti o tom další vědomost dáti a spolu Vás za spolupracovníka poprositi, až se jen tato myšlenka lépe zkristallisuje.« —

Ač posavadní život Erbenův byl dosti starostmi obtížený, ana vlastní churavost bezpečně do budoucnosti hleděti mu nedala, přece se strany druhé dožil se blažených okamžení dosti vida, že nejen nejvýtečnější mužové v národě si ho váží, nýbrž že také za hranicemi vlasti jeho snahy a zásluhy vědecké uznání docházejí; tak jej zvolila roku 1854 Linéejská společnost v Lyoně, r. 1855 geologický ústav ve Vídni členem, r. 1856 na jaře stal se členem carské veřejné bibliotéky a na podzim téhož roku dopisujícím členem imperatorské akademie nauk v Petrohradě. Ale nejblaženější chvíle trávil ve svatyni rodinné, v domácnosti své, v kruhu zdárných tří dětí a milované manželky, jež jemným citem svým a laskavostí srdečnou ve mnohých trudech nemocí jeho a politickými běhy způsobených jemu těšitelkou bývala. A do tohoto milého kruhu zasáhl r. 1857 osud rukou velmi tvrdou a ukrutnou. O vánocích r. 1856 totiž začala manželka Erbenova churavěti a záhy se ukázalo, že nemoc podstatou svou jest velmi nebezpečná, ba nezhojitelná. Po prvé o tom zprávu dává příteli Roštlapilovi dne 3. února 1857: »Již asi tři neděle žena moje z domova nemůže vycházeti pro spuchlou ruku z příčin rheumatických.« A 2. března témuž píše: »Žena moje posud nemocná jest a Bůh ví, kdy to vezme konec a jaký! Dr. Čejka mi jaksi

dvojnásobně nám želeti jest, že smrť mu překazila vylíčiti život a působení Kollárovo, k čemuž mnoho materiálu byl sebral.

prohodil, že by to mohlo býti něco rakovitého, od čehož Pán Bůh uchovej. Dr. Podlipský, náš obyčejný lékař, těší, že to takové býti nemusí, ale že to mohou pouhé žláze býti. Na každý způsob bude se to po celé léto táhnouti a již to trvá na třetí měsíc — a tak z mé letní vyjížďky z Prahy, na niž jsem se tak těšil, sotva co bude!« Touž dobou psal také Rybičkovi: »Tážete se, jak jsme užili letošního dlouhého masopustu? ba věru smutně — a ještě smutnější časy mi tuším nastávají! Moje manželka počala před vánocemi churavěti; otékala jí pravá ruka. My se toho příliš nelekali, domnívaliť jsme se, že to něco rheumatického. Později ukázaly se pod paždí bulky, já povolal hned doktory Čejku i Podlipského a ti se bez pochyby ne bez příčiny obávají, že by to mohlo býti něco rakovitého. Ruka již tak oteklá jest, že ji neustále jen v položení držeti musí, a bolesť hrozná! Pomyslete si mou ouzkost a starost — tři malé děti a k tomu holky!«

Listy Erbenovy z doby té jsou plny starostí a obav, nejen pro možnou ztrátu milované manželky nýbrž také pro děti, kdyby osiřely. Přátelé ovšem jej těšili, jmenovitě spanilomyslný Roštlapil, který jako pravý přítel a pravý kněz útěchu mu skýtal; tak psal Erbenovi dne 6. března 1857: »Váš list mne zkormoutil; ovšem jste již minule podotknul, že Vaše paní trochu churaví, ale že by to již tak dlouho trvalo, jsem nevěděl, aniž pak o tom, že by nemoc její povážlivější povahu na se bráti měla. Bohdá že tomu tak nebude, jak sám dr. Podlipský soudí, jemuž se v té věci úplně důvěřuji — ač snad i to možné jest, že se nemoc, jak se domníváte, trochu protáhne, nežli z kořene vyléčena bude. Pročež buďte jen dobré mysli, s pomocí Boží a lékařskou doufám, že nastávajícím jarem se všecko polepší a čehož se bojíme, že zbytečně toho jsme se báli. Vím ze své vlastní zkušenosti, že nejprvnější lékař pražský r. 1844 o mně napsal mému venkovskému ordináriovi, že sotva podzimku příštího dočkám — a aj! já s pomocí Boží až potud v naději na mnohá léta prodloužilá žiju! Pryč tedy se vší starostí a obáváním se. Já Vám povím: dostanu-li faru opočenskou, pošlete paní s Boženou ihned ke mně, já jim připravím dva pokojíky, každého dne budou moci jíti do panské zahrady na 1—2 hodiny, by se čerstvého vzduchu hodně napolíkaly. Lékaře máme dva zde, starého praktika Skuherského a pana Kampelíka, a ti ať napovídají, čím by si příroda pomohla, tato nejlepší, samočinná pomocnice a uzdravitelka nemocných ....

Ostatně: Sursum corda! nesloží na Vás Pán zajisté většího břemena, jehož byste nemohli snésti; tak věříme, tak doufáme a důvěra naše zahanbena nebude.«

Erben vděčně přijal tato slova potěšující, jichž srdce jeho rozbolestněné velice potřebovalo; odvětil dne 13. března příteli: »Děkuji Vám srdečně za poslední potěšující psaní, co se nemoci mé ubohé ženy dotýče, neboť potěchy skutečně mi je potřebí, již pro ty děti, aby se nestaly dvojnásobnými sirotky. Přemáhám se jak mohu, ale naděje den ode dne více pozbývám — jen zázrakem by snad mohla býti pomoc. Nejtěžší mi jest, viděti ji trápiti se v těch bolestech!« Přítel jej opět těšil srdečně, ale při tom moudře, an útěchu svou také vztahoval k tomu nejsmutnějšímu případu, kterého Erben nejvíce se bál; píše mu Roštlapil dne 21. března: »Pán Bůh Vás těžkou ranou navštívil, cítím zároveň s Vámi tu bolest a tak rád, jak rád bych Vám pomohl, kdybych věděl a mohl Vám pomoci. Není-li u lidí pomoci, u Boha jí hledejte, u Boha jí hledati chceme, aby, srovnává-li se to s jeho vůlí nejsvětější, rychlé pomoci té dobré matince propůjčiti ráčil. A nemůže-li Otec nebeský a Pán nejmoudřejší po vůli nám učiniti, ó tož ať nám dáti ráčí své milosti, abyste tu strasť a bolest mohl snésti zmužile, po křesťansku. Pokořme se tedy pod mocnou ruku Boží, kteráž dopustí ale nikdy neopustí — neopustí ni Vás ni dítek Vašich. A pročež, příteli milý, Bohem a v Bohu se posilňte, abyste se zmužil, pamatuje na to, že jste otcem dítek ještě nezaopatřených, jimž, kdyby Bůh matky k sobě povolal, i otcem i matkou zároveň napotom býti musíte; a dáť Vám Pán Bůh své síly, abyste dítkám svým po mnohá ještě léta na živě byl a jich mohl zaopatřiti, byť i matky neměly, pro niž jejich i Vaše srdce pláče a žalostní. Neb podávaje se přílišnému hoři, jak snadno byste mohl sám do těžké nemoci upadnouti, a což by si potom ta ubožátka počala. Pročež: sursum corda! a odtud do srdce i síla i potěcha splyne, ať se děje, co děje, ať to dojde byť i na ten nejžalostnější konec!«

Dne 7. dubna píše opět Erben Roštlapilovi: »S mojí manželkou to vždy velmi smutně vypadá. Podle zdání dr. Čejky jest to dle obyčejného běhu věcí nevyléčitelné zatvrzení prsních a pažních žláz. Z toho vidíte, že málo naděje k uzdravení jest. Chci ji po svátcích poslati k švakrové do Žebráka i s prostřední holkou, dílem aby se jí stalo po vůli, dílem aby se ještě jednou tam po-

dívala a se sestrou se rozloučila.« Z posledních slov vysvítá, že Erben vší naděje na uzdravení manželky se vzdal, myšlenka to, která jej velice dojala; píše dne 11. máje Roštlapilovi: »... Když na člověka s jedné strany úřední práce, s druhé mnohé domácí trampoty naléhají, není divu, že se potom jakási ocháblost zmocní jeho, která jej nezpůsobilým činí ke všeliké práci, byť i byla jindy milá. Pro tuto ochablost musil jsem také nyní sobě vzíti odpuštění od úřadu asi na tři neděle, abych se trochu zotavil zvláště proto, že mne potom opět práce ohromná očekává, totiž revisí staré registratury magistrátní. Dovolení to nastoupím o sv. Janě (16. května), avšak není mi možné odebrati se z Prahy ani přes jednu noc, protože tu mám na starosti děti a jich samých s děvečkou doma nelze nechati. Budu tedy s nimi dělati malé procházky okolo Prahy, aby i oni z té mé dovolené něco užily. Manželka moje jest již skoro dvě neděle v Žebráce a jak mi odtud psáno, v tom aspoň se má lépe, než se měla zde, že tam poněkud lépe spí.«

Týmž časem ustanoven byl přítel Roštlapil farářem v Opočně; Erben z toho upřímně se těšil a srdečně mu blahopřál; ale na konci listu daného začátkem června opět dává smutnou zprávu o manželce své: »Co se mé manželky dotýče, ačkoli mi ze Žebráka píše, že lépe spí i že jí chutná, však ale nemoc sama svým během jde předce dále, za pravé dotvrzujíc slov lékařových, že není pomoci a že po náramných bolestech musí zahynouti. Avšak ona potud ještě toho netuší, potud se vždy těší nadějí, že ji venkovské povětří uzdraví — ale když pak shledá, že naděje její byla marná a vrátí mi se domů k dětem, toho okamžení a těch časů potomních až do jejího skonání nejvíce se bojím! A takto nevidím před sebou v budoucnosti jen žalost a starosti a málo útěchy.« Ubohá manželka zdá se, že brzo začala tušiti, že jí pomoci není; zatoužila sama navrátiti se k manželu a k dětem. Erben vida, že by doma neměla náležitého opatrování, any děti byly ještě malé a on sám prohlížením staré registratury městské celé dny byl zaměstnán, přestěhoval se na Malou Stranu do čísla 333—III., poblíž kláštera Milosrdných sester, jimž manželku, kterou začátkem srpna ze Žebráka do Prahy přivezl, k opatrování svěřil, kdež ji, jak Roštlapilovi dne 15. srpna psal, s dětmi každý den několikráte navštěvoval. Ale nemoc ubohé trpitelky rychle dokračovala konce svého; skonala dne 20. srpna

o jedenácté hodině před polednem v 39. roce věku svého a tělo její pochováno na hřbitově Malostranském.

Ač Erben několik měsíců ztrátu manželky milované očekával, přece cítil tuto ránu osudu, když jej skutečně zasáhla, velmi bolestně. Ale tlumil tu bolest v sobě jako muž, jenž ví, že žalosti přílišné oddati se nesluší, kde povinnosti k dětem a k vlasti konati a plniti se mají. A v konání těchto povinností, které mu hned po smrti manželčině dosti obtížné bylo, nalézal poznenáhlu útěchy a zkusil, že práce pilná a svědomitá jest nejlepším lékem od každé bolesti duševní, jenž trhlinu, kterou srdce krvácí, pomalu sice ale jistě hojí a zaceluje. Velmi obtížná práce mu nastala tříbením staré registratury městské v kostele sv.-Mikulášském složené, práce to zároveň jeho churavým plicím nebezpečná, jelikož v starých aktech nashromážděný prach dychacím orgánům velmi škodliv jest. O obtížnosti tohoto tříbení registratury položíme níže vlastní slova Erbenova. Nicméně však v době té měla ten dobrý následek, že Erbena valně zaměstnávala a mysl jeho od smutku přílišného odvracela. Ale také starosti vezdejší pobízejí nás v tak trudných chvílích sebrati všech sil, abychom požadavkům hmotným dost činili a tak táž železná ruka osudu, která srdce naše zranila, nutí ducha našeho uznati tvrdé právo života, které nevšímajíc si bolů našich duševních na nás činnosti o osvědčení sil žádá, jímž obecnosti povinni jsme. Nejlépe poznáváme náladu jeho duševní v té smutné pro něho době z jeho listů; píše příteli Rybičkovi dne 11. září 1857: »Od té doby, co jsem Vám posléze psal, mnoho se změnilo v mých okolnostech. Předvídaje smrť mé ubohé manželky, přestěhoval jsem se ještě před tím na Malou Stranu (č. 333—III.), abych tam mohl své děti do řádného ústavu posílati, jehož blíž mého předešlého bytu nebylo. Tam jsem dal také výhost svému dosavadnímu života způsobu; žiji totiž jako v cizině, sám sobě zůstaven a málo kdy kam vycházeje, leda pod večer s dětmi před bránu. Doma mi hospodářství vede děvečka — jaké to hospodaření, kde hospodyně nedohlíží, sám si pomysliti můžete! By bylo mojí Blažené již jen 16—17 let, aby sama mohla domácnost vésti, nestaral bych se, ale děvčeti 12letému, které na všech stranách ještě vědomosti a zkušenost sobě sbírati musí, co se takovému může svěřiti, zvláště kde ještě dvě menší jsou? Zajisté nemohlo v těch okolnostech mne i ty ubohé děti větší neštěstí potkati než se stalo!«

Mimo starost o hospodářství domácí byl také zahrnut pracemi úředními; píše příteli Roštlapilovi dne 13. prosince 1857: »Od počátku listopadu jsem tak zavalen úředními pracemi, že ani večer nemám oddechu, ale doma korrektury Primatorův obstarávati musím při světle. Jak velmi časem obmezen jsem, z toho poznati můžete, že Štorcha, k němuž do bytu mám sotva 150 kroků, nyní již od dvou neděl jsem neviděl nemoha ho navštíviti.« Poslední slova jsou odpověď na potěšné psaní Roštlapilovo, který mu radil, aby se u dobrých přátel povyrážel; psalť mu totiž šlechetný kněz 27. října 1857: »Jak se Vám v hospodářství Vašem vede? Rozumím tomu a věřím, že dosti smutně, ale s pomocí Boží se to přece nějak vyrovná. Jen prosím Vás za to, nepřipouštějte si to všecko k srdci a zajisté shledáte, že když Pán Bůh dopustí, že přece neopustí a když bývá nejhůře, Pán přichází nejblíže s útěchou a pomocí svou všemohoucí. Hleďte jen, abyste se při zdraví zachoval, nepřemáhejte se příliš prací, hleďte se vyraziti u přátel dobrých a v domácnosti na mnoho již oko zavřete a při tom se netrapte — jinak již není na tom světě, člověk musí chtě nechtě cestou trnovou, ba i křížovou kráčeti a čím kráčí povolněji a trpělivěji, tím mu to snadněji ubíhá; liknuje-li však a vzpouzí se, neprospěje mu to nic, ale tím více se udírá a tím těžší mu kříž přichází. Sursum corda! a odtud přijde útěcha a síla.«

A Erben kráčel cestou trnovitou tak, jak přítel mu radil, snášeje mužně, co osud naň uvalil, zaháněje myšlenky trudné prací ustavičnou; píše Roštlapilovi dne 10. ledna 1858: »... Sotva sám bych uvěřil, že mi tak nouze jest o prázdnou a pokojnou chvilku, kdyby se mne samého netýkalo. Ráno za tmy vyjdu do úřadu a když se vrátím a pooběduji, minuly tři hodiny a již se opět stmívá a doma čekají zas práce mimoúřední. K tomu v listopadu i v prosinci přišly ještě nemoci. Všecky děti mi stonaly, jedna po druhé, a na konci okolo svátků vánočních i na mne se dostalo a potud ještě nejsem v tom stavu zdraví jako před tím.« A strýci Žábovi píše dne 18. března 1858 do Miletína: »... Děti posílám ráno, když v úřadě jsem, do ústavu, kdež se učí všelikým pracem ženským a náboženství; odpoledne pak přichází každý den učitel, jenž je doma vyučuje věcem literním; ostatní pak částku dne ztráví šitím atd. Zkrátka musejí všecko samy udělati, čeho potřeba v domě, seč síly jejich jsou. Nemajíce se na koho

bezpečiti, musejí se přičiniti samy, a tak i neštěstí, ježto je potkalo, může jim býti ku prospěchu. Nouze Dalibora naučila housti.«

Z posledních vět těchto jde, že Erben nabyl již tolik klidné mysli, kolik za krátký čas v takovém neštěstí nabyti lze. Ale také mrzutosti, které mu způsobily úskoky některých odpůrců, byly na příčině, že na ztrátu manželky ustavičně nepamatoval. Takové mrzutosti pocítil, když v učené společnosti přijat byl návrh, který k tomu čelil, aby na útraty její druhý díl Regest vydán nebyl; píše příteli Rybičkovi dne 9. listopadu 1857, že učená společnost se stala hnízdem pletich a sama v sobě jest rozervána, »čehož všeho jediná toliko osoba vinu nese. Nemám tam nyní žádného vlivu ani žádného v ní působení a téměř dvě léta jsem při žádné řádné schůzce nebyl, od té doby totiž, co vyšly mé Regesta, jež táž osoba vyhlásila za náklad vyhozený a způsobila snešení, by se budoucně v aktách společnosti žádné větší dílo netisklo než toliko nejvýše desíti archů — neb tím zamezeno vydání druhého dílu, aspoň v aktech společnosti. Kterak tam nyní tedy se ctí bych mohl choditi?« K tomu také vztahují se slova listu daného dne 10. ledna 1858 Roštlapilovi: »Budoucí léto chce v Opočně u svých příbuzných ztráviti profesor Rozum se svou paní, jestliže totiž prvé neumře, neb velmi nemocen jest a málo naděje k jeho uzdravení. Má ubohý souchotiny a již se sotva přes pokoj převleče. Tuto zas české literatuře ztráta nastává, zas o poctivého člověka našince bude méně! A ty hanebné kreatury, jež se nyní u nás všude roztahují, těch čert nechce vzíti, snad že se jich bojí, aby také v pekle svých piklů nenadělali!« —

Velmi jemným taktem choval se tehda k Erbenovi přítel Rybička, jehožto listy z doby té jsou plny otázek s strany věcí literárních, patrně za tou příčinou, aby Erbena od smutných vzpomínek odváděl a myšlenkám jeho jiný směr dával. Tu se ho ptá na Primatory, tu zase žádá příspěvků k svým pracím, a Erben podle své povahy úslužné neváhal příteli býti vděk, ano sám přičiňoval zprávy, o nichž věděl, že Rybičku zajímati budou. Posílá mu dne 11. září 1857 »kratičké popsání kaply radnické, sepsání ex offo k nařízení p. purkmistra, a protož to za nic více neračte považovati ani za nic méně nežli za ex offo práci.« V témž listě dává zprávu o Českém Plutarchu, že věc jaksi vázne; ale 9. listopadu ohlašuje: »Co se Českého Plutarcha dotýče, bylo zase malé

jednání o to, rozchází se tu totiž o redakcí, kdoby ji na sebe vzal. Máme k tomu prof. Zeleného a možné jest, že si dá říci, aspoň příliš neodporoval. Mluvil jsem s ním též o historii české pro lid, o které mi dříve pravil, a shledal jsem, že od své myšlenky, ji sepsati, neupustil, ale pevně při ní trvá.« Dne 27. února 1858 žádá na Rybičkovi úsudku o prvním sešitě druhého svazku Výboru literatury, dne 16. května dává mu zprávu o Legendě sv. Kateřiny, tehda k žádosti arcibiskupa pražského ze Stockholmu do Prahy zapůjčené, a korresponduje s Al. Hilferdingem, jenž mu dne 2. ledna 1858 list ze Serajeva poslal a 7. srpna z Petrohradu jej vyzval, aby pro dílo »Obezrenie zagraničných Slavjan«, které vydati míní, sepsal pro čtenáře ruské náčrtek ethnograficko-statistický o Moravě a mimo to pro ruskou Besedu pojednání o nynějším způsobu Čechů.

Také Fejfalík žádal na něm, aby mu poslal material z Čech k »dětským hrám« a k naznačení karakteru jeho kladu zde výpisek z jeho listu Erbenovi daného 4. června r. 1858: »Dass Euer Wohlgeboren mein bester und innigster Dank gewiss ist, brauche ich Ihnen wol nicht erst zu versichern, eben so wenig, dass ich mich wenigstens bemühen werde das mir anvertraute Material, soweit meine schwache Kraft und aufrichtig glühender Eifer für die Sache, die, meine ich, eine gute Sache unseres Volkes ist, würdig zu verarbeiten«. Tak psal týž Fejfalík roku 1858, který dvě leta později v útoku na Kralodvorský Rukopis hanu na český národ metal!

Brzo na to začalo se po Praze mluviti, že v listě Kuhově »Tagesbote« se uveřejní řada článků proti Rukopisu Kralodvorskému, o čemž Rybičkovi Erben dne 19. října 1858 správu dává: »Proslýchá se, že Kuh židák, redaktor Tagesbotu, (někteří to jmenují salva venia Tageskoth) chtěje svůj židovský list udržeti na nohou, které mu nový kolek rakouského čísla podraziti hrozí, škandál jakýsi chystá na Kral. Rukopis; sbírá prý k tomu material... Ostatně takových šermířů, jako jest Kuh, není se do konce nic báti a nikoho, kdo se o Kr. Rukopis pokusí: každý takový dřív nebo později rozbije si o něj lebku a místo slávy utrží sobě posměch.«

Také jiným spůsobem zajímal tehda Erbena Rukopis náš, an Bellmann, chtěje vydati skvostné illustrované Manesem vydání, Erbena požádal, aby dohlížel k textu českému, kdežto ně-

mecký překlad svěřen Wenzigovi. Píše o tom v témž listě: »I jest mi to velmi milé, zvláště proto, že budu moci v předmluvě konečně oznámiti, kterak vlastně ten rukopis byl nalezen, ačkoli mně líto Hanky, že mu takto musím připraviti mrzutost. Ostatně netřeba se tedy diviti, že Hanka sobě sám ten nález přivlastnil, šloť mu zajisté nejprvé o slávu a druhé o to, aby si tak pojistil právo k vydávání. Tato druhá příčina mohla snad s prvopočátku mocnější býti té první, neb Hanka sám s počátku mnohem větší ceny témuž rukopisu nepřikládal než ostatním starobylým skládáním; a kterak mu sám mnoho nerozuměl, svědčíť o tom jeho první vydání. Takto stal se Hanka slavným mužem a zůstane jím také pro týž rukopis, kdežto svět o nepatrném kaplánkovi Borčovi, od něhož ten rukopis s počátku byl jen vypůjčen a potom do Museum darován, ani neví! Sic vos non vobis etc.«

Též jiné zprávy z té doby, ve které se útoky na všecko, co Čechům vzácno a milo jest, jen hrnuly, o které se Erben s Rybičkou sdělil, jsou zajímavy; tu předkem pověst, že Hanuš »Kuhovi«, jak Erben dne 10. listopadu 1858 píše, »se propůjčuje daty ze spisů, kteréž ani v Museum ani v císařské knihovně nejsou, nýbrž jen v bibliotéce učené společnosti, kdež on jest bibliotékářem. Jsouť to totiž spisy učených společností, ježto k nadřečené společnosti české přicházejí výměnou. Ano někteří dokonce zajisto chtějí tvrditi, že Hanuš dílem i některé články v Tagesbotu sám vypracoval.« A dne 25. listopadu píše opět: »Když jsem Vám předešle psal o spiknutí zdejších literátů německých a zvláště cizích sem poslaných profesorů proti staročeským památkám literárním, netroufal jsem si ještě projeviti podezření svého, že za tím v pozadí vězí Hanuš. Nyní však již jisté a také zde vůbec povědomé jest, že Hanuš k těm článkům podával materiál a vida potom, že se to přece proneslo, dal jakési odvolání té zprávy do Tagesbota... že prý těch článků »nepsal«, čehož i židovská redakce potvrdila.«

Ačkoli těchto zpráv tehda Praha byla plna, přece nelze pochybovati, že dru. Hanuši křivděno bylo; Hanuš celou povahou svou byl naskrz a naskrz kritikem a mimo to cholerické, velmi živé letory, která také v kritikách jeho se jevila; tato živost byla na příčině, že z něho mnohé slovo vylítlo, které urážело, a naleznul-li odpůrce, který se mu postavil, pak nastala snadně jakási kyselost, jež u vášeň se proměnila a k nespravedlivostem všelijak

podnět dala. Hanuš v horlivosti a unáhlenosti své ukřivdil několika literátům, ale též není pochyby, že i oni jemu a zajisté v tom, když jej prohlašovali za podporovatele anoť za původce bezectných článků v Tagesbotu Kuhově. Vždyť také o Nebeském podobné zprávy se roznášely, ale zajisté také bezdůvodně. Tak píše Erben v nedatovaném ale do té doby náležejícím listě: »Co říkáte anonymní brošurce: »Max Büdinger und die Königinhofer Geschwister?« Máme z ní veliké potěšení, že přece někdo na toho.... vyzrál. Nejprve jsme zde myslili, že ji sepsal Václav Nebeský, potom ale jiná zpráva se roznesla, která nám mnohem milejší jest; neb kdyby to skutečně byl V. N., byla by to pouhá špína, proto že by se jen omýval.« [1])

V témž listě píše pak dále o obranách českého dějepisu proti nájezdům Büdingrovým: »Na Büdingra také se chystá Palacký a již prý psal do Mnichova Syblovi, chce-li odpověď jeho, ovšem vědeckou, na Büdingrův útok přijmouti? Uhlídáme, kterak se ta poctivost německá veřejně zachová. Sybel se bude ovšem ostýchati toho článku nepřijmouti, sice by si jen hanbu před celou Evropou utržil. Prof. Maloch sepsal také kritiku na Büdingrův dějepis rakouský, kdež ostře ho sbírá; poslal ji do Augšpurských Novin, ty ale ji nepřijaly; i poslal ji pak do Vídně a odtud mu také ani odpovědi nedali. Odhodlal se, že ji vydá o sobě a poslal ji do Prahy Kobrovi, ten ale také jí přijmouti nechce... I aby tedy hlas Malochův přece nezůstal hlasem udušeným, ale přišel do světa, sneslo se nás několik, že to vydáme na svůj groš a pak třeba zdarma rozdáme.«

O illustrovaném vydání Kral. Rukopisu píše dne 26. ledna 1859 Rybičkovi: »Illustrované vydání R. Kr. poněkud vázne proto, že malíř Manes velmi pomalu pracuje, aneb abych určitěji se vyslovil, že příliš svědomitě pracuje. Když již některý obrazec jest hotov, často jej zase zruší a počíná znova: chce totiž, aby ta práce byla jako jeho kusem mistrovským.« A v nedatovaném svrchudotčeném listě praví o též věci: »Bellmannovo illustrované vydání vázne; za jedno Manes sám velmi pomalu pracuje, potom ale dělají také zdejší Němci překážky, tupíce Wenzigův německý překlad. Obzvláštně Kapr všemožně o to pracuje, aby jeho překlad se přijal, a nalézá v tom i u některých našinců, jmenovitě Mikovce, jenž Wenzigovi nepřeje, nemalou podporu. Wenzig se

[1]) Brošuru tu sepsal baron Alexander Helfert.

mrzí a nyní slyším, že se jal Ř. Kral. znova se vší možnou pilností překládati, aby překlad jeho důkladností svou ostatních převýšil.«

Z těchto několika úryvků jest patrno, že Erben živé účastenství měl ve všem, co české literatury a života národního se týkalo a že tudíž bolest nad ztrátou manželčinou jak útěchou přátel, tak neúmornou prací, a tím lékařem, který jest zde nejlepší, časem totiž, umírněna byla. Ale nicméně byly chvíle, kde vzpomínka na nebožku dobrou choť v něm se probuzovala; to se stávalo hlavně tenkráte, když nějaký neduh jej navštívil a on na děti si vzpomněl, co by z nich bylo, kdyby i on jim odňat byl? Přátelé a příbuzní, jak již v takových příčinách bývá, radili mu, aby opět se oženil, aby děti opět starostlivou matku měli; ale jest-li takový krok odvážným pro každého, zdál se jím býti tím více Erbenovi, jenž všech důležitějších momentů životních neposuzoval pouze podle praktické, nýbrž také podle ethické stránky. O stavu jeho mysli v příčině té dává nám obraz list daný příteli Rybičkovi dne 19. října 1858: »Píšete mi, že se musíte chrániti velikého namáhání svých očí; tu jste uhodili na věc, kteráž i mne velmi tíží a velikým strachem na budoucnost naplňuje. Letošního jara již tak jsem byl bídný v zraku svém, že jsem téměř již ani drobného nic čísti nemohl; ihned dostavovalo se bolestné píchání v očích. S jakou bídou jsem musil své úřední práce konati, ku kterým také nic výše potřebí není nežli zraku, můžete si pomysliti. I radíno mi, chci-li zrak zachovati, abych aspoň krom úřadu nic nedělal, ale raději čas ostatní v čerstvém povětří trávil. Zachoval jsem se tak a Bohu díky! zrak se mi dosti polepšil, tak že bez bolesti aspoň psáti mohu. Nyní nastává zima a světla večerního velmi se obávám. Ostatně mé děti jsou zdrávy, ano zdravější než kdy prvé. Posílám je všecky do hlavní školy, jednu do druhé, druhou do třetí a nejstarší do čtvrté třídy a krom toho jim doma držím učitele, aby také v češtině nezůstaly pozadu. Dělají mi ty děti velikou starost, proto že, když doma nejsem, samy sobě zůstaveny jsou, nikoho nemajíce, kdo by jim poradil, když něčeho jim třeba. Příbuzní mi radí, abych se opět oženil, ano sami mi vyhledali nevěstu; jak se zdá, velmi pořádnou a k dětem mým příchylnou.«

Nicméně ale váhal delší čas, nežli se k druhému manželství odhodlal, maje na paměti bolestné zkušenosti, kterých nemocí

ubohé nebožky zažil. Jakmile však se přesvědčil, že dorůstající dcery jeho bez matky býti nemohou, ano jim právě v těch letech, kde se dospělosti blížily, mateřského dozoru více potřebí nežli kdy dříve, neváhal již a pojal za druhou manželku důvěrnou přítelkyni své sestřenice Františky Žábové,[1]) Žofii, dceru Lomnického kupce Mastného, s níž také, ovšem z daleka, spřízněn byl. Sňatek druhý slavil dne 15. února 1859, jak příteli Roštlapilovi dne 18. března psal: »... od 15. února jsem zase ženat, tak že až do Prahy přijedete, najdete u mne zas hospodyni, která Vás s touž srdečnou upřímností ráda uvítá jako nebožka.« Byl to odvážný krok, ale štěstí Erbenovi přálo; neboť druhá manželka nadána byla týmiž vlastnostmi jako první a jmenovitě děti v ní neměly macechy, nýbrž dobrotivou, srdečnou, pečlivou matku, která je opatrovala a vychovávala tak laskavě a moudře jako by byly její vlastní. Pln radosti píše Erben Roštlapilovi v listě svrchu dotčeném: »Potud nemám příčiny litovati toho kroku a moje děti také nemají; má je ráda, stará se o ně i pracuje na ně jako vlastní matka a nejmenší děvče jest jejím pravým mazánkem.« Podobnou o ní chválu psal Rybičkovi a Roštlapil, důvěrný přítel celé rodiny, o ní se pronáší takto: »Rovněž jako s první přálo nebe Erbenovi s druhou manželkou, jejíž dobrotu srdce, jasnou a zdravou mysl každý si zamilovati musí, kdož ji blíže pozná. Pozůstalým třem dcerám Erbenovým byla a zůstává až posud pravou matkou.«

Maje domácnost rozšafnou hospodyní a děti laskavou matkou opatřeny, věnoval se opět vší silou pracím literárním, kterým ovšem úřední zaměstnání někdy překážela. Vyjma cestu v měsíci září do Plzně, kamž se za příčinou nějaké pozůstalosti svých dětí odebrati musil, a návštěvu u milého přítele Roštlapila v Opočně meškal celý čas v Praze, jelikož mu odevzdány byly od knihovního úřadu knihy neradicirovaných živností, aby dle nového nařízení založil tak řečené »záznamné knihy o prodajných živnostech«. O jiné úřední práci píše Rybičkovi dne 6. ledna 1860: »Přenesl jsem z kostela sv.-Mikulášského do archivu tak řečená Requisita k dosažení práva měšťanského v Praze asi 30.000 listin, křticí listy, propustní listy, vysvědčení zachovalosti atd. Třeba to jen srovnati do abecedního pořádku a jaký to materiál k historii

[1]) Byla vdána za učitele Pavla Režného ve Mšeně a zemřela 2. února 1887. Nebožtík Erben velikou důvěru v ni měl.

jednotlivých rodin v Praze, ovšem jen asi od r. 1620 počnouc.« Vedle těchto úředních prací zanášel se spisováním historie pražských ostrostřelců, připravoval k tisku legendu sv. Kateřiny a čtvrté i páté sto nápěvů k národním písním od Martinovského harmonisovaným; mimo to třetí svazek druhého dílu Výboru a sbíral dále materiál k národním pohádkám a ků pokračování Regest. Ač tou dobou nemocen nebyl, přece jej napadaly smutné myšlenky, když znaje chatrnost zdraví svého tu spoustu práce uvažoval, kterou ještě ukončiti mínil. Těše nemocného přítele Rybičku píše mu dne 6. listopadu 1860: »Zarmoutila mne velmi zpráva o Vaší nemoci a nemohu Vám než úsilně raditi, abyste se co nejvíce možná hleděl ušetřiti přílišnému namáhání jakéhokoli způsobu se vyhýbaje. Jste tím povinen i své rodině i národu; neb když i méně budete pracovati, avšak delší čas, zajisté více uděláte nežli se příliš namáhaje. Smutným nám toho jest příkladem ubohý Chytil,[1]) jenž, jakož mi pravil p. Palacký, již nikdy více pracovati nebude. Avšak tuto Vás napomínám — sám jsa v témž snad stavu jakož i Vy. Já již nyní dobře vím, na jakou nemoc sejdu, rok od roku sama se hlásí vždy hlasitěji a hlasitěji a mám jisté tušení, že úmrtí Vašeho v novinách čísti nebudu! Kéž by mi možné bylo jen těch prací dokonati, které mám rozdělány již od několika let!«

Mínil, že umře souchotinami; ačkoli k této domněnce měl podstatnou příčinu, přece poslední příčina jeho smrti byla jiná. Ale v době té ovšem jinak mysliti nemohl o příčině smrti své, jak to již způsob souchotin s sebou nese, podle kterého churavý brzo úlevu brzo pohoršení cítí. Tak píše příteli Rybičkovi v nedatovaném listě, který však do doby té náleží, a těší jej nemocného příkladem sebe: »Co se mne týče, známo Vám také, že od mládí často jsem churavěl, ano divím se tomu, že jsem potud vydržel a v pokročilém věku že mohu více a déle pracovati než jsem mohl za mladších let. Kdybych byl před 20 lety psal bez přetržení dvě hodiny, již se mi ukazovala krev a nyní psávám v úřadě kolik hodin a doma též a žádných velkých obtížností necítím v prsou a s krví již od několika let mám pokoj.« Ale polepšení nebylo stálé; symptomy souchotin navracovaly se po nějaké přestávce zase a Lavrovski, jemuž se Erben r. 1860 při jeho návštěvě v Praze propůjčil za průvodčího, měl dobře, když mu

[1]) Moravský zemský archivář; zemřel 10. února 1861.

pak z Varšavy psal, aby se šetřil, že jeho jest zapotřebí, aby vedle Hanky udržoval vzájemnost literární mezi Čechy a ostatními Slovany. Jsa v létě r. 1860 u přítele Roštlapila chválil si způsob zdraví svého jak to byl také psal Rybičkovi; ale již dne 10. února 1861 stěžuje si Roštlapilovi: »Co se mne týče, chválil jsem si, když jsem byl posléze u Vás, že zdraví moje znamenitě se zlepšilo, nyní však musím právě opak toho říci; nebyl jsem v zimě nikdy tak chatrný jako nyní, ačkoli vždy přece každý den do úřadu chodím; moje tuberkule začínají se mi ozývati způsobem, který mne velmi znepokojuje, a kdo mne vidí, každý shledává na mně, že jsem se na zdraví velmi zhoršil. Zrevidoval jsem si za tu zimu své sbírky písní národních, i v pověstech znamenitě jsem ku předu postoupil — zdali ale to všecko uzřím vytištěné a zdali obyčeje národní, které mi nejvíce na srdci leží, budu moci sepsati a vydati, to Bohu známo! Zůstal jsem na tom, že si letos vezmu dovolenou — ač budu-li živ — na 6 neděl a že se usadím v Roztokách, neb jest to blízko Prahy a zdravá krajina. Zatím však to jsou jen plány a skutek ještě daleko.«

Zdraví jeho ovšem brzo se poněkud zlepšilo, ale Erben dobře věděl, že to nebude míti stálosti; proto také neměl aspoň činného účastenství v čilém politickém ruchu, který po válce italské na konci r. 1859 v celém Rakousku a v Čechách zvláště nastal, ač ovšem běh věcí velmi bedlivě, ale také nedůvěřivě sledoval a přátelům na venkově žijícím zprávy o tom, co v Praze se děje, rád dával. Tak psal Roštlapilovi o známé deputaci, která v červnu roku 1860 stížnosti a přání Čechů v pamětním spise shrnuté ve Vídni odevzdala, dne 5. července 1860: »Slíbil jsem Vám, že Vám po příchodě svém do Prahy hned budu psáti, kterak ta deputace ve Vídni pořídila. I vyptával jsem se na to hned u svých známých, ale hlasy byly sobě odporující: jedni pravili, že tam nic nebyla platna, jiní pak, zvláště mladší, velmi mnoho pro to mají naději. Čekal jsem tedy, ač bych s dr. Riegrem samým mohl mluviti. Načež Vám tato zpráva budiž: petice netýkala se jen povolení novin, nýbrž byla to řádná stížnost na vše to utiskování, jež se Čechům od jistých úřadů od l. 1848 děje, ba ani to se neopomenulo, že nyní ve Vídni v radě říšské[1]) kmen český

[1]) Míní se rozmnožená rada říšská, která r. 1860 do Vídně svolána byla, z jejížto porad vyšel pak diplom říjnový.

ani jediného svého zastupitele nemá. Ten spis byl podán v originalu císaři samému, který těm dvěma osobám, když žádosť svou také ústně přednesli, odpověděl: »Ich werde es untersuchen lassen«. Přepisy toho spisu dány byly některým ministrům, jako Thunovi, Gołuchowskému, Thierovi a některým údům říšské rady, J. Strossmayerovi, Graničanimu a j. Nejvíce z ministrů si chválí dr. Rieger Gołuchowského, že deputaci netoliko zúplna vyslechl, ale i na věci bedlivě se vyptával; audience u něho trvala skoro dvě hodiny. Když vyslaní mu předestřeli, že Čechové nemají žádného zastoupení v říšské radě a taktéž Moravané (neb z Moravy jsou vyvoleni dva fabrikanti rodem cizinci, kteří toliko v Brně a jinde v Rakousích mají své fabriky a že by byli také tak dobře mohli zvoleni býti k zastoupení jiných zemí), odpověděl Gołuchowski: »Das habe ich nicht gewusst«. S ministrem samým policie nemluvili, nýbrž tuším s jedním jeho k tomu ustanoveným radou, jenž dal deputovaným slovo, co se novin dotýče, že povolení na ně zajisté dostanou. Vederemo! V celku oba poslaní jsou sami se svým výsledkem spokojeni, ale účinek cesty jich ukáže se teprv později. Však jisté také jest, že hned po návratu jich jistá Cechům nepříznivá strana v Praze počala naproti té petici agitovati a vyslaní její, odšedše na oko za jinými ovšem příčinami do Vídně, zajisté neopomenou se všemožně přičiniti, aby účinek deputace české přivedli na zmar. Protož nemnoho mám naděje.«

Vůbec v době té velice jej zajímala záležitost novinářská, jelikož věděl, že bez samostatného listu nebude lze přání a tužby národu českého na veřejnost pronášeti a dobrému jeho právu k platnosti dopomoci. Očekával toužebně, aby dr. Rieger obdržel povolení vydávati list politický; ale byl spokojen, když zatím dr. Krása mohl vydávati list »Čas«, a zastával se ho proti výtkám, které novinám těm se činily. Píše dne 12. listopadu 1860: »O novinách Riegrových neslyšíme nic; jistoť ale jest, že od prvního prosince vycházeti nebudou. Kéž by aspoň od 1. ledna 1861 vycházely! Noviny Krásovy jsou sice dobré, horlivě se ujímajíce národnosti české ve školách i v životě; ale co se dotýče tendence politické vůbec, pohřešujeme, tak jakož i Vy, v nich jistého základu. I nemůže také jinak býti; neb dr. Krása nikdy nebyl publicistou ex professo, jako dr. Rieger; proto také nenalézáme v jeho novinách žádných tak zvaných úvodních článků

od něho samého sepsaných. Ty noviny se redigují takořka samy a dobré články a dopisy, jež přinášejí, jsou jen potud redaktorovou zásluhou, že jim v listu svém propůjčuje místo. Zatím buďme rádi, že máme ty, dokud nebude lepších.«

Ovšem ale žehral na novináře, že píšíce rychle kazí správnost jazyka českého, a mnozí literáti očekávali, že Erben o to se zdvihne veřejně, aby novináři donuceni byli správnější češtině se učiti; tak psal dr. Čejka dne 25. ledna 1861 Erbenovi: »Mně se žaludek obrací, když ty noviny čtu někdy okem gramatikáře, který s Vámi sdílí hlubokou šetrnost k historické ryzosti našeho mateřského jazyka! Pfleger chválí Hálka a bývá od něj chválen. Prosit! Co pak není pomoci?« Ale účinné, jak již svrchu dotčeno, neměl účastenství v politice, leč bychom za to považovali píseň »o důležitosti volby«, o které však na jisto pověditi nemůžeme, zda-li skutečně Erben ji složil. Naráží na jeho autorství J. Vocel, an 13. února 1861 Erbenovi psal: »Ta báseň ‚o důležitosti volby‘ velmi se mi líbila; skladatelem bude nepochybně ten, jenž se podpisuje K. J. E.? Již v neděli zpívala se v Žebráce i v Berouně, jenom že ten zdejší básník, který též musí za křem sedě zpívati, přidal ještě dvě zde přiložené sloky. Co o nich soudíte?« Do prací a agitací politických však se nepouštěl poznav, že tělo jeho předkem pokoje potřebuje, aby tuberkulosa nepokračovala.

S plným vědomím nemoci své psal dne 28. února 1861 Roštlapilovi: »Můj neduh se nepohoršil, nébrž znamenitě ulevil, tak že se mi některý čas zdá, jakoby mi nic ani nechybělo. V noci mám nyní zúplna před kašlem pokoj a spaní, které mne jeden čas opouštěti počínalo, zase se dostavilo a tak i slabota tělesná přestala. Z toho poznávám, že příčina přitížení a ulevení záleží v povětrnosti a také v tom, když tělo sobě trochu pohoví; a to mi dává dobrou naději na budoucí léto, kdež sobě po mnoha letech poprvé trochu chci skutečně poshověti. Ač má povaha tělesná již od přirození k tuberkulím je náchylná, však nejvíce mi uškodila za jedno nynější místnost archivní, kdež v zimě se topí až se kamna rozstupují a nohy předce zábnou a kdež každou chvíli z topeného choditi se musí do vedlejší místnosti pro listiny a rukopisy, ve které tak zima jest jako v pravé lednici. K tomu náležejí silná prsa a nikoli tak jako má choulostivá. Za druhé mi uškodilo nařízené tříbení staré registratury v bývalém kostele sv.-Mikulášském; když jiní úředníci, kteří mnohem pohodlnější

práci mají, času letního sobě vezmou na čtyři, šest i osm neděl dovolenou a na venkově sobě hoví, musil jsem já čas letní po čtyry poslední roky 1857 až 1860, když venku bylo nejpěkněji, v lednici sv.-Mikulášské přehrabávati staré papíry a do sebe lokati třicetiletý černý shnilý prach. Nejvíce jsem toho zkusil roku 1857, když jsem sám všecko dělal a potom za následek celé chumáče papírového prachu vykašlával. Vida, že to tak nepůjde a že bych brzo přišel o život, žádal jsem, aby mi dán byl pomocník a jmenoval jsem Ranka. Purkmistr k tomu hned svolil a já měl úlevu. S počátku jsem ovšem musil pracovati s ním, ale potom, když Rank se do té věci vpravil, musil sám s pomocí dvou hošíků z registratury, které jsem jemu vyžádal, nejhrubší práci konati a já jsem si jen nechal, co on zastati nemohl. Za náhradu přičinil jsem se, že se stal skutečným úředníkem při archivu pod jmenem adjunkta...«

Snaha a povinnost šetřiti zdraví a mimo to běhy, kterými věci politické se nesly, byly na příčině, že Erben, ač vybízen byl, o mandát poslanecký se neucházel. Píše o tom dne 14. března 1861 Roštlapilovi, který k zahájení sněmu do Prahy zajeti mínil: »Bude to asi shon a ten život na sněmě samém, jako když kočku a psa do jedné klece zavře! Jsem věru rád, že se na ty »ljuté boje« mohu jen z pozdálečí dívati... U nás se dějí rejdy, jak z novin se dovídáme, a my zde v samých rejdech a šmejdech žijeme. Poražená rada městská všemi prostředky intriguje, aby nalezla regress na sněmě; jak se na naší Malé Straně v Lázni bojovalo o kandidáta, bezpochyby jste četl v novinách. Jest tu divný život; kde dříve byli Němci páni, jsou nyní Němci zuřivci; kdo byli dříve nulami k německým jednuškám se přidávajíce a je sílíce, jsou nyní opět nulami, ale na stranu českou se přiklonivše, protože vyhrála. Bůh ví, co z toho bude. Já od sněmu také mnoho neočekávám, jedno proto, že složen bude ze živlů, jak jsem řekl, sobě ve spolek protivných a nepřátelských a za druhé, že příliš krátký čas mu vyměřen. A bude-li každý poslanec aspoň jednou chtíti mluviti, aby jeho voličové věděli, že tam nespí, tehdy projdou ty tři neděle jen samým mluvením a ke skutkům ani nezbude času. A co tu je věcí, které se všecky na sněmu mají vyříditi! Vybízeli mne, abych také někde kandidoval; ale já řekl, že potřebuji pokoj a že prosím, aby mi ho také popřáli. Vždyť pak jest kandidátů tolik, že by jimi

tři sněmy osaditi mohli.« Vyhnuv se takto hodnosti a práci, kterou by jinak byl považoval za povinnost vlasteneckou, měl pevný úmysl, napotom více se šetřiti, než to posud činil, ač nevěděl, jak poměry při pražské obci se ustálí, když bývalý purkmistr Vanka, jenž Erbenovi velice přál, odstoupiti s úřadu musil. Píše o tom v témž listě: »Co se mého zdraví anebo nezdraví dotýče, je to v míře takové, že není sice dobře, ale také není zle; pracuji doma i v úřadě, ale všudy jen mírně, v ničemž se příliš nenamáhaje. Ač nyní rada městská bude strany naší, však pochybuji, že tak laskavého ke mně představeného budu kdy více míti, jako byl předešlý purkmistr Vanka!« —

Co hluk politického boje za ministra Šmerlinga po Čechách se rozléhal, zůstal Erben svému předsevzetí, býti mu vzdálen, věren a pracoval pílí obvyklou na poli vědeckém neodmítaje ovšem od sebe služby vzájemnosti slovanské. Když po smrti Hankově Smolér a Horník na něm žádali, aby na sebe přijal dozor nad seminaristy, kteří z Lužice v Praze bohosloví studovali, podjal ten čestný úřad velice rád; jinak ale chtěl věnovati letní dobu r. 1861 zotavení tělesnému přebyvkami na venkově, a vzal k tomu konci po prvé několikanedělní dovolenou. Píše příteli Roštlapilovi dne 24. července 1861: »Pěkné nynější počasí jest tak velmi lákavé, že se mi zdá býti hříchem nechati ho projíti a venkova neužiti. A mám-li již jíti někam ven, první moje myšlenka jest vždy Opočno. Až Vás tam dva, tři dni pozlobím, půjdu zase domů a za některý den potom se podívám na jiná místa po blízku Prahy jako do Kutné Hory, Mělníka, snad také do Rakovníka etc.«

V Opočně meškal týden; když se do Prahy navrátil, odebrala se manželka jeho do Lomnice a dvě dcery do Žebráka, kdež horkou nemocí těžce se rozstonaly, tak že Ladislava zaopatřena býti musila. Několik dní ztrávil u dětí nemocných, pak se vrátil do Prahy, odkud dále nevyjížděl. »To jsou«, píše Roštlapilovi, »tedy ty rozkoše mé první letošní dovolené.« Začátkem podzimku bral před sebe horlivěji práce literární a dařily se mu proto lépe, že se cítil tělesně zdravějším a silnějším. Dokonával nápěvy, Čítanku slovanskou, staral se o časopis Právník, jehož články co do slohu a správnosti jazykové opravoval. Práce ta mu mnoho času ubírala, jak příteli Roštlapilovi dne 19. ledna 1862 psal: »Největší pak práce, která mne nyní tíží a nejvíce

času mi ubírá, jest Právník. Všecky rukopisy musím napřed čísti i opravovati a mnohé dokonce předělávati a pak na mne ještě čeká první korrektura, totiž špinavé prádlo! a za to mám za tištěný arch 5 zlatých«. O politiku nezavadil leč sem tam v listě přátelském jako na př. psal v témž listě Roštlapilovi: »Č a s se zvrátil docela na Šmerlingovu politiku. Nedávno měl článek, kdež radí, aby všecko zádušní jmění státu ku prospěchu bylo prodáno, začež by se prý 190 milionů utržilo a kněžstvo i fundační mše atd. aby potom od státu byly placeny. Sumou 190 milionů uhradí se státní deficit asi na $1^1/_2$ léta a co potom? Stát nikdy nebude mít z toho nic, leč nové břemeno a země větší daně a kněžstvo? — to bude asi na tom stupní jako jsou nyní úředníci, bude z úplna v rukou politické správy. Toť ovšem nejlepší prostředek vlasteneckým kněžím ústa zacpati a na frankfurtsko je předělati!«

Ač práce mnoho bylo, přece se cítil i na jaře dosti svěžím, jak Rybičkovi dne 6. března 1862 psal: »Mnohonásobné robotění mi sotva jednou v týdni tolik času dopřeje, abych se v besedě měšťanské ukázal, by věděli našinci, že jsem ještě živ. Ovšem dvě hodiny každého dne ztratím pouhým choděním, totiž dvakráte z domova do úřadu a zase domů, neb zůstávám na Malé Straně proti Lobkovickému domu, maje odtud do radnice půl hodiny cesty, ale to právě prospívá ke zdraví mému, neb od té doby, co tam na Malé Straně bydlím a chtě nechtě choditi musím, jsem zdravější a plvání krve, které se mi za let předešlých každého roku více méně dostavovalo, zúplna pominulo.« Mimo práce své sledoval bedlivě ruch literární dával i přijímal rád zprávy o něm. Tak děkuje v listě právě dotčenám Rybičkovi za spis bratří Jirečků »Die Echtheit der Königinhofer Handschrift« a přičiňuje k tomu: »Nyní snad již ti najatí...... zalezou do boudy, ač nedostanou-li nového materiálu k štěkotu svému z Prahy od p. J. J. H., jenž se s p. V. N. v jedné zdejší hospodě při pivě vyrážel vyhledáváním a rozebíráním slabších stránek spisu toho; ovšem že se oba svatosvatě ohražovali, že o pravosti Kr. Rukopisu nepochybují, ale pp. Jirečkové nemají prý pravé známosti věci a zdejších okolností! To hned jedna námitka, zda-li pravá nebo nepravá, jedno jest, jen když se něco namítne. Snad by takovýto pomocný z Prahy recept p. Fejfalíka uzdravil.«

Též velmi toužil na poměry v učené společnosti a píše

Rybičkovi na dotaz, kdy jeho článek »o erbích a pečetech duchovního stavu v Čechách« v aktech společnosti té tištěn bude, že strany věci té sekretáře Weitenwebera se zeptal a praví: »Z omluvy jeho, proč potud článek Váš není vytištěn, vysvitlo, že do předešlého svazku sešlo se najednou pět slovanských článků; i zhrozili se toho p. prof. Höfler, který nyní učenou společností vládne, s p. Veitenwebrem a pod rukou usnesli se, aby se ty články po sobě netiskly, neb by se tak mohlo zdáti, že »aktenband« vypadá jako slovanský, ale musilo se mezi každý vraziti po článku německém — pro rovnoprávnost!... A tak nyní prý je řada na Vašich erbích etc.... Ostatně oznamuji Vám, že v naší učené společnosti živel německý, ovšem vinou našinců — buď netečných anebo bojácných, aby si přízně německých professorů nezkazili, o českých zrádcích nemluvím — zúplna opanoval, tak že za krátký čas nadíti se můžeme statutu, který slovanský jazyk z akt společnosti vyloučí. A kdykoli jaké místo uprázdněno, jako posléze po Šafaříkovi, dostane se na ně jen ten, kdo ve své německé jízlivosti proti Čechům se osvědčil, aneb jak se Palacký vyjádřil »ein oktroirtes Mitglied«; mínil tím cizí professory s hůry dekretované. Jsou to smutné poměry nynější a a naděje na budoucnost neveselá!«

V červnu téhož roku 1862 uvítal v Praze V. J. Choroševského, jenž mu byl odporučen Sreznĕvským a do Čech přišel, aby na cestě své po Slovanech také poměry historické a národní v Čechách poznal. Když milý host ruský Prahu opustil, chystal se Erben na výlet do lesů Podbrdských; než se tam vydal, navštívil s přítelem Roštlapilem děkana Rojka v Budini a začátkem srpna vypravil se do Žebráka, kde do začátku září pobyl. Navrátiv se do Prahy začal ve skutek uváděti dávný úmysl, převésti totiž na jazyk český kroniku Nestorovu, z níž některé částky již před nějakým časem byl zčeštil. Mimo to měl opět zřetel k Výboru literatury a umínil si vzdáti se za tou příčinou spoluredaktorství Právníka, aby pro Výbor více času získal; také pomýšlel na konci toho roku opět na druhý díl Regest a zmiňuje se poprvé v listě k Rybičkovi o práci, sebrati zprávy starých kronikářů v Čechách až do vymření Přemyslovců, práce to, kterou byl již r. 1846 začal.

Celkem náležel rok 1862. k nejšťastnějším, které Erben prožil. Nejen že se cítil tělesně zdravějším nežli kdy dříve, nýbrž že se

také dožil několika skvělých uznání svých zásluh o vědu a vzájemnost slovanskou. Již roku minulého zvolila jej universita charkovská čestným členem, roku pak 1862 stal se v máji dopisujícím členem císařské akademie vídeňské, v srpnu obdržel komandérský kříž řádu sv. Anny, k čemuž slavnost tisíciletého trvání říše ruské příčinu dala, a v prosinci přidružila si jej císařská geografická společnost v Petrohradě za člena. Přijal tato vyznamenání vděčně a se skromností sobě vrozenou; píše o tom příteli Rybičkovi dne 8. října: »Již nedávno jsem pravil doma své ženě, že nebudu dlouho živ, soudě z toho, čeho se dočekávám: tu mne císařská akademie zvolila za svého člena, tam zas cár ruský mi udělil řád sv. Anny druhé třídy; nescházi již nic, než abych vyhrál z loterie, neb aby mi někdo odkázal asi 50.000 zl.; leč mohu bez starosti býti, toto třetí zajisté se nepřihodí. Jeden však nemalý prospěch z toho mého dvojího ovšem nezaslouženého vyznamenání mi přišel, totiž ten, že jsem při té příležitosti zjevně seznal, kdo mi přeje a kdo je mým nepřítelem, třeba se byl prvé vždy přívětivě ke mně choval; nyní již nebylo mu možné se přetvářití; tak byl ohromen, že se mi vyhýbá. Co se týče zvolení mého za člena akademie, mrzí mne, že pro mne propadl Tomek, jenž toho zajisté více zasloužil než já. Nezvolili ho proto, že jej znalí, a mne zvolili proto, že mne neznají.« A tak se mu končil 1862. klidně a radostně, jakož vysvítá z listu jeho daného Rybičkovi dne 18. listopadu: »Já dne 7. t. m. odbyl 51. rok života svého a za to jediné Boha prosím, aby mi popřál zdraví dotud, až bych ukončil své počaté práce literární a dětem svým aspoň takové vychování a vyučení opatřil, aby se po smrti mé samy mohly dále živiti. Moje nejstarší dcera Blažena odbyla dvouletý kurs učitelský pro čtyry třídy s prospěchem výtečným, čímž mi velikou radost učinila, a nyní hledám, abych ji mohl někde v Praze na školu dívčí dostati zatím za podučitelku industrialní; časem může se dostati za skutečnou učitelku a bude pak živobytím jakž takž pojištěna.«

Jako na konci roku 1863 tak i od začátku r 1863 pokračoval v pracích svých literárních, jen že s Nestorovým překladem mnoho ku předu nepřišel, jednak že při světle příliš dlouho pracovati nemohl, s druhé pak strany právě tehda velice horlivě si dopisoval s ruskými učenci, jmenovitě se Sreznĕvským a Lavrovským; onen mu opět odporučil O. F. Milera, cestujícího do

Čech, aby poznal českou národní poesii, tento pak mu vřelým slovy děkuje, že tak horlivě udržuje slavjanofilské svazky s Rusí, začež mu hrozí, že r. 1863 přijede do Prahy, odkud jej násilně jako divoký barbar vezme s sebou na Rus. Nastalým jarem věnoval se pilněji překladu Nestorovu a práce tak zdárně pokročila, že naději měl do podzimka býti hotov, a to tím snáze, an začátkem r. 1863 spoluredaktorství Právníka se vzdal. V létě pak mínil nějaký čas užívati čerstvého vzduchu venkovského, který mu loni tak výborně dědil, i měl naději sejíti se s upřímným přítelem Rybičkou, jenž po delší nemoci dvouměsíční dovolenou v červnu a červenci obdržel, jíž v Čechách užiti chtěl. Píše mu dne 20. června 1863: »Těším se srdečně na to, že Vás po tolika letech opět jednou spatřím a tuším, že se jeden druhému podivíme, kterak nás padesátka zřídila. Roku 1849. jací byli jsme to ještě jonáci a jaké zámky jsme si stavěli v povětří! Ale nyní již všecky ty pěkné naděje a plány se sesuly a nezbylo leč trochu mrzutosti. Leč o tom si povíme ústně«. Psal tento list do Chrudimi, kde Rybička od začátku června na dovolené meškal. Schvaloval příteli, že dovolené chce užívati v Čechách, dokládaje však: »Nevím, zdali jste vlast nalezli v týchž zlatých barvách, v kterých se obyčejně jevívá zdaleka těm, kdo po ní touží.«

Narážel těmi slovy na ztrátu, kterou Praha utrpěla úmrtím šlechetného purkmistra Pštrosa, na bezpříkladnou tyranskou persekuci veřejného tisku odsuzováním kauce novinářské a žalářováním redaktorů[1]) a pak na roztržku v táboře národním, která počavši již za polského povstání r. 1862 nyní již zjevně a tak vášnivě se ukazovala, že nepřátelé národu českého radostně nad ní jásali. Píše o tom Erben Rybičkovi dne 26. června: »Dnes jsem potkal p. archiváře Musila; přijel z Vídně a vypravoval, kterak tam jásají nad tou roztržkou mezi Čechy domnívajíce se, že jedni druhých potrou a že nezůstane nic po těch nenáviděných Češích nežli snad chomáč vlasů.« Bylať to roztržka, kterou hlavně mladší pokolení v Čechách způsobilo domnívajíc se, že při povstání

[1]) Dává o tom zajímavou zprávu Roštlapilovi dne 17. prosince 1862: »Za kanovníka Štulce pan kardinál již usouzenou pokutu 1000 zl. položil a takto jest naděje, že se nepodaří, co jistí pánové zamýšleli, aby mu totiž odňat byl kanonikát. Také prý prohlásil p. kardinál, že odsouzení Štulcovo jistou měrou pokládá i za odsouzení svého přesvědčení. Biskup Jirsík při jedné hostině, tuším v Blatné, veřejně se pronesl k Štulcovi, kterýž tam také byl, že ho navštíví, kdekoliv bude uvězen. A takto se Štulc na to již těší.«

polském činiti jest o věc demokracie; ovšem povstali Poláci proti samovládci ruskému, ale nikoli za příčinami demokratickými, nýbrž proto, že se domáhali samostatnosti státní, při kterémžto úmyslu je nevedly názory demokratické. Neboť známo, že aristokracie, ani polská ani ruská, nepomýšlela na demokratický čin, sprostiti sedláka hnusného nevolnictví; to mocným slovem svým provedl ruský cár, samovládce sice, ale při tom jeden z nejšlechetnějších panovníků novější doby, který nad to více právě r. 1861 k tomu směřoval, aby Poláky s Ruskem smířil. A proto nejen toho litovati jest, že emigrace polská, nechtíc dopustiti, aby velkokníže Konstantin a polský markrabí Wielopolski smíření to provedli, neblahé ono povstání rozdmýchala, nýbrž nám Čechům želeti jest, že v národním táboře posud jednotném se vyvinula strana, která Polsku proti Rusi přejíc za demokratickou se považovala. Spor mezi Polskem a Ruskem nezakládá se ani na příčinách politicko-demokratických ani náboženských; proto cár Alexander I., ač katolicismu přál, nicméně potlačiti musil povstání polské r. 1831, jako také r. 1862 cáru Alexandru II. jiného nezbývalo, ač zrušením nevolnictví selského dokázal, že má více lásky k lidu než šlechta na Rusi a v ruském Polsku. Při tom sporu činiti jest o velmocenské postavení Ruska naproti sousedním říším a pokud tyto nepropustí území z bývalého Polska sobě přivtělené, potud také Rusko se ho vzdáti nemůže. Protož také ti Poláci, kteří přes všecku horoucí lásku k vlasti toto historickými okolnostmi Rusi vnucené postavení rozšafně uvažovali a uvažují, spravedlivěji soudili a soudí o poměru tom, jako na př. Maciejowski, Wielopolski, R. Hube a jiní, a přísnější dějezpyt polský nyní si již předkládá otázku, zda-li neštěstím ubohého národu polského ono zlopověstné až všetečně demokratické »Niepozvalam« aristokratické republiky polské a zorganisovaný v ní nepořádek konfederací nejsou právě tak vinny jak zeměchtivost machiavellistického krále Bedřicha II.? Ovšem jest Polsko otevřenou ranou na těle cárství ruského a ten by nebyl synem lidské matky, kdo by nejhlubší soustrastí nad osudem Polska jímán nebyl; ale spor mezi Poláky a Rusy jest »spor Slavjan meždu soboju, domašnij starij spor«, jenž rozhodnut bude zákonem historické nutnosti, spor, jenž zahrnuje v sobě otázku již Puškinem položenou: »Slavjanskije-l ručji soljutsa v russkom morě, ano-izsjaknět?« Protož ti, kteří v udusení polského povstání viděli snahu Ruska zachovati své velmocenské postavení,

— jakož to také činilo Prusko roku 1848 a Rakousko r. 1846 potlačením vzpoury v svých polských zemích — nepovažovali boje mezi Poláky a Rusy r. 1862 za boj demokracie proti absolutismu, nýbrž za boj bratrovraždný, jímž jediný mocný stát slovanský seslaben býti mohl. Zda-li rozcházení se v otázce ruskopolské byla jediná příčina, že národní strana v Čechách se rozpoltila na dví, aneb byly-li v tom také příčiny jiné, ať rozhodnou ti, kteří v tom podíl měli; jisto jest, že od polského povstání tak zvaná demokratická strana česká od strany a programu Palackého se lišiti počala a že tedy otázka ruskopolská veliký vliv měla v záležitosti české, otázka, o níž také vzhledem k nám Čechům užiti lze slov Puškinových: »vopros, kotorago ně razrešítě vy« (otázka, které nerozřešíte vy).

V této vnitřní roztržce, že Erben stál při straně Palackého, nepřekvapí žádného, kdo Erbenův názor o Slovanstvu a Rusku zná a že ani v ryze politických otázkách od strany tak zvaných Staročechů čili konservativců se nedělil, rozumí se samo sebou při muži, jenž vlastencem se stal a odchován byl v době, kde národní vědomí ještě velmi tenké kořínky mělo, jenž všecky ty nesnáze, překážky, odpory a zlovůle znal a zkusil, které překonati bylo vzkřisitelům národu českého, jenž vděčně uznával snahy vlasteneckého kněžstva a části šlechty, kterých si dobyli o probuzení a utužení lidu svého. On považoval za úkol zdravé demokracie, aby u veřejném politickém a státním životě měly místa všecky historické organismy, všecek demos, všecek národ, jak se vlivem a tokem historie své vyvinul. Protož také litoval řeči, kterou Sladkovský v příčině návrhu Palackého na opravu volebního řádu r. 1863 v českém sněmě měl; píše v té příčině dne 14. prosince 1863 Roštlapilovi: »By nebývalo řeči Sladkovského, byl by Palackého návrh na opravení volebního řádu zajisté prošel, alespoň tak, jak jej arcibiskup pražský a jeho strana zprostředkovati hleděla. Ale svým vystoupením proti aristokracii zkazil všecko.« Maje na mysli vždy to, co by celému národu prospělo a nikoli jen jedné straně sloužilo, ohlašoval příteli Roštlapilovi, v témž listě, že vycházeti bude nový list »Národ« nazvaný, »kterýž sobě za úkol pokládá, lid náš skutečně poučovati a vůbec sobě všestranně počínati naproti listům ostatním, kteří ve strannictví svém již příliš daleko zabředly... a tak lid nevědomý na venkově... skutečně zavádějí.«

Avšak těchto názorů svých nevynášel nikdy na trh t. j. neměl činného účastenství v boji stran články novinářskými neb agitací politickou, nýbrž zjevoval své mínění jen v důvěrných listech k přátelům, nadešla-li k tomu příležitost. Tak na př. když mnohým se nelíbily historické články v Právníku a Rybička na rozpacích byl, kterak by Řehole etc. právní vydati měl, psal mu Erben dne 16. července 1864: »Ostatně prosím Vás, milý příteli, schovejte tu práci, však přijde na ni čas, kde bude lépe přijata, než by snad nyní byla, totiž od našich nadutých mladíků, kteří čím dál tím zřejměji všeho starého začínají zavrhovati co věc neprospěšnou; uhlídáme, daleko-li se svým radikálním rozumem přijdou... Nevím, povšimnul-li jste si posledního čísla kritické přílohy k ,Nár. Listům', kdež se posuzuje časopis ,Právník'; praví se tu, že starý ,Právník' proto zašel, že mnoho přijímal věcí staročeských; a v tomto novém ,Právníku', že některé věci staré dobře mohly vynechány býti. Nečetl-li jste to, všimněte si toho.«

Činným býti v politickém boji, k tomu, jak již několikráte praveno, nestačoval mu čas; a právě téhož roku 1864 naléhaly naň práce úřední i mimoúřední, a tížily mysl jeho nemoci v rodině; píše v dotčeném listě Rybičkovi: »Nevím, jest-li to jakás ocháblost mých sil aneb jaká jiná na každý způsob duševní příčina, že tak těžko se vypravuji ku psaní každého listu. Domnívám se, že ta každodenní robota úřední jednotvarná tak ducha mého již opoutala, že se nesnadno jinam uchyluje z obyčejné koleje. A k tomu, co následek stěhování archivu, to nové rovnání, spisování, registrování a při tom ta zdlouhavá organisace zdejších úřadů, od které také nějakého polepšení mého nepříliš blahého postavení se naději[1]) — to všecko i s těmi domácími trampotami učiniti může člověka tak rozmrzelým, že ku práci jiné mimo povinné sotva bude způsobilý. Že jsem měl zase letos doma špitál, kde všecky děti stonaly a nejmladší to životem zaplatilo, to Vám bezpochyby bude známo.« Nicméně však pracoval, jako r. 1863, kde vydal Rhazesovo Ranné lékařství, i r. 1864 pilně dále, an vydal nejen třetí sešit druhého svazku Výboru, nýbrž také se chystal k vydání spisů Husových, za kteroužto příčinou také podnikl cestu do Budišina poznat tam rukopisu Mistra Jana Husi, výklad totiž na ,Věřím', kterýžto rukopis mu pak s ve-

[1]) Stal se také skutečně 12. prosince téhož roku ředitelem spojených pomocných úřadů městských s platem 1600 zl.

likou ochotou do Prahy půjčen byl. Ale spisy Husovy, které ve třech dílech 1864 až 1868 vyšly, zdržovaly Erbena od práce jeho zamilované, jakož v listě svrchu dotčeném Rybičkovi píše: »Domníval jsem se, že odbyv písně národní a třetí sešit Výboru a když již také Čítanka aspoň co do textu hotova jest, že se budu nyní moci pohodlně mimo práce uřední obírati svým oblíbeným úkolem, totiž slovanskými národními obyčeji, a při tom že bych dokonal svazek českých pohádek v próse: ale člověk míní, Pán Bůh mění. Byl jsem donucen přijmouti redakci českých spisů Husových, jež Tempský vydati chce; donutila mne k tomu potřeba peněz a za druhé pomýšlení, kdybych já v to se neuvázal, že to zde vezme někdo jiný, jenž by snad tu věc mohl buď úmyslně nebo bez úmyslu zkaziti. Za tou příčinou byl jsem pro jeden vzácný rukopis v Budišíně...«

Ale i jinak byl Erben mnohonásobně zaměstnán dopisy a dotazy naň vznášenými od učenců zahraničných. Tak požádán byl dne 1. máje 1864 od dr. Jordana jmenem Rusa Gerbelja, jenž anthologii básnickou všech slovanských nářečí vydati chtěl, aby Erben udal, které české básně k tomu by se nejlépe hodily. Mimo to dopisoval si horlivě se Sreznëvským a Lavrovským a maje důvěru těchto slovutných učenců a tím i vlády ruské, býval prostředníkem, když se o povolání českých učenců na stolice ruské jednalo. Tak mu ohlašuje Sreznëvský dne 20. října 1865, že zřízen kurs o slovanské a ruské paleografii dokládaje, jak by žádoucí bylo, »aby dobří Čechové, kteří se ve všech oborech nejen umění nýbrž i řemesel vyznají«, na Rus se stěhovali, a příplavu Němců do Ruska tak zamezili. Lavrovský pak Erbena žádá dne 8. dubna 1865, by přimlouval Eiseltovi, aby konečně professuru na universitě charkovské přijal: »Obávám se, že dr. Eiselt jest již pro Rusko ztracen, ač jemu k vůli, ani pořád myslíme, že se k nám přijíti odhodlá, již po dvě léta jedné kliniky zde nemáme.« A 28. dubna píše Erbenovi, že zamýšlejí získati H. Jirečka pro stolici slovanského zákonodárství a dr. Gebaura pro kathedru slovanského jazykozpytu; oba však učenci přes všecko delší s nimi vyjednávání míst těch nepřijali. Roku 1865 vysla konečně jeho Slovanská Čítanka t. j. výbor z národních pověstí všech Slovanů a dal se hned potom do překladu Nestorova, aby jej dokončil a pak vypiloval. Téhož roku užil, co možná bylo, na zotavení tělesné; jel v máji do

Budišína vrátit tam rukopisu Husova výkladu na »Věřím«, v létě pak navštívil přítele Roštlapila, krajinu Královéhradeckou, a osmého srpna vypravil se z Prahy na čtyrnedělní dovolenou, již si umínil pod Karlovým Týnem ztráviti, »za jedno proto, že mám tu v okolí mnoho známých a příbuzných, a za druhé, že za hodinu mohu odtud býti v Praze«. Avšak špatné, deštivé počasí nutilo jej, ještě než dovolená se ukončila, do Prahy se navrátiti.

Politický ruch, který po Čechách jmenováním ministra Belcrediho nastal, netknul se Erbena tím směrem, aby od zvyku svého, nevkládati se do činné politiky, byl upustil; opět jen námankou o něm se zmiňoval jako na př. v listě, jejž dne 16. listopadu 1865 příteli Roštlapilovi zaslal: »Nyní v Praze máme jen samé boje, totiž volby do sněmu i do obecního zastupitelstva, ale jsou to boje nestejné: jedna strana, ač slabší na počet, však tím zuřivější a jako ulitá, jež nad to nižádných prostředků se neštítí, jen aby své provedla; druhá, naše, ostýchavá, plná ohledů, aby nikoho neurazila, a každý svůj krok svědomitě odměřující, zkrátka strana poctivá, ale bez ráznosti a na mnoze i netečná. Kdo pak si bude dělati nepřátely? říkají mnozí a proto raději nejdou k volbě. Propadneme-li kde, propadneme naší vlastní vinou, a dobře se nám stane, že posud jsme se nenaučili právo své, ač skromně přiměřené a přistřižené všemožným spůsobem využitkovati. Pravý boj však nastane na sněmu, ovšem zase nerovný; rovný bude teprv tehdáž, až nespravedlivý řád volební bude zrušen a jiný na přirozených poměrech založený vydán. Proti tomu budou se však Němci zle opírati, aby se tak po právu nestalo«.

Za to však r. 1866. učinil znamenitou přetržku v pracích Erbenových válkou, která se proti Prusku vedla. Začátkem téhož roku byl Erben členem komise, která se radila o novém způsobu u vydávání knih matičných a jmenovitě o vydávání sborníků vědeckých, a měl také horlivé účastenství v poradách se strany založení spolku historického v Praze. Přípravy vojenské, jež válku předcházely, vyrušovaly jej však ustavičně z práce a odnímaly mu naději, že se bude moci podívati v letě na venek, by zotavení tělesného nabyl; způsob jeho zdravotní sice se nezhoršil, nicméně však cítil, že se také nepolepšuje. Píše dne 11. června 1866 Roštlapilovi: »Těšil jsem se na to, že se letos zase uvidíme; ale

v takových poměrech, jako nyní jsou, musím se obávati, že z toho nic nebude. Jen tehdáž, když by válka brzy se skončila a když by východek její nám byl příznivý, jak totiž v našich okolnostech příznivý býti může, mohl bych se nadíti, že byste navštívil Prahu, anebo bych se odhodlal k Vám zajeti... Moje zdraví, díky Bohu, drží se v stejné míře, není to ani úplná zdravota, — které se již ovšem nikdy nadíti nemohu — ani nemoc. Přicházím sám sobě jako červivé jablko, které po vrchu častokráte dost pěkně a zdravě vypadá, ale vnitř jest jinak«. Nejvíce zdržován byl vpádem pruským od ukončení 4. sešitu druhého dílu Výboru, jelikož k tomu několik rukopisů z císařské knihovny potřeboval, v níž se však po celý čas, co Prusové v Čechách byli, nic pracovati nemohlo. Tím více však pracoval a piloval o překladě Nestorově, tak že jej v polovici listopadu do tisku dáti a překlad r. 1867 vydán býti mohl. V říjnu pak byl v okolí Domažlickém, hledat krojů pro moskevskou výstavu etnografickou.

Nemalou radosť měl, když po odtažení Prusů císař navštívil země české válkou nejvíce zastížené a při pobytě svém v Praze Palackému komandersky kříž řádu železné koruny udělil. Psal o tom Rybičkovi dne 3. listopadu 1866: »Obecnou radost zde způsobilo, že císař pán našeho Palackého tak vzácně vyznamenal; on však také má z toho nevýslovnou radost, ano zdá se, že tím jaksi omládl. Když jsem jemu štěstí přál k tomu řádu, pravil svým způsobem: »Nu, to mne přede vším těší, že konečně uznali, že nejsem žádným rebellantem; vždycky jsem býval líčen jako staats- a gemeingefährliches Individuum; ale teď již jsem očištěn.« Ač s mnohými vlastenci cítil radost z obratu politiky, přece jakýsi temný cit mu překážel, ve trvání toho obratu doufati; neboť píše v té příčině v témž listě: »Dejž Bůh, aby nebylo snad brzy jinak!« Bohužel, že obava jeho se vyplnila. Nemoci, které následkem války nastaly, dotknuly se také Erbena, který o tom 20. září Roštlapilovi, jenž silným průjmem stonal, píše: »Já měl již dlouho průjem, ale nepatrný a proto jsem si toho nevšímal a chodil do úřadu i vykonával své práce jako jindy. Ale po tom přišlo hůře a přidalo se k tomu stydnutí nohou — první stupeň cholery — následkem studené místnosti v úřadě. Tu jsem musil ovšem zůstati doma a několik dní si poležeti a pomocí Boží a dr. Eiselta doufám, že jsem již na dobré cestě k uzdravení, ačkoli člověka, jenž má za sebou již padesátku, nemoci jako smola se

drží a nerády jej opouštějí.« Neduh ten ovšem neposílil těla jeho bez toho slabého a proto se odhodlal, když prof. Zelený se stal ředitelem Malostranského realního gymnasia, odstěhovati se do jeho posavadního bytu na Staré město č. 440—I. v Michalské ulici, aby měl blíže do archivu. Odstěhoval se tam začátkem prosince s přáním Rybičkovi projeveným, aby v něm byl tak spokojen jako v předešlém! Došel v něm pokoje — věčného, neboť jest to týž dům, ve kterém umřel.

Avšak obydlí na Starém městě, do něhož také Šafařík si stěžoval, že zdraví jeho nesvědčí, také na Erbenovo zdraví nepůsobilo prospěšně. Necítil se na dobrém způsobu ostatek zimy, co tam bydlel a protož ovládala jím z jara jakási měkkost mysli jako následek slabosti tělesné. Obdržev od přítele Rybičky fotografie rodiny jeho, děkoval mu dne 17. dubna 1867: »Způsobil jste mi nesmírnou radost takovou, že mi se oči zalily slzou — jsemť již slabý člověk, nemám daleko k šedesátce! Když jsem Vaši Kačičku naposledy viděl, byla maličké děvčátko, obskakovala okolo matinky, za šaty se jí chytajíc, a nyní — zachovej ji Bůh a popřej jí všeho dobrého i vší rodině Vaši v našich smutných dobách!... Quemque sua fata trahunt. — Vy si stěžujete na hlavu a na žaludek a já počínám sobě více než kdy prvé stěžovati na plíce; pokašlávám a podle toho způsob smrti mé dá se snadno uhodnouti. Dějž se vůle Hospodinova!«

Nicméně však i v témž listě píše o literárních pracích svých, anoť nad to více ohlašuje příteli, »že se odhodlal jeti na moskevskou výstavu,« poněvadž list za listem přicházel z Moskvy a z Petrohradu, v němž on i jiní vyzýváni byli k výstavě dojeti. Velmi důtklivě psal mu J. Srezněvský dne 22. března 1867... »Přijeďte Vy sám také; seznejte sami, jak my Rusové umíme či neumíme ceniti zásluhy Vaše i podobných Vám mužů. Přáli bychom si také mezi hostmi Palackého, Riegra, Braunera, Hattalu, Vocela, Hamerníka. Jiným, možná, že budou překážeti ohledy politické, ačkoli v celé věci není politického ani za mák, bať ani býti nemůže. Bože odpusť, jestli takové ohledy někomu se namanou.« Znaje chatrnost zdraví svého nemínil se na pouť do Ruska vypraviti; ale naléhavost a laskavost pozvání a pak touha uviděti očima vlastníma mocnou říši, která v příčině ethnografické jest obrazem Evropy a půl Asie, v jejížto útvarech kulturních se zjevují patrné stopy vítězství křesťanství a Arismu nad sveřepým

pohanstvím a Mongolismem, kterýmžto vítězstvím, jež ovšem předcházely staleté trýzně a boje od ruského bohatýrského lidu vytrpené, ostatní Evropa zachráněna byla od podobné záplavy která tak dlouhou dobu dusila Rus.

Kterak odporná Čechům strana o této cestě smýšlela, jaký křik způsobila ve všech listech liberálních tuzemských a zahraničných, jest příliš v dobré paměti než aby zde o tom šířeno bylo. Nedobré svědomí odpůrců národu českého samo malovalo si ty strašáky, z nichž Čechové pro tu cestu viněni byli, při níž, bylo-li co politického, jediné to jím býti mohlo, že veliký národ ruský má sympathie k sourodému kmeni slovanskému. V tom smyslu také Erben jediné pojímal cestu tu a píše takto dne 27. dubna: »Jest to hluku v Israeli, jest to štěkotu, že se nechceme dáti pošlapati za hnůj pro osení prušácké a že se k nám předce ještě někdo hlásí, jehož oni se bojí, jako šotek kříže!« Ale měl Erben s tou cestou mnoho práce. Neboť komitét výstavní usnesl se na tom, pozvati jisté osobnosti ze všech zemí slovanských, jimžto se poslaly lístky na jízdu svobodnou; z těchto lístků vypadlo na Čechy deset a mnozí, kteří věci jak náleží neznali, myslili, že jen na Erbenovi záleží, opatřiti lístek svobodný a žádáno tedy na něm takových lístků s mnoha stran, kterýmžto žádostem ovšem vyhověti nemohl. Píše sám o tom Rybičkovi dne 7. máje 1867: »Mám s tou výstavou moskevskou a cestou do Rus velmi mnoho práce a dopisování na všecky strany a ještě více mrzutostí, protože nemohu každému opatřiti svobodné jízdy atd. Někteří velmi jsou dotíraví domnívajíce se, že to záleží na mně, aby se poslalo lístků na svobodnou jízdu, kolik mu libo. Již mně ta věc počíná býti obtížná a kdybych věděl, jak se ctí z toho ven, hned bych zůstal doma!«

Do Rus vyjel Erben z Prahy 15. máje. Vrátil se v polovici června do Čech a navštívil dne 23. června přítele Roštlapila na několik dní, aby mu ústně dal obšírnou zprávu o všem, co na výstavě viděl a co v Rusku zkusil. Vrátil se poněkud unaven, jak při jeho slabém těle jinak ani očekávati lze nebylo; nicméně však po krátkém zotavení se dal se do prací obvyklých, ač tehdejší politické běhy tiché práci nepřály, any mysl Erbenovu velmi pobuřovaly. Byl účastníkem pouti moskevské a tedy jako všichni poutníci terčem osočování liberálních a vládních listů. Když purkmistr Bělský úřadu svého se vzdal, rozšiřovány roz-

ličné zprávy po Praze, o nichž Erben se zmiňuje v listě k Roštlapilovi dne 12. listopadu 1867: »Že se náš purkmistr poděkoval z úřadu svého, bude Vám zajisté již povědomo. Jsme všichni u velikých starostech, co se bude díti. Praví se, že místo purkmistra dosadí vláda svého komisara, protože z volby nikdy nevyjde Němec, nébrž pokaždé Čech a snad rozhodnější nežli byl Bělský. Ale také se může státi, že nynější české zastupitelstvo bude rozpuštěno a že vláda bude oktrojovati jiný volební řád, kterým by Němci do rady byli přivedeni. Co by se pak s námi stalo, s úředníky českými, Bůh ví! Že by Němci zle hospodařili nikoho nešetříce, mohli bychom se s jistotou nadíti. Panujeť nyní pravý furor proti nám. Bůh to naprav!... V takovéto rozkošné situaci měj mysl pohromadě a pracuj! Doma žena i děti stěžují sobě, že jsem mrzutý a že celý den kolikrát ani slova nepromluvím; já pak z úmysla nechci mluviti o pravém stavu věci, abych zbytečně domácích nepolekal.«

Ač tyto obavy se osvědčily marnými, předce zůstaly politické poměry Čechům nanejvýš nepříznivými a naplňovaly mysl Erbenovu smutnými pocity, jež se zjevují v listě daném dne 31. prosince 1867 příteli Roštlapilovi: »Zejtra jest nový rok — co nám ten přinese? Věru obávám se ho více nežli snad potřebí jest, vida že se všech stran hrozná mračna válečná se stahují kolem nás. Pán Bůh nás opatruj! Ale tak to přijíti musilo, aby snad časem bylo lépe. Krom toho moje zdraví také není příliš potěšitelné, každou zimu pozoruji ve svých plících větší díru; dlouho-li ještě při všem se šetření vydržím, nevím — ale dlouho to nebude. Co jaro a léto napraví, podzim a zima zase strhne a ještě více přibéře. Kdybych neměl ženy a dětí, pomyslil bych si, ať se děje vůle Boží, neb vím, že se již mnoho dobrého nedočkám; ale myšlenka, co z nich bude, až mne odvezou do Volšan, velmi mne naplňuje starostí.« — Přítel jej těšil slovy velmi laskavými dne 5. ledna 1868:... Jen si vzpomeňte na léta uplynulá — bylo hůře se zdravím Vaším a Bůh Vás přece uchoval; uchová a zachová ještě i nyní při šetrnosti a střídmosti Vaší, kterouž sebe hledíte a hleděti máte... Až přijde jaro a léto, podíváte se zase k nám a já Vás zavezu do hor a lesů našich, kde se u joviálního faráře Hrádovského, přítele mého, budete moci povyraziti, až by se Vám toho na Opočně nezlíbilo aneb sevšednilo.« K listu tomu odpověděl Erben dne 14. února 1868 a to

teprve, když mu Roštlapil dne 13. února opět byl psal: »Co se týče mého zdraví, bylo by dobře, by nebylo ošklivého kašle a krátkého dechu, zvláště když musím vysoko na schody. Což naplat, jinak již sotva bude. Ostatně pracuji jako jindy a myslím, že mne práce nenamahá.«

Práce a vůbec vše, co ducha zajímalo, bylo Erbenovi lékem aspoň potud, že myšlenky jeho od smutného stavu zdraví se odvracovaly. Píše v listě právě dotčeném Roštlapilovi: »Posílám Vám spis Palackého proti Höflerovi jsa přesvědčen, že to jeden z nejdůležitějších jeho plodů, protože bez milosti odhaluje systematickou nepoctivost národních našich odpůrců a jich jedovatého vůdce jako kladivem tluče. Já aspoň tomu spisu přikládám cenu velikou a jen se divím, že Palacký, čím hrobu blíže, tím ohnivěji i odhodlaněji vystupuje jakožto bojovník za práva i za česť naši národní. Dokud byl mladší, byl ve spisech svých velmi opatrný ohlížeje se na vše strany, aby nikde příliš nezavadil; nyní pak jde svou cestou přímo k vytknutému cíli a přijde-li mu kdo v cestu, zvláště způsobem nepoctivým, jak se nyní bojuje proti nám, běda tomu bídníku! Protož nechť ještě dlouho, dlouho buší mlatem svým na svědomí našich nepřátel, jestliže mají jaké!«

Rovněž radostně oznamuje témuž příteli dvoje vyznamenání, jímž poctěn byl tou dobou: »Že mi Vaclík přivezl černohorský kříž, dočetl jste se v novinách; jsem tedy černohorským rytířem, ale bez koně, kterých na Černé Hoře velmi málo mají. Kříž jest vkusný, stříbrný a černě emailovaný; v prostředku v červeném emailu zlatý nápis v jazyku srbském: Za neodvislost Černé Hory léta 1852 až 1853, a na druhé straně: Danilo kníže Černohorský. Netušené toto překvapení vysvětliti se může dílem osobou Vaclíkovou, jenž jest sekretářem knížecím, a dílem také tím, že jsem se lonského roku v Moskvě seznámil s otcem nynější kněžny, ‚krásné' Darinky, jenž s vojvodou Plamenacem také byl přijel na výstavu. Jiná věc, s kterou se Vám musím pochlubiti (proto že vím, že toho nedáte do novin) jest, že jsem dostal za svou dedikaci Nestora briliantový prsten od velkoknížete Vladimíra. Zde v Praze jsem se o tom mimo své domácí nikomu nezmínil, abych se vyhnul klepům novinářským.«

Radostné takové příčiny osvěžovaly aspoň na nějaký čas mysl Erbenovu, která churavostí tělesnou velmi tklivá byla; ač za tou příčinou politice, která tehdáž ovšem nám velmi nepří-

zniva byla, se vyhýbal, přece nebylo lze, i potud se jí vystříhati, aby pranic o ní nebyl slyšel; tak si stěžuje dne 22. března 1868 Rybičkovi: »O našem živobytí v Praze a o té rozkošné svornosti dočítáte se dostatečně z novin a protož netřeba o tom mluviti. Každý rozumný musí uznati, že jedna i druhá strana chybily, co se hádky dotýče, má-li se do sněmu jíti neb nejíti. To mělo zůstati v klubu a tam se měl tento spor vyjednati nechodíc hádat se na trh.« Ale kde mohl, tam se politickým sporům vyhnul, jak Roštlapilovi dne 18. března byl psal: »O politiku se nestarám; podobáť se na vlas našim novinářům; a co nebožtík Havlíček již před dvaceti lety řekl, platí podnes; podobáť prý se to hospodářství černé mši: Nullum Credo — nullum Gloria — solum Offertorium — nulla Benedictio!« Za to však měl radosť z dvojí slavnosti, při založení kamene divadla národního a sedmdesátých narozenin Palackého, jakož o tom psal Roštlapilovi: »Nemluvím ani tak o slavnosti k založení kamene budoucího divadla; bylať to pouhá jako z plotu vytažená demonstrace proti těm vídeňským kezditlačitelům, která se však podařila tak, že cizinci, kteří mnoho slavností ve všech zemích evropských viděli, s podivením vyznali, že nic tak velkolepého jim nikde na oči nepřišlo. Ale slavnost musejní a sedmdesátých narozenin Palackého byla čistě národní a vědecká a sešlo se k ní mnoho kněžstva i šlechty z venkova.« I v rodině zakusil radost anať dcera Bohuslava, učící se hudbě, »přinesla«, jak Erben 20. července 1868 Roštlapilovi píše, »vysvědčení ve všem bez výminky ‚výtečně'; bylať skutečně mezi 42 první, jak mi sám prof. Bachmann, Němec, pravil, s doložením, že mi přeje štěstí, ta holka že každý úřad neb povinnost jí svěřenou výtečně zastane.«

Všelijaké radostné i nepříjemné rozechvění, jež v první polovici roku 1868 zkusil, upevnilo v něm úmysl již na jaře dne 22. března Rybičkovi zjevený, že by se v létě někam na venek buď do Bavor anebo v Čechách podíval. V červenci ustanovil se jeti do Bavor dostav šestinedělní dovolenou od 26. července do 6. září. V den sv. Anny vyjel z Prahy do Domažlic, odtud do Volmavy, kde navštívil přítele svého faráře Krejčího, pak se odebral na Osí (Eschelkamm) v Bavorsku, kde právě tak prof. Tieftrunk meškal, a podívali se spolu do Řezna a odtud si vyjeli do Valhally i na druhou stranu do Siegeshally. »Tím způsobem, píše Erben Rybičkovi, »zdrželi jsme se v Řezně čtyři dni, kdež jsme

také všecky staré památky ohledali. Musím vyznati, že se mi to město nad míru líbilo i ta prostota tamějšího života. Co se Valhally dotýče, zůstáváť věc daleko pozadu za jmenem... Za to tím více mne mile překvapila tak zvaná Siegeshalle, asi 4 hodiny jízdy po lodi nahoru Dunajem na břehu na vysokém vrchu ležící... Jestiť to rotunda s vysokou kopulí, vůkol ní na vyvýšené galerii 36 andělů v podobě panenské skoro v dvojnásobné životní velikosti z kararského mramoru od Schwanthalera překrásně vyvedených, tak že člověk, dívaje se na to dílo skutečně mistrovské ani od něho se odloučiti nemůže.« Jelikož Tieftrunk z Řezna do Prahy se vrátil, zajel Erben sám do Pasova; z Pasova pak do Kušvardy, kde prof. Svobodu z malostranského gymnasia zastal, s nímž vycházky a vyjížďky do romantického okolí činil jako na Královu hlídku (Königswarte, odkudž zkomolené české jméno Kušvarda), »podle které jde stará historická ‚zlatá stezka' od Pasova jednou stranou do Vimberka a druhou stranou k Prachaticům; také jsme byli na Boubíně, někdy sídle poustevnickém bratra Matěje, kdež nyní poslední zbytky pravého českého pralesu ještě se spatřují, na Třístoličné a j. V Kušvardě zůstal jsem 14 dní a nelituji toho. Jestiť to krajina překrásná, vůkol pralesy na horách a pod nimi v nížinách pramenové naší Vltavy. Z Kušvardy jel jsem na Volyň a na Strakonice, jež jsem již z r. 1844 znal, do Písku, abych navštívil svého dobrého přítele Vojtěcha Lešetického, ředitele tamější školy realní, a při té příležitosti abych se také podíval na město a jeho nemnohé památky.«

Ač cestou tou poněkud pookřál a vrátiv se do Prahy hned v práce úřední a literarní se uvázal, přece nemohl zbyti jakési ob čas na něj jdoucí předtuchy, že života jeho již na krátce, a v takových okamženích tížila jej myšlenka, jak málo prý toho dokonal, co v mládí svém si byl předsevzal. Když jsem mu dedikoval svoje vydání knihy Tovačovské, psal mi dne 29. září 1868: »Vaše dedikace knihy Tovačovské mne nad míru překvapila. Nemohu Vám ani popsati toho citu, jenž mne v prvním okamžení zajal: radost i smutek, ano i jakási hořkost mísily se v jedno. Radoval jsem se i raduji z tohoto zjevného a nenadálého důkazu vzácné přízně Vaší; ale co pravíte o vděčnosti v příčině užitku ze spisů mých, naplnilo mne zármutkem, když jsem pomyslil, jak málo jsem z toho, co jsem za mladých let byl sobě umínil, skutečně vykonal, ač jsem již téměř

na sklonku života svého, a jak nedokonalé mnohé to jest, srovnám-li to s tím, jak nyní mnozí mladí spisovatelé pracují.« Když jsme si vyměnili fotografie své, psal mi 11. listopadu: »Svou fotografií učinil jste mi veliké potěšení a na vzájem posílám svou; budete ovšem tou výměnou zkrácen; za mužnou, k činům odhodlanou tvář dostanete — svadlou, šedivou. Nu budiž; však nepřeji si nikoli déle žíti, než pokud mohu pracovati.« Tak psal na konci r. 1868 v podobném smyslu jako na začátku jeho, když pravil v listě Rybičkovi dne 22. března: »Nemohu toho zatajiti, že to se mnou rok od roku jde s vrchu, plíce jsou zle děravy a dlouho-li ještě budou sloužiti, nevím.«

Sklíčená jeho mysl stížena ještě více náhlým úmrtím šlechetného K. Štorcha, který 21. listopadu 1868 se odebral. Erben cítil tuto ztrátu hluboce; psalť v příčině té Roštlapilovi: »Nenadálým úmrtím ubohého Karla Štorcha ztratil jsem v Praze svého nejstaršího, nejupřímnějšího i nejmilejšího přítele; jsouť mezi mladšími sice také dobří a poctiví lidé, ale Karla mi nikdo nenahradí.« Ale přes tuto ztrátu a tělesnou churavost užil zimy velmi pilně, aby ukončil a vytříbil překlad Igora a Zádonštiny, který také na jaře r. 1869 již k tisku připraven měl a v říjnu téhož roku vydán byl. Práce ta ubírala mu téměř všecek volný čas, který také jinak věnovati musil rozsáhlé korrespondenci v příčině kandidátů professury gymnasialní, jimž vláda ruská udílela stipendia, kterého však žádný jiný nedostal, leč Erbenem odporučený; psal to zřejmě arcikněz Rajevský Erbenovi dne 15. dubna 1869, poslav mu žádost jednoho kandidata, který přímo u hraběte Tolstoje v Petrohradě za stipendium žádal: »Víte, že bez Vašeho odporučení a otcovského požehnání žádný za stipendistu se nepříjímá.« I s Lavrovským, který se byl rektorem university varšavské stal, dopisoval si, aby Gebauer a H. Jireček stolice na té universitě přijali; avšak dopisování bylo opět bez výsledku.

Z jara cítil úlevu starého neduhu svého, jakož psal Roštlapilovi dne 18. března 1869: »Rok se otočil a my Bohu díky jsme ještě živi — a tu opět Váš svátek! Přeji Vám, co jsem vždycky přál a vždycky přáti budu, dokud nám trocha toho života ještě popřáno bude: přede vším zdraví a pak spokojenou mysl a k tomu dodávám, abyste mi i budoucně zůstal přítelem tak jako posud — však už mnoho nás starých přátel není. Když jsem Vám roku lonského také k té příležitosti psal, už jsem

myslil, že to bude naposled, tak velmi jsem byl churav; letos, Bohu díky, jsem se svým zdravím spokojen a zase ještě s trochem naděje pohlížím do budoucnosti — kéž bychom se jen něčeho lepšího dočkali!«

Cítě se silnějším, tím pilněji pracoval, aby v pořádek uvedl báje a pověsti slovanské, pohádky české a aby konečně uspořádal a spracoval material po 30 let sbíraný o obyčejích národů slovanských jako průpravu k bájesloví slovanskému. Dávaje o tom zprávu Rybičkovi dne 30. března praví: »Nevím, jak to všecko zmohu, anebo spíše to zmůže mne!« Ale vyrušovaly jej z toho jiné práce; předně naléhala učená společnost na vydání druhého dílu Regest, Palacký pak si přál, aby Erben sestavil všecky zprávy zahraničných spisovatelů o Čechách až do vymření Přemyslovcův, kterýžto soubor jmenovati se měl: Scriptores rerum bohemicarum extranei. Nejmrzutější zaměstnání však bylo, že, když městská rada uváděla nové číslování a pojmenování ulic, jemu nařízeno, aby po ukončeném číslování sestavil nový popis domů i ulic; Erben pracoval český popis a podle toho dr. Emler německý. Proto nemohl v letě na delší čas čerstvého vzduchu na venkově užívati; jen na několik dní z Prahy se vypravil, jak Rybičkovi dne 26. července píše: »Hodlám se as na týden podívati do Kostelce nad Orlicí a do Opočna a za tou příčinou. V Kostelci děkanem jest P. Hlavatý, náš spolužák z filosofie a rodem z Miletína a k tomu můj bratranec; ale již od studií jsme se neviděli. I vzpomněl si letos, abychom se všichni Miletínští u něho sešli poprvé a bez pochyby naposled — z dvanácti jest nás ještě pět kollegů — a ustanovil k tomu den 23. srpna, kterého si pro nás do Hradce přijeti chce.« K té schůzi skutečně jel, ač o málo by se zmařila, an od ministra dostal pozvání, aby dne 16. srpna do Vídně přijel súčastnit se při kommisi, která tam za příčinou lepšího zřízení archivů centrálních i zemských svolána byla. Avšak omluvil se návalem prací neodkladných a do Vídně nejel.

Jakmile ukončil popis města Prahy, dal se ihned do vypisování historických zpráv spisovatelů zahraničních o Čechách; píše o tom Roštlapilovi dne 30. ledna 1870: »Příčiny (že tak dlouho nepsal) jsou »Fontes rerum bohemicarum extranei«, ježto se mají nákladem nadání Palackého vydati a jichž shledávání mi p. Palacký, ač jsem se dost proti tomu zpouzel, jaksi kategoricky

uložil; nechtěje ho tedy rozhněvati, podrobil jsem se této ohromné a duchamorné práci, ač nerád. Od podzimku tedy procházím sbírku Pertzovu »Monumenta Germaniae historica«, jíž posud vyšlo XXI dílů in folio, potom sbírku podobnou Böhmerovu a k tomu také letopisy ruské atd. vyhledávaje, co kde ve starých těchto pramenech psáno o Čechách až do vymření Přemyslovců, neb dále jsem se v tu práci neuvázal, ač Palacký chce, aby to dílo obsahovalo celou starou dobu dějin českých t. do počátku XV. století... Nejhorší při tom jest to, že ještě ani nevím, kdy toho shledávání materialu bude konec; neb jsou tu ještě také jiné sbírky kronik cizích, které také ještě procházeti musím.«

K práci té tím přísněji se připoutal, an na podzim již s tiskem se začíti mělo. Proto příteli Roštlapilovi, jenž již v únoru plány dělal, aby v létě Erben k němu dojel na zotavenou, že se z Opočna podívají někam dále, odpověď dal, že se nebude moci na delší čas vypraviti z Prahy. Nicméně však navštívil přítele dne 17. června, jel s ním 21. do Dobrušky, odtud dne 22. do Solnice a navštívil pak děkana Vitečka v Přepyších, odkud Erben se pak 25. června do Prahy vrátil.

Když na začátku srpna dcery na návštěvy po Čechách se rozjely, zacítil jakousi tesknotu, a vyjel opět k příteli Roštlapilovi a vrátiv se do Prahy zasedl hned k zahraničným spisovatelským zprávám o Čechách, o čemž dne 19. září dává Rybičkovi zvěsť: »Co se týče vydávání starých pramenů historických nadacím Palackého, vložena byla na mne jen jedna ovšem nám nejbližší část Pašijí národu slovanského, totiž Fontes rerum bohemicarum extranei až do vymření Přemyslovců, kteráž nemilé svědectví vydává o bezedné miserii tohoto našeho nejstaršího panovnického rodu. Vyznávám upřímně, že mne ta práce netěší, a raději byl bych na se vzal vydání druhého dílu Regest, které tou příčinou opět na dlouhý čas odročeno jest a pokud se dotýče, snad již se nikdy k tomu nedostanu, neb nemám žádné naděje dlouhého věku; neb ač jsem na oko zdráv, však znám dobře svůj starý neduh, jenž rok od roku vždy zřetelněji se hlásí.«

Tenkráte předtucha smrti bohužel brzo se měla vyplniti a a sklíčenost mysli spůsobená vzmáhající se chorobou nedala mu také nadějněji pojímati poměry politické. Když mu Roštlapil dne 16. srpna psal: »Dne 15. tohoto měsíce nastoupil jsem do 62. roku věku svého; jest to číslo domu otcovského, v němž jsem

se narodil; dovrším-li tím život svůj? tak se sám sebe tážu už po několikráte. Přál bych si aspoň, bych na své oči ještě uzřel, že se našim budoucím lépe povede nežli nám se vedlo«, odpověděl mu Erben dne 1. října vyzývaje jej, aby ho v Praze navštívil: »Vidím také sám na sobě, že čím dále tím více třeba mi jest míti se na pozoru, abych v něčem nepřebral, sic hned z toho následuje několikadenní churavost. Zatím kdybychom jeli po železnici až pod starý Budeč a potom do Berouna, nebylo by tak zle. Ke dvaašedesátému roku věku Vašeho, jejž jste nastoupil, přeji Vám z plné duše všeho dobrého a zvláště dobrého zdraví; však já také vstoupím dnem 7. listopadu v rok šedesátý a rok od roku vždy mi ubývá naděje vykonati to, co jsem si za mladých let vykonati umínil. Co se pak dotýče zlepšení obecného stavu našeho, to již ani ničeho nedoufám. Dejž Bůh, abych se v tom zmýlil!« Přítel jej těšil dne 7. října: »Tedy za měsíc i Vám se dosype šedesátka. Dejž Bůh, abyste se dočekal při dobrém zdraví i sedmdesátky a kdyžby Vás to těšilo i osmdesátky — co potom jest, jest holé nezdraví. Pak se budeme dívat s hůry na to naše potomstvo, kterak se bude domáhati toho, co slouží našim pradědům ke cti a zásluze a co sloužiti bude jemu k pochvale a k užitku, když dosáhne v hojné míře, po čem se marně nyní namáháme.«

Žádný totiž ani netušil, že dní Erbenových jest již tak na krátce, on sám ne; ačkoli již koncem září se velmi churavým cítil, nicméně však ještě vycházel. Píše dne 13. října 1870 Roštlapilovi: »Vybízel jsem Vás, abyste ten týden po sv. Václavě přijel do Prahy, ale dobře se stalo, že jste nepřijel; nebylť bych Vás ani mohl užiti, bať ani s Vámi kam vyjeti; dostal jsem nemilého hosta — žloutenici, která mne již druhý týden nemilosrdně souží. Již tehdáž, když jsem Vám psal, nebylo mi volno; ale myslil jsem, až přijedete, že to našemi vycházkami a vyjížďkami zaženu. Také jsem brzy to brzy ono užíval pro napravení žaludku, jenž mne neustále bolel, ať jsem snědl cokoli; ale nic naplat, nemoc již ve mně vězela a nedala se zahnati, až propukla. Nyní vypadám jako ten Váš park tam pod okny a nohy sotva vleku za sebou, a jak jinak, když nesmím ani mohu co jíst leda polívky? Po všem ostatním bolí žaludek. Bodejž to jen příliš dlouho netrvalo — ale žloutenka jest neodbytný host! Každý praví, kdyby bylo léto, nejlépe bylo by někam z Prahy; ale co teď na podzim

za krátkých dnů v prškách a neschůdných cestách?« Když jej pak Roštlapil k sobě na Opočno zval, odvětil mu dne 22. října: »Děkuji Vám srdečně za Vaše upřímné pozvání a kdyby bylo léto, s radostí bych je přijal, ale nyní na zimu, když člověk musí seděti doma v pokoji, snad by mně nemnoho prospělo opočenské čisté horské povětří. Také mne od toho zráží lékař, řka, abych ani zde v Praze mnoho nevycházel, zvláště za studeného povětří, za deštivého pak a vlhkého počasí dokonce mám zůstávati doma. Mámť totiž žaludeční katarrh, který jsem sice již dlouho na sobě pozoroval, ale doufal jsem, že to samo přejde, až se konečně z toho udělala žloutenka. A tak nyní všecka péče lékařova směřuje k tomu, abych katarrhu pozbyl, žloutenka pak že ustoupí sama anebo lázněmi snadno se vyžene. Neužívám žádných léků z lékárny, nýbrž nejtužší dieta a Karlovarská voda, která tu na skladech vždy čerstvá se dostane, má mně navrátiti zdraví.... Že při takovém živobytí netloustnu, dá se snadno mysliti a rád to dělám, jen abych se nejspíše toho sprostil. Doktor mi slibuje, že se to již za 3—4 dní obrátí... a tak se tím těším jako Mojžíš dívaje se z daleka na zaslíbenou zemi.«

Léčil jej dr. Haněl, jenž s největší a nejsvědomitější bedlivostí nemoc pozoroval, ale hned od počátku jen málo naděje na uzdravení měl věda, že játra jsou zkažená následkem kamínků v nich a když pak žloutenice, nebezpečný prý v takových neduzích symptom, se dostavila, lékař znaje slabé tělo Erbenovo úplně naděje se vzdal. Nemocného i rodinu těšil ovšem pokud jen možno bylo, že obrat k lepšímu nastati může a nastane. Erben nějaký čas sám doufal, že se opět uzdraví; neboť měl ještě tolik svěžesti ducha, že v nemoci podle ruské bajky »o štěstí a neštěstí« skládal libretto, které však nedokonal; ale ani to, co bylo hotovo, se nezachovalo; neboť rukopis jsa psán tužkou ve smutku po jeho smrti někam založen byl a později nebylo lze jej naleznouti.

Nemoc při nedostatku sil rychle pokračovala, ač Erben neležel, nýbrž v pokoji přecházel. Patnáctého listopadu však stěžoval si na velikou slabotu a k večeru si ulehl; 18. pak požádal lékař dra. Emlera, aby jako přítel Erbenův rodinu připravil na smutnou zprávu, kterou jí lékař zvěstuje, že všecka naděje zmizela. Píše o tom dcera Erbenova, Blažena, dne 18. listopadu Roštlapilovi: »Pořád jsme se těšili; ale bude snad od Boha jinak

usouzeno; otec dostal též do pravé ruky rheuma, to jej též velmi seslabilo, nyní prý jest ale skutečně v nebezpečí života... a byl by prý to zázrak, kdyby se otec uzdravil.« V sobotu 19. listopadu požádal Erben Emlera, když jej navštívil, aby přivedl za svědky Ranka a Šámala, že by rád učinil poslední pořízení, »ať nemoc prý se obrátí tak neb jinak«, a vyslovil přání, aby Emler byl poručníkem nezletilé dcery Ladislavy. »Chtěl jsem a měl jsem jej těšiti,« píše Emler dne 30. listopadu Roštlapilovi, »zatím musel jsem s přítomným lékařem hořce slzeti.« Odpoledne téhož dne diktoval poslední vůli svou a když úmysl svůj zjevil, rozděliti nevelikě ovšem jmění mezi paní a dítkami stejným dílem, šlechetná paní, ač nevlastní matka dcer Erbenových, prohlásila se, že se všeho podílu vzdává, aby tedy jen dcery poděleny byly. Spořádav takto věci své žádal, aby v neděli ráno jej P. Kralovec, katecheta na české vyšší dívčí škole, zaopatřil.

Ale v noci od soboty na neděli zhoršil se stav jeho tak, že dr. Haněl, který poslední tři dni a noci nemocného neopouštěl, hned pro kněze poslal, jenž mu svátostmi umírajících posloužil. K ránu však nastala úleva, ale síly úžasně rychle klesaly. Byl při úplném vědomí, že poslední hodina se blíží; louče se s rodinou napomínal, jak dcera Erbenova, Blažena, dne 8. prosince 1870 Roštlapilovi zprávu dala,[1]) paní a děti, aby neplakaly, »až to naň přijde« — jak eufemisticky smrt naznačil — by ho neprobudily. A tak mocná jest láska v srdci lidském, že nechtíc milované osobě přitížiti osudné okamžení, překoná ten největší, nejukrutnější bol, který mysl rozrýti může: když smrt naň přicházela, udušovaly paní a dcery v sobě pláč a lkání, aby jeho usýnání nerušily!

A tak usnul dne 21. listopadu o 1 hodině v noci tiše a klidně Karel Jaromír Erben, jeden z nejzdárnějších synů, které vlast česká v novější době zplodila, a obecný smutek, ve který se Praha zahalila, dával svědectví, že hlava království a s ní celá země cítí velikou ztrátu, kterou úmrtím jeho utrpěly. Bol, který se nejen těch, již jej osobně znali, nýbrž všech dobrých Čechů zmocnil, byl hluboký a upřímný a snažil se každý soustrasť svou rodině jeho osvědčiti, přede všemi opět Praha, která chtíc zaslou-

[1]) »Napomínal nás, abychom neplakaly, až to naň přijde, bychom ho neprobudily; a chovaly jsme se zcela tiše, že to nyní ani pochopiti nemohu.«

žilému synovi vlasti poslední česť prokázati jemu slavný pohřeb na svůj náklad ustrojila.

Pohřební průvod dne 23. listopadu byl velkolepý ohromným účastenstvím spolků i jednotlivců, tak že Praha od smrti Šafaříkovy tak veleslavného pohřbu neviděla. »Národní Listy« ze dne 24. listopadu líčily jej takto: »Karel Jaromír Erben pohřben včera odpůldne způsobem veledůstojným za účastenství velkolepého. Ulice Michalská, odkudž z domu č. 440 pohřební průvod se hnul, Uhelný trh i Vaječný před 2. hodinou již naplněny byly spolky, deputacemi a přečetnými přáteli a ctiteli zvěčnělého. Když byla tělesná schránka zesnulého v domě smutku vykropena, při kterémžto církevním obřadu členové české opery smuteční sbory velmi dojemně zapěly, vložena rakev na dvouspřežní vůz umrlčí, načež hnul se velkolepý průvod pořadem následujícím. V čele kráčelo půl setniny sboru ostrostřeleckého, jehož zesnulý čestným setníkem byl. Pak sledovaly Sokol pražský a Merkur, spolek akademický s praporem svým smutečně zastřeným v počtě zajisté úplném. Literární a řečnický spolek ‚Slavie' taktéž v úplném počtu kráčel spolu se spolkem akademickým. Za studujícími gymnasia staroměstského a vyšších českých škol realních šli posluchači páně Skřivanova ústavu obchodního, pěkný trikolorou zdobený věnec ku hrobu zesnulého nesouce. Pak následovaly Jednota právnická, Beseda umělecká, pražský Hlahol s praporem, zpěvácký spolek pražských typografů, malostranský Lumír, Beseda a deputace jiných spolků pěveckých. Za hudbou ostrostřeleckou šlo četné oddělení akademikův s rozžatými pochodněmi a pak duchovenstvo. Průvod vedl kanovník P. Bradáč provázen osmi kněžími a osmi bohoslovci. Pohřební vůz ozdoben byl více jak třiceti krásnými věnci, které věnovaly spolek akademický, Beseda Umělecká, spolek historický, jednota právnická, měšťanské besedy pražská, smíchovská a karlínská, spolek archaeologický, Museum království českého, hraběnka Kounicová atd. Kolem pohřebního vozu kráčelo po obou stranách 32 úřadníků magistrátních a 16 ostrostřelců s rozžatými svícemi. Kolem těch pak táhly se dlouhé řady akademiků, nesoucích planoucí pochodně. Za rakví ubírali se mimo nejbližší příbuzné pražský purkmistr a jeho náměstek, členové obecního zastupitelstva, mezi nimi Fr. Palacký, dr. Rieger, dr. Bělský, dr. Sladkovský, dr. Brauner, J. Wenzig atd. Dále zástupcové skorem všech kor-

porací pražských a nepřehledný dav jiných ctitelů zesnulého. Průvod zakončovaly deputace sboru granátnického a jízdných ostrostřelců, dále pak silné oddělení ostrostřelců a nekonečná řada povozů. Průvod byl tak ohromný, že počátek jeho byl již na mostě kamenném, kdežto další jeho část v pravém slova smyslu plnila nábřeží až po Lažanského palác. Průvod totiž ubíral se z Michalské ulice po Uhelném trhu, Perlovou ulicí, Ferdinandskou třídou, po nábřeží, kamenném mostě a ulicemi malostranskými ku bráně Oujezdské, kdež rakev poznovu vykropena. Odtud vežena pak rakev v nepřehledném průvodu po Smíchově ku hřbitovu košířskému. Akademický spolek, Hlahol a četné deputace ostatních spolků doprovázely rakev až ku hrobu. Zde zapěli opět členové české opery dojemný smuteční sbor, rakev ozdobena poznovu četnými věnci, jakož i kyticí, kterou smíchovské dívky básníku »Kytice« do hrobu položily. Při záři pochodní spuštěna rakev do hrobu."

Ale královská Praha také jiným způsobem osvědčila, že si památky zesnulého a zásluh jeho nejen o hlavní město nýbrž o celý národ váží. Ustanovivši již dne 18. října 1869 k žádosti Erbenově, aby jemu služba při museum od r. 1843 až do r. 1851 také od města čítána byla, ukázala po smrti jeho šetrnost zvláštní k rodině jeho, ana ustanovila vdově mnohem větší pensi, než statut městský předpisuje, a dvě mladší dcery ročním příspěvkem opatřila. Odměnila tím obětivost nebožtíkovu, který po celý život svůj nezištně pracovav bezstarostnější budoucnost rodině své zabezpečiti nemohl.

Lze-li při muži, u něhož dobré stránky povahy lidské všecky stejnou měrou vyvinuty byly, o jakési vynikající vlastnosti mluviti, byla to zajisté obětivost, kterou se předně vyznamenal. Měl studiemi svými otevřenu dráhu, na níž v stavu úřednickém vyšších stupňů a tím i pohodlnějšího života dosáhnouti mohl; ale věda, že stav ten by mu překážel ve službě národní a vlastenecké, vzdal se všeho pohodlí a jistoty chleba vezdejšího a sloužil vlasteneckým ústavům mnoho let za skrovničkou odměnu, s kterou by leckterý písař sotva spokojen byl. Ač důchodů stálých do konce r. 1851 velmi po skrovnu měl, přece se vzdal raději sebe lepší hmotné odměny, když za ni na něm žádáno služeb, které se svědomitým plněním povinností vlastence a poctivce se nesrovnávaly. Za tou příčinou vzdal se redakce »Pražských Novin«,

když po vydání oktrojované ústavy dne 4. března 1849 tehdejší vláda žádala, aby ve smyslu této ústavy centralismus státní a politický v novinách těch se chválil a hájil. Viděl-li, že by honorár, který se mu vyplatiti měl, překážkou se státi mohl, aby spis nějaký nevyšel, vzdal se raději honoráru, jak to učinil vydávaje spisy Husovy, jichžto třetí svazek, poněvadž první dva měly málo odbytu, vydávati nakladatel váhal: »Tempskému raději celý svůj honorár odpustím,« psal Erben dne 3. listopadu 1866 Rybičkovi, »když mi jen hotové vydání nahradí, jen aby to dílo přišlo ku konci.« Vlastenecké podniky podporoval hmotnými prostředky více, než by se kdo do jeho skromných důchodů domýšlel; aby to však snáze činiti mohl, uskrovňoval se kde jen možné bylo, zachovávaje však vždy a ve všem slušnost, nechtěje, aby ukazováním nějakého nedostatku oběti vlastenecké věci vzdávané příliš zjevnými se staly. Píše o této sličné vlastnosti jeho přítel K. Havlík: »Erben byl muž velmi pořádný, žil se svou rodinou prvnější léta, než výhodnější postavení městského archiváře obdržel, velmi skrovně, avšak dbal o zevnější úpravu jak bytu tak šatstva a své vzrůstající bibliotéky, aby nedostatek jeho žádnému v oči nebil.« Avšak obětivost jeho nesloužila pouze vlasti, nýbrž byl také obětivým k přátelům nejen službami přátelskými, nýbrž také prostředky hmotnými; píše o něm v příčině té Roštlapil: »Úslužný byl ku každému, tím více k svým přátelům až k obětivosti mnohé a mnohé, ač se mu často za to nevděkem splácelo.« Byl povahy tiché a jako ve všem jednání a požívání mírný a střídmý, tak také nemiloval obyčejně mnoho řeči a sám také mnoho slov nenadělal. Ale tichá povaha jeho se přece rozohnila a rozjařila, zvláště když se jednalo o pravdu, právo a česť národní anebo česť jeho; kde o takovou věc běželo, zmocnil se ho opravdový až vášnivý zápal, jímž hájil, co mu nejdražšího bylo. Jsa obyčejně vážný a skoupomluvný, byl přece přístupný upřímnému žertu a humoru, avšak jen v kruhu důvěrných, vyzkoušených a osvědčených přátel,[1]) s nimiž rád se bavil. V obcování byl vždy

[1]) Navštěvoval jednou nebo dvakráte týhodně večer Měšťanskou besedu nebo hostinec »u dvou kosů« v Panské ulici, kde se ve společnosti vlastenců, jako byli a jsou žurnalista Ruffer, MDr. Cejp z Peclinovce, školní rada Wenzig, Antonín Skřivan, prof. MDr. Vilém Weiss a jiní, nenuceně a upřímně bavil. Když dr. Weiss — píše mi p. řed. A. Skřivan — r. 1870 se nebezpečně rozstonal, usnesli se po šťastném jeho uzdravení druhové společnosti té, že mu při prvním jeho příchodu

přívětivý, důvěrný však jen k těm, které za důvěry hodné byl uznal. Při tom mile dojímala každého jeho neobyčejná skromnost, vedle které nikdy osoby své nestavěl v popředí, nikdy slávy nevyhledával, nýbrž jsa si vědom zásluh svých na tom vědomí dosti měl a hlučné chvály neočekával. V úsudcích nebyl kvapný a nemiloval svád jakýchkoli, ovšem také ne literárních, ve které se téměř jen z donucení pouštěl. Času užíval svědomitě; znaje tělo své slabé měl pořád obavu, že dlouho živ nebude a proto pracoval ustavičně, aby pílí neúmornou a pracemi dokonanými život nadstavil a prodloužil. O něm platilo skutečně »nulla dies sine linea« a »improbus labor omnia vincit«. Není tedy divu, že tak pilný, svědomitý a neunavný pracovník a při tom skromný a šlechetný muž měl mnoho přátel a nepřítele téměř žádného. Smrť jeho ukázala, že celá vlasť česká jej milovala a ohlasy ze zemí slovanských, které úmrtí jeho litovaly, dosvědčily, že snahy a služby jeho vědě a vzájemnosti slovanské po celý život věnované došly uznání nejvýtečnějších mužů světa slovanského. A vypočte-li kdysi šťastnější budoucnost jména těch mužů, kteří účinnější vzájemnost kmenů slovanských připravovali, zajisté jméno Erbenovo státi nebude na místě posledním. Ale vlasť česká má plné právo hrdou býti nad tak zdárným synem, důmyslným učencem, šlechetným člověkem, svědomitým badatelem, neunavným pracovníkem, horlivým buditelem a obětivým vlastencem, jakým byl Karel Jaromír Erben!

---

do kruhu přátelského podají album svých podobizen a jakousi ovaci připraví; a k této příležitosti napsal Erben nedlouho před smrtí svou tuto básničku:

Mistře, jehožto před mocí
Utíkají zlé nemoci,
Kdož by se byl mohl nadíti,
Že si i Tebe jedna chytí
K žalu našemu.

Co jsme se navzpomínali,
Co se po Tobě naptali!
Žádné se vtipy nedařily,
Ani to pivo, co jsme pili,
Chutnat nechtělo.

Nyní když už se zdárně máš,
Vítej nám, buď zase náš,
By v upřímném přátel kruhu,
Žert i plzeňské šly Ti k duhu
Ljeta mnogaja!

ŽIVOT

PAVLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA.

SEPSAL

VINCENC BRANDL.

V BRNĚ 1887.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Předmluva.

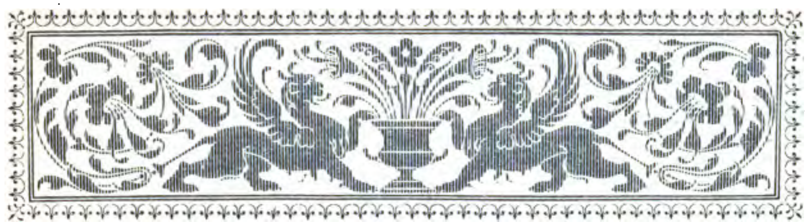
Tento životopis Šafaříkův vyšel v illustrovaném týdenníku Světozoru na rok 1881. Když dokončen byl, vysloveno s mnoha stran přání, aby také zvláště vydán byl, jelikož práce rozkouskované po polovici ročníku časopisu méně pohodlně užívati lze. Ale nemínil jsem práci svou opět vydati pouhým otiskem, nýbrž uznal jsem potřebu leccos při ní změniti a leccos k ní přidati, k čemuž teprve letos mi popřána byla prázdeň a zotavené poněkud zdraví. Poopraviv a změniv původní práci a přidav k ní potřebné doplňky odevzdal jsem tento Život Šafaříkův Matici Moravské, která jej nyní členům svým a obecenstvu vůbec podává.

Při spisování příběhů životních užil jsem hlavně tištěné korrespondence Šafaříka s Pogodinem a Maciejowskim, pak několika listů netištěných a zpráv ústních, které během času mne došly; mimo to jsem čerpal z biografie Šafaříkovy J. Jirečkem sepsané a v Österreichische Revue na r. 1865 vydané.

Doufám, že svědomitým studiem přesných pramenů jsem podal věrný obraz života velikého slavisty a že jmenovitě jsem nevynechal ničeho, což jen poněkud důležitějším příběhem a zjevem v jeho životě bylo.

V Brně dne 5. dubna 1887.

V. Brandl.

Do půdy kypré padlo símě, které Josef Dobrovský po čtyřicet let pracemi vědeckými rozsíval, a neslo ovoce hojné i takové, na které tvůrce slavistiky snad ani ve snu nemyslil. Mužové, kteří zároveň s ním a pak po něm vědu slovanskou vzdělávali, nepřestávali na pouhé vědě, nýbrž kořistíce z výzkumů vědeckých probouzeli národ český z dlouholetého spánku a vdýchali v něj vědomí, že jest ratolestí velikého národu slovanského, jenž téměř polovici Evropy zalidňuje. Vyšší prozřetelnost, která nad osudy národů bdí, dala našemu národu v pravý čas muže ducha bystrého a srdce šlechetného, kteří jako mocí divinatorskou obdařeni důvtip a píli neúmornou především na taková díla vynaložili, jimiž kmenový cit a vědomí slovanské zároveň se probouzely, šířily a utvrzovaly. Jungmann vrátil nám řeč, Palacký nám vrátil historii a Kollár spojil v Slávy dceři všecky slovanské kmeny, vymřelé i živoucí, jako v nějakém pantheonu. Co však básník Kollár jen v magickém pološeru poesie vnitřnímu tušení a názoru představoval, to na velkolepé výsluní pravdy historické povznesl duch nad jiné mohutný Šafaříkův, v němž jako v nějakém ohništi všecky paprsky vědy soudobé se spojovaly, v jehožto hlavních dílech všecky bystřiny a potoky minulosti slovanské jako v nějakém moři objemném se sbíhají, kteréžto moře hluboké jest jak pravda jest vysoká, již on z temné noci věků dávnominulých v záři jasné před naším okem žasnoucím na odiv postavil učiniv tvůrčí silou gigantického ducha svého bílý den, kde dříve jen čirá tma stínila.

Podávajíce životopisný nástin Šafaříkův dbáti především míníme přehlednosti a klademe tedy na prvním místě osudy života jeho, pak spisovatelskou jeho činnost a rozbor jeho spisů a děl. —

I.

Pavel Josef Šafařík pochází z jedné rodiny českých exulantů, kteří po bitvě bělohorské u velikém počtu z vlasti se vystěhovali, jelikož víry své vzdáti se nechtěli. Narodil se dne 13. máje 1795 v Kobelárově, vesnici stolice Gemerské na Uh. Slovensku, kde otec jeho Pavel († 1831) evangelickým farářem byl. Jsa od otce i matky Kateřiny (roz. Káresové † 1812) v tiché a spokojené domácnosti v elementárním učení cvičen dán r. 1805 na nižší gymnasium Rožnavské,[1]) kde se němčině a maďarštině naučil, r. 1808 do Dobšiné na studia humaniora, r. 1810 na slovutné tehdáž evangelické lyceum Kežmarské, kdež za pětiletého pobytu nejen vědě se pilně věnoval, nýbrž vyučováním jiných nějaký groš si ušetřil, že se roku 1815 podle zvyku uherských evangelíků na německou universitu odebrati mohl. Vyvolil si universitu v Jeně, která tehdáž věhlasem professorů svých slynula. Vstoupil na universitu po důkladných studiích přípravních a šel do Němec maje již vědomí slovanské, které v Kežmarku se v něm vzbudilo čtením Jungmannova pojednání »o ceně jazyka mateřského i vzdělanosti národní«, ač již v Kobelárově jeden z tamějších písmáků, jmenem Novák, jemu české knihy ku čtení půjčoval.

Podle přání otcova a tradice rodinné, ze které několik členů faráři evangelickými bylo, měl v Jeně studovati bohosloví; navštěvoval tedy bohoslovecké přednášky. Ale necítě v sobě povolání kněžského, jak sám několikráte pravil, věnoval se také studium klasické literatury a historie u professorů Eichstädta a Ludena, mimo to i vědám přírodním, které tehda slavný Oken přednášel; zvláště jej také poutal Jak. Frid. Fries, muž nadšený, ducha vzletného, který posluchače své do učení filosofie říkajíc hravě uváděl,

---

[1]) Z Rožnavy, která blízko Kobelárova jest, navštěvoval Šafařík často rodiče své. Tu přišel jednou, jak J. Jireček vypravuje, v nebezpečí veliké, an mu v příč přišel vlk, tak že mladý student jen velmi nesnadně před ním se zachránil. Podobně nebezpečná náhoda potkala Šafaříka, když v Dobšiné studoval.

a přístup do hlubin této vědy jim snadným učinil.[1]) V Jeně nabyl jeho nad míru vnímavý duch pevných základů vědeckých, na kterých pak díla svá nesmrtelná stavěl; staří klasikové byli i jemu nevyčerpatelným zdrojem vědění i vzorem lahodné formy, kterou všichni jeho spisové se vyznamenávají; v Jeně rozšířil se znamenitě jeho obzor duchový: co v romantické tatranské domovině před duší jeho jen se míhalo jako paprskové sluneční nemohoucí mlhou proniknouti, to se mu ukázalo v Jeně v záři plné, sebevědomé myšlenky a není důležitějšího díla jeho, ku kterému by v Jeně nebyl zárodek v něm vzniknul.

V Jeně seznámil se s několika krajany, jmenovitě s pozdějším pěvcem Slávy dcery, Kollárem, a Janem Benediktim, jehožto prostřednictvím v přátelský styk vstoupil s Palackým tou dobou v Prešpurku studujícím, který tehda Ossianovy zpěvy na česko převedl a část překladu skrze Benediktiho Šafaříkovi do Jeny poslal. (1817.) To byl začátek přátelství obou velikých mužů, které netoliko v život Šafaříkův nýbrž také ve vědeckcu naši literaturu veliký vliv mělo. V Jeně vzešlo jemu jaro duchové osvěžujíc ho bujnou a vzletnou silou, která ducha jeho již nikdy neopustila, buď si tělo chřadlo anebo loďka jeho životní bouřemi osudu krutě zmítána byla; proto Jeny vždy radostně zpomínal říkaje i ve starším věku, že mu byla »exilium corporis, paradisus animae« (vyhnanství tělesné, ráj duševní). Když pak studentský ruch v Němcích vládě rakouské povážlivým býti se zdál a ona všecky studující uherské zpět volala, opustil také Šafařík, ač velmi nerád, Jenu a vrátil se v máji r. 1817 do vlasti své. R. 1816 byl se stal členem latinské společnosti v Jeně a tamější universita poslala mu r. 1819 diplom doktora filosofie.

Navrátiv se do Uher stal se v říjnu r. 1817 vychovatelem u spanilomyslného místožupana liptovského, Kašpara z Kubini v Prešpurku, v jehožto domě se krom jiných seznámil osobně s Fr. Palackým; Dobrovského, Jungmanna, Hanku, Nejedlého a j. literáty české byl již poznal, když se z Jeny Prahou do vlasti vracel. Zamilovaných studií linkvistických a historických i zde nezanedbával a jim k vůli odmítl několikeré vyzvání, aby se stal professorem na evangelických učilištích, jimž se vyhýbal také proto, že Maďaronové již tehdáž surově proti Slovanům si počínali.

[1]) Zajímavo v naší době jest připomenouti jeho spis r. 1816 vydaný: »Über die Gefährdung des Wohlstandes und Charakters der Deutschen durch die Juden.«

Jakmile však pravoslavná obec v Novém Sadě gymnasium srbské založila a Šafaříka za professora a ředitele toho ústavu žádala, nezdráhal se úřad ten na sebe vzíti poněvadž se nadíti bylo, že na autonomním ústavě slovanském bez překážek a násilí maďarského bude moci působiti. Koncem září r. 1819 odebral se tedy do Nového Sadu. Jak důležit byl jeho čtrnáctiletý pobyt zdejší pro vědecké jeho práce, uvidíme níže; prozatím jen dotýkáme, že v Novém Sadě získal sobě »domácí ráj« pojav 1822 za manželku jemnocitnou a vzdělanou Julii Ambrózyovu de Zséden; psal o svém sňatku Kollárovi dne 4. srpna 1822: »naděje se od přátelské laskavosti Vaší srdečného podílu na mé radosti, oznámiti Vám musím, že ten Slovák Rosovák, co někdy trioletty a ballady psal a sonetty rýmoval, potom tři časové písničky nakousl, nyní novou domácí činohru začal, ačkoli ne sám více, alebrž se ctnou pannou Boženou Julií Ambrosy, jakožto ode dne 17. června svou přemilou ženou.« Paní ta věrnou láskou k němu lnouc vysoký vzlet jeho ducha pochopovala, při pracích mrzutých, když v Praze censorem byl, mu pomáhala, andělem míru a útěchy jemu byla, když svízele, trampoty a starosti životní nemilosrdně na něj dorážely. S ní se cítil šťastným po celý život svůj; ve mnoha dopisech i z let pozdějších činí o ní zmínku vždy srdečnou, láskyplnou. Tak se ozval r. 1824 k příteli Kollárovi: »Přejž Vám nebe duši, jakou mně, potom jděte směle bouřkám života vstříc.«

Štěstí domácí a klid rodinný ukonejšily mysl Šafaříkovu, která někdy trudnými poměry, v nichž Slovanstvo v Uhrách živořilo, velice rozryta byla. Rozlad jeho duševní spůsobený pohledem na národ zmalátnělý zjevuje se v listě dne 14. února 1821 Kollárovi zaslaném: »Cele, cele přistupuji k tomu, co jste o našem položení, o našich věcech propověděl. Mé největší neštěstí jest, že obětovav nejkrašší část života svého zamyšlení onoho kraššího života národu svého teď v síle mužství na to hleděti musím, kterak se ten blýskavý, bublinový svět mládenectví bourá, až naposledy nezůstane z něho nic, leč prouh rány, kudy šel blesk a srdce roztrhl. Ale Vy se domníváte, že ještě všecko ztraceno není! I já bych se domníval, kdyby mi to jen ještě čtyřidcet i devět Vám rovných Slováků pravilo; a tu by hlas Váš ke mně byl hlas Boží, žádost Vaše žádost má; nebo já až podnes v lepším okamžení tak smýšlím a tak cítím, jako jsem již před pěti lety

smýšlel a cítil, ačkoli protivenství osudu rozličně úmyslem mým zaklátilo. Ano já až podnes hotov jsem všecko za milý národ svůj položiti, i život; nebo ovšem lépe jest oslaviti národ svůj smrtí, než jej znectiti životem: kdybych jen možnou cestu k možnému cíli najíti, kdyby mi ji kdo ukázati mohl! Až potud ale bláznivé jest ostaviti všecko, pokud není jistoty, že aspoň něco zachováno bude. Jedno pohledění na nás, na naše, na to, co bylo a co nyní jest, i nesmělejšího ducha ohromiti, i nejpevnější péro naděje zlámati musí; tak jest však, co počato, nepodařené, co stává, jest slabé. Nic méně ztracen jest jediné ten, kdo sebe sám ztratil. Pročež se držme a bojujme boj statečný; buďto že zvítězíme nebo padneme spolu, věncem nebo čelo nebo hrob svůj zkrásíme. Abych pak Vám ochoty své dokázal a důvěru Vaši odměnil, zde se Vám osvědčuji, že já z tohoto vyhnanství svého do srdce vlasti navrátiti hotov jsem, jakmile místo nalezeno bude, o němž by se říci mohlo poutníku: tu vstrč hůl svou do země, tu se rozzelená!«

Mimo práce vědecké dbal Š. v Novém Sadě také o praktické stránky života slovanského; povzbuzoval mladší síly, hleděl vyšší hodnostáře církevní věci národní získati a ponoukal srbské vlastence ku zřízení Matice Srbské, která také r. 1826 v život vešla; rovněž jeho působením začal se r. 1825 vydávati časopis »Srbski létopis«, v němž mnoho Šafaříkových prací u výňatcích uveřejněno bylo. Šíření kněh mezi lidem považoval za věc velice důležitou a kdekoli viděl netečnost v té příčině, rozhorlil se spravedlivým hněvem; když Kollár vydal svou Čítanku a seniorat evangelický, jsa o rozšíření její v lidu požádán, o nic se nestaral a kněhkupec na netečnost tu se odvolávaje pravil: »Es hat sich Niemand gemeldet, demnach kann in unserem Seniorat kein Exemplar abgesetzt werden,« psal Šafařík Kollárovi 20. února 1826: »Tito hňupové, ani rukou sáhnouti nechtějí, kde jim do měšce neteče! Není-li to k zoufání! Es hat sich Niemand gemeldet! Tedy to příčina všech příčin! Sedlák ovšem za knihami běhati nebude, ale musejí se mu poručiti, dáti atd.; mají se do školy od vrchnosti církevní a školské uvésti, pak jich bude každý kupovati.«

Co se týče prací vědeckých, těžil Š. z pobytu svého v Nov. Sadě horlivě a bohatě; píše sám v té příčině Kollárovi r. 1826: »Jsem tolikými ideami a plány zaměstknán, že nepochybně celý život k dovedení desátého dílu nepostačí.« Ale jinak nebylo mu

tam na růžích ustláno. Předkem mu nesvědčilo vlhké, bařinaté okolí Novosadské; neb sotva že se tam přistěhoval, začal postonávati a churavěl z počátku netěžce, až ho roku 1823 napadla prudká zimnice a následkem té vodnatelnost, která ho několik měsíců bídně složila a zdraví jeho tak podemlela, že od té doby vlastně již nikdy plnému zdraví se netěšil.[1]) Naříká si od té doby v dopisech často na bolení hlavy, očí a rheumatismus. Již 24. dubna roku 1824 stěžuje si Kollárovi: »S lítostí se Vám vyznati musím, že teď ani schopen nejsem ku pracím, které jen poněkud hlavu zaujímaji« a 26. máje téhož roku udává příčinu: »Ku konci minulého měsíce onemocněla má Julie, z počátku tohoto já na žlučnou zimnici. Teď oba okřáváme jako muchy. Není-li to k zoufání! Toto podnebí mi jaksi nepřeje. Naděje a strpení jest to jediné, co mě ještě potěšiti, co mi pomoci může. Dá Bůh, že bude kdy lépe.« I v následujících létech stěžuje si na churavění hlavou a na časté stonavky manželky své, a přece nechtěl z Novosadu nezdravého se odstěhovati, ač již r. 1824 opět povolání do Kežmarku měl.

Držela jej v tom městě snaha horoucí seznati a probrati prameny srbského písemnictví a historie srbské, ku které materialie sbíral v četných klášteřích na blízké Fruške Hoře i z knížectví samého: kdyby se byl vzdálil od těchto zřídel; nebyl by mohl vykonati úlohu, již za velmi důležitou považoval. Vida pak, že krom něho není tu žádného, který by té práce se ujal, raději snášel nezdravé podnebí a všelijaké jiné poměry nemilé, nežli by byl opustil pole, o němž věděl, že by po jeho odjezdě zajisté ladem leželo. Toho se obával tím více, vida, ani mniši, jimž v pravoslavné církvi hlavně náleží vědu pěstovati, nic nečinili, aby literatura srbská se zvelebovala a historie Srbův ze tmy na světlo

[1]) Píše o nemoci té dne 26. prosince 1823 Kollárovi: Byv dlouho nevrlý a stukavý upadl jsem měsíce srpna v zimnici, jejíž charakter za čas rozeznán býti nemohl. Brzo však se ukázalo, že to bylo zacpání jater. Ležel jsem celých deset týdnů nikam sebou hnouti nemoha. Ku konci měsíce října teprv jsem maličko pookřáti počal. Měsíce listopadu jsem se dvakrát znovu rozstonal. Teprv ode dne 2. tohoto měsíce požívám snesitelného zdraví. Nemoc má jest největší neštěstí, které mě v mém životě potkalo. Zbaven jsem všeho toho, co život vábného a sladkého pro mě měl: nervový stroj zrušen, duchovní moci klesly — obraznost a pamět prchly docela, já zbořen jsem v květu věku, v květě mužství svého. Ostatně nechať Vás tato zpráva o mém neštěstí neznepokojí: procítající souhlas životních mocí pravda jen temný ještě, ale co den více a více se zmáhající, mi za to ručí, že ten Všelaskavý, který vzkřísil již již dohářející plamen života mého, jemu i síly nadchne, aby opět obživly prsy zemdlené.

boží se vyváděla. Píše o věci té roku 1825 Kollárovi: »Já jsem nyní — pokud pro rozličnou nesnáz a nechuť a pocházející odtud hlavy bolení mohu — cele se oddal badání čili raději štárání v historii národu srbského a jeho literatury. Nevděčný to předmět, ale pro mne nyní, an můj pobyt zde problematický, nejdůležitější. Nevyštárám-li já něco, buďte přesvědčen, že století mine a z mnichův a z pomnišelého národu nikdo prstu na to nevloží.«

Tato příčina zdržovala Šafaříka v Novém Sadě i když pobyt tam pro rozličné nátisky se mu stal krušným. Když totiž ředitel Karloveckého gymnasia evangelík Magda, vydav geografii Uherska v ní tvrdil, že království Uherské pro bohatost svou samostatným býti může, byl nejen on ihned s úřadu složen, nýbrž obrácena přísná pozornost na všecky evangelíky veřejně zvláště na učilištích zaměstnané a nedůvěrou ovšem neodůvodněnou tehdejší vlády zastižen byl také Šafařík. Píše o tom Kollárovi dne 24. března 1825: »Známo vám bude z mého vypravování, že už od některého času vláda na mé odstranění jakožto člověka, který v Němcích studoval, a proto »nepochybně« nebezpečné učení do sebe vsál, všemožně dotírá. Zdejší popečitelé školy arcibiskup a biskup mě posavad úsilně bránili, ale nic naplat. Po dlouhém mlčení došel konečně úkaz, že prý, poněvadž to teď změněno býti nemůže, stolici učitelskou zatím podržeti mohu, ale zprávu nad školou nikoli déle nemohu. Dnes bude volen jiný director našeho gymnasium. »Bylo v tom jakési morální snížení — aspoň před světem — Šafaříkovo, mimo to však materielní ztráta, an mu příplatek, který jako ředitel měl, odňat jest, tak že od té doby jen 1200 zl. vídeňské měny platu měl.

Nelze se diviti, že od toho času pobyt v N. Sadě mu velice ztrpčen byl; vždyť byl jen prozatím nechán professorem, mohl tedy každou chvíli odstraněn býti, čehož se také obávati bylo, ani Maďaři již tehda vše, co slovanské, krutě pronásledovati začali. Zvláštní okolnost tomu chtěla, že snahy maďarské poněkud se sbíhaly s jakousi nevolí srbského kněžstva, které nerado vidělo, kterak literatura v ryze srbském národním jazyku se zmáhá na újmu posavadní míchanice jazykové z russismů a staroslovenismů slátané, která nejen v církevních knihách, nýbrž i ve školství srbském vládla. Znaje surovou bezohlednost maďarskou napomínal spolupracovníky, aby byli v jednání pozorni a ostražiti; píše

r. 1826: »Obávám se, aby hádka a rozepře ve zjevný boj mezi námi a Maďary nevypukla. Není k tomu nyní času. Spolehejme na naši causa bona (dobrou věc) a na Boha, pak bude všecko. Pracujme raději po tichu mezi svými; snažme se získati svých, obživiti atd. Já aspoň přesvědčen jsem, že všecka ta usilování Maďarův, i veřejná na sněmě, v niveč přijdou a ničeho nedovedou.« A v jiném listě: »Lituji Vás srdečně, že ste o Maďary zavadil. Obával jsem se toho. Prosím Vás, jestli rada přítele co platna, nedejte se do sporu s těmi psohlavci. Já aspoň bych Vám toho odpustiti nemohl. Každou takou chvíli bych považoval za ztracenou. Život krátek, mnohotruden — a práce mnoho na poli milé Slavie naší!« Spravedlivým však hněvem se rozhorlil, když národní vášeň, udavačství a nepřízeň začaly zuřiti proti Matici Srbské a Letopisu; píše r. 1827: »Na Matici a Letopisy teprv nyní hromy bíti počínají.... Kdosi z biskupův psal o Matici do Vídně, kdosi z Vídně žádal od jednoho tajného policajníka v Uhřích zprávu o Matici. Tento psal, ale neobviňoval Matici, nýbrž vyložil, že to věc docela nevinná. Mezi tím Schock, agent arcibiskupův, věděv to hned zbouřil arcibiskupa. Tento nařídil strašnou inkvisicí — na věčnou hanbu mnišstva — zabránil professorům gymnasiálním psáti a vydávati a hrozil Magaraševiči, že ho z úřadu složí, jestli jen jednu literu napíše a vydá atd. Proč to? Arcibiskup jen čekal na příležitost, aby pod pěknou zástěrou tento znik národní literatury a osvěty udusiti mohl.« Příkrým těmto slovům lze jen rozuměti, uváží-li se, že hierarchie pravoslavné církve jen z mnichů záleží, a že srbští hierarchové, vyjmouc jen sem tam nějakého, tehda zavádění národní řeči do literatury považovali za zneuctění jazyka církevního; mimo to intellectuelní stav mnichů pravoslavných byl tehda tak nízký, že ke vzdělanosti katolického kněžstva jmenovitě českého ani z daleka porovnán býti nemohl: vždyť kněžstvo naše náleželo mezi nejhorlivější buditele a podpůrce národní literatury a národního života v zemích našich.

Vida Šafařík, že jeho tichá, jen vědě oddaná činnost povážlivě se podezírá, že jako trestem pro národní smýšlení se zůstavuje v nejistotě, zda-li mu úřad učitelský na dále ponechán bude či nic, že osočováním Matice národnímu životu se žíla podtíná, jemu samému pak půda se podemílá, na které pusobiti začal a čím dále tím vydatněji působiti chtěl, přesvědčil se, že bude lépe,

když nemilých poměrů se zbaví, an předvídal, že Maďaři neustanou štváti proti muži, jehož ducha vším právem se obávali. Od té doby byla snaha jeho, dostati se z N. Sadu. Píše r. 1825 Kollárovi: »Lituji, že jsem pozvání do Kežmarku nepřijal... vyznám se upřímně, že kdyby stolice literatury slovenské v Prešpurku v lepším pořádku byla, všemožně bych na ni dosednouti hleděl.« Ale i v té tísni, ve které byl, nechtěl na sebe vzíti úřad, ku kterému vniterného povolání v sobě necítil. Když se ho evangelíci prešpurští r. 1827 skrze prof. Grosse tázali, zdali by na sebe nepřijal professuru theologickou, byl sice poněkud na váhách, má-li to přijati neb odmítnouti, poněvadž by si byl polepšil plat o 800 zl. v. m. a naděje byla, že v Prešpurku syna svého snadněji bude moci vychovati; avšak cítě v sobě »že nikdy horlivým theologem nebude a býti nemůže«, poděkoval se a čekal v N. Sadě dále, až přejný osud mu odtamtud pomůže. Po prvé zakvitla naděje, když šlechetný archimandrita L. Mušicki, sice srbský mnich ale národu svého a osvěty jeho veliký horlitel, stal se biskupem karlovickým; mínil tam založiti gymnasium a povolati na ně Šafaříka; avšak evangelíci byli právě tehda z dosazení na úřady učitelské v Chorvatsku vyloučeni, jak Šafařík sám píše: »Hle pomyslite, nové neštěstí — z Chorvatska zákonem vytvořeni jsme, Není pak naděje, že by Jeho Jasnost Císař buď mne nebo Vás (t. j. Kollára) z té klatby zákona vyňal.«

Divno, že Šafařík Kollárovi, který tenkráte pro osočování maďarské vlasť opustiti a z ní třeba do Ruska se odstěhovati mínil, právě v tomto listě se dotýká jména slavného kulturního historika ruského P. Köpena, pravé, že krom něho v Rusku jiné známosti nemá. Köpen totiž 1822 byl Šafaříka navštívil a poznav neobyčejného ducha jeho k tomu se snažil, aby takový muž Rusku získán byl. Vzbudil v ruské vládě myšlenku, aby Hanku a Šafaříka učinila skutečnými členy akademie císařské s ročním platem 4000 r. a vložila na ně úlohu sepsati slovník všeslovanský a slovanskou bibliotéku při akademii zříditi; Čelakovský měl býti jich pomocníkem s platem 3000 r. Šafařík chtěje se osvoboditi z osidel maďarských a vida před sebou dráhu, na které zamilovaným studiím všecek bezstarostně se bude moci věnovati, vděčně čestné nabídnutí přijal vymíniv si jen lhůtu, aby práce v N. Sadě začaté ukončiti mohl. Když pak po vypršení lhůty té ani Hanka ani Čelakovský chuti neměli do Ruska se odstěhovati, zůstal

i Šafařík ve vlasti, ana akademie mu 22. června r. 1832 psala, že, poněvadž Čelakovský a Hanka svůj původní úmysl změnili, i Š. ze slova se propouští. Současně měl Š. také naději býti povolánu do Vratislavi za prof. slovanských jazyků na universitu, kde také Čech J. Purkyně působil, který jmenovitě professora práv Gauppa ponuknul, aby pruskou vládu k povolání Šafaříka naklonil; avšak sešlo tehda ze zřízení professury slovanské, která teprv r. 1842 založena jest.

Sklamán jsa ve dvojí naději, neměl Š. od r. 1832 již docela žádného stání a pokoje v N. Sadě; ačkoli běh jeho života zevnějšího by se byl klidnějším, bezstarostnějším stal v Petrohradě neb ve Vratislavi, přece blahořečíme osudu, že odstěhování se Š. ze vlasti zmařil; on sice zůstav ve vlasti mnoho trpkostí, svízelů, hořkostí a žalů zakusil, ale věda jím pěstovaná získala nesmírně, získala česť národu českého před světem, jemuž pracemi svými dokázal, že Čechové co se týče vzdělanosti a vědeckého badání, s ostatními národy kulturními na rovni jsou, ač jim s mnoha překážkami bojovati bylo proti veškerému apparátu státnímu, který jiným národům pomocen, Čechům pak nepřízniv a na závadu byl.

Těše se vyhlídkou, že do Ruska neb Pruska povolán bude, nemyslil Š. na materielní výhody — o to nikdy nedbal — nýbrž měl před očima jen příležitost, že zamilovaným vědám svým vší silou ducha se bude moci oddati. Vida pak tu příležitost v cizině zmařenu, odhodlal se vzdáti se professury novosadské a odříci se raději platu stálého, aby nemaje na sobě žádného břemene úřadního jen vědě žil. Zrak jeho obrátil se do Čech, odkud předkové Šafaříkovi po Bělohorské bitvě se vystěhovali, obrátil se ke královské Praze, která tehda z omráčení dlouholetého k vědomí procitovala, že byvši dříve oslavenou hlavou mocného království v nové době ohniskem a střediskem, hlavou i srdcem vědeckého a národního života českého státi se má.

Odhodlav se přestěhovati se do Prahy a uved svůj úmysl ve skutek Šafařík překonal v sobě lecjaké předsudky a názory, které společné dobré věci tehda velice byly na ujmu a poněkud ještě jsou. Když filologické snahy Dobrovského úsilovnou prací několika nadšených vlastenců obráceny jsou na pole národní, když Dobrovského studium jazyka českého se proměnilo ve prostředek buditi v lidu českém vědomí jeho individuality, kterou

na základě bohaté a slavné historie v minulosti k národům ostatním jako národ se družil, nemohlo jinak býti, než že, jako při fysickém probuzení jednotlivce nevyspalost představám v jasný názor se udobiti překáží, také snahy národní v začátcích probuzení neurčitě na rozličné strany zabíhaly působíce svou nejasností a nevytříbeností zmatek ve snažení samém. Historie nepřála národu českému, aby všecky částky své těsně spojil v jednom státním těle; posud náš národ nejen nepřekonal kantonálního partikularismu politického, nýbrž odtržena jest od něho veliká část pod korunou uherskou žijící, která nad to více i spisovným jazykem od společného života duchového se liší.

Bídný stav české literatury po bitvě bělohorské ovšem zavinil tu mnoho; katolíci slovenští nemajíce žádného historicko-literárního spojidla s Čechy byli první, kteří jazyk český slovenským nářečím nahrazovati počali (Mačay 1718), kdežto protestanti majíce biblí a obřadné spisy v jazyku bratrském sepsané starou spisovnou řeč zachovávali. Avšak i se strany evangelíků slovenských začalo se toto starožitné spojení s Čechy podrývati, nikoli ze svévole nějaké, nýbrž — z vlastenectví slovanského. Domnívali se, že jednoty spisovného jazyka nejsnadněji nabýti lze, když Čechové jazyka spisovného, literaturou i několikastaletým vývojem historickým ustáleného se odřeknou a místo forem v češtině spisovné historických na jazyk svůj přilátají dialektické tvary slovenské; půjčujeme, že formy jako duš*a*, smrť*ú*, pohano*ch* atd. plněji a tím zvučněji zní, než vybroušené formy české duš*e* atd., avšak nejen marné, nýbrž i škodlivé jest namáhání a snažení, přetvořovati jazyk spisovný, v němž duch národní se vtěluje a práce jeho jako nějakým krystalem se ustálují.

Že Šafařík, rodilý Slovák, aspoň nějaký čas této snaze se úplně neubránil, tomu nelze se diviti, když také rození Čechové, jako Trnka z Humpolce a Žák z Ousobí, si zabernolačili a tento v listu k Jungmannovi poslaném všeliké rozdrobování literatury na českou hrdost a neústupnost sčítal vině Čechy, že »záhubná hrdost« jich je »křivdivými pohrdači bratrů dělá«, že písemný jazyk český obrousiv a vybrouziv plnozvučný vokalismus staročeský, k němuž moravština a jmenovitě slovenština mnoho podoby mají, vlastně Čechy odtrhl od Moravanův a Slovákův a že by tedy návrat ku starým formám rozvaděné bratry opět spojil. Místo, že by tito jinak velice horliví a zasloužilí vlastenci své

síly k českým byli připojili, chtěli, aby řeka zpět ke svému prameni tekla a nezarosavala nížin, kterými posud plynula. Nechtíce uznávati odštěpenství svého vinili Čechy hrdostí, tvrdošijností, svévolí, pánovitostí a sobectvím; Čechové prý chtějí ostatním panovati a přece prý jen se starají o sebe zanedbávajíce všeho, čím by snahy soukmenovců snadně podporovati se mohly. Ale při tom tesklivci tito zapomínali, že Čechům samým v jich zemi s týmiž překážkami bylo zápasiti, že v Cechách byl jen malý hlouček literátů, který ruch literární podněcoval a zachovával, a že snahám vlastenců českých jen založení národního musea a několik jmen slavných rodů jakéhosi lesku a většího důrazu dodávalo. Možná, ba pravdě podobno, že Čechové jsouce bernolačením jazyka omrzeli poněkud chladně anoť i nepříznivě proti novotaření a novotářům se chovali; ale jest-li se tomu diviti? Litovati však při tom jest, že z toho jakási řevnivost proti Čechům se zrodila, která někdy dobré věci skutečně škodila.

Tím vším poněkud také dotknut a nadechnut byl Šafařík; ale také u věci té, jako ve všem ostatním, jeho jasný duch zvítězil nad mlžinami partikulárního vlastenectví, ku kterému jej Kollár strhl, když se ruchu uherských Slováků začal nakloňovati. Neboť Šafařík držel se posud přísně jazyka spisovného, kterého také v dopisích soukromých důsledně užíval. Nejsa prost stesků (na větším díle bezdůvodných) svých krajanů na Čechy, přece o bernolačení jazyka českého nic slyšeti nechtěl. Píše dne 14. února 1821. Kollárovi: »I sám pravím, abychom sebe více než Čechů hleděli. Mezi tím nechci, aby tomu tak rozumíno bylo, jakobych jazyk našeho lidu (t. j. slovenského) do knih naprosto uvésti žádal; nebo ačkoli vím dobře, že každý národ jediné ve svém vlastním jazyku osvěcován a k vyššímu životu probuzen býti může, nicméně v této příčině tak smýšlím, že by nastoupení cesty Bernolákovy jen větší zkázu na nás uvedlo.« A v podobném smyslu pronáší se také v listě 4. března 1823: »Literatura naše (t. j. slovenská) jest arci jen ratolest literatury české a všech nás nejvroucnější péče býti musí, aby ní vždy zůstala.«

Ačkoli pak odštěpenství Slováků od literatury české neschvaluje, ačkoli ještě 10. října 1825 Kollárovi píše: »S tím bernolačením mluvy naší se mysl má jinak spřáteliti nemůže«, přece od téhož roku povoloval Kollárovi v příčině té alespoň potud,

že v dopisích svých užívá několika slováckých a staročeských forem, jako na př. b*ú*řka, památn*ú* pravdu, vyk*ú*pení, arch*é*v, n*a*jdokonalejší, moh*e*l atd.[1]) Zavrhuje důrazně Bernolacismus domníval se tehda přece Šafařík ještě, že rozvazováním konsonantů, nahrazováním užších vokálů plnějšími staročeskými jakéhos zblížení s nářečím slovenským anoť i líbeznějšího zvuku pro češtinu samu docíliti lze jest. Vynáší ve příčině té úsudek svůj v Gesch. der slav. Spr. v tato slova: »Čech novější doby miluje užší, temnější samohlásky *e* a *i* a obětuje jim plnější *a*, *o*, *u* nejen ve slabikách, nýbrž také v těch slovích kořenných, ve kterých všem Slovanům ještě jsou společny . . . Nedostatek zvučných vokálů a nashromažďování konsonantů nenalézá se nikde v takové míře jako v češtině. Avšak ač půjčujeme, že český jazyk, co se týče libozvuku, za ostatními slovanskými nářečími jest, přece by neslušno bylo proto české řeči výtku přirozené tvrdosti učiniti . . . . Nebo v ústech lidu a v nejstarších zpěvích jest čeština mnohem jadrnější, silnější, ohybnější anoť i libozvučnější než ve spisech novějších. Podivno ovšem jest, že nyní, kde učení se jazyku českému obecně se probuzuje, tak málo spisovatelů pravidel libozvuku šetří, aby požadavkům dobrého vkusu zadost se činilo. Kdyby při tom s jedné strany na všeobecné aesthetické zákony libozvučnosti, s druhé pak strany na zastaralé, zvučné formy slovné a jazykové, na výslovnost Slováků uherských, která bez odporu jest měkčí a často správnější než česká, na příbuzná nářečí, na analogii a důslednost se hledělo: napravilo by se ztracené rovnováží mezi úzkými a širšími samohláskami, docílila by se řečnická síla a vážnost a přestala by výtka »kníkající mdloby« a »nedostatku důrazné plnozvučnosti«, která se jí tak často a nejnověji opět genialním a vkusným znatelem hrabětem St. Potockim činí, kteréžto výtky řeč českou, jak nyní jest ovšem úplně zprostiti nelze.«

Viděti z toho úsudku vliv Kollárův, s kterým se Šafařík v té době ještě o všelijakých věcech filologických radil; avšak, ač si tehda přál, aby čeština od nových vybroušených forem ku plnějším staročeským slovenštině uherské podobným se navrátila; ačkoli i v tom Kollárovi povolil, že literaturu Slovákův od české

---

[1]) Kladu zde na ukázku několik vět z listu 21. máje 1826: »Těmto věcem . . . od bláznóv . . . se naučiti nem*ó*žeme . . . Já se pomalu hotuji, abych cestu ku klášteru sv. Jana nast*ú*piti a kyrillick*ú* při rozhodn*ú*ti moh*e*l.«

oddělil a v Gesch. d. sl. Spr. pod zvláštním záhlavím o ní jednal: přece v témž díle zřetelně pronesl se, že slovenština přese všecky přednosti, kterými ve příčině libozvuku před češtinou předčí, cti státi se jazykem spisovným účastna býti nemůže: »Položení Slovenska a lidu slovenského, historie minulých vzdělání jazykovému příznivých dob, ustavičné všeobecně zavedené užívání řeči české za řeč spisovnou a církevní u Slováků protestantských v spůsob domácího nářečí tisíceronásobně proměněného, anoť i moudrá opatrnost takové novotě se příčí.«

Ačkoli Šafařík tehda sobě přál, aby Čechové starší formy do jazyka svého spisovného přijali, přece nebyl tak krátkozrakým užívati ve spisech tištěných forem od spisovného jazyka odchylných. Nicméně však nebyl spokojen, že Čechové snahám Kollárovým vstříc jíti nechtěli; nesl nelibě výtku, že nemístně literaturu slovenskou v díle svém zvláště položil od české ji odděliv; píšeť Kollárovi 6. srpna 1826: »Jungmann i v listě na mně hořekuje, že sem v hist. Lit. Slovákóv od Čechóv oddělil; ale co s tím? Čechové jsou neustupni v nepravé při. Jim se líbí nade všecko jejich nemotornost. Jsou pravé opice. Jungmann píše, že jim jich čeština lahodně zní, tíže jim slovenčina naše, srbina zženilá. Drtina a Doležálek mi psali z Vídně: »»Ty slovakismy v Čítance (od Kollára vydané) sú nám nesnesitelné, mnohem nesnesitedlnější nežli naše germanismy.«« Oni vůbec za to mají, že nad lahodnost češtiny není nic na světě. Slovenská terminace a slovo jim hned zimnicu púsobí.« I následujícího roku 1827 navracuje se dne 18. května k též věci: »Čechóm se nelíbí, že sem jich nářečí přednost libozvučnosti nepřisúdil. Ale pro Boha, mohu-li to? Musel bych z rozumu vyjíti. Nelíbí se mi to, aby sme sobě sami společně lhali a sebe sami nepravdú lákali. Čech, jak vidím, o zvuku svého nářečí zhola není schopný súditi, an mu srbské nářečí lenivé, zženilé a jaksi hrubé pro mnohé *a*, *o* .... Odvolávají se Čechové na svú národní mluvu, na operu, že je líbezná: móže býti, ale mně to aspoň nepochopné, jak by ku př. dští mstem a jiná slova, jaková se v českých operách nalézají, v ústech zpěvákyně české lahodně zněla. Poněvač Čechové drsnatost řeči své, jaková ve spisích jejich panuje, naprosto uznati nechtějí, není tu ani naděje polepšení ... Nářek ten na oddělování slovenského nářečí od českého v mé literatuře jest věru bezzásadný ... Čechové tak na nás naříkají a sami ruky podati nechtějí.«

Ale krom těchto stesků Šafařík nikdy dále se nepustil, nýbrž nahlídnuv škodlivost takového novotaření jen spisovného jazyka užíval, kdežto Kollár ještě roku 1836 v blouznění svém potrval.

Druhá příčina, která jej odvracela od Prahy, byly zvláštní poměry, jež tehda v Čechách panovaly. Tu především vytknouti sluší ostudnou hádku o analogický a starší bratrský pravopis, která roku 1828 mezi Ypsilonisty a Jotisty nejvíce zuřivši příčinou hrubého nepřátelství mezi oběma stranama se stala, jež té výše dostoupilo, že J. Nejedlý se neštítil přívržence analogického pravopisu policii jako panslavisty udati. Příčina nepřátelství byla ovšem směšna a Klácel trefně o ní pravil v básních svých, že

Byl to epos novočeský,
Půtka dvou to obrů svět děsící,
Obra J a Ypsilona.

Ale půtka ta měla nemilé následky, ana mezi spisovateli mnoho hořkostí a trpkostí natropila a když listy soukromými ve širší známost se dostala, velikou rozmrzelost mezi vlastenci spůsobila a to tím větší, když listem Čelakovského se vyneslo, že Dobrovský, jenž za hlavu panslavistů udán byl, udavači pravil: »Mýlil jste se v osobě«; narážel na Jungmanna, jehož příznivcem tehda nebyl.[1]) Uvážíme-li vřavu, která Dobrovským rozdmýchána byla o Libušin Soud, a majíce na mysli, kterak se tento jinak velezasloužilý muž ve sporu o tu starou památku vášnivě choval, an obrance Libušina Soudu nebezpečným u tehdejší vlády jménem »přemrštěných vlastenců« naděloval, dáme Čelakovskému za pravdu mluvícímu o tehdejších poměrech pražských: »U nás domácí války a kaceřování trvají neustále, tak že není hodno s kým v bližší známost vstoupiti«; a v jiném listě pronáší se týž: »Nejedlý, Tesař a Dobrovský dělají triumvirat pekla zasluhující.« Nelíbily-li se tyto poměry těm, kteří již v nich žili, mohly tím méně lákati koho do Prahy, který jsa nepřítelem všech pletich jen pokoje ku svým studiím hledal. Také nezůstalo tajno, že novým do Prahy příchozím literátům se všelikými nesnázemi úmyslně strojenými zápasiti bylo, které Hanka obávaje se o budoucí slávu svou osno-

[1]) »Ale šibal jest Dobrovský přece; vymlouvaje se (u censora) prý doložil: Sie haben sich in der Person geirrt, tak jakoby říci chtěl: ne já, ale baťuška (Jungmann).« Čelak. sebr. listy str. 123.

val,[1]) nehledě ani k starostlivé policii, jež každým šustem péra nějakého spisovatele českého hrozivé hromy panslavistické slyšela.

Jestli tyto všeobecné poměry pražské v Šafaříku nevzbuzovaly chuti, na Prahu jako budoucí bydliště své pomysliti, odrážela ho od toho zajisté také povaha Dobrovského, který tehda diktaturu nad českou literaturou vykonával. Úspěchy, kterých na poli vědy a literatury sobě dobyl, naplnily ho mohutným, ovšem oprávněným sebevědomím, které však ve spojení s jeho přirozenou dráždivostí, jež časem až k chorobě mysli vedla, se proměnilo v nesnesitelnou jiným pánovitosť a diktatorství literární. Co on za pravdu uznal, měli uznati všichni, čemu on odpíral, měli zavrhovati všichni. Tato vlastnost, která velikému tomu spisovateli mnoho trpkých okamžiků spůsobila, neochabovala, když věku kmetského dokročil, nýbrž se povážlivě vzmáhala. Čím starším se stával, tím bezohledněji si počínal, nejen proti jednotlivcům, nýbrž proti vlasteneckým snahám vůbec. Jungmanna pro Libušin soud nazval ovšem jen narážkou: Impostor, Betrüger, Schlaukopf, dummer Einsender atd. a v listě daném Pogodinovi dne 17. srpna 1828 praví o témž šlechetném muži »Jungmann und Leute seines Gelichters.«

Pro podobné nezdvořilosti a bezohlednosti nepožíval Dobrovský v posledních létech svého života již té lásky a vážnosti jako dříve a když Jungmann ho zdvořile sice ale jadrně odbyl a Svoboda mu v Hormayerově Archivě na výtku »überspannte Patrioten« úštipně odpověděl: »ist es denn eine Ehre keiner zu sein«, nastala mezi spisovateli, zvláště mladšími, radost z toho veliká. Tak psal Čelakovský r. 1824 Kamarytovi: »Dobrovský zase po medvědsku zahučel« a o jeho předběžné odpovědi Svobodovi: »jest zase z hrubé kuše střela«; r. 1825: »Dobrovský starý kutil — opět se svým hrubianstvím zalezl do Jahrb. der Lit.«, a když se v Praze rozneslo r. 1826, že zaslal recense o Šafaříkově a Jungmannově historii literatury do týchže listů vídeňských, praví Čelakovský, že »jsou mastné t. j. palicú bijicie«. I důvěrný přítel Dobrovského, Kopitar, psal r. 1826 Šafaříkovi, ohlásiv mu nové pojednání Dobrovského o sv. Cyrillu a Metoději: »auch nicht befriedigend; der gute Dobrovský wird alt«. Kterak autorita jeho již r. 1823 byla zviklána, kterak nedůvěřivě praví vlastenci k němu se chovali, poznává se nejlépe

[1]) Viz Život Jungmannův od V. Zeleného p. 266.

z listu Jungmannova Markovi daného dne 13. února téhož roku, v němž ctihodný muž tato slova o Dobrovském položil: »Mýlili jsme se v tom člověku? čili má on zvláštní příčiny toho jednání? Já vždy myslíval, že jest ne Čech, ale slavisirender Deutscher. K čemu ona slova jako: der Bohemismus steckt den Leuten im Kopf? K čemu ono Preslovi a mně za odpověď na jistá slovce v Logice: Man soll von solchen Dingen nicht böhmisch schreiben. Bude tuším čím dále kyselejší, protože čím dále tím více odpůrců najde v mnohých svých výpovědech.«

Majíce v paměti zásluhy Dobrovského o vědecké vzdělání jazyka českého a dávajíce jeho neustupnost učeneckou na vrub jeho chorobné dráždivosti nechávali čeští spisovatelé starého pána s pokojem; nicméně ale měli velikou radost, když Angličan Bowring v časopise Foreign Quaterly Review, February 1828 o něm se pronesl: »cokoli píše Dobrovský, oplývá učeností, ačkoli kritické a filosofické jeho zásluhy nerovnají se snad jeho vědomostem.« Na díle měl Bowring pravdu; neboť co se týče kritiky aesthetické — a tu mínil Bowring slovem »filosofické« — nehodil se Dobrovský k ní pro hroznou suchoparnost svou; zajímavý o tom doklad zachoval se v listě Čelakovského daném Kamarytovi 23. ledna 1827: »Ondyno jsem byl u něho (Dobr.) a srdečně jsem se zasmál: »já nevím,« pravil, »co lidé s těmi srbskými písněmi jen chtějí; to všecko Kopitar tak vykřičel, pak namydlili něco Götheovi a nyní dělají tolik křiku. A jsou to přece jen pouličné písně! (Gassenhauer). Něco jiného jsou písně ruské, ty přece ještě mají v třetí osobě sing. staré ТЪ.« To byl aesthetický úsudek o poetických zpěvích srbských! »Vidíš« přičiňuje Čelakovský, »tak posuzují gramatici básnické plody!« Všichni, kteří na pánovitost Dobrovského žehrali, měli z nezaobaleného úsudku Angličana upřímnou radost a od té doby odvážili se o Dobrovském i veřejně souditi, jak Kamaryt v listě k Čelakovskému dne 3. května 1828 o tom vypravuje.

A o tohoto muže, jehož umíněnost a sebevědomí jiného mínění nesnášely, zavadil také Šafařík psav o Libušině Soudě v Gesch. der sl. Spr., že Dobrovský teprv nedávno o jeho pravosti marně pochyboval, an ten zpěv sám sebou se ohlašuje za pozůstatek jiné svěžejší, umělou nadšeností nenahraditelné doby a že takovým se věky věkův osvědčí. To ovšem byla opovážlivost veliká, když jedenatřicetiletý Šafařík takového něco naproti

třiasedmdesátiletému Dobrovskému tvrditi se osmělil. Dobrovský se mu odměnil kritikou o jeho díle Gesch. der slav. Sprachen, která r. 1827 ve Wr. Jahrb. vyšla; v kritice té kárá více to, což opominuto, než aby chválil, co v skutku dobrého, neváže, že jemu snadněji bylo v Praze, ve Vídni, v Rusku mnoho spisů viděti, než Šafaříkovi v Novém Sadě jen jméno jich uslyšeti.

Výtky sobě činěné snášel Šafařík klidně; píše o tom Kollárovi dne 30. května 1827: »Dobrovského pletky sem ještě nečítal ani pospíchám. Dosti času, pokud nové vydání hoťoviti budu. Opravy omylóv vděčně přijmu, má kniha není evangelium a nemóže ani nemá v ní všecko pravda býti.«

Jinak však smýšlel, co se týče starožitnosti slovanské, o které již tehda mnoho byl bádal a veliký material snesl, z něhož se přesvědčil, že Dobrovského názory a tvrzení o tomto předmětě jsou téměř venkoncem bludny a jen bezdůvodné výpovědi diktatorské. V té příčině vybízí Šafařík Kollára dne 4. prosince 1828, aby on dříve pracemi svými v oboru tom se vytasil, »než mne Dobrovský svým kyjem porazí. Nebo ovšem už zdvíhá ruku. Poručeno! Já hotov jsem potkati se, musí-li býti, i s ním. Čítáte-li Wiener Jahrbücher der Literatur? Hormayer recensuje Koch-Sternfelda, maje pomocníka Dobrovského. Tento člověk se nestydí býti slouhou a robotníkem zběsilého Němce! Jest mi on anjel i čert v jedné osobě! Tam ale se Hormayer na Koch-Sternfelda pro slovenčinu sápe, kde mu lživě a zlostně Vindomanii vytýká, sedí na Dobrovském jako na svém oslu. Všecko co tam Dobrovský o starožitnostech slovanských zpomíná, jest tak triviálné, tak bluznérské etc., že to až hnusno. Stokrát pověděné a stokrát poražené věci opět opakuje a připomíná. Nezasluhuje to všecko, aby sme to čtli.«

Chování se Dobrovského k Šafaříkovi a názor toho o Dobrovském zajisté nepřispěly, aby Šafaříkovi učinily Prahu vábivější, vítanější, o níž z dopisů přátelských dobře věděl, že tam pobyt upřímnému vlastenci slovanskému pro slídění policie a rozhárané poměry vlastenců českých mezi sebou příjemný býti nemůže. Nicméně však představoval si Šafařík, že poměry, co se týče podporování literatury, v Čechách jsou skvělejší, nežli skutečně byly a tenkráte býti mohly. Když předplatitele na Gesch. der sl. Spr. po Čechách sbíral a výsledek nebyl jaký očekával

stěžoval si Kollárovi 20. února 1826: »V Čechách tedy pro mně tak prachmálo předplatcóv. Ve dvojím ohledu mi ta věc těžká, jednak že pomúcka, které sem se odtamtud nadál, odpadla, jednak že to slabý znak horlivosti slovenské Čechóv.« Ale kdyby byl věděl, že Čechové tehda v království a v markrabství úsilovně agitovali, aby na Musejník, jenž také česky se vydávati měl, sehnali slušný počet abonentů, a že sotva 500 předplatitelův získali, nebyl by je vinil slabou horlivostí slovanskou: vždyť ve příčině té vypadaly poměry české zevně mnohem skvěleji nežli ve skutečnosti byly. Ale skromný výsledek prenumerace přidružil se k ostatním příčinám svrchudotčeným, pro které Šafařík z Čech mnoho radostného neočekával. Když Kollár od Maďarů ukrutně pronásledovaný v listě prohodil, že by do Čech se odstěhoval, kdyby věděl, že tam dobře pochodí, psal mu Šafařík dne 17. března 1828: »Dobře soudíte, že v Čechách není čeho hledati a počíti. Tam je bída bez konce« a 8. června téhož roku: »Ale co počnete v Čechách? Já aspoň Vám upřímně radím, abyste se do Čech nepouštěli. Příčiny Vám vykládati netřeba. Znáte je dobře.« Teprve když surové útoky Maďarův na něj v N. Sadě se staly nesnesitelnými a naděje býti do Petrohradu povolánu, jak svrchu dotčeno, r. 1832 se zmařila, když nemoc na nemoc rodinu i jej sama sklíčovala a zároveň přátelské jeho dopisování s Jungmannem a Palackým čím dále důvěrnějším a upřímnějším se stávalo, uzrálo v něm nezvratné předsevzetí stůj co stůj z N. Sadu se vystěhovati a nové vlasti si hledati; pomyslil předkem na Prahu a kdyby tam uchýliti se nemohl, byl odhodlán, někam do Němec za docenta na universitu se odebrati. Žádal tedy Palackého dne 10. října a Jungmanna dne 17. října 1832, aby mu pomocí přátel a vlasteneckých pánů ceských nějaký jakkoli skrovný soukromý útulek zjednali, věda, že jsa protestantem veřejného postavení v Čechách dostati nemůže.

V listě k Palackému velmi dojemně zračí se jeho skromnost a zápal vlastenecký: »aniž se které práce třebas nejmozolnější lekám a štítím, když jen pro národ náš budu pracovati moci.« Příteli Kollárovi zjevuje svůj úmysl dne 25. října 1832: »Já jsem, milý příteli, naposledy na té myšlénce ustrnul, abych se, padni co padni, v Praze osadil. Psal jsem již o tom obšírně Palackému a na krátce Jungmannovi a prosil jich, aby mi tam nějakého místa vyjednati hleděli. Já úřadů, hodností, titulů, bohatství atd.

nehledám, aniž jich co evangelík v katolické Praze míti mohu; kdybych jen poctivé vyživení v Praze najíti a literatuře slovenské zachován býti mohl! Nyní tedy Vás, příteli milý a věrný, snažně prosím, abyste i Vy ze své strany Jungmannovi psali . . . Kdyby mi aspoň na tři léta u některého z pánův českých místo nějakého bibliotekáře nebo archiváře, sekretáře atd. s hospodou (t. j. bytem) a s nějakým platem vyjednati mohli! Pomyslete, co bych v Praze pracovati mohl při encyklopedii české, časopisu atd. . . . Naproti tomu nebude-li to věčná hanba národu našemu, jestli já anebo i s rodinou svou u těchto neznabohů zahynu anebo Němcům duši prodám. Nebo já, příteli, nenaleznu-li v Praze místa, budoucího března věci své rozprodám a někam do Němec na universitu co privátní učitel zalezu, abych aspoň na německé zemi kosti složil, jestli pro ně na slovenské místa není.«

Utlumený žal, který se v posledních slovích toho listu více skrývá než ozývá, zjevuje nám nicméně rozchvělou tehda mysl Šafaříkovu; on, který v srdci svém veškeré Slovanstvo nosil, byl na tom sám ze zemí slovanských se vyhostiti a s rodinou utonouti v moři germanském, o němž s velikou bolestí pravíval, že tolik kmenů slovanských v něm se utopilo. Tato rozechvělost ukazuje se ještě v listě Maciejowskému daném dne 17. února 1833, když Šafařík již nějakou subsistenci v Praze pojištěnu měl: »Koncem příštího měsíce opustím Nový Sad a postěhuju se prozatím do Prahy. Pozbyv vší radosti na zdejším svém úřadě pozbyl jsem též naděje, že bych mohl prospěti Srbům. Usadím se v Praze jako soukromý učenec (s malou podporou z nějakého soukromého fondu). Tento poslední krok chci totiž ještě zkusiti než prodám svou nebohou duši německému Michlovi a snad potáhnu na některou německou universitu. Dopadá to, můj drahý příteli, mizerně ba zoufale s naší slovanskou věcí. Obětoval jsem se slepý nadšenec této věci na 16 let a zničil jsem sebe při tom. Kdybych neměl rodiny, dětí, nelitoval bych toho i nyní: tak však pojímá mě strach.« Z posledních slov jde, jak trudné myšlénky Šafaříka někdy v Novém Sadě napadaly, tak že někdy až na zámezí zoufalosti zabíhaly, jakž z téhož listu patrno: »Což máme jen my spisovatelé povinnosti k našemu národu a ne též národ k nám . . . Veškeré naše spisovatelování a literatura jest diletantismus . . . . Národ nezná nás a nevyhledává nás. Dejž Bůh, aby se to změnilo, zlepšilo; já však nemám žádné naděje.« A proto blaze nám,

že přičiněním vlastenců českých Šafařík se do Čech a ne do Němec odstěhoval, že příznivý osud tuto ztrátu, která by věru byla nenahraditelna, od nás odvrátil. Zachován jest Slovanstvu a získán české literatuře i vědě genius, jemuž podobného národ český do té doby nezplodil, a zachován jest účinným přátelstvím Jungmanna a Palackého, kterýžto několik vlastenců povzbudil na pět let se zavázati k měsíčným příspěvkům, aby z nich Šafaříkovi subsistence opatřiti se mohla.

Jak horlivě Palacký té věci se ujal, viděti, že na list Šafaříkův daný 10. října již dne 6. listopadu 1832 Šafaříkovi zprávu dáti mohl, že podpiskou několika pánů bezejmenných pojištěn jemu na pět let důchod prozatím 350 zl. ročně s tou jedinou při tom výminkou, by už napotom psal jenom po česku; a dne 16. února 1833 oznámil Palacký opět, že se nalezlo devět přispívatelů a že subvence roční 480 zl. obnáší. Přispívatelé byli: kníže Rudolf Kinský, hrabě Kašpar Sternberk, hrabě Jan Krakovský z Kolovrat, J. Jungmann, Palacký, J. Presl, A. Marek, Vinařický a první rok také J. N. Štěpánek. Ani Šafařík ani kdo jiný za živobytí jeho nedověděl se jmen přispívatelů; aby pak pro všecky případy podpora měla formu jemnou, vzal celou tu záležitost výbor musejní na sebe, jehožto snešení ve příčině té zde klademe: »Sbor uváživ, jaký prospěch literatuře naší získáním toho muže a zase, jaká škoda jeho ztrátou nastati by musily, přičinil se o to a zjednal jemu předběžně na pět let jistý měsíčný plat, jejžto jednatel sborový po každé u několika milovníků a podpůrců literatury naší k tomu se uvolivších vybírati a p. Šafaříkovi dodávati má. Vybírání to počalo se měsícem lednem 1833 a oučty o něm zvláště se vedou, protože ušlechtilí dárcové všickni na tom se usnesli, že jména jejich jak vůbec tak i zvláště před panem Šafaříkem tajena býti mají. Avšak pro uvarování všelikých z toho povstati mohoucích nedorozumění a mrzutostí letošní jednatel Palacký zjednání toto jak nejvyššímu purkrabímu hr. Chotkovi tak i policejnímu direktoru ryt. Hochovi oznámiv přivolením jejich se ubezpečil.«

Jaké úcty již tehda Šafařík sobě dobyl pro práce své vědecké, zajisté vyjadřuje toto snešení výboru musejního; jaké lásky mezi vlastenci českými požíval a jaké naděje tito veň skládali, zjevují nám dojemná slova J. Jungmanna tehda šedesátiletého, která z listu jeho daného dne 16. února 1833 k Šafaříkovi zde

klademe: »Již tedy s Bohem vykořeňte strom ten ušlechtilého života svého z půdy nevděčné a přesaďte jej v náš ne sice ráj, ale také dobrý kraj, kdež dá bůh silnější kořeny požene a líbezně se rozvětví. S Vámi, naději se, nová hvězda literatuře naší zasvítá, jejíž světlo utěšené dej mi Bůh spatřiti, pak jako Simeon dny své poslední blažiti budu.« A vzešla hvězda ta, zářila, září posud a zářiti bude nevyhasně na nebi slovanském!

Takto horoucí tužba Šafaříkova se splnila: nalezl útulek, ale nemaje na sobě žádného břemena úředního všecek se vědám zalíbeným oddati a věnovati mohl. Dne 11. dubna 1833 z N. Sadu po 14letém tam meškání vyjel se vším bohatstvím, které tam získal, t. j. manželkou, se tchyní, dvěma dítkama a s knihami svými. Navštíviv na cestě příbuzné v Uhřích a zastaviv se ve Vídni u Kopitara dojel dne 4. máje 1833 do Prahy. A tak potomek českých exulantů, jehožto předky pro víru z vlasti vyhnané Slovensko pohostinsky přijalo, nalezl pro národnost osočovaný útulek v Čechách, které se jemu pravou vlastí staly.

Nepřátelé Srbů jásali, když Šafařík Nový Sad opustil, ale jásali také čeští vlastenci, že tak drahou duši z pekla maďarského nebi slovanskému vykoupili. V Praze byl Šafařík od přátel svých srdečně a nadšeně vítán; sotva že se usadil, neunavný jeho duch mu nedal pokoje a pobádal jej k práci. Již 27. října 1833 psal Jungmann A. Markovi: »Šafařík pilně spisuje všeslovanskou literaturu. Úvod k ní bude obšírný a velmi důležitý; mám potěšení nad tím, že jsme si ho jaksi uvázali a češtině dobyli.« On sám chválí si svůj pobyt v Praze; ač prostředky hmotné, jichž pro sebe i rodinu užiti mohl, byly velmi skrovny, přece byl v duši spokojen, poněvadž měl poklid vší silou vědeckému badání se věnovati. Vděčně zpomíná si přátelství Palackého, jenž hlavní původce jeho do Prahy přesídlení byl: »Palacký,« píše dne 5. října 1833 Kollárovi, »jest mého bytu a pohodlí zde jediným původem.« Přátelství obou těchto mužů již v mládí jich rozkvětlé den ode dne se utužovalo; pomáhali sobě na vzájem v pracích literárních a Šafařík byl Palackému věrným pomocníkem jmenovitě při redakci Musejníka a tím získal tento čas starati se o práce a záležitosti mimoliterární, které však pro rozvoj národního života velmi důležity byly. Brzo po příchodě svém do Prahy psal Šafařík Kollárovi: »Bez Palackého zde věci nejdou nijak; on jest jediný, který to všecko v běhu udržuje. Výborný Jungmann celý

ve Slovníku vězí a ovšem dobře dělá.« A v listě již dotčeném 5. října: »Palacký... jest duše všeho našeho jednání; on sám má volný přístup ku šlechtě a stavům; Matice jest jeho stvoření; kníže Kinský jemu jest přátelsky nakloněn a na jeho slovo vykázal Čelakovskému pensi.« Jsa původcem, že Šafařík do Prahy se přistěhoval, dbal Palacký, seč byl, aby materielní starosti přítele jeho co možná málo tížily; proto žádal výboru musejního, aby Šafaříkovi, jenž při redakci Musejníka platně vypomáhal, nějaký honorár se vykázal, načež Šafaříkovi 60 zl. ve stř. na r. 1833 z fondu musejního poukázáno bylo; první tohoto spůsobu plat z Matice české.

Ale důvěrné obcování s Palackým mělo pro Šafaříka také nemilé následky. Policie totiž pozorovala úzkostlivě každý pohyb tehdejších literátův a jmenovitě literátův a vlastenců českých; čím méně něco nápadného při někom z nich vyslíditi mohla, tím podezřelejším jí byl; konec referátu o takových osobách obyčejně zněl: »chová se velmi opatrně domnívaje se, že naň se pozor dává, ale tím bedlivějšího zkoumání jest při něm potřebí.«

Takového »bedlivějšího zkoumání« a pozorování bylo se stanoviska policie ovšem při Palackém velice zapotřebí; každé vlastenecké hnutí v Praze pocházelo od něho, ale při tom se choval vždy tak ostražitě a loyalně, že policie na něm nejmenšího stínu naleznouti nemohla; však právě proto střehla ho jako matka nemocné dítě, t. j. nespouštěla s něho oka slídivého. Rovněž loyalně choval se Šafařík; ale policie vidouc důvěrné jeho obcování s Palackým vzala jej v podezření a dozor jako toho, anoť u větší; neboť Palacký maje jako historiograf dobrý plat a jsa jinak také v příznivých poměrech mohl — tak se zdálo policii — luxus spisovatelství prováděti: ale odkud bral Šafařík, vzdav se placené profesury, prostředky, aby s rodinou slušně žil? Že by kdo jistých důchodů se odřekl, jen aby bez vytrhování vědecké práci se věnoval, stává se málo kdy, ale policie tehdejší takového heroismu ani pochopiti nemohla, a proto Šafaříka velice bedlivě pozorovala.

Jak svrchu dotčeno, oznámil výbor musejní policejnímu řediteli, že Šafaříkovi pojištěna subvence 480 zl. stř. na pět let; a když nicméně pražská policie vyzvědače k Šafaříkovi posýlala vyptat se na něm, odkud jest, proč do Prahy přijel atd., nelze pochybovati, že jednala tak podle vyššího rozkazu a sice z Vídně.

Jestli příčinou toho byl, jak tehda v Praze se domýšleli, Kopitar, na jisto tvrditi nelze, onen Kopitar, jehož veliké učenosti v slavistice velikost karakteru jeho se nevyrovnala. Běda tomu, kdo se odvážil jiný než on náhled míti o věci učené; na takového stříkal jed a obsypával jej i sprostými, člověka vzdělaného nehodnými nadávkami. Poněvadž Kopitar bez všeliké viny, jak níže se uvidí, nebyl, že Šafaříka policie takořka pronásledovala, sluší nám, abychom poměr Šafaříka ke Kopitarovi aspoň stručně vylíčili.

Kopitar záhy poznal nevšedního ducha Šafaříkova a snažil se, tak výtečnou sílu získati sobě, aby mu byla podporou v šíření a utvrzování učení jeho o staroslovanském jazyku, o apoštolování sv. Cyrilla a Metoděje atd. Šafařík však jsa zvyklý sám bádati a vlastním snažením pravdy hledati, ve mnohých věcech s Kopitarem se nesnášel; věda pak, že Kopitar všecek odporný náhled nemile nese, velmi mírně a opatrně k němu se choval a vyhýbal se všemu, co by jej rozdrážditi mohlo. Tak psal 9. ledna 1826 Kollárovi: »Přišel jsem sídlu staré církevní Slovenčiny na stopy. Tuším jsem Vám o tom zmínil cosi. Prosím, račte to pro sebe zadržeti... Obávám se, aby Vuk a Kopitar na mne neudeřili.« A 20. února téhož roku: »Stopy staré Slovenčiny Vám tak na krátce ukázati nemohu. V Turecku více kmenóv slovenských, než se pp. Vukovi a Kopitarovi snívá... Zatím se neračte o tom pronésti, abych se do pútky s p. Kopitarem pro jeho Karantanii nevpletl.« Šafařík považoval Kopitara za člověka ješitného a potutelného jen v příčinách literárních; když Hanka, Metelko a Dainek začali posavádní abecedu v českém a slovinském jazyku měniti měníce buď litery buď nové vymýšlejíce, věděl Šafařík dobře, že to jsou loutky, které Kopitar řídí; psal dne 1. března r. 1826 Kollárovi: »P. Kopitar vlastně původcem všech těchto abcdování jest, ale sám své výmyslky světu přednésti se s t y d í, nýbrž se pořád jen jiným, Hankovi, Dainkovi, Vukovi atd. za hřbet strká« a dne 16. srpna téhož roku: »Mně jen divno, že Kopitar a jiní Dainka, Metelka atd. podpalují k těm obrovským skutkóm a sami múdře a opatrně mlčí! Proč naši patriarchové s něčím takým nechtějí vystúpiti na světlo?« Co se týče literárních věcí, znal Šafařík Kopitarovu ješitnost dobře; svědčí o tom také jeho list dne 21. dubna r. 1826: »Kopitar mi psal a knihu (t. j. Geschichte der slav. Spr.) až do nebe chválil, tak že se této chvály téměř o b á v a t i musím, a b y s k o r o n e s p l z l a.«

Že by však Kopitar schopen byl nějakého nešlechetného neb hanebného činu pro různost náhledů vědeckých, o tom šlechetná povaha Šafaříkova dlouho neměla tušení, jak dokazuje list jeho Kollárovi daný 17. března 1828: »Kopitar ovšem v literném ohledu studenější a nepřístupnější než v morálném. Jemu se se vším svěřiti můžete.« A ještě roku 1836 měl jej za přítele, ač věděl, že Kopitar za příčinou různých jeho náhledů vědeckých na něj se horší; neboť psal dne 21. února roku dotčeného Pogodinovi o Kopitarově Glagolita Clozianus: »Nechci nic míti s dílem ani se spisovatelem, který ostatně mým přítelem jest.« Ale pojednání, které Kopitar v časopise »Ausland« r. 1836 o stáří kyrillice a hlaholštiny uveřejnil, v němž odpůrcům svým, kteří totiž kyrillici za starší měli, než hlaholštinu, sprostým spůsobem nadává, otevřelo Šafaříkovi poněkud oči. Varoval se od té doby »dvorského slavisty a sofisty«, jehož od té doby také jmenuje Mefistofelem vídeňským; podezření, které v něm na Kopitara se ujalo, vyjádřil v listě daném Pogodinovi dne 23. máje 1837: »Listy a balíčky pro mne, které do Vídně zasýláte, neračte adresovati Kopitarovi, nýbrž přímo mně. Zevrubnější Vám o tom zprávu dám z Vídně.« Tušil tedy Šafařík, že Kopitar naň zanevřel a že jest třeba jeho se varovati a důvěrných dopisů rukoum jeho nesvěřovati. Kromě všeobecně literárních důvodů rozhněval se Kopitar na Šafaříka hlavně proto, že ho od přátelství k Čechům, které Kopitar velice nenáviděl, odtrhnouti a k tomu navésti nemohl, aby Libušin Soud a Kralodvorský rukopis za falsifikáty vyhlašoval a pouhé jich Kopitarem zapírání důvody vědeckými podpíral.

V té příčině psal Šafařík již dne 11. října 1830 Palackému: »Jemu je Praha jen zběř šibalův a klamstva sídlo ... i mne za bratra z Vašeho družstva drží, ba za mistra v šibalství a lotrovství ... Píše mi on přečasto a příliš upřímně chtěje mne na svou samospasitelnou víru obrátiti a domnívaje se, že pod zástěrou přátelství nejlépe jiným se rouhati a jim ubližovati se dá. Mně každé tyranství nesnesné.« Nicméně však Šafařík jeda r. 1833 do Prahy ve Vídni u Kopitara se zastavil a jsa tehda ještě na velikém klamu, že dvorskému slavistovi »v morálném« ohledu důvěřovati lze, otevřel mu celé srdce, jak o Slovanstvu a vzájemnosti slovanské smýšlí, nemaje tušení, že »Mefistofelovi« perly své ukazuje, který jsa duchem věčného záporu jen v nenávisti a zášti si

libuje; ostatně znali již vrstevníci Kopitara dobře, jak poznati lze z listu Čelakovského daného dne 10. ledna 1838 Vinařickému: »Kopitar psal recensi do Gersdorfova Repertorium na Palackého historii. Kopitar a na Palackého! můžete si pomysliti. Že by však takový ... a ... byl, toho jsem přec do něho nehledal, ač jsem ho sic dosti poznal.«

Taková byla povaha Kopitarova v »morálném« ohledu a takový byl poměr Šafaříkův k němu. Zdali Kopitar Šafaříka zrovna u policie vídeňské podezříval, nelze ztvrditi přímými důkazy; to však jisto jest, že Kopitar k úřadníkům vídeňské censury často se pronášel o Palackém: »ten dávno patří na šibenici«, o Šafaříkovi: »to jest nejnebezpečnější panslavistický rýpal« (Wühler) tak že ti úředníci sami Palackého na tyto utrhačné pomluvy upozornili.[1]) Na každý spůsob však přičinil se Kopitar o rozšiřování takových pomluv a jimi se vysvětluje, proč Šafařík nejen hned po příjezdě svém do Prahy, nýbrž také později policií a vyzvědači pozorován a špehován byl.

Sotva že několik neděl v Praze meškal, vyslán k němu úředník Preininger, muž dobromyslný, který Šafaříkovi bez obalu vyznal, čím jest a proč ho navštěvuje, že má na něm totiž vyzvěděti, proč se profesury v N. Sadě vzdal, proč do Prahy přišel, z čeho se živí, s kým obcuje, co pracuje atd., načež Šafařík sám odpověď na všecky punkta Preiningrovi diktoval. Tak hladce ovšem pozdější návštěvy policejních zřízenců se neodbývaly, jak na svém místě vyložíme. Avšak tenkráte mohutný duch Šafaříkův nedal se odstrašiti nočním ptactvem, které smělému jeho vzletu k jasným výšinám vědy překážeti chtělo. Tenkráte rozvinula se jeho gigantická síla pracovní a zdolil práce, jak málo kdo před ním a po něm.

Hlavní činnost jeho věnována ovšem sepsání Starožitností Slovanských, ale mimo to dával vzácné příspěvky do Musejníka a redigoval, k vůli chlebu vezdejšímu, r. 1834 a 1835 Světozor, obrázkový týdenník, který však r. 1835 nedbalostí nakladatelů zanikl, ač obsahem svým výtečný byl. Ubylo tedy Šafaříkovi důchodu; ale nedbal toho jak z listu jeho 21. února 1836 Pogodinovi zaslaného jde: »Můj Světozor v prosinci 1835 došel konce a s ním také můj nepatrný honorár; ale nelituji toho, tím více budu se moci věnovati jiným pracím.« Oddán jsa tak ohromné

[1]) Věc vypravoval mi Palacký sám.

práci — Starožitnostem Slovanským — žil v Praze jako poustevník a manželka jeho pečlivě a svědomitě se starala, aby od pokoje, kde pracoval, i ten nejmenší ruch se odvaroval, by veliký učenec z práce vyrušován nebyl. Seděl a pracoval až do noci, tak že přátelé se obávali, by se neúmornou pilností o zdraví nepřipravil; psal Čelakovský dne 24. máje 1835 Vinařickému: »Měli jsme úmysl já a Chmelenský na letnice k Vám se podívati a vzíti s sebou Šafaříka, který samým sezením a namaháním div o zdraví se nepřipraví, by za několik dní na cestách aspoň trochu se protřásl.« A dobře měli starostliví přátelé; Šafařík již r. 1835 nebyl zdráv a r. následujícího navštívil ho host, jenž se ho již v N. Sadě zmocnil, dna totiž, která od r 1836 již ho neopustila. On ale překonával bolesti tělesné zmužilostí podivuhodnou nedaje se jimi z prací vědeckých vytrhovati; ba zdá se, že do hlubin dávnověkosti slovanské tím více se ponořoval, aby zapomněl na starosti vzcházející mu z toho, že překročiv rok 40tý věku svého ničeho neučinil, aby rodinu zaopatřiti mohl. Ale v tom právě viděti nadlidskou téměř sílu ducha jeho, že přes všecky starosti o budoucnost svou i rodiny své duch jeho neochábl a jasnost, pružnost, bystrost kritickou si zachoval, které se při Starožitnostech jeho obdivujeme, na nichž věru poznati nelze, že spisovatel jich často bolestmi tělesnými a zármutkem srdce tížen býval. Jen v listech k šlechetnému příteli svému, ruskému učenci Michalu Pogodinovi ob čas ulevoval srdci rozbolestněnému hledaje a nalézaje u něho útěchy a posily. Vešel s tímto šlechetným mužem a znamenitým učencem v důvěrnou známost a upřímné přátelství, když on roku 1835 Prahu byl navštívil.'

Pogodin (nar. 1800) byl o pět roků mladší než Šafařík; zanášel se jako Šafařík se starožitnostmi a s historií, jejížto profesorem r. 1835 na universitě moskevské se stal. Poznav Šafaříka blíže upřímným k němu se naklonil přátelstvím a vida Starožitnosti na polo hotové žasl nad ohromnou spoustou materiálu v nich spracovaného; litoval toho, že takový muž, jenž by v jiném státě dávno býval postaven na místě vyznamenaném, v Rakousku říkajíc nouzi tříti musí. Proto již za pobytu svého v Praze přimlouval mu Pogodin, aby se přestěhoval do Ruska, jehožto vláda by ho jistě ráda skvělým postavením opatřila a profesorem na universitě Moskevské ustanovila, a zakazoval se mu v té příčině, že všeho svého vlivu užije, aby co nejdříve do Moskvy povolán byl.

Šafařík neodřekl se naprosto myšlénky Rusko za novou vlast si vyvoliti, ale chtěl dříve všecky západo-evropské prameny prozkoumati, jak to byl učinil v N. Sadě s prameny jihoslovanskými; psal se strany toho dne 26. září 1835 Pogodinovi tehda na zpátečné cestě ve Vídni meškajícímu: »Dotýkám hned hlavní věci, přesídlení se totiž do Moskvy. Prosím Vás, byste zatím příliš na to nenaléhali. Sám chápete, že mým nynějším pracím a studiím i společné věci, slovanské totiž literatuře, jest prospěšno, když ještě rok neb dva roky zde zůstanu, abych západní prameny pro svou sbírku tak vykořistil, jak jsem to již dříve s jihoslovanskými učinil. Pak nebudu od toho, abych do Ruska přišel; avšak o tom podruhé si promluvíme.« S největší upřímností předkládá Pogodinovi, jaké podpory z Ruska si přeje a očekává: prameny a knihy, a každý list k Pogodinovi obsahuje od té doby děkování za knihy zaslané a prosbu o nové zásilky. Slova listu dotčeného k té věci se vztahující zjevují nám náležitě snahu Šafaříkovu, skromnost i nezištnost jeho: »Ježto Vaše laskavost ke mně žádných mezí nezná, chci také já otevřeně a upřímně Vám vstříc jíti. Pravím tedy a prosím, aby všecko, co v můj prospěch činiti chcete, prozatím k tomu směřovalo, abyste mi zprostředkoval takovou podporu z Ruska, které ve svém nynějším spůsobu a postavení potřebuji, abych začaté práce dokonati mohl. Vždyť víte, že jsem při svém přespřílišném horlení pro účely intellektuální na hmotné potřeby téměř zapomněl a jich zcela zanedbal, tak že se i s rodinou svou ve vzduchu vznáším. Hodností, tytulů, řádů a diplomů chci býti ušetřen; tyto dětinské titěry zůstavuji rád svému příteli Hankovi, jehož srdce s radostí směšnou na takových věcech visí a po nich prahne. Zásilky ruských kněh, jichž k pracím svým potřebuji a zde dostati nemohu, budou mi vždy vítány . . . . Žádosti slávy osobní a cti jsem chvála Bohu prost, sice bych již od počátku své plány byl jinak zřídil; cesta k tomu již několikráte se mi otevřela.« A tak se začíná a končí téměř každý jeho list s prosbou za opisy listin a jiných pramenů a zaslání kněh; dojemný v té příčině jest list Šafaříkův daný dne 2. října 1835: »Na přiloženém lístku jest seznam kněh nyní mně velice potřebných, jiné sám k tomu přidáte. Pro Boha, neptejte se, k čemu těch kněh potřebuji! Až jednou moje Starožitnosti Slovanské přečtete, již ptáti se nebudete, k čemu tolik kněh jsem potřeboval. Nemyslím, abyste všecky ty knihy pro mne kupoval;

vím že k tomu náleží malý kapitál. Doufám však, že naleznete prostředky, byste učinil, co možná jest. Mecenášové ruští snad všichni s Rumjancovem nevymřeli! Vydejte oběžný list k svým četným přátelům v můj prospěch, učiňte pro mne sbírku kněh u ruských spisovatelů v Moskvě atd. Mnohý z nich snad prozatím svou knihu oželí a časem opět si ji nahradí. Mně však tím se dostane veliké podpory a vědě se znamenitě prospěje. Nežebrám pro sebe, žebrám pro vědu.«

Jsa takto zahrabán do svých badání o starožitnostech slovanských byl Šafařík v měsíci únoru r. 1836 překvapen návrhem kuratora moskevské university, hraběte Stroganova, který mu profesuru slavistiky a s ní čestné postavení a skvělé zaopatření hmotné nabízel. Ale Šafařík opět se odřekl výhod životních a zůstal v Praze; dne 21. února 1836 psal Pogodinovi, jenž to nové povolání do Moskvy spůsobil, udávaje mu příčiny, za kterými tak skvělého návrhu přijati nemůže: »Netrpělivě jsem očekával jistou zprávu o Vašem do Moskvy návratu, jinak bych Vám již dávno psal! Kdybych to byl jen učinil: byl bych tak předešel návrh Jeho Ex. hraběte Stroganova! Za Vašeho zde pobytu upřímně jsem zjevil svou nechuť opustiti zdejší své krajany, příbuzné a přátely a též jsem v listě Vám do Vídně zaslaném opětoval ... Dnes posýlám Jeho Exc. list, v němž za důvěru a čest mně prokázanou děkuji a povolání nepřijímám. Příčiny, za kterými jsem se tak rozhodnul, široce rozkládati bylo by zbytečno, proto jen některých krátce dotýkám. Již od několika let churavím dnou, proti které jsem posud lékaři a lázněmi marně se bránil. Neduh ten vzmáhá se znepokojivým spůsobem a není tedy radno, abych do ostřejšího severního podnebí se přestěhoval. Ještě více tomu se příčí churavost mé paní, která nevyléčitelnou nemocí prsní stonajíc dle výpovědi lékařské cesty do Moskvy by nevydržela ... Také si neslibuji z mého ustanovení v Moskvě těch výsledků vědeckých, kterých Vy snad očekáváte. Moji přátelé (a k nim čítám také Vás) rádi mé vlohy a vědomosti přeceňují: ale jsem — cítím to sám nejlépe — v té příčině venkoncem jen člověk prostřední a nemohu při sobě nic chváliti, leč trochu dobré vůle a pilnosti. Moje mateřská řeč jest čeština; co jsem si theoreticky z jiných jazyků slovanských osvojil, nedostačuje, abych v Moskvě prakticky působiti mohl ... a jako cizý, jako Němec tam nikdy bych se ukázati nechtěl. A naposledy, což nejdůležitější

jest, jsem já k Praze, k Čechám a Rakousku tolika svazky vděčnosti a lásky připoután, že jich dobrovolně a pokud svým krajanům budu moci prospívati, nikdy neopustím. Znám výhody, které se mně z Moskvy podávají, a vím, že zde nic jiného mne nečeká než chudoba a nouze; toho však se nelekám. Mám příliš mnoho stoické odvahy, odhodlanosti, vytrvalosti, resignace, než abych k vůli světským, pomíjitelným účelům obětoval a zapomněl na duchové t. j. na vědecko-literární prospěchy svých krajanů zdejších. Těm abych před jinými užitečen byl, velí mně povinnosť; jsou-li moje literární práce toho spůsobu, že také jiní z nich užitek míti mohou, tím lépe. Ve všem ostatním doufám Bohu, který svých neopouští. Vážnosti a lásky u lidí dobromyslných i zde, při chudobě mé se mně nenedostává. Děti své vychovám v tomto smýšlení a v těchto názorech. Vzdejte se tedy myšlenky, že bych kdy do Moskvy se přestěhoval. Rusko má muže a zkvétá mu jich ročně několik, kteří mě na učitelské stolici slavistiky trojnásobně nahraditi mohou. Já zůstanu zde; to jest má pevná, nezměnitelná vůle. Byl bych Vám to vše psal dříve, kdybyste se tou věcí nebyl přenáhlil.«

Takové byly tehda poměry: »surové« Rusko, jak se tehda všeobecně jmenovalo, volalo učence Šafaříka do Moskvy a v Rakousku tehdejší vláda se ho dala ptáti, co v Praze dělá; Rusko mu nabízelo skvělé zaopatření, a v Rakousku se ho policie ptala, z čeho žije; v Rakousku nebylo proň místa ani na gymnasium, a ruská akademie poslala mu r. 1836 velikou medalii za vědecké jeho práce a zásluhy![1])

Uvažujeme-li tyto protivy, tím zračitěji vystupuje na jevo neobyčejná skromnost i obětivost Šafaříkova; zůstal v Čechách, ač věděl, že zde mu napořád s vezdejšími potřebami zápasiti bude. Nicméně jej však vyznamenání, kterého se mu dostalo od ruské akademie, velice těšilo, jak poznati lze z listu 23. máje 1836 Pogodinovi daného: »Upřímně vyznávám, že mě tato zpráva velice překvapila, an jsem takového vyznamenání od akademie

[1]) Dostal tu medalii zároveň s Hankou. Zajímavo, co při té příležitosti dne 23. máje Pogodinovi psal: »Mnoho literárních zpráv a dopisů od Hanky neračte očekávati; neboť jest zcela jinými tretami a tretkami zaneprázdněn. A když teprve zlatá medalie přijde! Pán Bůh pomoz jemu a nám! Ještě o tom neví; já jsem mu to nechtěl říci, obávaje se, že by ho radostí mohla mrtvice raniti, a nerád bych byl příčinou a svědkem toho!«

neočekával a myslím, že ono mnohem vyšší jest než skromné zásluhy mé o literaturu.«

Ale i jiné účinné podpory se mu dostalo z Ruska. České Museum sice podporovalo vydání Starožitností, poněvadž však současně platilo na Jungmannův slovník, nebyla podpora Starožitnostem dosti výdatna. Pogodin dověděv se o tom, poslal Šafaříkovi směnku na 500 rublů, aby tou sumou podle libosti naložil; pln radostí psal mu Šafařík dne 23. máje 1836: »Směnka, za kterou Vám a svým neznámým příznivcům a přátelům srdečně děkuji, byla mi řádně vyplacena. Polovici vynaložím na urychlení tisku Starožitností, který budoucí týden začíti se má. Bez této podpory nebyl bych mohl tisk tak záhy zříditi, poněvadž předplacení mimo všecko nadání špatně dopadlo... Druhou polovici obrátím na cestu do Teplice, kam se v srpnu na tři neděle podívati chci užívat lázní proti dně. Toto zlo od poslední zimy velmi se u mne vzmohlo; ale doufám, že se mu pomocí boží aspoň potud ubráním, abych na několik roků od něho pokoj měl.«

První polovice sumy zaslané užil Šafařík skutečně jak udal; druhé však nikoli, neboť nejel do lázně, nýbrž vynaložil 250 rublů, jak dne 4. července 1836 Podoginovi zprávu dává, na spůsobení nových cyrillských liter, ku kterým vzory sám nakreslil. Jako zanedbával materielních prostředků, tak i nedbal zdraví svého, ač srdečnou vděčnost vyslovoval všem, kteří naň laskavě pamatovali, jak to dojemně vyjádřil v listě k Pogodinovi dne 24. října 1836: »Hluboce dojat jsem byl mnoha důkazy Vašeho nezvratného ke mně přátelství, jichž i poslední Váš list takové množství opět v sobě zavírá. Bůh Vás žehnej a chraň; mně nic jiného nezbývá, než toho Vám přáti — neboť odměniti se Vám nemohu ničím. Pokud takové přátely mám, nesklesne má mysl a nedá se zlomiti žádným ni protivenstvím ni neštěstím a pokračovati budu na dráze, kterou jsem sobě vykázal, abych světlo rozsvítil a pořádek uvedl na nejpustějším poli naší literatury.«

Mohutný duch jeho ovšem ono světlo rozsvítil, ale srdce jeho zastíraly starosti tmou, kterou v té době jen málo kdy slunce života prorážlo. Při veškeré kritičnosti a ostré i bystré soudnosti, které celý svět při něm se obdivuje, byl Šafařík povaha měkká a nad míru poetická; duch jeho obrovský překonával všecky trampoty, protivenství a svízele, ale srdce jeho bývalo tíženo často starostmi o rodinu svou. V takových okamženích

nemohl odolati citům truchlivým a svěřoval se příteli Pogodinovi zakrývaje bol duše své před přátely pražskými, aby — manželka a tchýně nějak se o tom nedověděly a smutkem stíženy nebyly. I to mu leželo jako kámen na srdci, že pořád podpory roční béře od šlechetných přátel, kteří k tomu se na pět let byli zavázali, a byl pevně odhodlán, déle než pět let jí nepřijímati. Lhůta ta však měla vypršeti začátkem r. 1838 a nebylo čáky, že by do té doby nějaké veřejné služby v Čechách dosáhl; k tomu přišel nepříznivý výsledek prenumerace na Starožitnosti, na které velikou naděj byl skládal. Není se tedy diviti, že Šafařík, který bez toho od přírody k melancholii nakloněn byl, smutným citům někdy se neubránil: »Jsem sice dnou často navštěvován«, píše 7. listopadu 1836 Pogodinovi, »ale nejsem fyzicky nemocen. Jen duch můj ochabuje často a klesá pod tíží prací, jimž se podrobiti musím, a pod nátlakem tvrdého osudu, kterým stíhán jsem. Potřebuji času, abych se zotavil.« A tak se skončil čtvrtý rok jeho přebývání v Praze dosti smutně: »Vydáním svých Starožitností uvrhl jsem se do velikých starostí. Příjmem neuhrazují se bohužel posavadní výdaje. Upřímně se Vám přiznávám, že nebýt obětí Vámi a Vašimi přátely tomuto podniku věnovaných, Starožitnosti by ani nevycházely«, psal Šafařík 19. prosince 1836 Pogodinovi a v témž listě naráží také na budoucnost svou: »do toho roku (1838) ustálí se snad také má budoucnost zde určitěji, t. j. tmavěji, jak se obávám. Nepřál bych si začátkem r. 1838 býti nucen, privátní službu přijati; byla by to smrtelná rána pro mé vědecké práce. A přec se obávám nejhoršího!«

Rok 1837 přinesl Šafaříkovi, co se týče důchodů peněžitých, nějakou úlevu aspoň v té příčině, že se mu naskytla příležitost, sprostiti přátely pražské povinnosti, kterou se r. 1833 sami byli zavázali. Toho roku umřel totiž censor českých kněh Zimmermann (neblahé paměti) a Šafařík byl nejvyšším purkrabím hr. Chotkem vyzván, aby o to místo se ucházel, které mu také propůjčeno jest, a stal se tedy prozatímným censorem v oboru beletristickém a smíšeném, na věčnou škodu vědy. Neboť bylo mu každou knihu, jak Slovník Naučný praví, každý bídný škvár čísti, jenž v oboru tom tehda vycházel, a nebyl by téměř nic vědeckého mohl pracovati, kdyby — jeho paní práce censorské na větším díle místo něho nebyla vykonávala. Za to měl mizerný roční plat 400 zl. stř.

Jinak ale r. 1837 byl pro něho pln strastí. Začátkem března onemocněla manželka nebezpečně; psal o tom Pogodinovi 23. máje 1837: »Má dobrá manželka byla od začátku března několikráte nebezpečně nemocna. Chvála Bohu jest zachována; ale teď ještě třese se mi ruka strachem a starostmi, které jsem vystál.« — V srpnu téhož roku mu umřel syn pětiletý, Bohuslav, v říjnu ulehla paní opět, on sám pak byl trápen dnou a neduhem očním. »Tolikeré rány osudu«, píše 25. října 1837 Pogodinovi, »a nepřetržené práce podrývají úplně mé zdraví; dna se zas ukazuje velmi silně. K tomu jsem nemocen očima (taraxis rheumatica) a proto velice sklíčen. S takovými neblahými tušeními a vyhlídkami jdu zimě vstříc prose Boha, aby nejhorší od nás odvrátil.« Nejvíce ovšem si stěžuje na neduh oční, poněvadž mu překážel ve psaní, a tudíž práce vědecké na nějaký čas poodložiti musil: »o svých literárních zaměstknáních Vám,« píše Pogodinovi 30. prosince 1837, »nic určitého psáti nemohu. Připravuji všelicos, ale hotovo není nic. Jsem z prací svých vyrušován; předkem kolísá se mé zdraví, ne tak fyzické, to by bylo ještě snesitelné neb zhojitelné, nýbrž mysl má jest napolo zlomena, sklíčena, ochábla. Proti tomuto zlu jest boj těžší: ale doufám Bohu, že i to překonám a že čas mnoho zhojí, co přítomnosti nezhojitelným býti se zdá. Při takových okolnostech nelze na nové literární podniky pomysliti. Znenáhla přípravy pro lepší budoucnost činiti, jest všecko, co konati mohu. Příští rok přál bych si v Karlových Varech a Teplici se léčiti, povyraziti a posilniti.«

A opět nepřijal Šafařík nabídnutí Pogodinovo přestěhovati se do Moskvy; psal mu totiž 25. října 1837: »Z mých předešlých listů bez pochyby dosti zřetelně ráčil jste poznati, že nemám úmyslu do Ruska se odstěhovati. Mé přání jest zde zůstati a ve prospěch vědy a lidské vzdělanosti působiti. Jest tedy zbytečno, na tu věc se navracovati, jelikož mé předevzetí jest pevné a nezměnitelné.« Ale přese všecky tyto útrapy vzpružil se duch Šafaříkův, kdykoli nějakou zprávu slyšel, která se mu pro jeho studie a badání zdála důležitou. Zajímavý doklad toho zachoval se nám v listě Čelakovského ke Chmelenskému, právě z r. 1837; píšeť totiž Čelakovský dne 1. září roku dotčeného: »Palacký... nalezl v Rajhradě jakési staré písmo cyrillské a vypravovav o něm Šafaříkovi, jej celého do ohně přivedl — a to víte, když on do ohně přijde, že není k obstání. I vrtí mu tento antikvárský

červík pořád mozkem, až ani spáti mu nedaje a nedám mnoho za to, že se co neviděti na Moravě neoctne; kdyby poslední svazek[1]) již byl dotištěn, zajisté by ho Morava již viděla. Vybývá však ještě asi 6 archův a než ty se dodělají, chladnější podzimní povětří nepochybně i jej ochladí.« Ale neochladil se Šafařík, nýbrž zajel skutečně roku 1838 do Rajhradu. Roku toho byl si umínil, jak svrchu dotčeno, zdraví svému v lázních hověti, doufaje, že prodej Starožitností prostředky k tomu poskytne; ale naděj ta jej sklamala: »Mé zdraví jest velice podemleto«, píše 4. března 1838; »měl jsem tento rok do Karlových Varů, ale bohužel nemám k tomu peněz... Co mi Starožitnosti měly vynésti, pohltili kněhkupci: já mám jen námahu a mrzutost z práce, oni zisk. Jsou to praví upírové naši knihkupci, běda tomu, kdo jim do rukou přijde«. Mezi tím však byl pracoval pilně, ač dle listů z r. 1837 se domníval, že práce jeho neprospívaly. Zanášel se mapami ku Starožitnostem, připravoval material k druhému svazku toho díla, připravoval k tisku a komentoval cyrillský životopis sv. Cyrilla a převzal v máji r. 1838 redakci Musejníka za roční honorar 120 zl. stř. Přibylo mu práce a praví sám, že to »jest podnik pro lenivost a nevšímavost českých spisovatelů velmi nepříjemný.«

Pracemi redaktorskými byl ovšem od jiných zaměstnání vědeckých zdržován; ale více mu vadila dna, která ho z jara několik neděl lámala a ve psaní mu překážela, ještě více však churavost manželky, jež v měsíci březnu neduhem prsním nebezpečně onemocněla: »Nevíme, jaký to konec vezme«, psal 3. dubna 1838 Pogodinovi, »Bůh jest všemohoucí a může to ještě k lepšímu obrátiti.« Okříváním manželčiným okřívala také mysl jeho a v dubnu téhož roku byl opět v plné práci; čím se zanášel tehda, poznáváme z listu jeho dne 24 dubna Pogodinovi daného. Pogodin totiž se obával, že Šafařík snad pro nebezpečnou churavost práce své dohotoviti a do tisku dáti nemůže: „To ať Vás neznepokojuje«, píše mu Šafařík, »že s tiskem svých na díle již vypracovaných na díle připravených prací nerychlím. Spisy jako S t a r o ž i t n o s t i (II. díl), M o n u m e n t a S e r b i c a, D ě j i n y L i t e r a t u r y atd. nelze improvisovati ani z rukávu sypati... Také jsem sám sobě i rodině své povinen, abych po namáhavých

[1]) t. j. Musejníka, jehož redakci Šafařík prozatím vedl, pokud Palacký v Praze nebyl.

pracích buď přestávkou anebo méně unavujícím zaměstknáním sobě trochu pokoje přál. Ovšem rozličné úřední (censorní) a jiné povinné práce berou mně nyní mnoho času; ale tyto překážky věčně nepotrvají. Znenáhla vklouzne všechno opět do pravých koles. Hlavní věc jest nabyti zdraví«.[1])

O zdraví své Šafařík toho roku skutečně dbal; neboť Pogodin a jiní ctitelé Šafaříkovi postarali se přátelsky o prostředky a tak se vydal dne 3. července do Karlových Varů, kde do 24. t. m. pobyl, avšak velikého prospěchu z toho neměl; neduh jeho totiž vrazil se na prsa a lékaři zapověděli další užívání vody Karlovarské i zrazovali mu z cesty do Teplic, jejichžto lázně v nynějším stavě jeho by mu prý nebyly prospěšny. Vrátil se tedy do Prahy a vydal se odtud dne 2. srpna na cestu do Rajhradu ohledat tam v tak zvaném Martyrologium Odonis přípisek cyrillský roku minulého Palackým nalezený. Dává o tom zprávu Pogodinovi dne 28. srpna 1838: »Jest to začátek homilie Jana Zlato-ústého v den narození Matky Boží. O stáří přípisku lze jistotně jen to tvrditi, že písmo jest starší než codices z XI. století. Písmo téměř zcela zmizelo a zůstaly jen stopy bývalých liter. Tyto stopy jsou nyní zelené, jako v Zelenohorském rukopise, důkaz to, že staří Čechové zvláštní, mědí smíšený inkoust měli... Dle hodnověrného doslechu vyslovil se Kopitar, který rukopis ve Vídni měl, velmi nepříznivě o tomto cyrillském přípisu, proto že prý řecký original se nenachází. Avšak v takových věcech věřím vlastním očím a vlastnímu názoru více, než všem autoritám světa, ač milerád každému volnost přisuzuji, souditi jak chce. Písmo jest staré, velmi staré, a proto pravé, ryzé zlato.«

Ohlédnuv vzácnosti bibliotéky rajhradské zastavil se Šafařík k pozvání preláta Nappa v Brně, u něhož několik dní v Králové klášteře hostem byl. Té příležitosti užili vlastenci brněnští a věnovali slovútnému učenci stříbrný pohár s nápisem: Spisovateli Starožitností slovanských. V Brně dne 11. srpna 1838, a brillantový prsten, v němž vyryta slova: Šafaříkovi Moravané 1838, kterýžto dar i s básní Klácelem složenou a skvostně tištěnou prelát Napp hosti svému jménem Moravanů odevzdal.[2])

[1]) Od 4. máje tohoto roku (1838) bydlel Šafařík v Štěpánské ulici č. 614; odtud se přestěhoval v srpnu 1841 do č. 146 v Jirchářích.

[2]) Prelát Napp (nar. 5. října 1792 v Jevíčku, † 22. července 1867) pocházel z rodičů německých, ale poznal záhy, že všecko usilování o vzdělanost v Čechách

Báseň Klácelova zní:

Vy co úsměsným povykem voláte,
Žeť se Fénix nevznese víc slovanský,
V prach jsa obrácen plamenem nevěrným,
Průvěje zános;

Vy co úsměšným povykem voláte,
Že plané stojí dřevo bezjadrné
V háji světském bez šumu bez svatého
Lípa slovanská:

Vizte, pohřebná vaše trouba šálí,
Už se náš Fénix v popelišti kývá,
Lípa zas vonným je jarem nalívá,
Mrť ale vy jste!

Péče mistrovská to je Tvá náš hoste!
Srdce Ty's volné nezadal halúzce,
Než zdělávav peň připravil's společnou
Obživu všechněm.

Zrak jen obrovský zde na nás obrátiž,
V nitru bezdílné klokotá Slovanství,
Z venku jest lístku zelená osobnost
Větve Moravské.

Ta se vděčností chvěje k zásluhám Tvým,
Ta se Tvým světlem lakomá napájí,
Rdí se Tvou láskou čekajíc svadební
Rozkvětu slavnost.

Řekni, až přijdeš, Vyšehrad kde tvrd náš,
Řekni, že bratr Moravan posoudil,
V čem se rozvážná zdařilost synovstva
Platně jevívá.

Pocta Šafaříkovi vzdaná překvapila tím více v Čechách, čím ochablejší byl tehda národní život na Moravě, o čemž zde

---

a na Moravě zůstává pouhým žvastem, nezaloží-li se na základě mateřštiny. On byl první, který stavům vnuknul myšlenku při stavovské akademii v Olomouci zříditi stolici českého jazyka. I jinak osvědčilo se šlechetné jeho smýšlení. Věděl dobře, že Šafařík stojí pod policejní dohlídkou, ale nicméně ho k sobě pozval. Totéž učinil v nejtrudnější době života Palackého, když tento muž z Výboru Mus. vyloučen a rovněž policií pozorován byl; pozval ho (tuším r. 1853) do Brna, dával emu k poctě hostiny, ku kterým byrokracii zval, a tím udělal mu větší službu, než by se leckomu zazdálo. Když prelát katolický a tak konservativný muž protestanta a polopsance tak ctil, nemohl tento — tak se skutečně soudilo — přece tak nebezpečným býti!

se šířiti, bylo by zbytečno: prosvítaly teprvé první červánky českého vlastenectví na Moravě, hlavně zásluhou Moravana Fr. Sušila,[1]) který je jako prof. bohosloví v Brně posluchačům svým vštěpoval a tolik apoštolů mu získal, že posud se zachovalo, ač rozvoj jeho ovšem není takový, jak by žádoucí bylo. Pocta ta pak zároveň dokazuje, v jaké vážnosti Šafařík již tehda pro učenost svou byl a jaké lásky jako muž a karakter mezi vlastenci požíval, o čemž se nám ještě několik jiných dokladů z té doby zachovalo. Tak psal Chmelenský dne 2. září 1837 Čelakovskému: »Šafaříkův pátý svazek Starožitností jsem přečetl a věru divím se jeho lásce k našemu jazyku, že se odhodlal tak nezištně takové věci jazykem českým vydávati. Kolik medle jest osob u nás, kteří tuto geniální práci jen trochu oceniti mohou? Jak ze všeho viděti, jest Šafařík, ať patříme na kterou koli stranu, veliký muž.« I rodinné neštěstí Šafaříkovo nalézalo soustrast; psal Chmelenský dne 11. září 1837: »Šafaříkovi umřel synáček. Škoda, když již tak velký hoch a k tomu ještě Šafařík umříti musí!« a dne 15. září: »Ubohý Šafařík, pakli mu choť umře!«

Z Moravy navrátil se Šafařík dne 20. srpna do Prahy a jal se hned pokračovati v pracích, jmenovitě v mapách, při čemž mu synovec jeho dr. Med. Jan Šafařík pomocen byl. Ale ještě než rok 1838 se ukončil, zakusil dvě trapné věci. Jak svrchu dotčeno, posílána mu občas z Ruska podpora hmotná, vždy pod jemnou barvou, aby toho na vydání nějakého spisu anebo podle libosti užil. Ruští ctitelé Šafaříkovi měli při tom šlechetný úmysl; vidouce a vědouce, že znamenitý učenec jistého postavení se vzdal, jen aby tím vydatněji Slovanstvu vědeckými spisy posloužiti mohl, a tím sám hmotné tísni a nedostatku se vydal, považovali za svou povinnost, na podobný spůsob ho podporovati,

[1]) Českému ruchu mezi bohoslovci brněnskými přál na velikou mrzutost policie tehdejší šlechetný biskup A. Gindl, rozený sice Němec, ale Čechům příznivý. Vida, že diecese jeho obydlena jest ohromnou většinou Čechů, měl alumny k pilnému se učení jazyku českému. Biskupoval v Brně 1832—1841. Símě, kterému on přál, vzmohlo se radostně, když Sušil 20. února 1837 profesorem ustanoven jest. K těmto potěšitelným poměrům vztahují se slova listu Chmelenského dne 2. září 1837 Čelakovskému daného; »Palacký mi pravil, že se, jak doslýchá, v Brněnské diecesi pro naši literaturu všelicos dobrého stává. V olomoucké diecesi, předešlé mnohem větší, neděje se v tomto ohledu nic. Aspoň já jsem po čas celý nikde ničeho nespatřil, co by potěšitelného bylo.«

jak to čeští vlastenci byli učinili. Vláda tehdejší neučinila pro Šafaříka nic, bylo tedy slušno, že národ sám ujal se učence, jenž celý svůj život národu nejen věnoval, nýbrž obětoval.[1]) Pojímaje podporu s tohoto hlediště mohl Šafařík ji přijímati a to tím nerozpačitěji, že ji na větším díle vynakládal na tisk svých spisů a na skupování vědeckých kněh; stěžoval-li si v listech k Pogodinovi, zajisté tanula mu jen na mysli budoucnost rodiny. Proto byl velmi nemile dojat, když mu Purkyně na začátku prosince z Vratislavi poslal červencový sešit ruského Žurnalu narodnago prosvěcenja, v němž výtahy z listů Šafaříkových a Bodjanského, Šafaříka se týkajících, vytištěny byly, a podotknuto při tom, že takový učenec věhlasný s nouzí a bídou zápasiti musí. Možná, že ti, kteří ty výtahy do tisku dali, měli ten dobrý úmysl spůsobiti, aby rakouská vláda se zastyděla a Šafaříka nějakým důstojným spůsobem zaopatřila; nicméně to však bylo nerozmyšlené jednání, poněvadž tím policie rakouská ještě více ponuknuta jest, aby na »panslavistického rýpala« bedlivější pozor dávala. Bez toho vtíral se toho roku (1838) jakýsi B— tak drze do Šafaříkovy domácnosti a nemotorným láním na vládu atd. tak křiklavě na odiv stavěl, čí chléb jí, že Šafařík mravně nejhlouběji uražený a zbouřený přímo k purkmistrovi Müllerovi šel a žádal, by dotěravce zbaven byl, což se také stalo. Ale tím nemilejší bylo Šafaříkovi ono uveřejnění v ruském žurnále, jak jde z listu jeho dne 9. prosince r. 1838 Pogodinovi zaslaného: »Aby literární no-

[1]) Vyjmouc jen málo osob vedlo se vůbec českým literátům velmi špatně. Tak na př. geniální básník Čelakovský byl nucen přijímati přátelské pomoci hmotné ovšem velmi jemně podávané; píše 31. července 1837 Chmelenskému: »Při vší až i nejnuznější skrovnosti přece posud klín klínem se vyrážel a šlo to; teď ale mne již tak ztuha dojalo, že jsem Bůh ví nevěděl, odkud nastávající činži zapraviti, ano se opět přísloví ztvrdilo, když nouze nejvyšší, Bůh nejbližší. Předevčírem opět prostřednictvím arcib. tiskárny došel mne zapečetěný holý list, v němž tolik bylo složeno, jako v onom lonského roku v měsíci lednu. Řečeno mi, že neznámý mladý člověk tam to odevzdal, by mi dáno bylo jménem upřímného přítele. Zdali to z též ruky prošlo, jako prvé, nevím; zatím Bůh žehnej šlechetného dárce, ať on kdokoli.« Sám Chmelenský podporoval přítele svého Čelakovského; píše mu 5. srpna 1837: »Od koho Vám pomoc přišla, tuším já dobře snad; přišla jistě ze šlechetných rukou a tak ji směle přijmouti můžete. To však nemůže stačiti. Zde Vám přikládám cedulku, již, až se Hasner do Prahy vrátí, jemu odevzdáte. On neví účel cedulky té a jest odemne jen žádán, aby Vám 50 zl. stř., jež mu při odjezdu odevzdám, doručil. Pomohu-li jen sobě z dluhů, které mne ještě od promoce doktorské tíží, pomohu dále svému věrnému příteli.«

viny z listů mých se uveřejňovaly, proti tomu nejsem; ale zajisté neměly by se hltavým žurnalistům u vědomost dáti privátní záležitosti muže, který bez hluku a bez pokušení světa svým literárním vrtochům žíti chce. Vyznávám, že ta věc mi dělá velikou starost a mrzutost... Takové přátelské služby mají vždy tajemstvím přátel býti a zůstati. Chladně to uvážíce sám poznáte nejemnost a neslušnost, která v tom jest.... Nad to více jest vylíčení věci velmi přehnáno. Nebyl jsem chvála Bohu nikdy v bídě a nouzi; o mé i rodiny mé zaopatření bylo vždy postaráno. Byl-li jsem vydávaje Starožitnosti, jež mne 1500 stř. stály, někdy o peníze na rozpacích, není divu, něco podobného stává se také bohatému. Vždyť p. Bodjanského nemohlo zůstati tajno, že mi z jara roku 1837 propůjčeno jest provisorní censorství s ročním platem 400 zl. stř., od r. 1838 mám za redakci Musejníka ročně 120 zl. stř., činí ročně 520 zl. stř. jistého důchodu, což mé domácnosti stačí. O nouzi a bídě nelze tedy ani mluviti. Nemohu si věc jinak vyložiti, než že jste se mýlil a mé literární potřeby za jiné měl. Avšak, cokoli zde příčina jest — takové věci nenáleží do žurnálu a veřejnosti. Prosím Vás tedy co nejsnažněji, abyste budoucně žádných zpráv o mně a mé domácnosti do žurnálu nedávali, ač-li mne milujete, o čem posud jsem nepochyboval.« Ještě více nežli tato za tehdejších poměrů ovšem nemilá věc dojala Šafaříka kritika, kterou jizlivý Kopitar o Starožitnostech slovanských ve Chmelově »Der österreichische Geschichtsforscher« 1838 str. 501 sl. vydal. Jest psána Kopitarovským spůsobem, když o literárních odpůrcích psal: místo inkoustu jed, místo péra palice, místo slov bláto, místo upřímné snahy po pravdě jízlivost a — trochu denunciace. Slova uznání pro toto velikolepé dílo nemá; chytá se věcí jednotlivých, stran kterých Šafařík jest jiného náhledu než on, tedy věcí sporných, ale mluví ex cathedra a třiská své anathema nejen proti Šafaříkovi a Palackému, nýbrž rve zemřelému již Dobrovskému vousy (čehož za jeho živobytí by se nebyl odvážil), haní slavného Jakuba Grimma, poněvadž ten se náhledů Šafaříkových zastává atd., zkrátka, trká na všecky strany jako vzteklý. Z celého článku, jenž ovšem hlavně proti Šafaříkovi směřuje, srší slepá, neukrotitelná zášť a nenávist; aby pak nešlechetné vlastnosti jeho se dovršily, neostýchá se Kopitar ani denunciace. Co jiného než denunciace jest, když Šafaříkovi vytýká za tehdejších poměrů protestantské předsudky proti

katolicismu,[1]) státnímu tehda náboženství (str. 511)? Anebo když o něm praví, že proti Němcům brojí (str. 512)? Vždyť Jungmann horšil se r. 1824 na Dobrovského, že ho nazval »vlastencem« (patriot), poněvadž »to u nás tolik jest jako karbonář«; jaké následky tedy takové podezírání pro Šafaříka míti mohlo, když se vyhlašoval za nepřítele katolicismu a Němců? Že udavačství Kopitarovo skutkem nemělo horší pro Šafaříka následky, to nebylo zásluhou onoho jízlivce, jenž jiného hanebným jednáním nedocílil, než že sám svou čest u potomstva pokalil.

Avšak i praktický úmysl měl Kopitar psav svou kritiku(!); neboť, ač sám dřívější náhledy příležitostně opravoval, praví na konci svého článku: »Běda kdo na dřívější důkazy Šafaříkovy se odvolává; jen nejnovější jest platný. Měli bychom tedy jen ta jeho díla kupovati, která po smrti jeho vydána budou (opera posthuma),« t. j. rada, aby kniha Šafaříkova se nekupovala, poněvadž jí by se šířily náhledy, jež neomylnému Kopitarovi odporují.

Ani Palacký ani Šafařík na hrubé útoky Kopitarovy neodpověděli; že však jmenovitě Šafaříka se bolestně dotekly, jde z jeho listu dne 8. prosince 1838 Pogodinovi daného: »Snad již víte, že Kopitar dlouho zadrženou zášť na mě s takovou zuřivostí vychrlil, která jiného účelu nemá, než mě literárně a morálně zavražditi. Já jsem tomuto falešnému a nesvědomitému zlosynu (Bösewicht) jak živ nic neudělal, leč že jsem neštěstí měl, historii Cyrillo-Metodějskou podle svého vědění a svědomí jinak líčiti, nežli jemu se líbí.«[2]) Nicméně však zlostnou kritikou Kopitarovou z cesty nastoupené se odstrčiti nedal; píše v témž listě: »Neustávám v práci, i kdyby to měly býti opera posthuma, jak mi Mephistopheles ve Vídni dobromyslně radil.« Čeho ale Šafařík do něho se nadál, jde z téhož listu: »Köppen a Vostokov mi již delší dobu ani řádku nepíšou; bezpochyby mě Mephistopheles již také u nich očernil.« Ale chybili Šafařík a Palacký, že Kopitarovi neodpověděli; neboť mlčením jich drzost jeho rostla a roku 1839 v doslově k Hesychiovu epiglossistovi ještě hruběji na oba učence naše si vyjel. Teprv když ho r. 1840 ve spise

---

[1]) Vytýkaje Šafaříkovi zde t. r. 1839 protestantismus mínil Kopitar vládu upamatovati na nebezpečnost jeho a nespůsobnost státi se profesorem; bez toho platila od r. 1825 zásada, že protestant profesorem se státi nemá.

[2]) Podobně si stěžoval Maciejowskému; viz Slovan. Sborník 1884 str. 601—603.

»Die ältesten Denkmäler« tak odbyli, jak toho zasluhoval, zamlčel se a dal jim pokoj.

Vyjmouc tyto nepříhody uplynul rok 1838 Šafaříkovi dosti tiše; manželka zdržujíc se v letním bytě před Prahou okřívala utěšeně, tak že 1. července psáti mohl Pogodinovi: »Mám všecku naději, že Bůh ji mně a dětem ještě několik roků zachová.« Za to však na podzim začala stonati tchýně, o níž 8. prosince píše: »Tchýně jest od několika neděl nemocna. Nedužení její potrvá dlouho a jest žel Bohu nezhojitelné.«

Osočování a denunciace Kopitarovy neměly pro Šafaříka těch následků zlých, které onen šlechetník snad očekával; ale v Šafaříku zůstala nechuť proti vídeňskému Mefistofelovi, kterou spanilomyslný Pogodin marně uchlácholiti se snažil. Ten totiž toho litoval, že nepřátelství osobní odpuzuje od sebe dva muže učené, již jeden obor v studiích svých t. j. slavistiku si obrali, která zajisté by mnoho získala, kdyby na přátelském spůsobu jsouce společnými silami za jedním cílem se byli snažili. Avšak Pogodin marně se o sblížení se obou mužův pokusil; neboť Šafařík dobře znal svého soupeře ješitného, znal úskočnou a podskočnou jeho povahu a věděl tudíž, že by Kopitar každý pokus, který by Šafařík na sblížení se učinil, považoval za kapitulaci toho a za triumf svůj, jehož světu ohlásiti ani chvíle by nemeškal. Odvětil v té příčině Pogodinovi dne 25. července 1839: »Co se přítele Slovanův, jmenovitě Rusův a hlavně mladého Strojeva, K.(opitara) totiž dotýče, prosím snažně a jednou navždy, abyste teď i příště mnou před ním tak nakládal, jako bych nebyl, a jím přede mnou, jakoby on nebyl; neboť, když on mne miluje, já ho nenávidím a jím opovrhuji a dobrovolně nechci s ním míti co činiti ani na tomto ani na onom světě.« V témž listě vyslovuje také několik jiných přání, z kterých jde, že se »černého« kabinetu obával, jenž tehda při každém poštovském úřadě zřízen byl: »Ve psaních na mě račte zásilky kněh tak vysvětlovati, že mi je posíláte na díle náhradou a výměnou za knihy ode mne Vám zaslané, na díle pro české museum. O rozdávání kněh jiným račte se co možná málo zmiňovati; dostačí záznamka na knihách samých, komu se dáti mají. Zaslaly-li by se peníze na podporu mých literárních prací, račte v listě toliko udati, že ty peníze jdou na účet za knihy, rukopisy atd., které jsem pro Vás buď již koupil neb kupovati mám. Přeji si, aby o zásilkách kněh a peněz na

mě v ruských listech úplně se mlčelo. V takové rozhárané, kvasivé době, jak jest naše, jejížto pokolení tak zvrhlé a egoistické jest, sluší dobré jen v tichosti činiti, když lepší nemá se státi obětí zlého. Vůbec si přeji, aby o mé osobnosti a domácnosti mými přátely v listech veřejných nic se nehlásalo, i kdyby mě nevědomci a zlomyslní sebe více osočovali a hanili. O mých dílech a spisích podle libosti souditi a psáti zůstaniž přátelům i nepřátelům nezabráněno.«

Ač se o příčinách této opatrnosti nerozepisuje, snadně se jich domysliti; obával se, aby policie, jež ho měla za panslavistického agitatora, ho nepovažovala za pensionara ruské vlády, který ob čas od ní peněz dostává. Vědomí, že policie ho pozoruje, trudilo jej velice, a uvážíme-li k tomu, že opět nemoci rodinné ho tížily, že práce při censuře a redakci Musejníka nedovolovaly, aby tolik vědecky pracoval, jak by si byl přál, nedivíme se, že ho někdy melancholie napadala; jen bohužel, že každý podobný nápad zhoubné následky na nervy jeho a tím i na mysl zanechával, které pak tak hrozným spůsobem se ukázaly. Duševní jeho stav tehdejší poznati lze z listu, který dne 14. července 1839 Pogodinovi do Marianských lázní zaslal: »Má paní nebezpečně onemocněla den po odjezdě paní Šubutové; od té doby postonává a nemoc její mne naplňuje obavami. Má tchýně jde hrobu vstříc. Mám malé děti. V takovém jsa postavení nemohu své rodiny na delší čas opustiti; povinnosti k ní jsou mi první a nejsvětější; neboť vše ostatní, co pro svět konám, může sto a tisíc jiných lidí právě jako já anebo lépe působiti — ale rodině mé při takovémto spůsobě nenahradí mne žádný.«

Zároveň si stěžuje, že se mu nedostává času, spracovati materialie, které od několika roků byl sebral, stesk to, s kterým se často v jeho listech potkáváme; tak již r. 1838 byl psal Pogodinovi: »Několik článků, které učené společnosti a Musejníku dlužím, jest jen napolo vypracováno. Vidím nyní potřebu do svého času a svých prací jiné hospodářství zavésti. Zamýšlím r. 1839 všeho ostatního i Musejníka se vzdáti, bych se všecek svým spisovatelským pracím a dohotovení svých dávno začatých děl věnovati mohl.« Týž stesk opakuje r. 1839 dne 27. října: »Od Vašeho odjezdu pracuji ustavičně o mapě historické. Práce jest namahavější, než jsem si představoval, ale státi se to musí a já chci něco výtečného urobiti. Pak přijde řada na II. díl Starožitností

a na literární historii. Vydání Monumenta Illyrica musím prozatím odložiti . . . Dá-li Bůh život a zdraví, spůsobím snad ještě to a ono. Ale s časem musil bych jinak hospodařiti. Jak to nyní jest, nepřijdu se svými literárními pracemi daleko. Povinné práce při censuře a redakci berou mi ostatní čas a vymáhají na mně nejlepší síly. Také nyní, co v létech pokročil jsem, již tak rychle nepracuji jako dříve, zvláště při stísněném spůsobu svém domácím. Toho dotýkám úmyslně, abych Vás a jiné přátely k trpělivosti naklonil.« Podobně si povzdechuje r. 1840. Tento nedostatek času, nejistota budoucnosti, zvýšené potřeby domácnosti, které tou měrou rostly jak děti dorůstaly, churavost manželky, která r. 1840 opět nebezpečně plícemi nedužila, smrt tchyně († 7. července 1840), která, pokud byla zdráva, místo manželky domácnost opatrovala, — to vše působilo, že Šafařík konečně do opravdy na to myslil, aby dosáhl veřejného postavení a s ním jistého platu i vyhlídky na bezpečnější budoucnost. Píše r. 1840 Pogodinovi: »Moje domácí poměry jsou posud jak byly. Tchyně vadne, manželka postonává ustavičně. S dětmi mně rostou starosti. Přeji sobě, abych se mohl zprostiti všech vedlejších prací, které mi času a sil odnímají, abych všecek literatuře žíti mohl; ale věc ta má své zvláštní nesnáze. Bez jistých důchodů nelze žíti, tím méně vědě. Doufám však, že i mne čeká lepší budoucnost. Proto strpení! Více o tom příště.«

Naděj ta zakládala se na neurčitých ovšem zprávách, že vláda vídeňská konečně něco pro Šafaříka učiniti chce; možná, že za tím účelem dostal v době té (1839—1840) několik návštěv výše postavených osob přímo z okolí — policejního ministra, jimiž hr. Sedlnický nejtajnější hlubiny Šafaříkovy vyzpytovati chtěl, zdali v nich místo rakouského vlastenectví ruské rubly skryty nejsou. Následkem těchto návštěv byla svrchu dotčená opatrnost se strany zásilek z Ruska, za kterou Pogodina žádal.

Ale kdož ví, jak dlouho by Šafařík byl čekal na »lepší budoucnost« z Vídně, kdyby ho opět cizí vláda nebyla volala do ciziny, a sice pruská. Mefisto vídeňský ovšem také r. 1839 Šafaříka podezříval a osočoval hanebným spůsobem v doslově ke spisu Hesychii Glossographi Discipulus, co možná ještě sprostějšími nadávkami než r. 1838; neboť domníval se Kopitar, že nepříliš chvalná biografie jeho tehda vyšlá od Šafaříka pochází. Šafaříka, jemuž všecka sprostota v duši odporna byla, věc ta ne

mile se dotekla; psal o tom 1. června 1840 Pogodinovi: »Sotva vydány jsou Hesychii Glossae a již mezi zdejšími učenci šířilo se mínění, že ruské glosy vydavatelem samým podvrženy jsou, který na výpadku liter ъ a ь co neviděti nové plány stavěti bude. Já o tom nemohu a nechci souditi, poněvadž jsem glos nečetl a nevezmu knihy do ruky, ve které proti mně a mým přátelům takový neřád a takový duši vraždící jed vychrlen jest. Odevzdávám ji satanáši, který ji do světa mrštil. Biografií Mephistophelovou tak nevinen jsem jak Betlemské nemluvňátko.«

Avšak, ač Kopitar Šafaříkovi trudné okamžiky spůsobil, přece nekalého úmyslu, podkopati autoritu Šafaříkovu ve věcech slovanských, nikterak nedošel. Již v létě r. 1840 proskakovaly pověsti, že v Berlíně se zřídí stolice slavistiky a že na ni Šafařík povolán bude. Sám píše o tom Pogodinovi dne 31. října téhož roku: »Mluvení o slovanské katedře v Berlíně jest beze vší podstaty; víte velmi dobře, že vlasti své opustiti a služby mimo Rakousko přijati nechci. Také nevěřím, že v Berlíně slovanská stolice se zřídí. Ale — Bůh to dej.« A 9. března 1841: »Jsou zprávy na slyš, že v Prusku zamýšlejí dvě stolice slavistiky na vysokých školách v Berlíně a ve Vratislavi zříditi. Věc jest teprvé na začátcích, a proto lépe, nedělati hluku, až bude hotova. Více o tom Vám napíšu snad příště.« A skutečně dává příteli ruskému již dne 18. dubna 1841 opět zprávu: »Sotva jsem minulý list na Vás odeslal, přišla zpráva o zřízení slovanských kateder v Berlíně a ve Vratislavi novinami také k nám. Brzo na to byl jsem tázán, zda-li bych povolání do Berlína přijal? Odpověděl jsem záporně. Důvody Vám vykládati, trvalo by dlouho; větší část jich snadně uhodnete. Nejdůležitější jsou: nechci se od nejbližších krajanů svých, Čechů, odtrhnouti a nechci se dáti na novou dráhu nyní, kde věk můj poněkud již pokročil a sil mně patrně ubývá. Žijeme jen jednou na tomto světě, a kdo vždy znovu začíná, nebývá s ničím hotov. Odporučil jsem několik cizích a zdejších učenců, mezi těmito Čelakovského. Posud nestala se volba ... Dejž Bůh, aby na tato krásná a důležitá místa znamenití mužové se dosadili.« Začátkem máje byl Šafařík od státního ministra Eichhorna do Berlína dožádán přispět svou radou, jak dotčené stolice se zaříditi mají; tu konečně začali se ve Vídni rozpomínati; Metternich sám řekl: »Přeji si, aby Šafařík za každou cenu u nás zůstal

a jsem předkem se vším srozuměn, co hrabě Kolovrat k tomu konci navrhne.« Konec byl, že Šafařík dne 22. máje 1841 jmenován jest mimořádným kustosem universitní knihovny pražské dostav plat — 800 zlatých! Udělali si cenu ve Vídni věru lehkou, jmenovitě u porovnání se skvělým nabízením berlínským.

Do Berlína odebral se Šafařík dne 9. máje. Poznav okolnosti berlínské, pokud se vztahovaly k nově založeným stolicím, odevzdal ministrovi Eichhornovi pamětný spis nadepsaný: »Gedanken über die Einrichtung des slavischen Sprachstudiums auf preussischen Universitäten Sr. Ex. dem kön. preus. geh. und wirklichen Staatsminister Eichhorn überreicht im Mai 1841«, spis to dosti obšírný, ve kterém o spůsobě a rozměru, jak a pokud by se slavistice na těch vysokých školách vyučovati mělo, pojednal. Poznavše nyní osobně tohoto muže výtečného dali si ministři i přední učenci v Berlíně opět záležeti, aby Šafaříka pro stolici berlínskou získali, i domlouváno mu opět, aby profesuru přijal. Když nabízení opět odmítal, domýšleli se, že výminky jemu podávané nejsou dosti skvělé, a referent universitní bez obalu mu pravil: »žádejte tedy, co chcete«; ale Šafařík zůstal na svém úmyslu a vrátil se začátkem června do Rakouska, kde ho »za každou cenu osmi set zlatých« podržeti chtěli. V Berlíně však navzdor tomu odmítnutí zanechal dobrou po sobě pamět; důkaz toho, že poslán mu r. 1845 řád »pour le mérite« a sice divnou hrou či ironií osudu týž, který Kopitar († 11. srpna 1844) byl nosil.

Obdržev skrovné sice, ale přece pevné postavení, myslil Šafařík do opravdy na to zbaviti se vedlejších prací, které jej od čistě vědeckých badání odtrhovaly. Úmysl již r. 1838 vyslovený, vzdáti se redakce Musejníka, uvedl ve skutek dne 14. prosince r. 1842; psal ve příčině té Pogodinovi dne 14. listopadu 1842: »Koncem prosince odstoupím od redakce Musejníka; snad si spůsobím i jiné úlevy, abych se všecek druhému svazku Starožitností a dějinám literatury věnovati mohl«; a 8. prosince: »Prostředkem měsíce tohoto složím redakci Musejníka, jelikož jinak literatuře se zachovati nemohu. Ovšem odpadne mi ročně 120 zl. stř., kterých bych já a jmenovitě má rodina a četné moje děti dobře potřebovati mohli; ale těším se, že Bůh pomůže a nahradí a já též zaháleti nebudu.«

Ještě více než Musejník tížily jej ostudné práce censury, úřad to, jehož z celé duše nenáviděl, poněvadž jasný jeho duch

ošklev měl před otrockými okovy, které censura na volný ruch duchový vrhala. Jedna jest jen chvála Šafaříkovi, kterak mírně a shovívavě úřad svůj vykonával; pro tuto mírnost měl často půtky a nesnáze s policií, zvláště od té doby, když péro Havlíčkovo v novinách českých řejditi začalo; Šafařík propouštěl mnohý článek, který se moudré opatrnosti policie nebezpečným zdál. Proto již dne 30. listopadu 1841, jak Pogodinovi v listě dne 15. pros. oznámil, zadal žádost, aby úřad ten s něho sňat byl. Tenkráte žádosti jeho se nevyhovělo, ale nicméně zůstala v něm horoucí touha zbaviti se toho břemena, ač ztráta ročních 400 zl. mu tehda byla velice citedlna.

Když úřad svůj i nadále mírně vykonával, nedůvěra »s hůry« osvědčila se Šafaříkovi tím, že mu trestem odňata censura českých novin; tu přišla sice horší věc, ale taková, která mu příležitost dala, toho břemene se zbaviti. Když Zap totiž vydal svůj spis Cesty a procházky po halické zemi (1844), cítil se kdosi v Haliči uražena a podal žalobu na Šafaříka, že knihu tu bez závady k tisku propustil a imprimatur jí udělil; Šafaříkovi nařízeno, aby se ospravedlnil, a on to učinil v obšírném spise, jenž, jak J. Jireček praví, měl větší cenu, než Zapova kniha.

Ač ospravedlnění za platné bylo uznáno, rozmrzela ta věc Šafaříka tak velice, že energicky žádal za propuštění z úřadu, jenž mu byl již dlouho nesnesitelným a nedůstojným břemenem; žádost jeho byla přijata a on propuštěn z censorství v červenci r. 1847. Tím důchody jeho opět o 400 zl. stř. ročně se ztenčily; ale doufal, že se mu dostane náhrady a sice na spůsob, který by vládě byl učinil čest, jemu pak a vědě prospěch mnohonásobný. Šafařík totiž dávno si přál, aby slavistika na rakouských universitách, jmenovitě v Praze, se pěstovala, a domníval se, že rakouská vláda tím méně od toho bude, když již v Prusku dvě stolice slavistiky se založily; ovšem si dělal naději, že by na pražskou stolici byl dosazen on.

Arcivévoda Štěpán, od r. 1845 gouvernérem v Čechách, jsa o přání Šafaříkově zpraven, plánu tomu se naklonil a Šafařík vyzván, aby jemu památný spis v té příčině podal. Památný tento spis byl arciknížeti doručen v lednu 1846, tedy když Šafařík ještě censorem byl, a podán byl Fr. Palackým, který ke spisu přítelovu několik doporučujících slov přičinil, jež o šlechetném jeho srdci krásné svědectví dávají: »Doplňkem k přiloženému

památnému spisu o potřebě, že stolice slavistiky na pražské universitě zříditi se má, dovoluji sobě zvláště podotknouti, že tato stolice podle nynějších poměrů jen pod tím prospívati může, když Šafařík na ni se dosadí; pilná potřeba jejího zřízení i tou okolností se zvyšuje, že tento neobyčejný muž, aspoň fysicky, nesmrtelný není a že by zároveň s ním kdysi nevyčerpatelný zdroj vědomostí se pochoval,[1]) který by dlouho nenahraditelným zůstal, kdyby se postaráno nebylo, aby ještě žijící jím poděleni byli. Vědomosti jsou mocí a nemůže našemu státu býti lhostejno, jestli tato moc v hranicích jeho se zdvíhá neb padá, zvláště hledí-li se na severního souseda, v jehožto rukou by hegemonie slovanských studií ani nepatrným ani nepovážlivým momentem nebyla. Mimo to činil ministr Uvarov našemu Šafaříkovi již několikráte skvělá nabízení chtěje ho Rusku získati; zkázal mu, aby sám podmínky ustanovil, že se mu všechno povolí, čehokoli žádati bude. Jaké návrhy se mu z Pruska činily, již na nejvyšším místě jest známo. Již proto, že ze skutečné náklonnosti k vlasti takové návrhy odmítal, zasluhoval by — avšak oceniti jeho zásluhy není účelem řádků těchto, nýbrž přání, aby posavadních prací jako úředník bibliotéky a censury byl zproštěn, jež jeho čas a jeho ducha umořují, k nimžto by méně nadané osoby dostačily, kdežto on znamenitější věci vykonávati i povolání i schopnost má, než katalogy kněh spisovati a k výrobkům žurnalistiky na větším díle mizerným dohlížeti. Ostatně, cokoli s vrchu v jeho prospěch se stane, v šírých slovanských zemích považováno bude, že se to k vůli slovanským národům v Rakousku stalo: neboť dnešního dne není již ani jednoho vzdělaného Slovana, jemuž by jméno a postavení Šafaříkovo lhostejno bylo.«

Byla to krásná slova, jež i Palackému i Šafaříkovi ku cti jsou; ale proto přece v Praze tou věcí nehýbáno. Šafařík vida, že v Praze k ničemu se nemají, zaslal žádost dobře odůvodněnou v měsíci únoru 1847 k císaři samému, v níž prosil, by se mu dovolilo přednášeti na universitě pražské o slovanské jazykovědě, a velmi skrovně a jen z daleka narážel, aby se mu za to nechal plat, který jako censor měl. Toho náramného platu (400 zl.!) ale studijní komise ve Vídni se zhrozila a žádala na Šafaříkovi, aby se s kolejným od žákův spokojil, což Šafařík ovšem odmítl, načež zase táž komise žádost jeho zavrhla (20. listopadu 1847).

[1]) Šafařík měl tehda 51. rok.

Avšak z jara r. 1848 nastal u věci té příznivý obrat. Dne 2. února zahájila nově založená císařská akademie ve Vídni první posezení své; Šafařík jsa císařem za člena jmenován, odebral se koncem ledna do Vídně, by slavnému zahájení přítomen byl. Mimo nadání jeho přišla příležitost, že on, slovanský učenec a »panslavistický rýpal« ujímati se musil slavného německého jazykozpytce Jakuba Grimma, jehož věrným přítelem a ctitelem od mnoha let byl. Když se totiž historicko-filologická třída akademie sešla, aby cenné otázky v oboru svém ustanovila, navrhli Endlicher a Wolf, by se vypsala cena 1000 zl. na historickou srovnávací mluvnici slovanských jazyků podle gramatiky Grimmovy sepsanou, kterémužto návrhu president akademie Hammer-Purgstall odporoval a místo toho navrhoval, aby cena se vypsala »na prostonárodní tabellární gramatiku německých nářečí.« Vládní rada Auer ujal se návrhu Hammerova, praviv že gramatika Grimmova není přehledna a ve mnohých věcech ne dosti zřetelna; že nelze pochopiti, kterak gramatika ta má býti vzorem gramatice slovanské nejsouc ona ani hotová, poněvadž každé nové vydání nový text přináší; že Grimmovo dílo jest jen skladištěm materialií, jež teprv náležitým spracováním vzdělancům učiniti lze přístupným atd. Šafařík slyše tyto úsudky o Grimmovi, kterého si velice vážil, nemálo byl zaražen a když žádný z německých akademiků se neujal znamenitého jazykozpytce německého, učinil to sám řečí vzletnou, ve které zásluhy Grimmovy na svícen postavil a lichost Auerových důvodů usvědčil, tak že Hammerův návrh osmi proti čtyřem hlasům odmítnut a původní návrh na srovnávací mluvnici slovanskou přijat jest. Cenu vypsanou obdržel později Miklosič za zvukoslovné dílo své.

Statečnost, s kterou se Šafařík Grimma ujal, uznána všudy a získala mu důvěru i tam, kde jí posud neměl, u presidenta totiž studijní komisse, barona Pillersdorfa, který měv rozmluvu se Šafaříkem se strany profesury slavistické konečně spůsobil, že se mu dostalo povolení o slovanském jazykozpytu na pražské universitě přednášeti a že mu ustanovena roční za to remunerace 600 zl. Císařské rozhodnutí u věci té dáno dne 11. března 1848 — ale dva dni na to nastal revoluční ruch ve Vídni, který měl události v zápětí, jimiž Šafařík bohužel od profesury odvrácen jest. Píše o tom Pogodinovi dne 31. března 1848: ».... císař mi v tomto měsíci dal povolení, abych mimořádně přednášel

o srovnávací mluvnici slovanské, literární historii, slovanské archeologii atd. za skrovnou remuneraci z veřejných fondů. Avšak s přednáškami začíti nemohu — naši studující jsou ve zbrani. Také mě překvapilo povolení a nejsem připraven. Nejraději začal bych čísti v létě neb na podzim. Také mám naděj, že obdržím místo bibliotekáře universitního.« Toto místo, které také obdržel, bylo mu hned v únoru ve Vídni slibováno. Mezi tím však byl povolán ministrem Somarugou do Vídně (3. dubna 1848), aby zároveň s některými jinými učenci přispěl radou, kterak veřejné vyučování v Rakousku opraviti a zvelebiti by se mohlo. Za tohoto pobytu ve Vídni jmenován jest bibliotekářem (25. dubna 1848), avšak hodnost ministeriálního rady, kterou mu ministr vyučování nabízel, nepřijal obávaje se nemilých kollisí, které by mu z toho vzejíti mohly, že byl protestant.

V Praze zatím se konaly přípravy ku sjezdu slovanskému; mužové, již v čele toho podniku stáli (hr. J. M. Thun, hr. J Kolovrat, hr. Fr. Dejm, baronové Hildtprandt a Villani, rytíř Neuberg, Palacký, Erben, Hanka, Rieger, Tomek atd.) přáli si, aby Šafařík poradám přítomen byl, a jménem jich psal Neuberg Šafaříkovi, aby rychle z Vídně se navrátil: »Vy jste naše vůdcovská hvězda; čím více nám světla dáte, tím bezpečněji budeme postupovati.« Tak Šafařík okolo 17. máje se vrátil do Prahy ku sjezdu slovanskému, který tak smutný konec vzal. Nyní ovšem víme, že povstání pražské v červnu bylo dílem revoluční propagandy evropské, které na tom záleželo povstalé Maďary tím podporovati, že bouřkou v Praze část císařského vojska v Čechách zadržena býti musela. Když povstání však rychleji bylo potlačeno, než podmychači jeho očekávali, roztrušována nesmyslná zpráva v listech, že Čechové připravují Němcům Sicilské nešpory, jen aby vojsko z Čech vytrhnouti nemohlo; příčinu toho povstání a té zprávy nyní víme, ale tehda účastníci sjezdu sami nevěděli, kdo za jejich zády karty míchal. Zajímava v té příčině je zpráva, kterou Šafařík dne 30. července Pogodinovi dal: »Co se týče neblahých událostí zdejších od 12. do 17. června, varuji Vás abyste německým listům ani zbla nevěřil. Ruch nebyl národní nýbrž ryze politický, bylo to povstání, v němž Němci i Češi účastenství měli. Sjezd slovanský s tím nemá co činiti. Teprv po katastrofě svedla se všecka vina uměle na Čechy. Co německé listy o spiknutí českém proti Němcům bájily a bájí, jest

nestydatá lež. Čas, který vše objasňuje, dříve nebo později také na světlo vynese, jak se vlastně pražské události měly.«

Zevrubněji běhů tehdejších se dotýkati, bylo by zbytečno, jsouť obecně známy; jen to připomínáme, že Šafařík i na sjezdě radil k opatrnosti, ku mírnosti a že se osvědčil jak upřímným Čechem tak pravým rakouským vlastencem; slova jeho ohnivá roznítila všecky posluchače; »on řečnil,« praví svědek, který ho slyšel, »poslední a s účinkem největším; kdo tenkráte viděl mohutnou postavu i líce, slyšel hlas i řeč jeho, krátkou sice ale vulkansky zachvacující, ten jich nezapomněl nikdy.« A jaké vážnosti i v oné době rozpoutané také u mládeže požíval, viděti z toho, že studující, kteří hraběte Lva Thuna pro podezření, jakoby s kn. Windischgrätzem v tajném spojení byl, v zajetí drželi, k Šafaříkově (a Palackého?) přímluvě na svobodu propustili.

Slovanský sjezd byla jediná příležitost, při které Šafařík v politice účastenství měl; avšak tato činnost znechutila se mu tak, že se naždy od ní odvrátil; proto také nepřijal mandát, když v Berouně za poslance na říšskou radu vídeňskou volen byl; volbu v Chrasti do českého sněmu sice přijal domnívaje se, že ve prospěch veřejného vyučování na něm působit bude; ale sněm ten se nesešel. Také nepřijal předsednictví spolku »Slovanská Lípa« koncem máje r. 1848 založeného. Ponořil se do úřadních prací jako bibliotekář a zbývajícího času užil k zalíbeným pracím historickým a jazykozpytným, ač mu času mnoho nezbývalo, jelikož administrativní práce biblioteky ho říkajíc úplně zahrnovaly. Proto také vzdal se profesury slavistiky (8. února 1849), ač snad také úmysl jeho byl udělati Čelakovskému místo, jenž posud ve Vratislavi meškaje po návratě do vlasti prahnul a skutečně ještě téhož roku do Prahy povolán byl. Z prací svých však opět vytrhován byl a sice r. 1849 povoláním do komise vídeňské, která složiti měla slovanskou terminologii právnickou a r. 1851 do komise, jíž nařízeno, sestaviti vědecké názvosloví české; práce ona vyšla r. 1850, tato pak r. 1853. Že Šafařík duchem obou komisí byl, netřeba dotýkati. Roku 1852 opět byl volán do Vídně od ministra císařského domu za člena komise, která měla opraviti zřízení císařské bibliotéky, proti nimž mnoho stížností bylo; téhož r. 1852 vyzval ho ministr Thun, když Čelakovský umřel (5. srpna), aby pro-

tesuru slavistiky převzal, ale Šafařík opět se poděkoval. V březnu r. 1856 poslán jest ministrem Thunem do Gotink zakoupit tam pro pražskou biblioteku knihy po zemřelém filologu K. F. Herrmannovi; v máji jel do Vídně k sezení císařské akademie; vyjmouc r. 1860 byla to snad poslední jeho cesta do toho města.

Jsa jmenován bibliotekářem nesnažil se Šafařík více po nějakém jiném postavení. Tím jeho veřejná »kariera« se skončila. Nežli však se pokusíme vylíčiti trpké zkušenosti a rozrytý jeho duševní stav v posledních letech života jeho, které hroznou katastrofu dne 23. máje 1860 a potom předčasnou jeho smrť zavinily, klademe zde v chronologickém pořadě uznání, jímž učené společnosti jej a tím i sebe ctily. Stal se Šafařík členem těchto učených spolkův a družstev: dopisující člen učené společnosti Krakovské 1826; Varšavského tovaryšstva přátel nauk 1827; čestný člen českého Musea 1830; Základu Osolińskich 1834; řádný člen české učené společnosti 1838; akademie Petrohradské i Oděsské společnosti milovníků dějin a starožitností 1839; akademie Berlínské 1840; National-Institution ve Washingtoně 1841; družstva srbské slovesnosti a archeografické komise v Petrohradě 1842; dopisující člen akademie Mnichovské 1843; učené společnosti Estonské 1844; histor. spolku Korutanského 1846; ruské společnosti geografické, university Charkovské, císařské akademie Vídeňské, čestný úd pražské filos. fakulty 1847; člen hist. společností Jihoslovanské a Švýcarské, čestný člen Petrohradské bibliotéky 1850; nizozemské učené společnosti v Lejdě 1853; Gotinské společnosti nauk 1855; řádný člen akademie Mnichovské 1856; Vídeňské archeol. komise 1857. Praha pak jmenovala jej r. 1848 čestným měšťanem, r. 1845 byl vyznamenán pruským řádem pour le mérite, r. 1850 řádem Františka Josefa a r. 1857 ruským řádem sv. Anny II. třídy s brilanty. —

Již několikráte měli jsme příležitost zmíniti se o nedužívosti Šafaříkově, která jmenovitě roku 1824 v nebezpečnou nemoc vypukla, jež zárodek k dalším nervosním nemocem v něm zanechala. Od r. 1841 často si naříká také na bolení očí a dnu; dotčeného roku píše dne 15. prosince Pogodinovi: »Jsem s sebou velice nespokojen, nejde to ani se zdravím ani s pracemi ku předu. Očný neduh ob čas se navrací; jest to chronický katarh a následkem toho slabota v očích.« Do téhož si stěžuje dne 23. srpna 1842: »Z výletu svého po Čechách vrátil jsem se s nemocnýma

očima a musím nyní oči své hojiti, nežli do Marianských lázní odcestuji.« Lázně ty také mu mnoho nepomohly; neboť 8. prosince 1842 píše: »můj chronický neduh (dna) velmi se rozzuřil« a ještě více stěžuje si 5. února 1843: »Se svým zdravím v zimě jsem velice nespokojen; zdá se mi, že jsem tuze oslaben a choulostivější proti změnám počasí. Trpěl jsem nevýslovně. Ale proto nemá duch podlehnouti;« a 23. března: »můj neduh dnový roste a trápí mě čím dál více. Očekávám, že jen v hrobě toho zproštěn budu.« Během léta 1843 užíval studených lázní, ale místo polepšení zla nastalo zhoršení; dává Pogodinovi zprávu dne 22. října: »Rád bych Vám psal více, kdyby se dna má nebyla ode dvou minulých měsíců zhoršila, tak že mi u volném užívání mých duchových sil překáží. Nemoc vrazila se mi do hlavy a hrozí mně hluchotou. Zdá se mi, že studenými lázněmi jen se zhoršila.«

Jest na bíle dni, že ustavičné churavění nemile na nervy jeho působilo a to tím více, čím pilněji pracoval a od prací odtrhovati se nedal. Ale neméně měly škodlivý vliv na stísněnou jeho mysl neurovnané poměry hmotné, ve kterých jednak pro skrovné důchody, jinak vydáváním spisů a kupováním kněh se nalézal. Chtěje vydávati Národopis píše stran nákladu na něj: »Moje hospodářské poměry jsou úplně porušeny. Těch devět roků v Praze zažitých bylo pro mě velmi těžkých; ze vší práce a lopoty mám jen dluhy na krku, z kterých se sotva kdy vypletu. Ovšem jsou tím na větším díle kněhkupci vinni, kteří mě vždy a se všech stran ometali.« Knihy své jmenuje v listě 2. března 1845 vinou svého nedostatku (materiam peccati): »Jsem ve velmi stísněných poměrech... Již jsem do opravdy na to myslil svou celou bibliotéku prodati; ale mám tuto materiam peccati přenáhleně do všech úhlů světa roztrousiti?«

Tou dobou všemi silami věnoval se studiím jazykozpytným, neměl však potřebných k tomu kněh ani peněz na ně; odhodlal se tedy osm svazků Perzových Monumenta za 100 zl. prodati »aby jazykozpytná díla si zakoupil;« ale povzdechl si v listě dne 16. srpna 1845 daném Pogodinovi: »S takovými nesnázemi bojovati jest spisovateli, jenž se zanáší s vědou, za kterou nyní vládnoucí peněžná a světová moc od Lissabonu a Neapole až k Moskvě a Petrohradu nedá groše, poněvadž žádné páry neobsahuje!« Neštěstím jeho bylo, že při něm duch takovou moc

měl nad tělem; on překonával bolesti tělesné a zdolil tím ovšem práce nesmírné, ale znenáhla slábl jeho organismus nervový. Přátelé mu ovšem radili, aby na nějaký čas ulevil si v práci, aby se každoročně zotavoval přestávkami na zdravém povětří; ale marny bývají rady takové. Kdo práci duchové přivykl, jakoby opium přivykl; nelze mu jí nechati a ustává v ní obyčejně, když je pro tělo pozdě; zhoubné následky ukazují se v začátcích nepatrně, ale vzmáhají se čím dále více.

Již r. 1842 bylo na něm chvílemi pozorovati jakousi zamyšlenost, která při náklonnosti jeho k melancholii tenkráte nebezpečnou se nezdála; štítil se jmenovitě nových známostí; píše o tom 28. srpna téhož roku Pogodinovi: »Přeji si, abych za pobytu svého v Marianských lázních zcela se oddati mohl samotě a pokoji a vyhnouti se všem novým známostem.« Nepříjemně také naň působily tehdejší poměry policejní, zvláště r. 1843, kteréhož na jaře velmi příšné vyšetřování zavedeno bylo v Praze, v Brně a jiných čelnějších místech českých i moravských, jmenovitě u mužů slovanským smýšlením vynikajících a u takových, na nichž podezření bylo, že jsou v nějakém styku s Poláky vystěhovalci. Záminkou toho vyšetřování byly jakési pikle panslavistické, v pravdě však dělo se to následkem blouznivých pokusů polské emigrace v Paříži, osvoboditi nešťastnou Polsku. Žeť ono vyšetřování se provádělo v širších rozměrech, patrno jest z dopisu, jejž v červnu téhož roku Šafařík odeslal Klácelovi do Brna: »Co živ jsem, ještě žádného roku mne tolik smutných zpráv ze všech okolí slovanských, z jihu, severu, východu a západu nedocházelo jako tohoto léta, tak že by nebylo divu, kdy bych se při tom v Joba obrátil, ačkoli toho daleký jsem. Ano duch můj nikdy nebyl poklidnější a spokojenější a o konečném vítězství dobré věci utištěných, osočených, veřejně a pokoutně pronásledovaných Slovanů přesvědčenější, nežli právě nyní, ačkoli snad mnozí, jižto mne neznají a znáti nepotřebují (jichž proto rád při tom nechávám), jinak o mně smýšlejí. Abych Vám o tom široce psal, pokládám za zbytečné. Mnohých věcí i Vy sám buď očitý buď aspoň ušitý svědek jste, a jestli třebas i všeho, co se za oponou děje, nevíte a nevidíte, tím lépe pro Vás, přejte toho sobě rád. Bez bouřek a zemětřesení nemůže na zemi, v povětří a v moři býti, náleží to k celku. Jaké símě rozsívají, takové obilí, takovou úrodu pro sebe sklidí.«

Ač v druhé části tohoto listu se jakási klidnost mysli Šafaříkovy ukazuje, přece ono vyšetřování stalo se příčinou, že Šafařík od té doby velmi ostražitě se choval a mnohým, jichžto povahy do jádra nevyzpytoval, nedůvěřoval a jmenovitě také o to dbal, aby jeho spojení s ruskými učenci příčin ku křivým výkladům dáti nemohlo. V té příčině psal Pogodinovi dne 27. pros. 1847: »Prosím, neposílejte žádných kněh pro cizí osoby na mne. U nás se mění mnoho, především lidé.«

Stav se bibliotekářem byl sproštěn aspoň na větším díle hmotných starostí; ale byt v Klementině mokravý a chladný mu nesloužil; sám psal o tom 1850. dne 15. ledna Pogodinovi: »Ve Vídni byl jsem zdravější než zde. Pražské mokrostudené povětří a syrostí naplněný vzduch v Klementině mi neslouží. Avšak — mějme strpení; to se na tomto světě již měniti nedá... Máme totiž v Klementině vedle bibliotéky prostranný pro mě však nezdravý byt, poněvadž vlhký a studený jest.« Vůbec činí r. 1850 důležitý obrat v jeho stavě zdravotním a tím i v náladě duševní: od té doby pronášel se ústně a písemně častokráte, že dráha jeho života již nevystupuje, nýbrž k západu se chýlí. Tak pravil k manželce: »Myslil jsem kdysi, že s 50 léty teprvé pořádně začnu pracovati a do té doby jenom budu sbírati materiál; nyní pak vidím, že musím přestati tam, kde jsem někdy chtěl začíti.« A Pogodinovi psal 10. máje 1850: »Vstoupili jsme v jinou dobu a musíme jiným duchům místo udělati.« Ovšem že ho přibývajícím věkem kromě starostí o rodinu také jiné věci hnětly: pracemi bibliotekářskými byl zdržován od zamilovaných prací vědeckých a vidíval v sebe méně důležitých případnostech záměry neb často nebezpečí, které prý jen proti němu se osnují. Tak si stěžuje 8. září 1850 Pogodinovi: »Já si nedám pokoje a neustanu v pracích, ač mě stáří tížiti začíná, zrak tupne a ruka těžká jest, any mě starosti a trampoty před časem starým učinily. Největší starost mi dělají děti, z nichž by dvě již do světa měly. Při bibliotéce a v bibliotéce doufal jsem naleznouti pokoj, ale i ta naděj měla býti sklamána. Professorské kollegium činí nároky na můj byt, což by pro mne bylo ranou bolestnou. Moje hmotné poměry nejsou dobré a naděj, aby se zlepšily, mizí čím dále více. Já jsem — ztratil, v idejích — snil: teď jest pozdě.« Poslední bolestný výkřik prozrazuje hluboký žal, jenž šlechetné duše Šafaříkovy tehda se zmocnil.

Též r. 1851 stěžoval si v podobném smyslu: »Nikdy jsem se nevyhýbal práci, ale nemohl jsem vždy jíti po pudě srdce, nýbrž často jsem poslouchati musil rozkazu nouze a povinnosti a ne jednou jsem se klátil anoť klesal jsem pod tíží života.«

Takové ob čas se opakující bolné výkřiky a vzdechy jsou známkami, že melancholie, kterou ovšem rodině zakrýval, mysl jeho podrývala; on se sice téměř po každém takovém návalu vzpružil, ale zlo opět přicházelo, zvláště když chronická dna ho trápila. Posílaje »Památky Hlaholské« dne 23. máje 1853 Pogodinovi píše: »Tento měsíc byl mně těžkou zkouškou. Paní velice onemocněla... Přiložené listy odesílám jen proto, byste poznal, čím jsem se v minulých dvou létech zanášel. Ve službě musí se člověk vyšším rozkazům a přáním podrobiti. Kniha ta mne stála mnoho času. Nyní však se vrátím k oblíbeným studiím a nic mě již nemá od nich odtrhovati. Ovšem již se u mne stmívá. Kdybych jen o deset let byl mladší a více pánem svého času...« V zimě r. 1853 až do února 1854 trápen byl opět dnou; píše 27. února 1854 Pogodinovi: »Po své nemoci jen na polo jsem se zotavil, následky trvají pořád; také nemám naděje na polepšení, pokud nenastane teplejší a sušší počasí. Zlo to jest u mne hluboce zakořeněno, mohu to jen mírniti a na čas dusiti, avšak něco podstatného pro své zdraví učiniti, nelze mi pro nedostatek prostředků. Syrý vzduch Klementina a Starého Města jest mým smrtelným nepřítelem. Tento kolísavý stav mého zdraví a jiné někdy velmi obtížné vyrušování překážely mým literárním pracím, a ještě jsou vyhlídky pro ně pošmourné, velmi pošmourné. V poslední nemoci své slíbil jsem Bohu, že přede vším své zemské záležitosti v lepší pořádek uvedu, než posud byly. Úplně se mi to ovšem nepodaří; ale lépe jest něco činiti než nic... Příštím májem bude mi 60 roků, příčiny dost k tesklivým citům, zvláště ohlídnu-li se na své poměry a na budoucnost rodiny své.«

Poslední nápad dny byl pro něj osudný; trpíval již dřívější léta bolením hlavy, ale od nemoci té zdá se, že se začal vyvíjeti organický neduh mozkový, který měl tak zhoubné následky; píše dne 20. června Pogodinovi list, v němž patrně se přemáhá aby rozrytý stav vnitra svého neukazoval, nicméně však cítíme, jmenovitě ze závěrku listu, hluboký bol, který duši jeho skličoval: »Má poslední nemoc zanechala mně tvrdošíjné bolení hlavy, které

mě ob čas trápí a k pracím nespůsobným činí; měl jsem asi 14 dní bolení v uších, že jsem byl téměř hluchý. Zatím se nashromažďují úřední práce, rostou domácí starosti. Nacházím se v lese, z něhož jiného východu nevidím mimo onen poslední, kterého žádný nechybuje. Toť jediná příčina, že jsem Vám tak dlouho nepsal; žalostného psaní jsem odeslati nechtěl, nýbrž rád byl bych něco psal, co by Vám radost udělalo: ale k tomu nemohlo přijíti. Ve stáří 60 roků velikou naděj v budoucnosti skládati bylo by nemoudré. Všecko mi připomíná známou průpověď: contrahe vela, collige sarcinulas. Na poli mé vědy nelze zde nyní nic začíti. Jsem osamocen. Píše a tiskne se sice ještě česky, ale všecko musí míti materielní, praktickou, prospěchářskou stránku. K tomu jsem nebyl nikdy spůsobilý. Také jsem nikdy řemeslu kněh nerozuměl a musím nyní za to pykati. Památky hlaholské mě dorazily; má to býti poslední! Nyní všecka má starost věnována jest uspořádání mých — chcete-li — posledních věcí. Bibliotéka má, ač není veliká, nejvíce mne tíží, já bych ji rád o polovici zmenšil. Že slavica, která jen nějakou cenu mají, neodprodám, buďte ujištěn. Ty držím železnýma rukama: cetera habeant sibi Judaei. Mých osiřelých rukopisů račte Vy se jednou ujati; přijímám poslední slova Camerariova[1]) za svá:

Cogitavi multa, tentavi aliqua, feci paucula,
Inchoata sunt relicta generis omnis plurima.
Otium neque suppetit, nec tanta vis fuit ingenii,
Ut liceret instituta corrigendo absolvere,
Aut caput quasi corpori informato adhuc imponere.[2])

---

[1]) Jachym Camerarius (nar. 12. dubna 1500 v Bamberku, † 17. dubna 1574 v Lipsku) nejslovutnější fiolog 16. stol. v Němcích, humanista a polyhistor výtečný, jenž také s náboženskými otázkami se zanášel a ve příčině té zajímavý také pro náš spis o českých bratřích, k nimž jako Šafařík upřímnou láskou lnul, Historica narratio de fratribus orthodoxae fidei in Bohemia sepsal. Ač tolika starostmi zevnějšími jako Šafařík tížen nebyl, jsou přece oba mužové co do povahy, učenosti, pilnosti, nezištnosti, skromnosti a vytrvalosti, avšak také co do duševních i tělesných žalů a trápení sobě velice podobni. Spisy jeho, jmenovitě výklady římských a řeckých klasiků, jsou posud čtení hodny. I Cameraria snažili se rozliční mocnářové svým zemím a učilištím vysokým získati, ku př. již r. 1525 kurfirst Braniborský, r 1568 císař Maximilian II. atd.

[2]) Zamýšlel jsem mnoho, pokusil se o leccos, spůsobil pramálo, velmi mnoho začatých prací všeho druhu zůstavil jsem. Avšak ani prázdeň nestačila, ani síla ducha nebyla taková, abych byl mohl spisy své opraviti a dokončiti a jako hlavu na těle posud nezdobném postaviti.

Síla životní Šafaříkova chýlila se skutečně k západu; radost utvářeti z ducha hlubokého díla, která dříve tak mohutně v něm sálala, opouštěla ho očividně; píše dne 17. září 1854 Pogodinovi: »Nezahálím nikterak; jen se snažím nyní více, abych před odchodem svým do pravého domova svého ducha oživoval a vzdělával, než jiné poučoval. Nynější svět přestává na své moudrosti; my (i sám Jakub Grimm!) jsme u něho jen »starý cop«, jen překonané stanovisko« ... Co se mne týče, zůstanu při své jemné bohyni, gramatické Muse, které jsem nezrušitelnou věrnost slíbil... Vaše naděje a snahy vším právem směřují ku předu, já však znenáhla stárnu a toužím, když mě má ochranná bohyně opustí, jediné po Uranii«. A 19. listopadu téhož roku vzdychá si opět: »Léta síly a snahy po činnosti minuly a nepřinesly nic, pranic: stáří se svou mocí a se svým přívrženstvem jest zde ... Vyjmouc dceru[1]) jsou ostatní děti v domě; potřeby zároveň s nimi rostou a síly, o ně se starati a jim vyhověti, ubývá. To vše není způsobilo mysl vesele naladiti. Co mně času a síly po úřadních pracích zbývá, vynakládám na studie od mládí zamilované, ač dobře vím, že k naší době se nehodí; avšak myslím, že, cokoli nedokonám, jinému přece prospívati může. Zatím živí a vzdělává se jimi můj duch — pro jiný, lepší svět.«

Takovýto způsob nálady duševní nepřispíval ovšem, aby tělo se sílilo, a nervy rozdrážděné opět překážely, že duše se rozjasniti nemohla; byl to circulus vitiosus, jako vždy bývá v podobných neduzích. I roku 1855 dorážely starosti na tichého učence; z jara rozstonal se syn Jaroslav tyfem, manželka postonávala a slábla velice, ministr Uvarov, veliký Šafaříkův příznivec, umřel, kterážto smrt ho velice dojala: »Smutnou zprávu o smrti hraběte Uvarova« píše 26. srpna 1856 Pogodinovi, »s velikým zármutkem v listech jsem četl. Tak dobří staří jdou jeden za druhým! Kdo je nahradí? Požehnána buď nám jeho paměť! Kéž syn s jménem otcovým také cnosti a slávu otcovu rozplodí![2]) Toho tím více jest si přáti, ježto vstupujeme v dobu, kde čistě a opravdovsky vlastenecké cnosti a jmenovitě nezištná láska k vědám se ztrácejí a sobectví

[1]) Dcera Božena vdala se r. 1853 za J. Jirečka.

[2]) Přání Šafaříkovo se vyplnilo; neboť syn hr. Uvarova náležel k nejvzdělanějším kavalírům ruským a byl jmenovitě presidentem Moskevského archeologického spolku, který pro objasnění ruských starožitností dobyl si zásluh neocenitelných. Bohužel i on již umřel.

a pachtění po hmotném prospěchu vrchu si dobývají.« Sám pak Šafařík opět churavěl hlavou a trpěl tím od začátku července až do konce srpna: »dostal jsem bolení hlavy, katarh, jenž mi zalehl v uši a šest neděl trval. Byl jsem téměř hluchý a pro hrozné hučení v uších nemohl jsem nic pracovati, ač jsem veliké bolesti neměl.«

Ale nade všecky trpké zkušenosti toho roku dojala ho zpráva, že syn jeho Vojtěch[1]), tenkráte supplující professor na realce, dráhu tu bude museti opustiti, poněvadž následkem konkordatu žádný protestant na středních školách skutečným učitelem státi se nemůže. Psal v té příčině dne 22. října 1855 Pogodinovi: »překážka ta jest neodstranitelna, jak ministr se vyjádřil. Hned něco jiného před se vzíti synovi nelze, jelikož prostředků úplně se nedostává.« Starost o tohoto syna mu ovšem umenšena, když r. 1856 obdržel vládní stipendium, aby v chemickém laboratoriu v Gotinkách u Wöhlera studia konati mohl; ale tížila ho nicméně několik měsíců a byla kapkou ku kapkám, jež konečně způsobily, že číše trpkostí zakusených přetekla. K tomu čekaly druhého syna, Jaroslava, rigorosa a tím otce nové starosti koncem r. 1856.

Téhož roku však sběhla se událost, která duši jeho bez toho znepokojenou rozryla v nejhlubších hlubinách. Vrátiv se z Gotink, kde jak svrchu dotčeno, bibliotéku Hermannovu kupoval, překvapen byl zprávou, »že několik nedomácích zastavatelů svrchovanosti Pražské university nad knihovnou císařskou Šafaříkovi svěřenou právům svým také tím důrazů dáti chtělo, že žalobu na špatné vedení knihovny podali.« Šafařík nejvýše uražen podal ospravedlnění, na které se mu plného zadostučinění s hůry dostalo. Nicméně však útokem tím přetrhla se hráze, kterou Šafařík silou ducha svého proti výbuchu nemoci dávno v něm vzniklé vystavěl. Sám o sobě píše 1. října 1856 Pogodnovi: »Jsem na těle a duchu zlomen a churav ... Začíná pro mne a okolo mne býti ticho a prázdno, snad ne bez mé viny, ač-li v tom vůbec jaká vina jest: časy se mění a my v nich ... Na změnu nyní, kde tři kroky od hrobu jsem, nemohu mysliti. Jsem stár, stonám ukrutnou dnou; již se nehodím k světu a k obcování, mám ještě tři nezaopatřené děti! Kam s tím? Kam s tím?« Tato churavost jevila se v začátcích úzkostlivou opatrností u věcech úředních zabíhající daleko za meze svědomitosti při něm obvyklé; trudo-

[1]) Jest to znamenitý přírodozpytec a profesor při české technice v Praze.

myslnost se vzmáhala tak, že jí již ani před rodinou, jak to posud činil, tajiti nemohl; s druhé pak strany zjevoval jakousi prudkost myšlení a nevrlost, kterých dříve na něm pozorovati nebylo. Když mu Pogodin psal, že on a Kokorjev míní poskytnouti prostředky, aby slovanská literatura mimo Rusko se podporovala vydáváním spisů a že si přejí, aby spisy Husovy v Čechách se vydaly, odpověděl mu Šafařík dne 25. ledna 1857 velmi živě a poznati z toho psaní některé myšlenky, které ho znepokojovaly: »Vaším plánem by sotva utlumené národní a náboženské vášně opět se probudily a rozplamenaly. Víte, s jakou žárlivostí, závistí a nedůvěrou každé hnutí Slovanů v literatuře a jinde se pozoruje a jak se na ně číhá. Takový plán tiskem vydaný padl by jako půma s nebe mezi národy; přišly by ostudné žaloby na Russomanii a panslavismus. Toho všeho a ještě horšího jsme se nedávno dožili... Husovy spisy žádný v Rakousku nebude chtíti vydati... K čemu také měly by se tisknouti? Snad aby roznítily slepé vášně lůzy? Kam by to vedlo? K novým svízelům a bídě! Nechme mrtvé v pokoji. Hus ne nominetur quidem aut uratur denuo.«

Zima mu nepřála žádné úlevy; dna ho lámala hůře než kdy dříve, rheumatický katarh v očích opět ho trápil a stěžuje si, že zrak a paměť ho opouštějí. Tak píše Pogodinovi dne 22. února 1857: »teď mě trápí chronický neduh oční; oči mé velice slábnou« a 22. března: »dal bych leccos do tisku, kdyby mé zdraví to připouštělo; měl jsem zimu velice zlou. Zrak a paměť mě opouštějí.« Tu ku všemu přišla začátkem února (?) z Berlína zpráva, že tam syn Vojtěch onemocněl; píše o tom dne 22. února 1857: »Můj Vojtěch v Berlíně velice onemocněl... Již se sice zotavuje, ale nemoc jest povážliva a jest se obávati odnepadání. Organismus srdce jeho jest prý nepravidelný.« Když pak zprávy o synovi přicházely opět znepokojující, zemdlena jest poslední síla Šafaříkova ducha jindy tak mohutného. Sám píše o tom Pogodinovi dne 8. dubna 1857: »celý ten čas žiji ve velmi stísněné náladě mysli a nemohu téměř nic pracovati.«

Tato »stísněná nálada« konečně zrodila v něm děsivé utkvělé myšlenky. Tanulo mu na mysli, kterak on v Uhrách jako Slovan a protestant byl pronásledován, kterak syn jeho pro vyznání náboženské reálku opustiti musil; všecky příšery vlády policejní, která před několika léty Strobacha s úřadu svrhla,

několik rad vyššího soudu trestem z Prahy přeložila, Palackého z Musea a Matice vytlačila, anoť i internovati chtěla, Havlíčka do vyhnanství odvlekla a veškerému národu českému hranu odzváněla, rejdily před duchem jeho strašíce a zatemňujíce síly jeho. Nemoc skutečně zachvátila ducha Šafaříkova a zjevovala se tím prudčeji, čím déle ji skrýval a přemáhal. Od polovice dubna trápily ho bludné myšlenky nejstrašnější; »syna mněl otrávena, sám sebe střežena, stíhána jako oběť nevyhnutelného vězení nebo něčeho ještě horšího nevýslovného, rodinu svou už viděl ve vyhnanství, bídě a hanbě.« Domnívaje se býti krutě pronásledován obával se také prohlídky svých papírů a za tou příčinou zničil tehda všecky dopisy zaslané jemu od Gauppa, Grimma, Preisa, Pogodina a jiných, nejen na ujmu životopisu jeho, nýbrž také na velikou škodu vědy. Procitl-li na čas z těchto hrozných vidění, hledal potěchy a rady u bližších a dalších přátel, »kteří v tichém žalu hleděli na srdcelomné divadlo, velikého ducha, jindy skalopevného, světlého, vůdce svého národu, nyní sobě samému odňatého. Přislání ruského řádu sv. Anny touž dobou nikoli nepotěšilo, spíše ještě zhoršilo trapné rozčilení, ovšem hlavně vinou surovosti policejní, která muže všeobecně váženého, jehož choroba žádným tajemstvím nebyla, bez udání příčiny na policii obeslala, by teprvé tam mu oznámila čestné povýšení.«

Teprvé začátkem července laskavou přímluvou vznešených příznivcův trochu se upokojil a chorobě poněkud uniknul. Ale, ač hrozných vidění a obav byl prost, přece mysl jeho byla pořád zviklána a rozryta; rodině ovšem opět se tajil, ale příteli Pogodinovi trápení své odhaloval, tak že psaní Šafaříkova z doby té více než jiné zprávy neduh jeho objasňují. Píše na př. 16. července 1857: »Mně se vede od polovice dubna špatně, velmi špatně; jsem ustavičně nemocen a k pracím hlavou nespůsobilý. Proto jsem nemohl psáti a píši i dnes jen krátce. Více budu moci teprvé psáti, když Boží všemohoucnost a milosrdenství tak těžkých zkoušek ode mne sejme. Neštěstí mé nemocí mého syna Vojtěcha — kdysi mé pýchy a naděje — jest zdvojnásobeno. Jest to nervosní nemoc, při níž konce předvídati nelze.« Dne pak 20. července: »Vaše psaní mne velice bolelo obsahujíc výtky, kterých nezasluhuji. Nevíte, bať ani netušíte, jaké neštěstí mě zastihlo. Byl jsem od polovice dubna do polovice července ne-

mocen, velice nemocen. Nemoc dojala silně mysl mou. Štěstí a pokoj na dlouhou dobu mě opustily. Mé neštěstí nemá mezí. I můj syn Vojtěch, dříve naděj má a pýcha, jest nemocný, nešťastný člověk. Trpí nervy a vyléčení a konce nemoci nelze předvídati. Poslední Váš list mne, jsoucího na takovém spůsobu, dvojnásobně anoť trojnásobně bolel prudkostí, tvrdostí svou a výtkami.« V dalším textě tohoto listu opět pozorovati jakousi prudkost a rozdrážděnost, které potom Šafařík pykal a dne 29. července se Pogodinovi omlouval: »Mezi 16. a 20. t. m. poslal jsem Vám list, který Vás uraziti a na mně rozhněvati musil. Srdečně lituji, že jsem ho psal a poslal. Odpusťte mi a zapomeňte ho. Psal jsem to v návalu nervosního paroxismu. Trpím již ode tří měsíců rozladem nervů. Sám Pán Bůh všemohoucí ví, kdy a jak má trápení přestanou. Jsem velice nešťasten. Ach má ubohá dobrá manželka, mé ubohé děti! Jak mi nemá srdce usedati, když je vidím? — Děkuji Vám za všecko dobré, co jste mně prokázal. Bůh Vám to i Vašim dětem odměň!«

K radě lékařů odebral se v září do Nuslí a nařízeno mu, aby nic nečetl, co by ho drážditi neb znepokojovati mohlo. Odtamtud píše Pogodinovi, který se po jeho nemoci tázal, dne 9. září 1857: »Ptáte se po mé nemoci? Infandum jubes renovare dolorem — neboť: animus meminisse horret luctuque refugit.*) Sám Pán Bůh ví, odkud tyto nyní více již než čtyrměsíčné duševní a tělesné nevýslovné bolesti přišly; já to nevím; mohu to jen tušiti a to sotva... Zkouším, jak venkovský vzduch na mně působiti bude. Avšak vlastně jen zima rozhodnouti může, zdali živ zůstanu nebo odtud se odeberu. Nebudu-li moci starý žaltář vydati, učiní to Hanka a Miklošič. Kdyby mně prozřetelnosť jen několik roků ještě byla zachovala srdce nezlomené a ducha nezatemnělého, byl bych snad ještě něco v literatuře prospěl. Tak ale všecko jest nejisto; vždyť žádný není pánem své budoucnosti, nejméně nemocný. Musíte, máte se mnou míti nebeskou trpělivost. — Co z mého na mysli nemocného syna Vojtěcha — pýchy kdysi mé a naděje — bude, nevím. Jak mi srdce nemá ustati nad tolika neštěstím!« Dne 18. října dává opět zprávu: »Maje na několik okamžiků tišší mysl, chci Vám zprávu dáti o svém spůsobu. Pobyt v Nuslích neměl výsledku úplně žádoucího. Musil

[1]) Slova 3. a 12. verše z II. knihy Eneidy: »nevýslovný kážeš obnoviti bol... duch se zhrozuje upomínky na to a smutkem od toho se odvrací.«

jsem domů a zotavuji se pomalu. O průběhu mé nemoci napíše Vám můj syn Jaroslav, který sám jest lékařem. Já jsem jeho řádků nečetl a nevím, zdali mínění jeho jest pravé. Moji lékaři vydávají mou nemoc za neuralgii a dávají mi naděj na uzdravení. Dejž to Bůh k vůli mé ubohé manželce a mým ubohým dětem! Ale jsem posud velice churav a musím se šetřiti. Moc pracovati, čísti a psáti nesmím. Síla ducha, zvláště pamět, velice sklesla. Nejobtížnější jest mi slabost očí. Od 1. října chodím zase do bibliotéky na hodinu, nejvýše na dvě... Mějte nebeskou trpělivost se mnou, až se — jestli to vůle boží — zotavím.«

Syn Jaroslav pak dává téhož dne Pogodinovi tuto zprávu: »... Otec v poslední době, jmenovitě roku minulého, nepřetrženým pracováním a horlivostí ve svých badáních (o glagolici[1]) na tělesné zdraví zapomínal, tak že sobě ani dost málo zotavení nepřál a následky toho ukazovaly se již minulou zimu, an otec delší dobu churavěl. Když pak letos po velikonoci[2]) k tomu přišly leckteré starosti, těžká nemoc bratrova v Berlíně a jiné, jež mi nejsou známy, zhoršila se churavost na velmi smutný spůsob a jevila se lítostnou dojatostí myslí, hlubokou trudomyslností a hypochondrií. Obyčejných prostředků proti takovému nedužení n. př. cestování, studených lázní atd. nebylo lze užívati, poněvadž kleslost sil toho nepřipouštěla; avšak pětidenní výlet do severních Čech, ač veliké vedro červencové právě prospěšno nebylo, přec spůsobil nějakou změnu. Otec tehda nebyl naprosto s to, aby duchem se zaměstknával, poněvadž ob čas velmi silné návaly krve k hlavě se ukazovaly; omamující bolení hlavy a pocit cizího předmětu v mozku a bezsennost rozmnožily ještě smutný stav, tak že žádná příčina, ani příchod uzdravělého ač ještě slabého bratra, ani příjezd sestry naší s dětmi čipernými, ani moje promoce koncem dubna ho rozveseliti nemohla. Tento pro nás tak smutný, pro otce tak strastiplný stav trval do polovice července; tu, co se týče mysli, nastala úleva, ale co se týče těla, přišlo téměř zhoršení, poněvadž veliká slabost, která sotva malé procházky připouštěla, se vzmáhala. V poslední době, v září, odstěhoval se do letního bytu; za vedra letního zrazován mu pobyt na volném vzduchu pro symptomy mozkové. Léčen tak, aby se

[1]) Psal o tom Šafařík Pogodinovi 16. července 1857: »Před svou nemocí jsem v hlaholici mnoho badal a mnoho zajímavého nalezl.«

[2]) Velikonoční neděle toho roku bylo dne 12. dubna.

posilnil, a vyjmouc několik dní nastalo skutečně polepšení; od té doby nezměnil se spůsob jeho, tělesné funkce jsou dosti v pořádku, spánek ještě poněkud nestálý, návaly k hlavě několikráte za den přestávají a nejsou prudké a mysl je tišší, tak že otec nyní, ovšem ne tak často jako dříve, mívá i veselé okamžiky. Aspoň k tomu to přivedl, že biblotéku denně na hodinu navštíviti může, delší tam meškání ještě škodlivě naň působí. Nejtvrdošijnější a nejvíce znepokojující symptom však jest slabost očí, které posud přibývá. Náš výtečný oční lékař prof. Hasner zapověděl všecko delší čtení, psaní a jmenovitě všecko zaměstknání při umělém světle. Za příčinu nemoci považují lékaři nashromažďování se vody v mozku, kterážto nemoc jak obyčejně s návaly krevními začala, a všecky symptomy tuto diagnosu za pravou usvědčují. Není příčiny domnívati se, že voda se nevytratí, avšak věc jest na všecek spůsob velmi zdlouhavá a dobu určiti, kdy úplné uzdravení nastane, nikterak nelze. Nejvíce ještě slibuji si od příštího léta, jež toužebně očekávám a naději se, že posilňující lázně podstatně pomohou.«

Duševně se Šafařík poněkud zotavil tak, že i vědecky pracoval. Vždyť v listech k Pogodinovi, ve kterých svou bolestnou nemoc líčí, klade vědecké otázky a zprávy a v prosinci osudného roku 1857 dovršil své pojednání o původě a domovině hlaholice a r. 1859, když Büdinger a Feifalík ostudné útoky na naše staré památky činili, četl ještě v učené společnosti své Myšlenky o dědičném právě českém. Ale tělo chřadlo a vadlo, nedužením mozku trpěly nervy, trpěl duch; v posledním listě, který Pogodinovi dne 12. prosince 1858 psal, opět dotýká svého neštěstí: »Že jsem Vám tak dlouho nepsal, tím vinno jest všeliké neštěstí, které se od jara 1857 na mě shrnulo. — Nevýslovné, hrozné neštěstí rodinné zlomilo poslední pružnost ducha mého. Upadl jsem v nervosnost a často jsem od té doby churavěl. Pamět a zrak velice seslabeny jsou.« Nemoc nejsouc podněcována příčinami duševními pokračovala nyní říkajíc samostatně; neboť jedna veliká příčina, která Šafaříka velice tížila a starostmi naplňovala, byla odstraněna, ani synové jeho r. 1859 všichni byli zaopatřeni a tedy z té strany děsné myšlenky na něj již nepřicházely. Ale životní síla jeho byla smrtelně raněna; duch již nebyl s to, aby ovládal nervy, aby samovolně neutvářely přeludů, které silnějšími se osvědčily, nežli vědomá moc

duševní. Ovšem musil nepřejný osud mnoho let dorývati na tuto skálopevnou povahu, než ji podemlel: ale jako v dubě mohutném jest čára, přes kterou dřeň jeho raniti jest nebezpečno, tak má i duch meze v sobě, nad které bez újmy vědomé síly své raněn býti nesmí. Nemoc Šafaříkova ukázala se býti nevyléčitelnou; organický neduh mozkový působil u něho r. 1859 ustavičně návaly krevní k hlavě a tím i závratě, tma tížila oči a ošklivost v útrobách odpuzovala chuť k jídlu; přišly také křeče mozkové, které s podobným neduhem, když pokročil, vždy bývají spojeny. Poprvé omráčily ho prudké křeče v mozku dne 14. máje 1860 a svíraly ho dlouhou těžkou mdlobou. Probral se sice z tohoto návalu a zdálo se na oko, jakoby se opět sbíral a zotavoval; nicméně však opakovaly se návaly a křeče, ovšem slabší, v několika dnech, ale také on po každém návalu cítil se slabším: příroda sama mu vnucovala přesvědčení, že jeho neduhu není pomoci, že běh života rychle na konec pospíchá. Možná, že se bál úplného zatmění ducha; možná, že děsné myšlenky z r. 1857 prudkou mocí v něm se obnovily; kdož to ví? Život ducha lidského jest pln tajemství; ale kdo vyzpytovati může labyrinthické záhyby ducha nemocného, v nichž on bloudí nemoha nalézti východu? Kdo sluje jeho, v nichž na čas tiše dřepí příšery a obludy, ale časem se vyřicují a oběť svou jako litice pohánějí do šílenství a záhuby? Tyto nevyzpytatelné moci choroby duševní zachvátily také muže toho, jenž nad temným posud tokem dávnověkosti slovanské jasnou svítilnu rozžehal; dlouho se bránil podivuhodnou silou proti nemoci, která časem ducha jeho zatemňovala, ale přišel den jako inevitabile fatum, kterého síla ho opustila. Byl to pravý dies nefastus, den nešťastný, den 23. máje 1860, když Šafařík nepozorován z domu odešel a přijda k řetězovému mostu v okamžitém návalu do Vltavy se vrhnul hledaje ve chladném lůně jejím utišení a ukončení všeho trápení, jež ho tak dlouhou dobu až do nesnesitelnosti tížilo a skličovalo. Zatemnění ducha jest vždy smutnou podívanou; ale když tak obrovský duch, jenž byl sluncem vědy, temnem jest omráčen, mohla by hrůza z toho otřásati i bohy ve chladných výšinách trůnící! —

Šafařík byl šťastně zachráněn. Jako horoucí lásku, již k miláčku máme, tehda cítíme nejvěrněji a nejvroucněji, když nám hrozí nebezpečí ztratiti ho, tak veškeren národ český jako jedním srdcem cítil strašnou ránu, která mu dána neštěstím velikého

muže, a veškeren národ snažil se projevovati jemu nejen hlubokou soustrast, nýbrž úctu a lásku možno-li zdvojnásobenou. Byt jeho byl v pravém stavu obležení, každý chtěl zvěděti, zdali »chlouba Slovanstva« se zotavuje, a tisíceré poptávky přicházely telegrafem i poštou nejen z Čech a z Rakouska, nýbrž i z dalekých zemí slovanských, zda-li »kníže vědy« říši, která žádných hranic nemá, bude zachován?

Šafařík nad očekávání rychle se zotavoval, tak že již po osmi dnech bližší přátelé ho navštěvovati a s ním rozmlouvati mohli. K jich přimlouvání odhodlal se konečně, ovšem již pozdě, na delší dobu opustiti nezdravý pro něho byt tmavého Klementina a odebrati se na čerstvé povětří, aby síly tělesné opět se sbírati mohly. Zajel do Vídně, kde tehda dcera a dva synové jeho meškali, dcera vdaná za tehdejšího sekcijního radu (později ministra) J. Jirečka, syn Vojtěch jako professor na obchodní akademii a Jaroslav jako vojenský nadlékař. Z Vídně odejel Šafařík do blízkého Rodaunu, aby v letním bytě čerstvým vzduchem se silnil. Zde byl otočen dětmi a vnuky, mysl jeho se utišila, rozjasnila a za tři měsíce tak se tělesně zotavil, že všichni, kteří ho navštěvovali, tomu nemálo se podivili. I paměť se vrátila; měl účastenství v rozmluvách všeho druhu, neštítě se politiky, o kterou zavaditi v posledních létech až nápadně se vyhýbal. Nejraději ovšem mimo zpomínky na mladší léta se bavil hovorem o milých svých studiích, o starožitné historii slovanské, a tak živě mu tanuly věci sem náležité na mysli, že sedě v zahradě z paměti mapy staré Macedonie, Thessalie a balkanských krajů do písku kreslil. Jen když v řeči poustál a víčka velkých, výrazuplných očí sklopil, rozhostila se na tváři šlechetné jakási snivost, jakýsi nádech jemné melancholie, ale nikoli bolné, nýbrž tiché a klidné, jako slunce zapadající mírným leskem zářívá.

V měsíci září vrátil se do Prahy, kde odstěhovav se z Klementina přebýval v Krakovské ulici v čísle 1362 (14 nové[1]). Děsivé myšlenky již ho nenapadaly; a to tím méně, když vlastnoručním listem císařským dne 30. října 1860 dán na zasloužený odpočinek s celým platem, »aby ostatní dny života vědeckým svým pracím věnovati se mohl.«

[1]) Na domě tom zasazena jest pamětní deska z červeného mramoru a se zlatým nápisem: Zde žil a 26. června 1861 zemřel Pavel Josef Šafařík.

Avšak k tvořivé práci již nepřišel; zimu 1860—1861 strávil klidně a pokojně bavě se s přátely, kteří ho častě navštěvovali; v hodinách osamocených četl spisy Schlosserovy neb díla jazykozpytná, ač mu čtení velmi bylo obtížno, jelikož čta jen jednotlivá slova zřetelně viděl a smysl jen kombinací mohl chápati. Ruka ztuhla, tak že jméno své jen velmi obtížně mohl podepsati. Ještě 24. června bavil se Jochmannovým dílem »o jazyku«. Tu však nenadále opět mozkovými křečemi prudkými a mdlobami byl zachvácen, z nichž jen chvílemi k jasnému vědomí procitoval a rozmlouval. Křeče vracely se slaběji a slaběji, ale zároveň s nimi sláblo a uhasínalo vědomí. Jakoby příroda mu poslední okamžiky ulehčiti chtěla, uspávala jej v tichou agonii dvacet hodin trvající, až srdce jeho šlechetné, tolika boly a starostmi dříve rozrývané, srdce to veliké, v němž veškeré Slovanstvo mělo místo, bezbolestně, tiše a klidně ustálo a duch jeho tělesnou schránu v poledne dne 26. června 1861 opustiv se vznesl na »jiný, lepší svět«, v nějž věřil a po němž v posledních létech často již byl toužíval.

Nemá jen víra mučedlníky, má je také věda; oba zápasí se tvrdostí života a osudu, oba obětují život idei vědouce, že, ač tělo hyne, duch vítězí zároveň s ideálem, jemuž život věnovali a vzdali. Takovým mučedlníkem vědy byl také Šafařík; tělo jeho padlo v oběť vědě, ale duch jeho žíti bude nesmrtelně ve vědě slovanské, kterou na vysoký stupeň dokonalosti povznesl. —

Zpráva o smrti Šafaříkově dotknula se hluboce všeho Slovanstva. V okamžiku, kde světu nenahraditelně odňat jest, zjevila se velikost toho ducha v náležitém světle a podle té velikosti měřiti sluší ztrátu, kterou Slovanstvo jeho úmrtím utrpělo, a hlubokost zármutku nad ztrátou takovou. Nejen královská Praha zahalila se ve smutek; od temen Krkonošských až k výšinám Balkánu, od pramenů Vltavy až k »bělokamenné Moskvě«, všudy na tom ohromném prostranství, kde hlahol slovanský zavznívá, dán výraz veřejný upřímným citům hlubokého žalu, jímž srdce Slovanů naplněna jsou. Ovšem pak královská Praha vzdala poslední povinnou čest velikému buditeli Slovanstva a čestnému měšťanu svému sprovodivši u večer 28. června tělesné pozůstatky Šafaříkovy v tak slavném průvodě ke hrobu, že vladařům slavnějšího sotva se dostává. Ač z mračen chvílemi jen se lilo, přece na stotisíc lidí sprovázelo rakev, v níž vezli k věčnému odpočinku mučedlníka, nyní však již vítězoslavného heroa vědy. Na evangeli-

ckém hřbitově pod Žižkovem odpočívají tělesné jeho pozůstatky blízko kostela apoštolů slovanských, k nimž úctou a hlubokou vřelostí celého srdce lnul, jichžto život a neocenitelné zásluhy o vzdělanost Slovanstva tak věrně, tak nadšeně, tak úchvatně na odiv postavil. Na náhrobním pomníku, mohutném sarkofagu z českého mramoru rodinou zbudovaném, vyryt jest nápis: »Vъ krasnichъ mira sego vъspitalъ se jesi otъ junosti svojee«; jest to počátek starosrbského nápisu, jejž na hedbávném příkrovu zlatem vyšila a choti svému caři Lazarovi posvětila cařice Milice anebo (dle pozdějšího udání Šafaříkova) kněžna Eufemie, vdova Uglěšova.[1]) Jiný pomník zřízen mu k rozkazu císařskému, ano poprsí jeho zhotovené z kararského mramoru od sochaře Pilze postaveno jest roku 1866 ve knihovně pražské na znamení, že mocnář památku toho muže ctí, jehožto jméno daleko za hranicemi rakouskými s největší úctou se připomíná. Bibliotéka jeho, co se týče slavistiky asi do padesátých let úplná, jakož i literární pozůstalost a sbírky koupeny jsou od sněmu českého r. 1863 a postaveny v Českém museum.

II.

Spisovatelská činnost Šafaříkova zahrnuje v sobě dobře čtyřicet let práce pilné, plodné; důležitější díla jeho jsou tak hlubokého obsahu a dalekého dosahu, že téměř o každém z nich obšírné pojednání napsati lze jest: kde králové sejí, tam poklasných čeká práce veliká. Přestaneme na tom, vytknouti jeho výtečné vlastnosti spisovatelské a dovoditi o každém hlavním díle jeho, kterak se v duchu jeho ujímalo, kterak sbíral materiál, práce znenáhla rostla, až konečně plod dokonalý na světlo vyšel.[2])

[1]) Šafařík nápis ten dne 6. srpna 1829 ve klášteře Vrdniku sám přepsal a první uveřejnil v »Jihosl. Památkách«.

[2]) Proto také napomínal své přátely, aby s vědeckými pracemi příliš nekvapili. Tak na př. psal dne 20. prosince 1836 Maciejowskému, který tehda druhé vydání svého díla připravoval: »Zpráva, že jsi již s I. sv. v rukopise hotov, mě téměř poděsila. To jest příliš rychlé! V takém kvapu nemůže býti trvanliv a pevný. Sám jsi asi na Svých cestách při hlubším přemyšlování a badání dospěl k přesvědčení, že první 2 svazky potřebují pečlivého přepracování. Tedy festina lente. Stav pro věčnosť, jen to jest Tebe důstojné! Rádi chceme dále o rok počkati. Nezapo-

Jest pravda, že mnozí před Šafaříkem a po něm výtečná díla sepsali; ale málo kterému z nich bylo zápasiti při pracích s takovými nesnázemi a obtížemi jako Šafaříkovi, zvláště pokud byl v Novém Sadě. Tam na rozhraní světa vzdělaného a nevzdělaného, v době, kdy komunikace byla velice nedostatečná, v městě, kde biblioteky větší nebylo, byla již myšlenka oddati se studiím pramenným odvážliva; jen železná vůle Šafaříkova byla s to, aby nesnáze dotčené překonala, jen gigantická a tvořivá jeho pracovitost nedadoucí se ničím odvrátiti a odstrašiti mohla setrvati bez únavy v činnosti začaté, ona pracovitost, o níž starý Vergil tak pravdivě pověděl: labor impius omnia vincit.

Kdo, jako my za naší doby buď ve střediskách vědeckého života sedí, anebo jsa jich vzdálen po železnici bleskem k nim dostati se může, nyní sotva pochopí ty nesnáze, které tehda pramennému badání byly na závadu. Než kniha z Lipska anebo dokonce z Londýna nebo Petrohradu došla, co to stálo času a peněz! Listy Šafaříkovy, dávané ku přátelům po všecky doby života jeho jsou plny žádostí za knihy, za výpisky z kněh a jiných pramenů; tak píše 6. ledna 1823 Kollárovi: »Není-li Vám obtížno, opatřete mi u Eggenb. nebo Kiliana následující knihy: 1. Tablicův spis o star. veršovcích; já knihu mám, ale zůstala u otce a nemohu se jí doprositi; máte-li ji Vy, půjčte mi ji na krátký čas. 2. Valaského hist. rei publ. literariae in Hungaria. 3. Bartholomaeides not. stat. geogr. hist. comitatus Gömör... Možná-li, dejte, prosím, skrze knihkupce ještě i tyto donésti: 1. Dobrovský Gesch. d. böh. Literatur 1818. — 2. Nejedlý Grammatik...« A 2. února téhož roku opět píše: »Mne teď zanímají filologická a historická studia... K slovenčině mi chybují však pomůcky... k slovesnosti polské a vindické nemám ničeho. Bentkovského hist. lit. pol. není více v knihkupectví k dostání. Strojí se prý nové vydání. Kopitarovy gramm. jsem také ještě neviděl. Budete-li něco míti pohromadě pro mne, pošlete mi to po Liedemannovi: po-

---

mínej, že jsi Ty jedinon bílou vranou v Polsku, na jejíž hlas z blízka i z daleka slýchají. Prorok v pustině — ten jest mým mužem, dá-li svému hlasu zvučeti a budí-li duchy ze spánku smrtného. Pokračuj jen zmužile, avšak rozvážlivě, stále chovaje nepohnuté cíl před očima: ve svých dějinách práva Slovanům postaviti monumentum aere perennius. To všickni právem očekáváme od Tebe nejučenějšího a největšího právníka mezi Slovany.«

štovský vůz sice tadyto každý druhý týden chodí, ale to příliš drahá fůra.« A 13. června 1823: »Rakovieckého dílo stojí ve Varšavě 9 zl. stř. — ale knihkupec ve Lvově mi napsal 10; za Bentkovského hist. list. 19 zl. Na poštovském voze jsem platil porto 6 zl. C. M.« Radostí plesal, když knihy výtečnější ho došly; obdržev právě dotčená díla psal 24. máje 1823: »Vyznati musím, že co jsem živ nižádné slovenské dílo srdce mého tak neoblažilo jako toto. Otvírá se tu cele nový svět před očima zaraženého čtenáře. Z této bohaté studnice na potom čerpati budu hojně.« Anebo dne 11. srpna 1823: »Nedávno jsem z Vídně dostal Potockého převýborné dílo (Movy, pochvaly i rozpravy), které všecko, co jsem posud v slovanských nářečích četl, duchem, mocí a krásou převyšuje. Jak daleko jsme my za těmito bratry našimi!«

Nelitoval peněz, když knihu ke studiím svým potřeboval; byla-li příliš drahá aneb nebylo-li jí dostati, žádal o výpisy z ní; tak psal na př. 29. července 1827 Kollárovi: »račte mi skrze Pantelina nebo koho jiného z Verantiusa Iter Buda Hadrianopolim vypsati dáti... počnúc od Bělehradu to, co odtamtud až po Hadrianopolis má.« Anebo r. 1828 žádá na Kollárovi, aby mu vypsal z Pavla Diakona z knihy první hlavu třináctou, »kterak Longobardi s národy Vurgundaib, Anthaib, Banthaib vojovali;« jest to ono důležité místo, na kterém pak část nejstarší historie slovanské zbudoval! Bibliotéka biskupská a okolních klášterů sice mu pomáhaly; ale důležitějších spisů jmenovitě novějších v nich nebylo, tak že se dlouhý čas bez Ritterova díla obejíti musil. »Račte,« píše 4. listopadu 1827 Kollárovi, »v Ritters Erdkunde nomina propria: Sarb, Serb, Sirb, Sorb, Surb, Zarb etc. posbírati a mně poslati. My zde Rittera nemáme.« Až dojemné jest, co r. 1828 Kollárovi píše se strany dvou spisů: Voigt, Geschichte Preussens, a Evers, Das älteste Recht der Russen: »prosím Vás, přehlednite tyto dvě knihy aspoň kradmo u některého knihkupce a pište nám na krátce. My bysme je zde chtěli zakoupiti, jestli v nich co pro nás.« Ostýchal se již maně knihy kupovati: »já jsem za ty německé smeti a plevy už tolik peněz vyhodil,« píše 18. pros. 1828, »že se ostýchám novou německou historickou knihu, o níž nic neznám, koupiti.«

Přesídliv se do Prahy byl v té příčině lépe opatřen, ač i zde mnoho kněh zvláště ruských pohřešoval; nalezl však prostřed-

nictvím Pogodinovým, Maciejowského, Köppenovým atd. cesty, kterými nedostatek kněh odčinil. Již svrchu jsme dotekli, že roku 1835 Pogodina žádal, aby pro něj knihy v Rusku sbíral, dokládaje: »ne pro sebe, pro vědu žebrám.« Chtěje sobě opatřiti knihu k pracím svým potřebnou, prosbu o ni důtklivými, vřelými slovy podporoval; nemoha dostati kněh od Vostokova, u kterého snad Kopitar jej očernil, prosí Pogodina r. 1835 za přímluvu u něho: »Pište mu, aby prosbu mou vyslyšel a naplnil. Nezná mne. Pište mu, že nebude nehodného podporovati. Vložte mu důtklivě věc k srdci. Když Vy se jí neujmete, jak živ od p. Vostokova nic nedostanu. Buďte mým rukojmím a orodovníkem u něho. Zdá se, že mne má za jiného než jsem.«

Spisovav Starožitnosti velice pohřešoval Rumjancovův diplomatář, jehož aspoň při spisování druhého dílu užití chtěl. Píše tedy dne 4. července 1836 Pogodinovi: »Z ruských děl nejbolestněji pohřešuji Rumjancovo Diplomatarium, z kterého bych pro druhý díl Starožitností zlatá zrna sbírati mohl. Ale dílo jest příliš drahé, abych je nyní koupiti anebo příznivců a přátel svých v Rusku za ně žádati mohl, poněvadž bych dotěrným a nestydatým býti se zdál. V posledním listě daném p. Köppenovi zdaleka dotekl jsem, že bych knihy té potřeboval, a napověděl jsem, že bych náhradou za ni dal staré jihoslovanské cyrillské tisky nebo rukopisy, kdyby se nějaký Mecenáš našel. Snad by se tato výměna lépe v Moskvě podařila?« Prostřednictvím Köppenovým obdržel dílo to od Malinovského a v listě dne 24. října 1836, kde za to děkuje, opět již vyslovuje nedočkavost se strany kněh, které z Ruska přijíti měly: »Jak toužebně knihy očekávám, nemohu Vám ani vyjádřiti. Slovy Vám se poděkovati, považuji za zbytečné: díky své osvědčím pilným užíváním pokladů mně zaslaných . . . Kdyby jen zásilka v Petrohradě se neopozdila, neboť nevím, dokud tam plavba trvá! Bolelo by mne velice, kdybych kněh těch v oddílu o ruských dějinách jednajícím již užiti nemohl!« A tak se opakují žádosti za knihy, objednávky jich a výpisy z rukopisů v každém listě; ovšem byla někdy také obtíž výpisků dostati, žádal-li totiž opisů delších a z rukopisů starých, poněvadž se mu peněz na zapravení útrat nedostávalo. Žádaje na př. r. 1856 za opisy žaltářů ze stol. XI.—XII. píše Pogodinovi: »snad se odhodlá šlechetný Mecenáš K(okorjev?) za opisy zaplatiti?« Na vzájem však poděloval Šafařík ruské přátely spisy svým

posílaje do Ruska obyčejně po 50—60 výtiscích každého spisu svého.

Odloučenost od světa učeného bolně cítil, pokud byl v Novém Sadě a chtěje ji aspoň na díle odčiniti zamýšlel mezi přátely uherskými založiti spolek, ve kterém by vlastenci a spisovatelé důvěrněji se stýkali. Píšeť o tom dne 6. ledna 1823 Kollárovi: »Především bych přál, kdybych zde nějakou společnost stlouci mohl, o níž budoucně více. Za účel bychom si položili, abychom se ročně někde sešli a tam čas provedli, jako my v loni: aby každý o svém nářečí celoroční zprávu dal, se svého pracování v literatuře, napomáhání národství etc. počty složil, něco slíbil etc. slovem: abychom se takto vespolek posilňovali a co včeličky rozptýlené, sem i tam poletujíce po lukách snášeli naposledy výbitek prací svých do jednoho oulu.«

Pokud vím, nedošlo k tomu spolku; ale snaha sdíleti se o práce s jinými zůstala Šafaříkovi po všecky dny života. V pravém slova smyslu prahnul zvídati, co nového a důležitého vychází z oboru jeho studií a nemoha jinak zpráv se dopíditi rozesílal po všem vzdělaném světě listy žádaje, aby o všech novinách literárních zpraven byl. Odtud jeho rozsáhlá korespondence s Kopitarem, Kollárem, Palackým, Jungmannem, Köppenem, Pogodinem, Vostokovem, Sreznevským, Bodjanským, Grigorovičem, Grimmem atd., od nichž zpráv dostával a jimž opět zvěsti své posílal. »Račte mě pozorna učiniti na všecky zjevy literární, které mne zajímati mohou,« píše dne 20. března 1836 Pogodinovi, a co tomuto dne 25. září 1835 slíbil: »naleznete ve mně vždy ochotného literárního dopisovatele,« zachoval netoliko jemu, nýbrž všem, kteří ho za literární zprávy neb učené vysvětlivky žádali. Kdykoli nějaká důležitější kniha historie nebo starožitností slovanských se dotýkající vyšla v zemích českých, v Uhřích, Jihoslovansku a v Srbsku, ihned o ní dával zprávu Pogodinovi. A dověděl-li se on o nějaké věci zajímavé, nemělo ptaní se u něho konce. Když se roznesla zpráva, že známý orientalista Frähn v Tatrách (v Polsku) starožitné nápisy nalezl, psal Šafařík dne 7. srpna 1836 Pogodinovi: »Ohlašujete mi tolik nového, ale tak krátce, že má zvědavost sice velice rozdrážděna jest, ale nikoli ukonejšena není. Nejdůležitější jest mi zpráva Vás ze Lvova došlá o starých nápisech v Tatrách a nálezích Frähnových. Kdo Vám ze Lvova psal? Kde jsou ty nápisy? O tom jste mě měl (není-li

to tajemství) předkem zpraviti, abych dále se poptávati a něčeho jistého se dověděti mohl. Uveřejnil-li již Frähn něco tiskem o nálezích svých?« A dne 25. září 1847 píše témuž: »Prosím za zevrubnou zprávu: odkud víte, že Chrabr byl téměř vrstevníkem sv. Cyrilla a Metoděje? Kdo to nalezl a jaké jsou na to důkazy? Račte mě brzo o tom zpraviti, poněvadž ta věc pro mě jest velice důležita.« A dne 24. října téhož roku píše opět: »Zbývá-li Vám hodinka, ohlaste mi přece krátce: co o Chrabru se nalezlo? Odkud se ví, že byl vrstevníkem Klimenta Velického a Symeona?«

Věda, že sám se nemůže dočekati zpráv o věcech, které ho zajímaly, rychle a ochotně se sděloval s přátely buď o nové věci literární buď o zjevy a nálezy a výskumy vlastní. O martyrologiu rajhradském, o runách bamberských (s kterými ovšem nedobře pochodil) atd. zaslal zprávy ihned Pogodinovi a nad to více nerozmýšlel se výskumy své těm zjevovati, o nichž věděl, že jim při pracích jich vhod přijdou. Tak na př. píše dne 5. prosince 1847 Pogodinovi: »Nepochybuji, že zevrubný životopis sv. Cyrilla od biskupa velického, Klimenta, psán jest. »Pochvala« má jeho jméno; snad jsou také od něho sepsány »inventio Clementis Romani« a »Vita sancti Clementis«; naproti tomu pochází neúplná »Vita s. Methodii« s největší pravdě podobností od Gorazda. Na tyto okolnosti račte pány Undolského a Gorského upozorniti.« A v témže listě: »Čeho jsem o počátcích bulharské literatury od roku 863 až do r. 927 se dobádal, v delším pojednání jsem sestavil, které v Časopise Musejním okolo nového roku vyjde. Vy a ostatní přátelé obdržíte zvláštní otisky poštou, aby Undolskij toho ještě užiti mohl.« Obdržev od Vostokova spis: »Popis ruského musea Rumjancova«, píše 1842 Pogodinovi: »poslal jsem Vostokovi několik poznámek k jeho výtečnému dílu.«

Onoho úzkosrdího cechovství učeného, které výzkumy své tají, neznal, nýbrž oznamoval, cokoli nového nalezl, přátelům, aby jim práce badatelské usnadňoval. Mimo jiné máme na to zajímavý doklad z r. 1854, an dne 28. září Pogodinovi psal: »Konečně vyjasnily se mi dva výrazy srbských letopisů, kterých ani Kopitar vyložiti neuměl. Jsou to Ledjan, Ledjanskij kralj, Ledjanskij grad a Kiriopascha, Kiropascha; ono jest = Lengyel (maďarsky) t. j. Ljach Polan a Ledjanskij grad = Krakov; toto pak jest dvojitý svátek, velikonoce totiž a zvě-

stování Panny Marie (festum annuntiationis, blagověštenije od κηρύσσω annuntio padající na jeden den, totiž na den 25. března. Hádanka jest rozluštěna! Oznamte to přátelům, které to zajímá, ano řecké i slovanské slovo, pokud vím, v každém slovníku není.[1])

Jsa takto sdílný a nesobecký těžce to nesl, když na poptávky a přání svá odpovědi nedostával; psal v té příčině Pogodinovi dne 24. října 1836: »Byloby mně velmi milo, kdybyste od Kucharského vyobrazení run, které on viděl, dostati a mně poslati mohli. Já nesmím doufati, že od něho něčeho dostanu; nikdy ještě přání mého nevyplnil, ač jsem já pro něho již všelicos učinil. Jest to lenošný medvěd — ano, podobá se psu, který na seně leže jiným ho žráti zabraňuje, ač ho sám žráti nemůže. Takovéto lenošství jest však největší necnost Slovanů. Nám, příteli, jest potřebí pilných rukou, abychom literaturu svou na čestné místo přivedli.«

Ovšem se stávalo málo kdy, že by mu nějaký učenec zpráv žádaných nebyl popřál; vždyť se mu důvěřovali tak, že mu i rukopisy do Prahy půjčovali, kterým pak železnou píli věnoval; vypůjčiv si od Pogodina Chodakovského zeměpisný slovník, píše dne 31. října 1840 Pogodinovi: »Chodakovského slovník obsahuje pro mne mnoho zajímavého i co se týče historické mapy i archeologického oddílu mých Starožitností. Budu potřebovati celou zimu, abych jej četl a náležitě výpisky z něho si dělal; na jaře Vám jej vrátím. Dotud musíte míti trpělivost, kterou Vám moje historická mapa odmění;« a dne 5. ledna 1841: »Vaše Chodakovskiana dala mi mnoho práce, která však brzo bude překonána. Podivil byste se vida, kolik jsem z toho vypsal. I ostatní knihy musím čísti a výpisky z nich si učiniti!« Pravdu měl pověděv v témž listě: »Tolik žádostí jsem na Vás vznesl, že zajisté zvláštní seznam míti musíte, abyste na všecko mohl dáti pozor. Učiňte co možná jest; Bůh to Vám a Vašim dětem odmění.« Někdy ovšem se mu zdálo, že v žádostech svých za meze skromnosti zabíhá; tak píše 1842 Pogodinovi: »Prosil jsem akademie

[1]) Nezdá se, že toto vysvětlení ve širší známost vešlo. Neboť Jagič v Archivu für slav. Philologie 1877 str. 623 pozn. 1. chtěje slovo Ledjan vysvětliti ukazuje k maďarskému slovu »legény«. Na pravější cestu uhodil v témže sborníku 1878 str. 124—130 St. Novakovič, který slovo Ledjan tak jak Šafařík r. 1854 vysvětluje, avšak neví, že Ledjanskij grad jest Krakov: »Da das epitheton »Ledjanin« seinem Ursprunge nach dem Volke nicht ganz klar war, so wurde es als Bezeichnung eines örtlichen Ursprunges aufgefasst und daraus die Stadt »Legjan« abgeleitet.«

o akty a letopisy, které mi scházejí, což proto poznamenávám, abyste nějakému členu akademie, který má vliv, o tom psali, ale skromně, ne videamus importuni et impudici.« Jen jedinkráte podobnou žádostí uvedl Pogodina v rozpaky a stal se tedy »importunus«, tehda totiž, když Vostokov popis Rumjancovského musea tiskl; Šafařík věda, že Pogodin vývěškové archy od Vostokova dostává, žádal, aby mu je posílal; píše dne 20. července 1840: »Hotové archy díla Vostokova měl jste mně sub sigillo amicitiae ku přečtení poslati a půjčiti. S politováním vidím, že ještě plné víry nemáte. Ještě jsem žádného, co živ jsem, na rozpaky nepřivedl a nejméně bych Vám mohl ostudu připraviti. Na Vostokovi vývěšků žádati jest namáhání marné: kdy jich dostanu?«

Takto horlivě si dopisuje a záznamy z katalogů bibliotek si čině nabyl podivuhodné znalosti o tom, kde která vzácnější kniha neb rukopis se nachází, tak že číslo a místo, kde v které bibliotece postaveny jsou, mohl udávati. Píše n. p. dne 8. prosince 1838 Pogodinovi: »Codex chartaceus Vatikánské biblioteky v Římě č. XII. 4. saec. XV—XVI. obsahuje str. 85—105 Vita Cyrilli philosophi literarum slavicarum inventoris . . .« anebo dne 3. srpna 1839: »Žitije i žiznь sv. Symeona v kodexu Pověsti sv. otecь v Paříži na pergaméně v oktávě velice se osvědčilo; přemyšlete, jak bychom opis dostati mohli?« anebo 25. ledna 1840: »slovanský kodex z XII. století jest v Bononii v bibliotece S. Salvatoris, jiný v Petrohradě;« anebo r. 1856: »V Moskvě znám dva žaltáře, jeden v synodální bibliotece z r. 1296, který v popsání rukopisů str. 181 č. 13 naznačen jest, druhý v Čudovském klášteře z XI—XII. stol., o němž na str. 185 v poznámce zmínka se činí. V Petrohradě jsou též dva« atd.

Takto sám sbíraje a sám opisuje snesl Šafařík takový ohromný material, že každý, kdo ho v pozůstalosti jeho ohlídá, udiven se táže, kde ten muž, jsa úředními pracemi, rozsáhlou učenou korespondencí, kterou by několik svazků tištěných naplniti lze bylo, spisováním monumentálních děl zaměstnán a bolestným neduhem tížen, času nabral a zdali pro něho jako pro jiné smrtelníky den také jen čtyryadvacet hodin měl? Všecko jest čistou, zřetelnou rukou psáno, všecko podle látky a materií uspořádáno, všudy udáno, na kterou také jinou věc výpis se vztahuje — zkrátka i z těchto jeho zápisů a výpisů vztahujících se k historii, starožitnosti, paleografii, národopisu, jazykozpytu a literatuře slo-

vanské jest viděti jeho objemného ducha, který vždy celou vědu, jíž se věnoval, před očima měl.

Ale oddávaje se všecek vědě nezapomínal zvláště za mladších let na prostředky, kterými by prostý lid se vzdělávati a ke vlastenectví probuzován býti mohl: vždyť v něm samém bylo spisovatelství a vlastenectví slovanské za jedno! Již r. 1821 psal Kollárovi: »Ale to jiná otázka, čeho spisovatel slovenský v Uhřích nejvíce hleděti má. Zde myslím, aspoň nyní, ne tak vysokých ideálů jako raději hlubokého života našich zanedbalých bratří Slováků šetřiti třeba. Z toho budiž vyňato, co do něho vsazeno býti má.« A proto radí r. 1825: »K jinému raditi nemohu, než abychom se vyhotovení některých spiskóv pro národ náš, zvláště mládež ujali. Vy byste měli kratičkú slovenskú grammatiku pro školy sepsati. Já nevím, čeho bych se chytiti měl.« I na založení Slovenské Matice r. 1827 myslil, kterýžto úmysl jeho teprve později a jinými muži ve skutek uveden jest. Neméně staral se, aby v srbské literatuře jazyk národní t. j. ten, kterým národ skutečně mluví, vrch nad církevním obdržel; již výše jsme dotkli jeho o věc tu zásluh; Šafařík to byl, který snahám jemnocitného ale železnou energií výtečného Dositeje Obradoviče († 1811) a skalopevného genialního samouka Vuka Karadžiče, aby národní jazyk v srbské literatuře ku právu svému a platnosti přišel, mírností, oblíbeností a učeností svou ku šťastnému výsledku pomohl. Srbové to vděčně uznali; psaliť o něm po smrti jeho: »Když se u nás srbský národní jazyk za zpotvořenou odrudu jazyka kněh církevních měl a národ srbský tedy za nezdárné pokolení se považoval, byl Šafařík první, který dokázal, že národní jazyk náš byl jazykem našich králů a carů a stejného rodu s jazykem církevním a že lid náš není tedy nezdárným pokolením, nýbrž že jest jako kterýkoli jiný národem samostatným, jenž od původu svého vlastní řeč měl. Tak to byl Šafařík, který nás před námi samými zachoval.« A tak se vyplnila slova, která Šafařík sám po svém odjezdu z Nového Sadu o sobě pronesl, že »jeho činnost úřední a jeho zásluhy učitelské snad nejlépe ocení Srbové, mezi nimižto po 14 let pracoval o šíření zárodků nauk a vzdělanosti, on sám doufá, že jméno jeho mezi žáky a výběrem z národu ve vděčné památce potrvá.«

Jako v Srbsku, k jehožto lidu statečnému a výtečnými vlohami nadanému upřímnou láskou byl nakloněn, se ujímal litera-

tury a řeči národní, tak schvaloval plán Pogodinův sepsati pojednání, kterak by Rusové ostatním jazykům slovanským se naučili. Píše mu o věci té dne 24. října 1836: »Pojednání, kterak by se Rusové nejsnadněji jiným slovanským jazykům učiti měli, bylo by ovšem velice potřebí a Čelakovský mohl by nám to napsati.« On sám však první své spisy o historii slov. jazyků a literatur, o původě Slovanův a o srbském jazyku psal německy, hlavně proto, že považoval za důležitou věc, aby Němce, kteří posud tak křivě a nevěďomě o Slovanstvu soudili, něčemu lepšímu poučil. Psal v té příčině dne 21. ledna 1824 Kollárovi ovšem jen, co se týče jeho dějin slov. jazyků a literatur: »Poznamenati pak musím, nad čím se snad nemálo narazíte, že to mé nerůdě v německém jazyku jest první a dá Bůh bude poslední spisovatelský hřích můj, který teď zjinačen býti nemůže. Vyznám se Vám, že mě ta věc teď velice mrzí, ale nechci-li plody téměř desítiletého sbírání do ohně hoditi, nesmím tomuto zmáhajícímu se citu nespokojenosti místa dáti, pročež i od Vás prominutí této slabosti žádám a očekávám... Knížka má měla ode všech charvatských, vindických, srbských, polských mladých (t. j. učiti se chtějících) literatorů čtena býti. Tytýž jsem i na ty zatvrdilé jinostrance — Němce — myslel, kteří by snad do toho spisku nahlédnouti a že v slovenském světě již svitlo (ne svítá) přesvědčiti se chtěli, ohled měl.« Ale slíbil, že podobné dílo pro Čechoslovany vypracuje.

Ač toho pro nával jiných prací neučinil, přece nezanedbával všímati si všech nových spisů slovanských a věnoval náležitou péči literatuře české, o které stručné sice ale případné t. j. málo kdy pochvalné úsudky pronášel. Tak psal na př. 22. dubna 1837 Pogodinovi: »Co mám psáti o našich literárních podnicích a pracích? U nás nevychází téměř nic důležitého. Nejlepší naši spisovatelé Kollár, Čelakovský a jiní skoro zcela umlkli. Dorůstek, mládež, málo slibuje, poněvadž se jí důkladných studií nedostává. Jest to doba povrchnosti, lapání prskavek. Smutné vyhlídky do budoucnosti!« Podobně dne 28. srpna 1838: »Naše česká literatura pokulhává, jak může. Důležitého, co by Vás zajímalo, nemáme téměř nic«, a 13. října téhož roku: »Naše česká literatura vleče se bídně, jako ten, který má úbytě... Naše belletrie jest pramizerná.« Ještě trpčeji psal v té příčině r. 1839 Maciejowskému: »Celá naše tak zvaná literatura skládá se z rymovaček několika

nezralých chlapcův a z bídných kompilací v denních listech, věcí, při jichž čtení člověku se dělá zle.« A dne 20. července r. 1840 psal Pogodinovi: »Zde se tisknou Jungmannovy sebrané spisy a dílo Všehrdovo. Krom toho nemáme v literatuře nic znamenitého. Od mladšího pokolení nelze mnoho očekávati, ani na Kampelíka, Podlipského atd. již nespoléhám po nových trpkých zkušenostech. Lidí čistou horlivostí pro vědu nadšených, lidí karakteru pevného bývalo vždy málo, ale nikdy snad méně, než v naší době industrialismu, materialismu a egoismu.« Jen roku 1841 zmiňuje se chvalně: »Rok 1841 slibuje tedy nám Čechům, že bude hodně plodný.« Ale 19. listopadu 1854 opět si stěžuje: »Podle známého materialního a praktického směru naší doby přestává plodnost na knihách ve školách potřebných, pak pro mládež, technické potřeby a zábavu nejlacinějšího druhu. Hlubších studií ve filologii, historii, v archeologii a plodů jich nebývá si všímáno.« Ač tyto úsudky zdají se býti příkrými, jsou nicméně pravdivy a nebylo by se škodou, kdyby naše mladší spisovatelstvo je s dobrou volí uvažovalo; vždyť posud nemáme na zbyt těch, kteří by čistou láskou namáhavým vědeckým studiím se věnovali.

Nelze nepozorovati, že jmenovitě z posledního úsudku zní jakási nevole, ovšem oprávněná, poněvadž mladší spisovatelstvo té země, ve které Šafařík žil, na šlápěje jeho nenastupovalo a štítíc se namáhavých prací a studií vědu, ku které on mohutné základy položil, téměř úplně zanedbalo, tak že věda slovanských starožitností u nás téměř venkoncem úlehlí jest. Jinak v Rusku, kde právě od té doby, co Šafařík spisy své vydával, v duchu jeho pokračováno tak zdárně, že Rusové daleko a vysoko před námi předčí. Zdá se také, že ve příčině té Šafařík všecku naděj v Rusku skládal; protož při každé příležitosti toho pilně dbal, aby povzbouzel a ponoukal Rusy k pracím historickým a archeologickým, ač také jinak se vynasnažoval horlivost k věcem slovanským buditi. Když na př. John Bowring vydal ruskou a polskou anthologii, písemně ho vybídl r. 1826 »aby něco i z českého ku př. Rukopis Kralodvorský etc. přeložil.«

Pokynů však do Ruska, tu osobních tam věcných, jsou jeho listy k Pogodinovi plny. Tak na př. píše Pogodinovi dne 26. září 1835 do Vídně, když se z Prahy do Ruska vracel. »Přeji srdečně, aby Vás Bůh na dlouhé cestě Vaší chránil a domů doprovodil, byste tam osvěženými silami a neúmornou činností se věnoval

podpoře oněch studií, na kterýchž nám všem tolik záleží. Neustávejte zmužile a odhodlaně bojovati proti záhubným a mentem falešným názorům polovědců a švindlerů, proti Kačenovskému, Polevojovi, Senkovskému, Strojevovi a pomocníkům jich, jsa přesvědčen, že pravda brzo zvítězí. Vy jste ten, ve kterém my u věci té všechnu naděj skládáme, Vy povolání své, tím jsme jisti, vyplníte.« Jindy (23. máje 1836) zase pobízí Pogodina a Kirjejevského takto: »A nyní, příteli nejdražší, dovolte mi prosbu opětovati a pozornost Vaši na ty věci přivésti, jichžto vyřízení jsem Vám a p. Kirjejevskému tak důtklivě poručil. Míním zevrubné vyšetření, určení a roztřídění nářečí ruských a zhotovení ethnografické mapy evropského Ruska, zvláště co se týče slovanských kmenů v něm žijících. Ani mi nelze říci, jak mě ta věc pořád zajímá a zaměstnává. Přípravné práce své jsem ustavičně rozmnožoval. Slovanské Rusko celé musím zůstaviti Vám. Jen neváhejte a neodkládejte. Uvidíte, kolik nesnází při tom překonati jest a kolik času a námahy taková práce potřebuje. Pište mi, zdali již nějaký začátek, nějaký krok k tomu se učinil?«

Když Kollár vydal svůj německy psaný spis o vzájemnosti literární všech slovanských národů (1837), radí Šafařík Pogodinovi: »Dbejte přece, aby bez odkladu na jazyk ruský převeden a tištěn byl.« Slyšev, že Pogodin literární cestu do jižné Evropy před sebou má, radil mu dne 8. prosince 1838 takto: »Cestu oblibte si buď Varšavou buď Lvovem. Pojedete-li Varšavou, měl byste odbočiti do Vilna skupovat tam co možná bude litevských a lotyšských věcí, grammatik, slovníků, biblí, národních písní atd. I běloruské knížky tam vycházejí, jmenovitě vyšel r. 1835 běloruský katechismus, jehož nikterak dostati nemohu. Pojedete-li Lvovem ... měl byste odbočiti do Dikova podívat se na literární poklady hraběte Tarnovského, mezi nimi bulharská Kormčaja[1]) z XII. stol. (? pochybuji). Až přijdete do Prahy, ujednáme ostatní ústně, ješto si přeji, abyste slovanských studií a badání více sobě všímal než jiní cestující Rusové, kteří peníze své po Evropě vyhazují. Ve mnoha bibliotekách a archivech leží ještě neužívané posud poklady, jichž Strojev, Terešenko a jiní ovšem nenaleznou.« A r. 1840: »Váš Bonnský runový kalendář jest velice zajímavý.

[1]) Kormčaja kniga (krmčí kniha) jest corpus juris canonici řecko-slovanské církve. Že exemplář hr. Tarn. z XII. stol. pochází, o tom Šafařík pochyboval dobře; neboť nejstarší exempláře v Moskvě chované pocházejí z r. 1282 a 1284.

Měl byste si s panem Veltmannem trochu hlavu lámati a jej vydati.«

Horoucně si přál, aby ruské národní epické zpěvy se vydaly; již r. 1835 dne 23. máje psal v té příčině Pogodinovi: »Co dělá Kirjejevský se svou sbírkou písní? Ať pro Boha již vydání déle neodkládá; my si přejeme těchto vzácných pokladů užiti, pokud žijeme a sil k tomu máme. Kdybych nyní, kde Starožitnosti sepisuji, tyto písně a zpěvy měl před rukama, jak by některé částky mého díla docela jinak vypadly!« A r. 1840 dne 20. července opět: »Co dělá K. se svými národními zpěvy? Dejž nám jich ochutnati ještě než do hrobu vstoupíme!« A téhož roku dne 20. září: »Podle mínění mého bylo by záslužnější tím nákladem útrat a sil nějaké staroslovanské rukopisy, jichž v Moskvě tolik máte, tiskem vydati. Vydávejte nám jen správné otisky svých četných rukopisů starých, snímky Vám darujeme!« A r. 1847 dne 5. prosince: »Nebylo-li lze jednoho z těch tří pánů (biskupa Philareta, archim. Makarijho, Gorského) pohnouti, aby sepsal komentar na pojednání: o knigach istinnych, i o sujeverijach? Sebral jsem sám leccos k věci té, ale ruský učenec mohl by to lépe a snáze učiniti. Též bylo by důležito, po řeckém originále Nikonova Taktikon pátrati. Psal jsem o to do Paříže a do Němec marně, — žádný to nezná — ale myslím, že to Montfaucon kdysi viděl v bibliotéce kardinála Ottoboniho v Římě a že to jmenoval Gerontikon.« Roku 1852 dne 28. června: »Hleďte přece ruskou sekci císařské akademie pohnouti, aby nám nějakého starého Apostola a nějaký starý žaltář dala otisknouti. Jest to bída, že akademie o zvelebení studia slovanského jazykozpytu pranic se nepřičiňuje. Nedostává se při studiu tištěných textů. Kdo pak má staré rukopisy? Kteří je mají, obyčejně jich nejméně užívají!«

Podobných dokladů mohli bychom zvláště z jeho spisů ještě mnoho přivésti; avšak přestaňme na těch, any dostačují, by se vidělo, kterak Šafařík všudy pobízel a ponoukal učence ku pracím, kterak vždy měl před očima to, co ve prospěch vědy a budoucnosti slovanské se činiti mělo. Z tichého klidu studií a spisů svých rozesýlal myšlenky povzbudivé a plodonosné do všeho světa slovanského, myšlenky, které jasností nejen duchy osvěcovaly, nýbrž hlubokostí svou i srdce rozplameňovaly. Vlnobitný ruch, který od čtyryceti let v národech slovanských proudí

má začátek svůj ve tvořivém duchu tichého učence, jenž od břehů Vltavy, kterou »zrádné« Labe hltá, jako strážce Sionský z husté noci dávnověkosti slovanské do »nedozírama daleka« Slovanstvu voláním mohutným ohlašoval, že také jemu již den se šeří, aby se tedy probudilo a probudíc se, aby bdělo a připravovalo se na onen rozhodný v dějinách světových okamžik, kde posavadní šero se z plna rozední a záplava na obzoru slovanském bílým světlem se rozleje a dějstvo ozáří, pod jehož uchvacujícím, neodolatelným a nezadržitelným postupem dvojí světa díl duněti bude. —

Činnost Šafaříkova na poli vědy slovanské byla mnohostranna, ana vyjmouc bohosloví a vědy přírodní ku všem odvětvím vědění se vztahovala. Ovšem nevynikal ve všem stejnou měrou; na dokonalost obsahu a uhlazenost formy měl jako u každého spisovatele veliký vliv věk mladší nebo starší, ve kterém které dílo sepsal: nicméně však jsou při něm jisté vlastnosti, které vynikajíce z hloubi jeho povahy všem jeho spisům jsou společny a karakteristickou známku jich činí.

Vilém Humboldt praví, že »každý opravdu veliký duch má v sobě něco básnického.« Ať si výrok ten vykládáme na hlubokost a vřelost citu, na vzlet řeči a pružnost názoru, ať si jej vykládáme vzhledem k tomu, že básník, nechť představuje cokoli, vždy závoditi má s krásnou skutečností, aby líčení své duchem živým prodechnul — v obojím případě má výrok Humboldtův plnou platnost při Šafaříkovi. Hlubokost citu jeho rovná se vznešenosti názoru, vřelost srdce energii ducha, smělá obraznost vzletuplnému výrazu, kterými myšlenky své vyjadřuje. Avšak na těchto vlastnostech nezakládá se vlastní význam Šafaříkův; ony jsou, řekl bych, velmi vítaným přídavkem; ale hlavní význam tohoto veleducha spočívá na přesnosti badání, na kritičnosti, kterou záhady vědecké rozebíral a vykládal, na objemném rozhledu, kterému, ač na výši vědy stál, přece nic neušlo, co v hlubinách jejích se ukrývá. V mladších létech svých sám skládal básně; ačkoli v nich skutečné nadání básnické se ukazuje, přece mu blahořečíme, že nechav básnění a vyvoliv si za obor práce duchové, očistění totiž a obranu starožitností slovanských, Slovanstvo zajisté větší službou a většími díky si zavázal, než kdyby několik svazků básní po sobě byl zůstavil. Oné démonické síly, která ducha nadaného teprve pravým básníkem činí, v něm ne-

bylo, aby se byl mohl státi na př. českým Mickiewiczem; a proto přejeme sobě štěstí, že bohaté dary ducha svého věnoval nejpřesnějšímu vědeckému badání; výsledky, jichž zde se dočinil, pojistily mu na věky slavné jméno a kdekoli nejvýtečnější badatelé všech národů a všech věků sborem se uvedou, tam povždy Šafařík zaskvěje se jako hvězda první velikosti. Přáli bychom si, aby epigonové, jimž mimo nadání k mluvě básnické příroda dala také vlohy jiné, Šafaříkovým příkladem se řídili; bylo by v naší literatuře slyšeti méně cinkání, ale neleželo by u nás tolik polí vědeckých ladem, která na pilné ruce přičinlivých, snaživých těhařů a vzdělavatelů posud marně čekají.

Ovšem, poetický názor světa, že pravda a šlechetnost konečně přece zvítězí nad nepravdou a nicotou, Šafaříka až do smrti neopustil a zanášením se s poesií nabyla řeč jeho onoho půvabného vzletu, který jsa vlastností řeči básnické v dílech vědeckých se obyčejně pohřešuje a nehledá, nicméně však i v dílech vědeckých mocným kouzlem čtenáře poutá. Dobře praví Buffon, že »sloh jest člověk sám«; ve slohu zjevuje se individualita člověka. Z toho se nám vysvětluje spůsob Šafaříkův vyjadřovati myšlenky ne ve větách krátkých, nýbrž v periodách objemnějších; on totiž nerozkládal jednotlivé momenty myšlenky vedle sebe, nýbrž shrnuv tyto momenty v jedno, celou myšlenku vyjádřil větou, která pak podle logiky, grammatiky i slohu jen periodou býti mohla. Krasocit jeho spůsobil, že periody jeho se vyznamenávají lahodným, odměřeným rythmem, který nám libozvuk period Ciceronových připomíná, jakož vůbec z jeho spisů patrno jest, že sloh jeho se vzdělal podle vzorů starých klasikův, s nimiž ve mládí z příčin aesthetických, později za příčinou badání historických ustavičně se zanášel.

Avšak nehledíce ani k libozvuku period jsme mocně jímáni poetickým a rhetorickým vzletem řeči jeho plynoucím z toho, že nepsal díla pouze učená, nýbrž že učenými díly s jedné strany chtěl odrážeti útoky zlomyslných nepřátel Slovanstva a napraviti křivé úsudky, kterými oni národy slovanské před světem zostudili, a se strany druhé že v soukmenovcích vlastních vzbuditi usiloval vědomí národní, které jednotlivce od vlastenectví kmenového na výši ideje slovanské povznáší. Protož jsou všecky jeho důležitější spisy historické vlastně apologiemi, ale apologiemi, které velkolepostí materialu v nich spracovaného a hlubokostí vědy, mo-

hutností povahy i nadšeností citu apologety samého tak neodolatelně působí, že odpůrcové zdrcujícím vlivem důkazů omráčeni pravdě Šafaříkem hájené sami svědectví dáti musejí. S dobrou pravím rozvahou, že Šafařík, ač byl historikem, nadšeným citem vynikal a citem tím díla svá prodechoval; vím, že se tím stavím na odpor běžnému onomu názoru, který na historikovi žádá, aby byl zcela objektivným, t. j. aby z líčení jeho nikde a nikdy cit jeho neprorážel. Avšak žádný pravý historik posud tím názorem se nezachoval, jednoduše proto, že ho zachovávati nelze, a kdo ho zachovává, není historikem, nýbrž kronikářem, který jednotlivé příběhy po sobě seřaďuje jako kuličky na páteři. Historik jest člověkem jako každý jiný, nelze mu tedy svléci se sebe šat národa a lidu, z kterého se zrodil, nelze mu vyrvati ze srdce svého lásku k pokrevníkům svým; a neužívá-li těchto citů na ujmu pravdy, jsouť ony i v historii oprávněny. Zamlčovati chyby národa svého jest historika nedůstojno; ale zůstati objektivným t. j. chladným při něštěstí, které národ buď si i svými chybami zavinil, to již není objektivnost, nýbrž nevšímavost, která od zpustlosti srdce příliš vzdálena není. Komu historie jest více nežli suchoparným seznamem jmen panovnických a válek svedených, komu jest tím, čím má býti, t. j. vitae et rerum magistra, prostředkem ku vzdělání srdce a mravu, zrcadlem, v němž národ věrný sebe obraz vidí, ten pochopí, že historik jest povinen, vší silou ducha se opříti, když obraz ten neslušnými tahy zlomyslnou rukou jest zohyzděn. —

S toho hlediska pojímal také Šafařík historii, jak jde ze slov jeho, která na str. 43 svého spisu Ueber die Abkunft der Slaven položil; jednaje tam totiž, kterak Surowiecki povahu Staroslovanů líčil, praví: »Laskavé smýšlení Surowieckého o věci té a duch, kterým národní život našich předků tak hluboce a náležitě pojímá, nejvniternější útrobu mou rozehřály a v přesvědčení mě utvrdily, že, ať se cokoli ve prospěch po učensku a po pansku se nesoucího zohyzďování naší povahy národní zde onde ještě posud uvádí, opravdovsky věrná historie našeho lidu jen ve vlastním jeho srdci životní silou vzniknouti může, má-li vůbec určení své splniti a státi se vzdělávacím prostředkem srdce i mravův.« Tak jest; historie má líčiti život národní a proto má opět národní život buditi; má-li však této dvojí úloze dostáti, musí historik sám býti schopen vnořiti se do hlubin národního života,

aby poznal genia lidu, jehož osudy vypravovati chce; on musí srůsti s individualitou národní, zvláště pak historik slovanský, jemuž dána jest úloha, aby Augiův chlév, ve který zloba nepřátelská velebný chrám dějin slovanských znešvařila, silou herkulovskou vyčistil. Tento jest smysl slov, která Šafařík již dne 9. ledna 1826 Kollárovi psal: »Oh, Rakowiecki! jak památnou pravdu jsi pověděl, že ve slovanské historii Slovan pracovati musí.« Vždyť vliv nepříznivé nám cizoty, která pod pláštíkem zkoumavé vědy Slovany za plémě inferiorní představovala, byl tak zakořeněn, že našinští, slovanští spisovatelé, zvláště ruští, u nás pak Dobrovský, tímto vlivem jako nějakou nákazou nakvašení předky naše za surové, vší vzdělanosti a snahy prosté divochy popisovali.

Proto se těšil vida vědecké dílo netoliko založeno na přesné kritice, nýbrž také prodechnuto láskou k národu, jakož psal Maciejowskému dne 24. května 1832, když byl první svazek jeho historie Pravdodawst slovanských obdržel: »Obdivem mě naplňuje důkladné přesné sestavení tak bohaté látky, tím větší radostí krásné stanovisko, s kterého vývoj našeho národního života posuzujete. Vaše dílo nesmírně mnoho přispěje k lepšímu poznání naší národnosti v jejím pravém, krásném světle a tím i více věrněji ji milovati naučí.« Za tou příčinou naproti vymyšleným utrhačným zprávám nepřátelských Slovanům historiků klade oprávněnost citu a touhy míti obraz předků našich spravedlivější pravě: »Každého zajisté z otrlosti a surovosti vyzutého a národu svému neodcizeného člověka srdce vře neukojenou tužbou po hodnověrné zprávě o milých svých předcích.« A proto obrací se proti nešvařitelům takovým nejen zbraní vědy, nýbrž také zbraní tou, kterou nejvýše uražený cit jeho mu podává; jsouť to místa v jeho spisech plná poetického vzletu řeči a přesvědčující vřelosti, jimž nikdo neodolá. Když v díle Muravjevově o Starožitnostech Novgorodských hnusné toho spisovatele názory o starých Rusích četl, psal Pogodinovi dne 24. října 1836: »Měl jsem, příteli, několik zlých hodin, když jsem tuto hanebnou knihu pročetl. Co si počíti s takovými lidmi? Bůh sám jim to odpusť; nevědí, co činí, jak a čím hřeší. Řeky a Římany naši předkové ovšem nebyli; nenavštěvovali divadel v Athénách a neposlouchali Platóna; ale takoví barbaři, za jaké někteří novější spisovatelé ruští je líčí, jistě nebyli. Oh příteli! život pln národních zvláštností, svěžesti

a síly v bouřích několika století zašel na březích Visly, Bereziny, Dviny, Lovatu, Dněpru atd., jehož světlá stránka jen v několika slabých paprscích, čistému, cudnému oku viditelných, k nám nevděčným potomkům proráží, jehožto mylně pojatou stránku obrácenou několik zvrhlých synů si za zábavu béře, naše předky haniti, tupiti a jim se rouhati! Muravjev, rozený Novgorodčan, píše satyru plnou hany a lži na rodiště své, na starý, činy bohatý Novgorod! Co horšího se nám může státi?«

Dotýkaje posavadních spisů o starožitnostech slovanských kárá slepé těch tupitelů následovníky takto: »Takovéto knihy, jsou-li jen poněkud učenými výpisky ze starých foliantův proplátané s novořekými etymologickými nápady opepřené, na domácí obecenstvo obyčejně působí jak nějaký zázrak: učení i neučení jednorodci těm věcem, o něž běží, ovšem tak málo jako spisovatelé rozumějíce, přijímají s plesem každé takové nové zrozeňátko a hlasatelé národní slávy učenost a důvodnost svých krajanů ve sterých časopisech i v novinách horlivě roztrubovati neopomíjejí. Tím spůsobem není divu, když jisté hrubé bludy na újmu Slovanův ode tří století v historii severní Evropy tak se zakořenily, že nám až posavad rozumnými důvody a převahou pouhé pravdy proti nim odolati možné nebylo. Totě věrný obraz posavadního vzdělávání starožitností severní Evropy! Kdo smyslí, že zde od nás v přepjatém zápalu z míry vykročeno a něco neslušně nadsazeno jest, ať sobě shromáždí ty spisy o národech severní Evropy a čta je s rozvahou sám o nich i o naší příkré výpovědi ať soudí.« [1])

Ano, vyslovilť zde Šafařík sám pravdivé slovo, které jeho činnost jako historika označuje: »zápal«; ano, svatý zápal v něm háral, když o dějinách Slovanstva pracoval, když usiloval, rumy lží a nevědomostí odhrnouti, které dávnověkost slovanskou zakrývaly. Neostýchal se veřejně k tomu se znáti, že vlastenecké smýšlení považuje za vlastnost každému historikovi příslušnou: »Protož nemá se zásluha badajícího historika měřiti jediné podle výsledků zkoumání jeho, nýbrž také podle čistoty a věrnosti smýšlení, která jej při práci vedla a podle vznešenosti účelu, kterého se dopracovati chtěl.« [2]) On se netají s úmyslem svým očistiti Slovany z nářků nespravedlivých, an praví na str. 430 Sta-

[1]) Starož. p. 390.
[2]) Abk. d. Slaven p. 7.

rožitností: »My o předcích svých spravedlivěji souditi se učme. Vysokost a jasnost místa, kteréž tento neb onen národ v historii člověčenstva zaujímá, nezakládá se pouze na množství vítězných a krvavých bojův; před stolicí vyššího soudce nežli jest klátivý rozum náš, i tiché domácí cnosti mají cenu svou.«

Ale snaha, vyvrátiti lživá o Slovanech tvrzení, nezavádí ho, aby skutečné jich chyby a vady zakrýval, nýbrž bez obalu o nich mluví: »Slušněji by nepříznivci vytýkati mohli dvě hlavní vady ve mravní povaze Slovanů, které od prastarodávna hyzdily krásný věnec národních jejich cností a na celá pokolení těžké bídy a pohromy, až i neuchylnou zkázu uvalily. Z těchto první, již od císaře Mauricia na konci šestého století vytčená a z lehkomyslnosti jejich pošlá, jest, že Slované nenávidějíce sebe vespolek v ustavičných mezi sebou žili rozmíškách a roztržitostech. Jsouce na nesčíslné malé obce rozdrobeni a rozkouskováni, žili bez péče a starosti o přítomnost i budoucnost, o svou slávu a potomků svých štěstí a nikdy nemohli sebe povznésti k vyššímu politickému duchu, ke sjednocení všech úmyslů s udušením osobních vášní a náruživostí, pro domácí blaho a proti cizí přemoci. Druhá, mající své zřídlo v živé jejich smyslnosti čili ve přílišné vnímavosti vněšních důrazův a jakési těkavosti mysli po následovnictví bez ustavení se na tom jediném, čehož nejvíce potřebí, jest nezřízené milování cizozemštiny, k níž od věků lnula srdce slovanská, tak že jim vše přespolní vždy bylo pochotnější nežli domácí, cizí jazyk a spůsob živobytí vždy příjemnější nežli vlastní a mateřský. Tím obojím to pošlo, že Slované, kmen tak veliký, lidnatý a rozšířený, již ve prastaré době tak snadně ledakterému dobrodružnému třebas sebe menšímu národu v poddanství a služebnost se dostávali a že povadivše se mezi sebou volili sobě panovníky a drance přivolávati z ciziny nežli pustivše mimo sebe hněv pokořiti se jeden druhému. Čas vyrovnal vinu i trest: Slované vrchovatě zažili plodův své nesnášelivosti.«[1])

Možná, že »objektivní« historikové takový spůsob subjektivní neschvalují, poněvadž cit z historie národní vůbec vypleti chtějí; možná, že hyperkritická objektivnost neporozumí, kterak do Starožitností slovanských náleží věta: »Slované obhájivše sobě přes všecky vichřice zbouřených věků zaujatá v pradobě sídla dočekali se šťastné té chvíle, kteráž jim slibuje stálý byt a zdárné zkvé-

[1]) Starožit. p. 437.

tání národního života i nerozlučné od něho slávy.« Ale komu jest historie zároveň vzdělavatelkou národního vědomí a mravů, ten dobře porozumí, proč takovou větu Šafařík do arcidíla svého položil. Vřelostí citu a vzletným slohem přednášel svoje učené výzkumy a protož jsou i učená díla jeho záživnější nežli podobné spisy autorů jinojazyčných. Jak krásné o tom pověděl slovo r. 1867 učený Němec K. T. Neumann: »Jak vysoko vynikají v této, řekl bych, vyšší příčině Šafaříkovy Starožitnosti nade všecky spisy naší literatury jednající o podobných předmětech! Tu není oné bezduché důkladnosti, která paběrkujíc bez konce naposledy celou směs čtenáři pod nohy vrhá, by sám si z toho vybral a sám úsudek si učinil; u Slovana láska do toho stupně vítězí nad spráchnivělostí starodávné hmoty, že ji zrovna oživuje a organickou formou odívá.«

Bez tohoto vřelého citu Šafařík nikdy by nebyl dospěl k oné svěžesti a živosti vypravování, k onomu produševnění látky, která jsouc výronem práce ducha i srdce opět ducha i srdce čtenáře jímá a povznáší. A jsouť na hrubém omylu oni našinští historikové, že citem psaná historie neobstojí před stolicí soudné kritiky; jen jest potřebí vyhýbati se překrucování udajů na ujmu pravdy. Ale láska k národu i v historickém díle sálající nikdy nemůže býti příčinou, aby kritika nějaké dílo odsoudila; a právě při Šafaříkovi osvědčila se kritika ve příčině té spravedlivou. Vychází to ze slov S. Cassela, kterými r. 1846 v »Allgemeine Zeitschrift für Geschichte« tuto stránku Starožitností posoudil: »Bemerken wollen wir, was gewiss in der Empfindung aller seiner Leser lebte, was aber noch nicht scharf genug ausgesprochen ward und nicht ohne die grösste Bedeutsamkeit ist, dass das Buch Šafařík's zu den wenigen gehört, bei denen die Gelehrsamkeit und der wissenschaftliche Plan einen auf Gesinnung und Charakter gebauten Weg gegangen, bei denen aber das Gefühl in der Funktion des Geistes ebenso mächtig war als der Wille dieses Gefühl zu rechtfertigen; die Kraft des nationalen Bewusstseins hat es hervorgerufen und wie es dieses zu stärken und zur Anerkennung zu bringen gedenkt, tritt es mit Schärfe und Bestimmtheit, mit einem herausfordernden Muthe auf, der kund gibt, dass der Autor zwei Leben an die Entwicklung seiner wissenschaftlichen Plane setzte,

das geistige und das nationale. Möglich, dass bei dieser national-individuellen Auffassung der Geschichte oft zu weit und zu viel für sich ausgelegt wird, gewiss, dass das eigentlich objektive Maas, nach dem wir Geschichte schreiben sollen, dabei übersprungen wird, aber es weht uns aus solchen Werken eine kräftige frische Luft an, wir fühlen, dass wir es hier mit heiligem Ernste zu thun haben, und in einer Zeit, wie die unsere ist, da die Wissenschaft oft genug anderen Motiven dienen muss als den in ihr selbst liegenden, hat es etwas Erfreuendes und Erhebendes, namentlich wenn auch sonst die literarischen Mittel in solchem Umfang angewendet sind, wie das bei Šafařík der Fall ist.«

Bystrost myšlenky plodila u Šafaříka živý a vřelost citu vzletný sloh, ať již psal česky nebo německy; jemu se podařilo jak málo komu, nejučenější obsah podati ve formě ušlechtilé, okrouhlé, na které závaží látky učené, jež v sobě nese, pozorovati není. Slíčnost formy však nepřekážela nikdy napjatému, až do nejdrobnějších částek svědomitému badání, které právě u něho se vztahovalo k nejsubtilnějším záhadám vědeckým. Praví sám o sobě v Památkách hlaholského písemnictví, že »jeho mysl přirozeně vždy více k rozřešování zavilých a takořka zoufalých otázek na poli vlastně slovanském nežli k zalétání do krajin cizích anebo do říše obraznosti se nese.«

Ale nevyhledával takových zavilých a zoufalých otázek jediné pro jich zajímavost, nýbrž z lásky k národnímu děje- a jazykozpytu; i zde vedla jej tedy mimo bystrost rozumu upřímnost citu národu oddaného, který mu práce nejzáhadnější a nejobtížnější oslazoval, jakož sám se pronesl v listě daném Kollárovi dne 2. února r. 1823: »Jediné to se daří, k čemu nás srdce táhne.« A ovšem, co se nepojímá pouhým rozumem, nýbrž také srdcem, od toho se tak snadně neupouští; odtud ona houževnatost, kterou Šafařík v badání neustal, až pravdy se dobral. Tak se pronesl v listě ke Kollárovi dne 11. září 1828: »O slovích čáry, volchv, kumír, balij atd. třeba ne dny, ale celá léta badati.« Co Kollárovi dne 10. října 1825 stran topografie starosrbské psal káraje Raiče a Engla, kteří nemohouce nějaké starší místo ustanoviti se spokojili udáním, že jest neznámo, to platí o všech pracích badatelských Šafaříkových: »Neizvjestno — totě ovšem snadná odpověď. U mne nesmí býti ani jen ta nejmenší ves neizvjestna,

třeba by byla ještě za času Attily zhořela.« Hledaje jednotlivostí nezapomínal na celek a maje celek před očima nezapomínal, že jen z jednotlivostí se skládá. Odtud ona souměrnost v jeho spisích vědeckých, že částka ku částce se nenuceně řadí k budově velkolepé, jížto plastičnost nám zjevuje mohutného ducha mistrova, kterému okoralost a nepodajnost hmoty k službám býti musí.

Avšak, ačkoli pilností a genialností svou monumentální díla po sobě zůstavil, přece skromně vyznal, že nikoli pravda sama nalezená, nýbrž námaha vynaložená jí dobyti, badatele nejvíce těší; praví totiž v pojednání »Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus« str. IV.: »Co se mne týče, považoval jsem v historických vědách názor samočinně nabytý vždy za plodnější a svobodného badání za hodnější, nežli učení bez hlubšího přesvědčení otrocky a slepě do sebe ssaté, jsa pamětliv vážných slov německého slavného spisovatele: nikoli pravda, kterou kdo má nebo míti se domnívá, nýbrž upřímná práce vynaložená, pravdě na stopu přijíti, dává člověkovi cenu.«

Označivše aspoň v několika obrysech Šafaříkovu povahu spisovatelskou, přikročíme již k rozboru jeho spisů.

Tu předkem nám dotýkati jest jeho prací básnických, k nimž připojíme pojednání jeho o metrice a stati aesthetické. Jsouť to vesměs, řekl bych, práce průpravné mladistvého ducha, jimiž, jako básněmi, vzlet svůj zkoušel, anebo hloub vědění svého měřiti chtěl. Nestal se básníkem velikým a také žádnému nenapadne, význam Šafaříkův v jeho básních hledati, an Šafařík sám v pozdějším věku nerad o plodech básnických mládí svého mluvil; nicméně však básně jeho jsou v době, kdy vyšly, zjevem pozoruhodným. Tak zvaná česká poesie na začátku tohoto století nebyla, vyjmouc leda práce Jungmannovy, leč nechutným veršíčkováním, nejapným rýmováním a planým klinkáním, z něhož ještě k tomu skřípot neustálené prosodie hrčel. Jak českému verši se nedostávalo metriky jemu přirozené, tak neměli čeští básníci — sit venia verbo — onoho vzletu, oné názornosti, kterou myšlenka obrazem prokvítá. Do této zmalátnělosti nemohoucí ani žíti ani umříti zazněla Šafaříkova Tatranská Musa s Lyrou slovanskou (v Levoči 1814) čerstvým dechem, oděna jsouc v roucho klasické, napájená rosou z pramene kastalského. Básně Šafaříkovy r. 1814 podobně musily vlastence tehdejší překvapiti, jako r. 1819 vydaná Vznešenost Přírody od M. Z. Poláka: takového vzletu řeči a smělosti

fantasie v českých básních posud nebylo. Byl to pokus, vlastenecké myšlenky odívati ve formu klasickou:

Nechť kouř z objetí v hloubi prsou zňatých
Zaclání struny mé; nechť genius volá:
Aj tvé krásy tajemství!
Věčné, Slávie, mé hoře!

Když jen odražený sladčeji přátelům
Zábřesk ňádra kojí, ohlas uším vzeje:
Aj tvé krásy tajemství!
Věčné, Slávie, mé vděky!

O dojmu, který básně Šafaříkovy na tehdejší vlastence činily, dovídáme se ze zprávy A. Rybičky, když Šafařík maje se r. 1815 odebrati na universitu Jenajskou k jmeninám příznivce a příbuzného svého Samuela Šarkaně složil báseň jako na rozloučenou: báseň ta, poněkud delší, líbila se tak, že v hojných přepisech obíhala po Slovensku a dostala se takto také do rukou spisovatele a evang. kazatele Štěpána Lešky (nar. 1757 v Kuželově na Moravě, umřel roku 1818 v Malém Kereši v Uhřích), který opis poslal příteli svému Jiří Palkovičovi, aby ji podal tiskem u veřejnost, což tento také učinil, dada ji v Týdenníku, jenž tehda v Prešpurku vycházel, 1816 vytisknouti. V dopisu k Palkovičovi praví Leška: »Ku podivení jest, že z Gemerské stolice tak znamenitý Slovák pošel, ježto již v samém mladém věku tak výborně píše. Což pak teprv můžem o něm pomysliti a čeho v naději očekávati, jestliže, jakž za to mám, staré knihy slovenskočeské bedlivě čísti bude?«

Naděj ta se ovšem vyplnila, ač ne co se týče básnění Šafaříkova; skládal sice i v Jeně básně, z nichž některé v Hromádkových prvotinách tištěny byly, ale záhy poznal, že národu svému lépe prospěje prací vědeckou než hrou básnickou. Jde to z listu jeho psaného Hromádkovi v srpnu r. 1816: »Co jsem z P... vystoupil, ani jiskry náklonnosti k básnířství nepocítil jsem, aniž, mním, se k němu přimámiti dám. Veliké příčiny mne k tomu ustanovily. Popatřte na celou literaturu naši! Jaké mezery k vyplňování! Jaké poskvrny k vymazovaní! Kolik polí nevzdělaných! A my, jichžto povinnost jest, chyby její podle hřivna každý svého vyplňovati, nevhod vlasti a nám k hanbě naposledy vždy jen básniti a — blázniti budem? Zdaliž (dle počtu) básnířů českých

není legio? A kde který zeměpisec? Kde přírodopisec? Kde hmotoslov?[1]) Kolik pak asi dějopisců? Kolik mistrů v jiných uměních? Hanba nám! pravím. Zdaliž my všickni, jenž pro vlastenectví horliti se zdáme, nejsme podobni oněm bláznivým podmanitelům, kteříž předstírajíce, že chtí národu (blaženějšímu) pomoci, vytrhše jej dobrotivému králi pod své tyranské žezlo podrobují? Chceme lidi od milování jiných lepších literatur k své, ač toho nehodné, nakloniti. Považte, příteli, této věci, an ve všech knihách našich ani snesitedlné známosti přirození dočísti se nelze. Řeč naše jest tak spanilá, tak výborná, jistě milování hodná; ale literatura, — znejme se jen k pravdě — tak jak nyní stojí, srovnaná s druhými ani toho vážení, kteréhož požívá, nezasluhuje. Pomyslte jen, vždyť bez pomoci sousedkyní svých ani jednoho polоučeného muže utvořiti nemůže. Myslím, že Vám to také k srdci půjde. Já tedy od básnění k umění zcela přestupuji, ač se to přirozeně rozumí, že v ničemž epochy nedovedu; aniž na mém obrácení vlast ničeho nezíská: ale poupostáním aspoň žádosti posloužení milé vlasti.«[2])

Od té doby se Šafařík již všecek věnoval práci vědecké, ač chvílkami přece ještě básně i v Novém Sadě skládal, jak sám Kollárovi dne 24. března 1825 psal: »Já hotuji sbírku svých básní, ale nepříznivé okolnosti mi všelijak překážejí«; tiskem jich nevydal; kam se poděly, není mi známo; avšak soudě podle toho, že ve starším věku svém nerad si těchto plodů mladistvých připomínal, domnívám se, že je v nějakém auto da fé zničil.

V Jeně zanášel se Šafařík, jak svrchu dotčeno, studiem staroklasické a čtením literatury německé a v té příčině jest velmi významné, že si nejvíce zalíbil krajnosti dramatické poesie — staroklasickou komedii a moderní drama, z oné Oblaky Aristofanovy, z této Marii Stuartku; zalíbení tomu dal výraz, že již v Jeně se pokusil, oba kusy na jazyk český převésti. Neboť píše o tom Palkovič v Týdenníku r. 1817: »Náš znamenitý a milý vlastenec P. J. Šafařík již se z Jenajských vysokých škol navrátil a dne 8. června 1817 do Prešpurku došel. Míní, nemaje ještě jistého povolání, u svého otce některý čas pobyti a Oblaky Aristofanovy a Schillerovu Stuartku, jež přeložil, ještě přehléd-

[1]) Snad silozpyt?

[2]) List ten vytištěn jest v Bačkovského Zevrub. Děj. Čes. Písemnictví p. 130. z Hromádkových Prvotin r. 1817.

nouti, než vytištěny budou.« Avšak vyšly tyto práce tiskem mnohem později a sice Oblaky jen ve zlomcích v Českém Musejníku roku 1830 a 1831, Stuartka pak celá r. 1831 v Praze. Zajímavo jest, že Šafaříkův rukopis překladu Stuartky již r. 1820 k censuře pražské dodán byl; píše o tom Kollárovi dne 10. března 1822: »Stuartka, slyším, jest ještě v censuře; jí se tedy ani po smrti dobře nevede.« Ležela tedy u censora již dvě léta a to proto, že ve Vídni imprimatur nechtěli dáti, poněvadž v ní prý se jedná o vraždě královské!

K těmto pracím básnickým družíme pojednání aesthetická, která, ač vlastně k naukám filosofickým náleží, nicméně obsahem svým k poesii se vztahují. Tu předkem jmenujeme: Počátkové českého básnictví obzvláštně prozodie (v Prešpurku r. 1818), spis mající 128 str. malého oktávu, o němž Šafařík a Palacký společně pracovali, jmen svých však neuveřejnili. Oba mladí mužové o prosodii české přemýšleli a myšlenky své o ní byli napsali, Šafařík v Jeně, Palacký v Prešpurku. Když pak Šafařík v Prešpurku meškal a s Palackým častěji po krásném okolí se procházel, stalo se, že tento jednou onomu četl své pojednání o české prosodii, které pro Hromádkův časopis byl sepsal a k němuž vlastně od Šafaříka již z Jeny pobízen byl. Šafařík slyšev pojednání Palackého byl, jak sám praví, »uchvácen horlivostí velikou« a stál na tom, aby oba se společně v dílo uvázali. Snesli se vydati spis ve formě listů a tak předělal Šafařík své Jenajské pojednání v list III., IV., VI., Palacký své v list V. a přidal I. a II.

Jak známo, zastávali se oba mladí mužové časomíry, která staroklasickým jazykům výborně se hodí, kdežto znamenitější tehdejší básníci či raději veršovci, jako Nejedlý a Hněvkovský, podle výroku Dobrovského přízvuk základem české prosodie stanovili. Přízvučná prosodie ovšem hodí se lépe modernímu básníkovi českému, ale mezi soudnými znalci nemůže býti pochybnosti, že kterémukoli antickému metrum jen časomíra svědčí; kdo na příklad staroklasický hexameter přízvukem skládati chce, ten plodí nestvůry, jakých se J. Nejedlý překladem prvního zpěvu Iliady dopustil. Oba mladí spisovatelé, Šafařík a Palacký, tvrdíce, že jediné časomíra venkoncem české prosodii sluší, hájili více než s duchem české poesie se srovnává, která v moderním básnění bez přízvuku obejíti se nemůže. Nicméně však uznati lze, že v Počátcích vane jakýsi čerstvý vzduch, jakási mladistvá odvaha,

která netoliko vřelým citem, nýbrž i vtipem útok činí na vrzavé verše, které staroklasická metra přízvukem do českých luhů přesazovaly. Do těchto kruhů padl spis Palackého a Šafaříka jako hrom z čista jasna. Mistrován tu Dobrovský a dáno naučení Nejedlému, jenž pravidla svá o české prosodii při vydání Iliady a později ve své gramatice uveřejnil, že je rozdíl mezi rythmem a přízvukem, mezi metrum říkaje logickým (jak jest na př. v němčině) a libozvučným, jehož arciť jen klasičtí a jim příbuznější jazykové užívati s to jsou, a jehož vnady a přednosti pojímati dáno jest jen krasocitnému sluchu.

Rozumí se samo sebou, že v táboře přízvučném nastalo pohoršení veliké; ulevili si spisem též v dopisech zdělaným a nadepsaným: Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozodii v šesti listech (v Praze 1820). Jméno své dal k tomu Š. Hněvkovský, ale podle jizlivých a někdy i hrubých slov lze souditi, že i J. Nejedlý v tom svůj prst měl; neboť podobnými výrazy jako: nepřítel literatury české, nedouk, opice, nedoučenec, školní pravídkář, nevzdělaný, pošetilý atd. spis jen se hemží. Spis Hněvkovského šířen co možná také na Slovensku; píše o tom Šafařík dne 14. února 1821 Kollárovi: »Hněvkovského (vlastně Nejedlých Jana a Vojtěcha, zesnulého Puchmajera a Hněvkovského) listy proti »počátkům básnictví« Vám známy jsou; nebo Palkovič, jehož dvaceti spisů (mezi těmi zvláště dva buchy a tři šuchy) tam za klasické vyhlášeno, je zdarma po všem všudy světě slovenském rozesílá. Nepochybně tedy i Vás tímto klasickým spisem obdařil.«

Učení Počátkův ujímal se již z oposice proti Dobrovskému časopis »Krok«, v němž oba Jungmannové vládli; r. 1823 přinesl uvahu o »počátcích« i «zlomcích«, v níž onyno chváleny a tyto odsouzeny byly. Úvahu o počátcích zavřel těmito slovy: »Zajisté každý národní svatyně poklad milující vlastenec spisovatele požehná, že jest svůj jazyk z přízvučných a zhoubných okovů vysvobodil. A jestliže kde starý veršovec v svých hříších se ještě kochaje hlasu proti němu pozdvihne, nižádné víry nenalezne, ano za bludaře a protivníka pravdy držán bude.« Ačkoli tedy přízvuk má platnost v moderní poesii české, přece užíváním časomíry zúšlechťovala se básnická řeč česká a přivedena jest ovšem první zásluhou Šafaříkovou a Palackého, u příčině té na ten stupeň, že žádná kulturní řeč kromě češtiny tak schopna

není, umělá metra staroklasická jmenovitě ódy a epinikie Pindarovy tak věrně, tak lahodně a nenuceně do svých sadů převesti, jakož o tom Schleicher pravdivé slovo pověděl: »K překládání metrických kusů hodí se čeština výborně, poněvadž vedle přízvuku prosodii má, v níž přísná pravidla se zachovávají. Dobrým překladem klasického spisu staví se Čechovi na odiv bohatost a ohebnost jazyka jeho.«

Uznávaje metrum za ideální formu básně nepřestal Šafařík o něm přemýšleti a měl úmysl, celou metriku sepsati, jak o tom psal Kollárovi dne 21. ledna 1824: »Známa-li Vám báseň epická Ivan od Rokosa? Na mém exempláru Kroka sv. IV. doložil Jungmann po straně: hexametrem. Nevím, rozumí-li hexametr časoměrný či ten starý tonický. Jestli časoměrným psána, račte mi ji objednati — k budoucí mé metrice.« Ale nedokonal práce té jako mnoho jiných, od kterých návalem prací jiných odvrácen byl; jen několik myšlenek o tom projevil a sice předkem v pojednání v Kroku 1823 tištěném »Výtah z řeči při začetí čtení metrických v..e l. 1819«, jehož obsah vrcholí v tom: zvuk co zvuk sám sebou není předmětem aesthetického zalíbení; teprvé když idealní forma vyvinutá v podobě času, za jistými zákony, jichžto kořen hluboce tkví v původním ústrojí člověka, ke zvukům přistoupí a je v celost pojme, vzniká to, co v umění básnickém krásné jest; není tedy možné utvořiti svrchovanou krásu básnickou bez dokonalé známosti zákonů, za nimiž se přirození zvukové v době času, v tomto tvořidle svém, zobrazují; zkrátka, krása formy básnické záleží na rythmu a rythmus zakládá se na zákonech metriky. Do obou těchto prací náleží též Šafaříkovo pojednání o hexametru téhož roku v Kroku uveřejněné, o němž v poznámce praví, »že náleží jako malá částka k celku většího díla, v němž metrické umění v systematický okres pojato jest«; za příklad dobrého hexametru podle pravidel tam vyložených dává tamtéž (sešit II. str. 33) převod svůj Theokritovy selanky třetí. Do toho oboru náleží konečně »Ohledy metrického veršování illyrských Slovenův« též v Kroku na r. 1836 uveřejněné, které panegyrikem na českou řeč začínají: »K největším ozdobám řeči české přináleží bezodporně i schopnost její k následování rozličných metrických a rythmických forem, jiným buď starým buď novějším jazykům obvyklých. Když básníci jiných novějších národův a jazykův evropských anebo jen pouhých

rýmův užívati přinuceni jsou, anebo pustí-li se za starými Řeky a Římany, jen zdaleka, časoměru na přízvuk zaměníce, za nimi poletovati smějí, český pěvec dle potřeby i libosti zde v slavičím rýmu za Petrarkou, tam v hromozvučném šestiměru za Virgiliem směle se vznášeti může. Neoceněná zajisté jest tato mnohotvárná libozvučnost, ohebnost a živá pramenitost řeči československé. Její to dar, že jako české pole i hory kvítím i rudami téměř půl světa oplývají, tak české básnictví umokvěty nejvzdálenějších století i národů v domácí své zahradě spojiti i obnárodniti může. Avšak i zde, jako v každém jiném umění, neméně na zkušené umělosti básníka, nežli na výbornosti nástroje záleží.« Hlavní tresť však pojednání jest ta, že illyrský jazyk výtečně se hodí k prosodii časoměrné, při čemž Šafařík pro domo sua se ohlídl na recensenta jeho historie slov. literatur ve Wiener Jahrbücher t. j. na Dobrovského: »Jest nám tedy srdečně líto, že ctihodný p. recensent to, co jsme tam s dobrou rozvahou a s příslušnou měrou o časoměře vzhledem na illyrské nářečí ponavrhli, tak nelaskavě snížil, nazývaje beze všech průvodních důkazu snářstvím a hýblaty, což přece z podstaty věci čerpáno. Vždyť Illyrové, jak každý vidí, mnohem dříve časoměry užívali, nežli spisovatel hist. lit. světlo tohoto světa uzřel; kterak tedy je mohl výmyslky svými zblázniti?« K esthetickým pojednáním Šafaříkovým čítáme také o Aristofanovi a jeho oblacích v Musejníku na rok 1830, v němž o řecké komédii a o Aristofanovi zvlášť pojednává.

K pracím Šafaříkovým do oboru poesie náležitým připočísti dlužno také jeho spolupůsobení při sbírání slovenských národních písní, které Kollár pak vydal. Začal písně národní již záhy sbírati, jak sám dne 10. března 1822 Kollárovi píše: »Arci jest jich u mne již tolik, co by jich na vůz bráti mohl; ale jest tu jen přece podle mého zdání mnoho plev a zrna málo. Především tedy by se to všecko procediti musilo, než by se co z toho jiným podalo. Já jsem se do toho již jednou byl oddal; ale potom pro jiné práce opět upustil. Mezitím mě pozorování účinků podobných prací a sbírek národních zpěvů a písní, zvláště vydání srbských, k jinému smýšlení přivedlo . . . Nenaleznou-li se slepí následovníci, kteří to za heslo držeti budou, aby psali, jak lid mluví, jako kdysi Bernolák. Což Bůh uchovej . . . Buďte ujištěn, že já předsevzetí Vašemu nikterak překážeti nebudu a jestli by se Vám líbilo vydati ty písně a zpěvy, já Vám milerád sbírku svou, tak jak jest,

pošlu.« Viděti jest z toho listu, že Šafařík nerad do práce té se dával, ač z přátelské lásky ke Kollárovi látkou a později také radou svou přispíval. Radí mu dne 2. února 1823, aby do předmluvy nebral pouze věcí písní samých se týkajících: »Toto vydání písní má jen příležitost býti k jiným věcem, jichž bychom pohodlně svým Slovákům a Slovanům říci mohli.« A skutečně jest předmluva k prvnímu svazku, kterou Kollár sepsal, tak znamenita, že ji Šafařík nadšenými slovy schvaloval. Radil mu pak dne 24. dubna 1824, aby na titulním listě jména vydavatelů nezamlčel: »Nedopustí-li Vám outlejší položení Vaše a spojení s kněžstvem jména Vašeho těmto světským marným písněm předložiti, vyložte na tituli směle »sebrané a vydané od P. J. Šafaříka, Jana Staršího (či jak sebe jmenovati chcete) a Jana Blahoslava (Benedicti)«. Tak vyšel první svazek: „Písně světské lidu slovenského v Uhřích. Sebrané a vydané od P. J. Šafaříka, Jana Blahoslava a jiných. V Pešti 1823.« Druhý svazek pak s předmluvou od Šafaříka 1827.

Ve studiích esthetických a zanášením se s poesií hledal Šafařík patrně zotavení po namáhavých pracích vědeckých, jimž po výtce čas a síly své věnoval. Vědecké tyto práce rozvrhnouti lze podle obsahu jich na práce 1. historicko-archaeologické, 2 literárně-historické a jazykozpytné.

Co se týče prací historicko-archeologických, čítáme k nim předkem díla jeho Ueber die Abkunft der Slaven, Starožitnosti Slovanské, spisy o Hlaholici, pak práce rozličné, jež do oboru pomocných věd historických náleží.

Nepochybuji, že ku sepsání děl o původě Slovanů a starožitnostech slovanských nevznikla v něm myšlenka najednou, nýbrž že několikaletými studiemi znenáhla v něm se ujímála a dozrávala, kdežto k sepsání dějin literatur slovanských již v Jeně rozvrh si byl učinil. Přišed do Nového Sadu umínil si země turecko-slovanské, v nichž kdysi také kus římské a řecké historie se odehrál, ve příčině geografické prozkoumati, přesvědčiv se, že mapy francouzské a německé o těch zemích velmi bídny a nespolehlivy jsou. Sám se pronesl o tom v listě k J. Kollárovi r. 1826: »Bohužel všecky mapy země turecké jako ve snách jsou pracovány. Vyjma Hranice a cestu z Bělehradu do Cařihradu ostatní všecko vzato z povětří.« Dobrou při tom se spravoval myšlenkou, že, má-li se najíti jistota a pravda, vycházeti jest od

známého a znenáhla do oboru známého shrnovati to, co posud bylo pochybno, záhadno a neznámo. Již roku 1823 žádá Kollára, aby mu v Pešti objednal speciálné, úplné mapy jmenovitě Rusi, Polska, Slavonska, Chorvatska, Dalmacie, Srbska atd. a r. 1825 zvěstuje témuž: »Vyhotovil jsem ovšem mapu Serbie a Bosnie, protáhnuv hranice do půl Makedonie a Bulgarie; ale musím ji přes zimu ještě zdokonaliti. Vuk mi píše, že právě nyní dává řezati novou mapu Serbie, ale to nebude mé na škodu. Z mé se za jisté nejen Vuk, nébrž i jiní map skládači něčemu naučí, jestli chtíti budou[1]). Srbští historici — sám Raič i Engel — tapali ve tmě, že nemohu pochopiti slabost rozumu těchto vyhlášených historikův. Gebhardimu přišlo na mysl z Braničeva zpraviti Pančevo; to hned Raič i Engel zpívali po něm »Braničevo ili Pančevo!!« Ohé! Já jsem už aspoň sto starých měst a míst v historii srbské našel a určil, o kterých Raič, ač právě sám byl in monte Athos (ale tuším zavázanýma očima prošel Srbskem), a po něm Engel, psali, že jsou byly »neizvjestno.«

Podobně žádá r. 1826, aby mu Kollár dal zprávu o mapě od Riga zhotovené, a táže se, jestli na té mapě Makedonie, Thracie, něco z Bulgarie, Serbie, Albanie, a několik dní později (20. února) píše mu: »V Turecku více kmenů slovanských, než se Vukovi a Kopitarovi snívá... Kdo by byl hledal v Dupindži, Strobu, Bataku atc. Slovanův! Lopin ex graeco est indigenis Slavis Lubin, Ljubin, immo et Vidin corruptum ex Budin. Budin sunt plures in Hercegovina. Ergo Buda slavicum est. Ale v »Dubnici, Ostrově, Potoku« (jsou to pravá jména těch slovenských měst v Makedonii) jich hned najdete. A 30. března téhož roku píše opět Kollárovi: »(V Turecku) sama města mají všudy slovenská jména, turecká na mapách jsou nejvíc vymyšlena... V Makedonii ex graeco město na mapách Kjuprili slove Veles, Istib, Astibo, slove Štíp, Demirhissar slove Železnec« etc.

Chtěje na jisto postaviti geografická jména měst, řek a hor v nynějším Turecku poznal, že vedle pramene živého t. j. vedle řeči lidu čerpati jest z pramenů psaných t. j. ze starých klasikův a středověkých řeckých a latinských spisovatelů, a tak se mu původní geografické studium rozšířilo ve studium historické, které

[1]) Mapa ta však není vydána, ani »popis polednoslovanských zemí«, který Šafařík v době té zhotovil. Obě práce jsou v jeho literární pozůstalosti v rukopise.

jej vedlo ke pramennému badání ve staré historii Slovanstva. A v té příčině jsou dopisy jeho ke Kollárovi náramně důležity; vidíme z nich, jak v badání pokračuje, jak jednotlivá slova geografická v něm rozžíhají světlo, po kterém dále se bera konečně těch podivuhodných výzkumů se dobral, kterými jméno své jako první zkoumatel starožitností slovanských na věky oslavil. Již 2. února roku 1823 píše Kollárovi: »Mne teď zajímají filologická a historická studia«, a r. 1824 dne 1. ledna: »V hájech historie známých Vám kmenů pořád pokračuji a hloubám; každou chvíli se nové pole před očima otvírá; jest naděje hodného výdělku.« Sbírá materialie k politické i literární historii Srbův a Bulharů a myslí na to sepsati »pomalu historii Slovanů v Turecku«. Čím dále rozšiřuje se obzor jeho: »já nepřestále v obrovské své práci pokračuji; všecky mé myšlenky sem jsou obráceny, kde se mi nový svět otvírá« a ujímá se v něm tušení, že práce se mu podaří: »Tato čerstvá ratolest«, píše dne 6 srpna 1826 Kollárovi, »stromu našeho lepšího světla hodna — a bude, bude ho míti.« Znenáhla spořádá material a tím vystupuje v duchu jeho obraz díla, v němž látku sebranou spracovati chce: »Díky Bohu«, píše 8. února 1827 Kollárovi, »mám už tolik materialu, že se mi v tom nikdo v Evropě vyrovnati nemůže, hlavně proto, že jsem odkryl neznámé posud věci z oněch krajin. Nyní jen času a síly třeba, to všecko redigovati. K topograficko-geografickému oddílu učinil jsem z letopisců byzantských a jiných středověkých výpisky pět malých foliantů. Budu li s tou částkou hotov, má následovati historická. Ale to všecko ještě v lůně božím.«

Zde máme naznačen plán, který potom Starožitnostmi ve skutek uveden jest. Ale roku dotčeného 1827 ještě nebyl zralý; neb píše dne 1. března Kollárovi: »Moje geographumena ještě v žádném jazyku nejsou psány. Posavad jsem jen in excerptis, jichžto již pět foliantův. Jest tam tolik řečtiny, latiny, slovenčiny, kolik němčiny. V kterém jazyku má geographumena do tisku přijdou — ač přijdou-li kdy — to závisí od nakladatele.« Ale právě tehda rozbřeskla se mu pravda důležitá, na níž potom nejstarší historii Slovanstva založil. Píše totiž dne 18. máje 1827 Kollárovi: »Na tom slově slovensky, na tom jediném slově visí celá starožitnost našeho kmene, kterou jsem já štastně vynašel anebo raději odkryl a časem svým ukáži. Teprv nyní budeme

Nestorovi a Prokopovi rozuměti, kladoucím nejstarší Sloveny na Dunaji. Mám i o 200 let starší svědectva o národu slovenském než jsou Prokop a Jordan a nebudeme napotom praviti: Prokop a Jordanes první o Slovanech zmínili... Mně se při pokračování v geogr. badaninách tu i tam zrno historické naskytuje.« A 30. máje téhož roku: »Mně se zdá, že za starodávna i třetí ještě kmen byl, u cizozemců Vend, Ant, jehož domácí jméno se snad ztratilo. Sed de hoc nihil adhuc scio.» Nejdůležitější však zprávu dává Kollárovi dne 21. července 1827: »Zvěstuji Vám radost velikou (čtěte přiloženou cedulku) a radujte se všickni se mnou společně. Tuto neslýchaně vážnou pravdu, která brzo novou epochu v naší staré historii počne, jsem náhodou, nic takového neobmýšleje, odkryl. Nemyslite, že Nestor v této důležité věci mým jediným svědkem bude. Mám já na to i jiných: mám i takových, proti nimž ani brány pekelné nic neodolají. Už napotom pevnou naši historii s Herodotem počínati budeme. Toulaje se sem tam po geographumenis přišel jsem náhodou na světy, o nichž se nám posavad nesnívalo.« Míní zde důležité pro starožitnosti slovanské místo v díle Herodotově IV. c. 108, kde ctihodný otec historie zprávu dává o Budinech, jež Šafařík v Starožitnostech str. 156—164 za kmen slovanský usvědčil.

Ze studií těchto upevnil se v Šafaříkovi názor, že Slované ve starém Illyrikum a v Moesii čili na poloostrově thracko-illyrském již od nejstarších dob byli usedli a že nikoliv v VI století po Kr. tam se přistěhovali. Tento názor tak mocně v něm utkvěl, že, když Kopitar, který o tomto mínění Šafaříkově slyšel, důrazných na tu věc důkazů žádal, příteli Kollárovi psal dne 24. září 1827: »Kopitar pořád dotírá a žádá schlagende Beweise de Slavis in Illyrico et Moesia ante sæculum VI. a praví vulgaria et scio et negligo. Jemu tedy v této věci nemůže býti spomoženo. Schlagende Beweise může jen mathematika dáti, já jsem spokojen, jestli jen největší k víře podobnost dosáhnou. Bože dobrý, kdo by v takovém temnu starověkosti všecko zračitě na odiv přivésti mohl? Kde historie mlčí, tam jsou jiní rovně hodnověrní svědkové starožitnosti. Já za to mám, že jsem nalezl klíč k tajemství naší prastaré historie a že na pravé cestě jsem. Cesta tato sice, aby ji člověk dokonal, potřebuje celý věk života.« Cestu tu nalezl topografickými studiemi, na základě kterých soudil,

že, kde v krajinách nyní Slovany obydlených již ve starších dobách před Kristem jména nezáporně slovanská míst, řek a hor se přivádějí, tam také již v době před Kristem Slované žili, zvláště když veškerá osnova a celé pásmo dějin takovému mínění se nepříčí a nepřekáží. Praví ť v té příčině v listě dne 24. září 1827 Kollárovi daném: »Jest to věru divná věc, že nejstarší topografická jména v Illyriku a Moesii slovenská jsou, a sice ona jistá, která po celém slovenském světě, ku př. Lab řeka a město v dnešní Serbii (zpomíná se už 700 let před Kristem), Niš řeka a město v Bulgarii a Niš ve Slezsku, Cetinja řeka v Dalmacii a v Polsku, Serdika slula po věky u Slovenův a sluje až podnes Sredec, jen Turci a Řeci ji zovou Sophia od chrámu; leží ve středi mezi třemi řekami, největšími vrchy v celé zemi, u prostřed krásné roviny, na pomezí čtyř starodávných krajin: Thracia, Macedonia, Dardania a Dacia; srovnej Sreda, Středa v jiných slovenských krajinách. Tierna, dnes Črna, nacházíme už také v II. století.«

První příležitost, kde svých historických, topografických a geografických studií čili, jak je nazval, svých geographumen užiti mohl, naskytla se, když vyšel spis Lorence Surowieckého († 9. června 1827): Sledzenie początku narodów Słowianskich 1824. Porovnávaje totiž výzkumy důmyslného badatele polského s výsledky svých vlastních studií a badání poznal, že prací onoho sice rozhodný krok učiněn k lepšímu, avšak že při díle jeho doplňkův a oprav zapotřebí jest, kteréžto doplňky a opravy k němu přičiniti si umínil. Měly vyjíti v řeči české a zároveň s tím u výtahu německém ve Wiener Jahrbücher, jak o tom dne 25. října 1827 Kollárovi psal: »Píši kritiku a doplnění na Surowieckého: o starých Slovanech. Rozličné příčiny pohnuly mnou. Sebral jsem materialia ad geogr. Thraciae et Illyrici, jichžto spořádání celý věk člověka vyhledává. Netroufám si už, abych to kdy dokončil. Při tom šťárání a badání jsem natrefil na takové věci, o kterých směle říci mohu, že by škoda bylo, kdyby se mnou zahynuly. Větší jich část s sebou nosím. Pročež náhliti musím, abych se s tím sdělil. Učiním to v pojednání v české řeči; poněváč ale i Kopitar všelijak dotírá a nastoupá, může se státi, že výtah z toho jedním časem i do vídeňských Jahrbücher dám. Co se kritiky týče, ta ovšem nebude vyvracující, ale více potvrzující a rozšiřující. Jednu otázku rozhodneme najisto, o které Surowiecki

pochyboval: zdali lidé slovenského kmene před Prokopem (550) byli v Thracii a v Illyrikum? Naději se, že to, co já povím, bude nové a i neočekávané.« Avšak čím více do práce kritické se zahloubal, tím rozšířenější se stávalo pojednání a dorostlo toho objemu, že potom jako samostatný spis jsouc vydáno 212 stran oktávových obsahovalo. Při místnějším probírání díla Surowieckého totiž se přesvědčil, že náhledy jich obou více se různí a rozcházejí a maje takto odchylná mínění svá odůvodniti bylo mu také práci kritickou rozšířiti. Píše o tom dne 10. března 1828 Kollárovi: »Mé dodatky, má kritika Surowieckého vlastně všecky jeho historické věty vyvracuje. Já pojal národ náš s vyššího stupně ohledu; jeho starožitnost, jeho velikost, jeho prastarost v Europě jsou u mne už ne záhadky více, nikoli, já o tom všem téměř s mathematickou jistotou přesvědčen jsem. Bohužel, že nešťastný osud nedopustil vystaviti mi celý systém. Já prošel jen národy venedické, illyrické, sarmatské. Národy vandalské a lygické jiným zůstaviti musím, mne šťastnějším.« S prací byl hotov začátkem června a tak vydán spis Ueber die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki. Ofen 1828, německy a to z příčin, které jsme svrchu již položili.

Hlavní výzkumy Šafaříkovy v tomto díle složené lze shrnouti v tato slova: Slované náležíce k plemeni indoevropskému jsou jako Germani, Řekové, Latiníci prabydliteli v Evropě; sídleli od nejdávnějších dob v krajinách rozsáhlých mezi Jaderským, Černým a Baltickým mořem, byli však za rozličných dob z některých krajin skrze Skythy, Kelty a Germany vytlačeni. Původní jich domácí jméno bylo Srb, jiným však národům sluli Antové, Venedové, Veneti, Heneti, Sarmati; Sarmati tedy jakož i staří Illyrové, Triballi, Krovizi, Veneti na moři Adriatickém, v Armorice, v Belgicku a Britannii, pak Budini, Herodotové, Sudini, Karpové atd. byli plemene slovanského. Od Surowieckého liší se hlavně tím, že Skythy považuje za národ geneticky samostatný, nikoli pak za příbuzný ani Germanům ani Slovanům ani Keltům, pak že Sarmaty prohlašuje za Slovany, kdežto Surowiecki je počítal ke Germanům. Nelze se diviti, že pro zapletenost jmen Skythia, Sarmatia u starých geografů vzhledem k těmto dvěma národům tak veliká různost učených mínění panuje; někdy jména ta berou se v genetickém, někdy pak v geografickém smyslu, tak že národové všichni Skythii a Sarmatii obyvavší tím jménem

slovou a to ještě v té době, když genetických Skythů a na díle i Sarmatů již nebylo. Proto také Šafařík mínění své v Abkunft der Slawen o Sarmatech pronešené (str. 77—112) znamenitě zúžil ve Starožitnostech praviv tam na str. 302: »Již ve starším o pojití Slovanů sepsaném pojednání národy sarmatské Roxolany, Jazygy a Alany od Slovanů náležitě jsem oddělil . . . než co do jména Sarmat jsem od pravdy se uchýlil pokládaje za to, že by ono původně prastaré kmene našeho jméno Srb bylo od Řeků do slova Sarmat přejinačené a na onyno cizojazyčníky t. Roxolany atd. jen zeměpisně přenešené. Nyní po lepším věci té vyšetření jsem se přesvědčil, že obě slova co do původu, kořene a významu svého jsou docela rozdílná . . . Avšak musí-li třebas napotom všecka naděje a žádost stotožnění dřevních Sarmatův a Slovanů z pravdivé historie konečně vymezena býti, dějiny Sarmatů přece ohledem na starožitnosti slovanské zůstanou vždy důležité a všelikého uvážení hodné. Slované nejen ode dávní neznámé doby sousedili se Sarmaty, ale i některé větve těchto mezi oněmi stanoviště své rozbily a blízké lidi slovanské, jakž se domýšleti lze, po několika století buďto v poplatnost sobě uvedly, buďto aspoň nájezdy svými sužovaly a nepokojily.«

Viděti z těchto slov, že Šafařík r. 1837 jiného nabyl náhledu než ho roku 1828 měl, ač novější někteří zpytatelé dějin a to nejen slovanští, nýbrž také cizojazyční navracují se k slovanskosti Sarmatův, tedy k náhledu, jejž Š. o té věci původně měl. Rovněž obmezil také v Starožitnostech názor svůj o Venetech, které v Abkunft d. Sl. všecky za Slovany prohlásil, že nejisto, zdali Venety v Armorice a v Britanii za kmeny slovanské považovati se mají. Podle našeho soudu je téměř úplně jisto, že Venetové na Adrii byli Slované, a uváží-li se, že Bodanské jezero, t. j. horní jeho část u Mely slula Lacus Venetus, lze půjčiti, že toto jezero bylo spojidlem mezi adriatickými Venety a armorickými; za to ale velmi nejisto jest, zdali Venetové v Britanii byli původu slovanského. Neboť slova anglická, která Šafařík v Abkunft der Slawen strana 69 ze slovanštiny odvozuje, lze, a to při některých případněji, z keltického nebo staroněmeckého jazyka odvoditi, na př. to beat odvozuje Š. od slov bíti, ale odnáší se to slovo také k anglosaskému beatan; to dap totožní Š. se slov. topiti, ale odnáší se také ke goth. daupion, staroněmeckému taufian atd.

Nejradikálnější náhled vyslovil Šafařík tím, že Slovanům jako prabydlitelům také balkanský poloostrov přivlastnil tvrdě, že slovanští kmenové tam vedle jiných cizojazyčných od nejstarších dob žili. Vyvrátil ovšem běžné do jeho doby (1828) mínění, podle kterého na základě zprávy Konstantina Porphyrogenety příchod slovanských národů do těch krajin se kladl do r. 639 po Kristu. Š. přivedl důkazy z r. 515—534, pak z r. 460, že tehda již v těch krajích Slované byli; avšak tvrzení své, že Slované tam prabydliteli byli jako na př. Thrakové sami, dostatečnými důvody nepodepřel, ač ovšem pravdě se přiblížil více než ti, kteří příchod Slovanův do těch končin do VII. stol. ustanovují. Neboť kromě starších zpráv od něho přivedených jsouť ještě starožitnější, a sice nepochybně slovanská jména míst a hradů na římských itinerariích z polovice IV. století, tak že jádro jeho myšlenky, podle které Slované na tom poloostrově na všecek spůsob dříve bydleli než od VII. století, dostatečného odůvodnění dochází, a možná dost, že jeho tvrzení v plném obsahu za pravdu se uzná, až do onoho víru národů, kteří na tom prostranství těkali, větší pořádek se uvede. Ukazuji jen k jménu Stari Vlah, kterým Srbové část starého pohoří Skordus nazývají. Kdyby aspoň někteří kmenové slovanští již v té době, kde ještě Keltové (Scordisci) v balkánských krajinách vládli, tam nebyli sídleli, a kdyby se tam byli dostali teprv několik století po vyplenění Keltův, kterak by ono pohoří byli Srbové mohli pojmenovati Stari Vlah?

Dílo Šafaříkovo obrátilo všeobecnou pozornost na sebe, nikoli jen pro novotu náhledů tam pronešených, nýbrž hlavně pro sečtelost v pramenech, pro kritického ducha a pro vřelost a hlubokost přesvědčení, jež v něm se jeví; a že jmenovitě němečtí učenci si přivykli na Slovanstvo jinýma očima hleděti, než do té doby se stávalo, a že v badáních svých ustavičně již zřetel k staré historii slovanské jako s německou úzce souvisící obraceli, to jest zásluhou knihy té.

Zabrav se jednou do studia tak rozsáhlého, jako jest stará historie Slovanův a uved do svého materiálu nashromážděného určitější pořádek neustal již od práce té, nýbrž věnoval se jí všecek, ač se domýšlel, že by Kollár dostatečnější k práci té byl než on; neboť psal mu dne 20. prosince 1827: »Vy pište starožitnosti slovanské.« Chvála Bohu, že Šafařík sám při práci té zůstal a že Kollár v ni se nedal! Kollár sice byl veliký básník,

ale básnil také, kde pitevný nůž kritiky místo lyry v rukou míti měl.

Šafařík začal po vyjití spisu o původě Slovanů veškerý sebraný materiál svůj pořádati; píše Kollárovi dne 21. února 1828: »Chtěl bych především, co jsem z geografie a historie ku starožitnostem našim sebral, spořádati, aby aspoň tato částečka nezahynula.« Považoval spis r. 1828 vydaný jen za předchůdce většího díla a vida před sebou práci tak ohromnou chtěl míti Kollára aspoň za pomocníka, jemuž 11. září 1828 psal: »Nebylo-li by dobře, kdybychom se nějak s tou prací podělili, kdybyste Vy celou tu část starožitností našich o veřejném a domácím životě praotců, jich náboženství, obyčejích a mravích atd. převzali, já pouze historickou o jich sídlech, stěhování atd. Třeba na to celý život vynaložiti. Mé pojednání (t. j. Abkunft der Sl.) jest jen praecursor.« Pokud byl v Novém Sadě, sbíral ustavičně, a ob čas dává Kollárovi zprávu, že nové věci nalezl a že materiálu pořád mu přibývá. Rychlejším postupem však pokračovala práce teprvé, když se r. 1833 do Prahy byl odstěhoval. Brav radu s Frant. Palackým vlastně v Praze na osnově celého díla se ustanovil a ob čas některá pojednání k staré historii Slovanů se vztahující v Musejníku uveřejňoval; tak Přehled pramenů staré historie slovanské, 1834; O národech kmene litevského; O národech kmene skytického; Přehled národních jmen v jazyku slovanském, 1835.

Dopisy Šafaříkovy zasílané k Pogodinovi zachovaly nám velmi zajímavé authentické zprávy, kterak práce, již arcidílu svému, Starožitnostem slovanským, věnoval, pokračovala a jakých nesnází mu překonati bylo, než tisk dohotoven byl. Tak mu píše dne 2. října 1835: »Moje dějiny Staroslovanů dám sice teprvé začátkem máje 1836 do tiskárny, ohlášení však již vyjde začátkem února. Dotud mám ještě herkulské práce překonati; několik oddílů jest ještě nedokončeno; škrblím s každou hodinou.« Také dne 2. února 1836 stěžuje si, že práce ještě dokonána není: »O tisku svých dějin čili raději starožitností slovanských Vám ještě nic jistého psáti nemohu; potrvá to ještě chvíli, než s rukopisem úplně hotov budu. Při spracování posledních oddílů namanuly se mi znamenité nesnáze a jest mi nyní mnoho věcí přepracovati.« Podobně 20. března 1836: »rukopis dohotoviti bude mě státi ještě mnoho času a námahy.. Některé částky mám posud jen ve vý-

piscích. Zameškal jsem se více, než-li jsem očekával a si přál. Musím sebrati všecky síly, abych přišel ku předu ... Toužebně očekávám na slíbenou pomoc knihami. Na Vás a Vašich Moskevských přátelích nyní visí, zdali práce má, zvláště co se týče severních Slovanů, v dokonalé spůsobě vyjde či nic. Všechno i nejnepatrnější (podle zdání), cokoli mi pošlete, bude mi užitečno. Znáte spůsob mé kombinatorské mosaikové práce. Z tisícerých pramenů čerpám materiál, živinu a světlo. Stáří, jež se našim pramenům nedostává, jest nám objemem jich nahraditi. Nelze Vám ani mysliti, jak na př. slova veletъ, volotь (gigas), děj (victor) atd. nesmírně důležitými pro mě se stala.«

Ne menší starosti jak s dokončením rukopisu měl, kterak peníze na náklad si opatřiti? Měsícem únorem rozesílal pozvání k předplacení, ale do 20. března neměl ani jednoho předplatitele. Museum, které tenkráte na slovník Jungmannův platilo, odebíralo 200 exemplárů pro zakladatele (majíc $^1/_4$ pct. rabat), což ani $^2/_3$ útrat tisku nehradilo. Tu, jak svrchu již dotčeno, posláno mu Pogodinem z Ruska 500 rublů, kterými podporován Š. bezstarostněji tisk začíti mohl: »Bez této podpory,« píše dne 23. máje 1836 Pogodinovi, »byly by mi nastaly nesnáze, že bych spis tak brzo nemohl do tisku dáti.« Když konečně náklad aspoň na první sešit byl pojištěn a Š. rukopis do tiskárny dáti chtěl, viděl, že tiskárna, s kterou vyjednával, není s to, aby tisk převzala; píše 4. července 1836 Pogodinovi: »Dílo mé nyní, co jsem všecky překážky překonal, rychle se tiskne; první sešit zde již 1. srpna se vydá. Měl jsem s tiskárnami kříž. Po pětiměsíčném běhání a naléhání přesvědčil jsem se toho dne, kterého jsem rukopis do tisku dáti chtěl, že tiskárna, s kterou jsem vyjednával, mě hanebně napálila, tak že jsem tisk jiné, k tomu nepřipravené svěřiti musil. I pomoc musejní na tisk se zadržela, ale vyplatí se později. Nedivte se tedy, pravím-li Vám upřímně, že, nebýt Vaší podpory, Starožitnosti by se letůs nebyly tiskly.« Post tot discrimina rerum byl tedy, jak Š. dne 7. srpna 1836 Pogodinovi píše, první sešit Starožitností dne 1. srpna dotištěn a dne 5. srpna v Praze vydán; zároveň mu ohlašoval, že druhý sešit vyjde 1. října 1836 a třetí 1. ledna 1837. Také odbyt byl lepší, než Š. očekával; neboť jak v témž listě píše, musil počínajíc od desátého archu počet rozmnožiti a 1. sešit znova podruhé tisknouti; tisklo se 1000 exemplárů. Nicméně však přišel s útratami v nesnáze; když

třetí sešit obsahující archy 20—30 koncem prosince Pogodinovi poslal, stěžuje si opět: »Vydáváním Starožitností uvalil jsem na sebe veliké starosti; příjem nehradí posud vydání. Upřímně Vám vyznávám, že by bez Vašich a přátel Vašich obětí Starožitnosti ani nevycházely. Museum platí za ty zakladatele, kteří knihu mou odebírati chtějí, polovici t. j. 25 krejcarů stříbra za sešit, tak že zakladatelé sešit za 25 kr. stříbra dostávají. Avšak z 430 zakladatelů přihlásilo se k odebírání jen 188, kdežto já jsem aspoň 400 očekával... Nicméně doufám, že s pomocí Boží tisk až do šestého sešitu dovleku t. j. do konce prvního oddělení. Ostatek — se neví. Nemožným nikdo povinen není!« Pogodin radil, aby Šafařík se obrátil na ruskou akademii o pomoc, což učiniti Šafařík se však rozmýšlel; píše v příčině té dne 22. dubna 1837 Pogodinovi: »Akademii ruské jsem již v lednu poslal výtisk Starožitností, sešit I—III... mám-li však akademie za pomoc žádati, jak radíte, jsem ještě na rozpacích... Do šestého sešitu t. j. do konce prvního oddělení jaksi se proderu; pak uvidíme, kterak věc dále posunouti.«

Čtvrtý sešit vydán v dubnu, pátý koncem máje; ale tu vyšel nervus rerum gerundarum; pomoc, kterou Pogodin již 9. února 1837 ohlašoval, nepřicházela. V nesnázi té psal Šafařík mu dne 23. máje 1837: »Od 9. února jsem ani řádku od Vás nedostal; znepokojuje mě to tím více, že jste mi ohlašoval poukázku na 500 rublů k uhrazení útrat tiskových, které jsem posud neobdržel... Jest-li možno, velice byste mě potěšil, kdybyste mi nabízených 500 rublů brzo poslal jako půjčku, kterou vrátím, až poměry mé se polepší. Mám totiž starost, jak zapraviti útraty za šestý sešit Starožitností, a tento sešit nesmím odkládati; jest on ukončení prvního svazku obsahující také tytul, předmluvu, přílohy a rejstřík.« Pomoc slíbená došla Šafaříka dne 7. července, jak z listu Šafaříkova daného Pogodinovi dne 18. července 1837 jde: »Tím jest pojištěno, že Starožitnosti ještě v tomto létě dotištěny budou; nebo bez té pomoci nebyl bych mohl nikterak šestý sešit v tomto roce vydati. Čtenáři mé knihy se dovědí, čím já a oni jsme Vám povinni. Patnáctého září, doufám, tisk prvního svazku úplně hotov bude.« Šestý sešit vydán okolo 20. září, jak Šafařík dne 6. srpna Pogodinovi ohlašoval, jemuž začátkem října sešit ten skutečně již poslal. Ohlašoval také Pogodinovi dne 18. července 1837, že k dílu svému dvě historické mapy přičiní,

které prý však později vydány budou; ale nevyšly jako mapa Srbska.

Mezi tiskem staral se Šafařík také o překlady díla svého do cizích jazyků, kteroužto myšlenku v něm Pogodin vzbudil. Již dne 20. března 1836 píše Pogodinovi: »Pokud české vydání světla nespatří, nelze na německé mysliti. Dříve musí býti tisk českého pojištěn; pro německé nalezne se pak snadně nakladatel. Kdybych nyní již německé vydání ohlásil, nedostal bych na české ani předplatitelů.« Roku 1839 žádal ho Pogodinem Kunik, jenž biblioteku překladu slovanských spisů v němčinu vydávati a se Starožitnostmi začíti chtěl, aby Šafařík svolení k tomu dal, načež dne 22. listopadu odpověděl: »Lituji, že přání p. Kunikovu vyhověti nemohu. Zdejší profesorové Svoboda a Koubek chtějí německý překlad Starožitností zhotoviti, k čemuž jsem již dávno svolil, a tedy slibu rušiti nelze. Slyším právě, že nalezli v Praze nakladatele, kdežto nejznamenitější nakladatelé v Německu se zdráhali.« Ale německý překlad pořízený od Mosiga a Wuttke vyšel teprvé 1843—1844 v Lipsku. O ruský překlad dbal Pogodin, an Bodjanskému, jenž v práci tu se uvázal, raden a co do věci pomocen byl. V té příčině píše mu Šafařík, jenž si přál, aby Pogodin sám překlad pořídil, dne 23. máje 1836: »Prosím Vás, jestli jen poněkud možno, osvojte si český jazyk tak, abyste moje Starožitnosti hned jak vydány budou na rusko převésti mohl. Německé vydání se něco opozdí. Za nejdůležitější věc však považuji, aby dílo mé dobře, správně a úplně v ruštinu se přeložilo.« Proto píše opět dne 24. října 1836: »Ruský překlad podle českého originálu učiniti se musí a proto Vám při pochybných neb nesnadných místech pomáhati chci.« Mimo Bodjanského chtěli také Meglicki a Preis Starožitnosti přeložiti, ale ustali od toho slyševše, že Bodjanski již v tu práci se uvázal, jehožto překlad 1838 v Moskvě vyšel. Roku pak 1840 dává Šafařík Pogodinovi zprávu: Bońkovský převedl mé Starožitnosti na jazyk polský a tisknou se u Stefańskiho v Poznani. Překlad polský vydán v Poznani roku 1842.

Snovav osnovu ku Starožitnostem měl Šafařík úmysl dílo své složiti ze dvou svazků; první svazek skutečně vyšel podle plánu původního, druhý však, jenž obsahovati měl vylíčení mravů a spůsobů Staroslovanů v životě privátním i veřejném, tedy povahopis, náboženství, právo soukromé, veřejné i mezinárodní atd., na světlo vydán nebyl pro všelijaké překážky; ale že Šafařík

pevný k tomu měl úmysl, vidíme nejen z několika míst prvního svazku, nýbrž i z dopisů jeho, ve kterých té věci dotýká. Tak praví hned v úvodě ku Starožitnostem na str. 5: »Pročež toto naše dílo na dvě hlavní částky rozvedeno buď, z nichž každá svůj zvláštní okres a předmět měj, v první původ, sídla, rozvětvení a děje, v druhé povaha, živnosti, náboženství a řád, jazyk, písmo a umění starých Slovanův ohledány buďte.« I na jiných místech první částky odkazuje strany místnějších vysvětlivek k částce druhé na př. str. 189 pozn. 1. strany hradišť staroslovanských, na str. 420 strany archaelogických předmětů vykopaných ze země, na str. 438 pozn. 7., a na str. 931: »Ohledem na starobylost a někdejší jednoobraznost čili celotnost kmene slovanského, zavírají se sice hlavní a podstatní důvodové k dokázání jí posloužitelní již v předeslaných článcích; než důvodové tito nového světla a konečného dovršení svého nabudou teprvé v oddílu druhém, mravopisném. Právo, obecní řád, náboženství, jazyk, živnosti a řemesla, obyčejové a zvykové rozličným slovanským větvím společní, jsou nejen nejjistější důkazové původnosti, přesnosti a jednoobraznosti celého kmene, nýbrž spolu i nejdůvěrnější rukojmové oddálené od zraků našich budoucnosti jeho. Tam tedy, na konci druhého oddílu, při uvažování otázky této něco déle se pozastavíme.«

Také z dopisů zvláště k Pogodinovi zaslaných jde na jevo, že Šafařík pevný měl úmysl, druhý díl Starožitností vydati, jenž počtem archů prvnímu svazku se vyrovnati měl. Již v předmluvě k prvnímu svazku praví: »Druhé čili mravopisné oddělení Starožitností nemohlo posavad, pro rozličné překážky, dohotoveno a neprodleně za tímto na světlo vydáno býti: budu však o to snažně pečovati, aby i ono v nedlouhém projití času k dozrání svému přišlo a milovníkům národních dějin do rukou se dostalo. Též mapy, k tomuto oddělení chystané, větší a ouplnější, nežli z počátku umíněno bylo, teprvé později se vydají.« A dne 20. března 1836 píše Pogodinovi: »právě tolký (jako první) bude asi také díl druhý;« a r. 1837 dne 18. července: »Velmi dychtivě očekávám na ohlášenou zásilku ruských kněh, abych užiti mohl jich pro druhý díl Starožitností.... Kdy vyjde, nelze mi nic určitého psáti. Obsah všeobecný již znáte; jednotlivosti teprv budoucně ustanovím. Avšak přenáhliti nedá se nic. Že mně na vydání celku velice a více záleží, než všem čtenářům mým, lze Vám zajisté si

mysliti.« A dne 25. října téhož roku: »Druhý díl Starožitností nyní nevyjde; není ještě hotov a nyní nejsem na takovém spůsobě, abych větší literární práci podniknul. Přeji si, abych tuto zimu několik menších pojednání dokončil, zůstanu-li zdráv.«

Pogodin nepřestával naléhati na Šafaříka, aby tento druhý díl vydal; soudíme tak z listu, který mu Šafařík dne 14. července 1839 poslal: »Druhý díl mých Starožitností záleží posud ze spousty výpisků... Všechno jest v největším nepořádku. Kdyby něco bylo úplně hotovo, bylo by to dávno v tisku.... Uspokojte se, prosím za to snažně a srdečně; násilím a nucením nedá se v takových věcech nic pořiditi, které, mají-li se podařiti, z duše vyrůsti musejí.« A dne 27. října téhož roku: »Co jste odjel, pracuji o mapě historické. Práce jest namahavější než jsem se nadál; ale musím ji vykonati a chci něco výtečného urobiti; pak teprvé přijde řada na povahopisnou část mých Starožitností.« A ještě roku 1842 dne 14. listopadu píše: »Koncem prosince vzdám se redakce Musejníka a snad mi bude lze také jinak si uleviti, abych se všecek druhému svazku Starožitností a dějinám literatury věnoval.« Tak odkládal Šafařík dohotovení tohoto důležitého spisu pro nával prací jiných, až konečně k vydání druhého svazku bohužel nedospěl, jakož také ani historická mapa svrchudotčená k prvnímu svazku na světlo nevyšla.

Jen několik článků odnášejících se k té látce, kterou v druhém svazku Starožitností spracovati mínil, uveřejnil v Musejníku, podle kterých souditi lze, jak nám velice litovati jest, že naléhavé práce jiné nedopustily, aby onen druhý díl vyšel. Takové práce jsou: O Rusalkách (Musejník 1833), Podobizna Černoboha v Bamberku (Mus. 1837), o Vdání (1844), o Svarohovi, bohu pohanských Slovanů (1844). Co se týče článku o vdání, vyložil Šafařík tento právní výkon na poena vallata ne zcela příhodně, poněvadž vdání v českém právě znamená též co německá wette a římské sacramentum t. j. sázku či základ soupeřů před soudem učiněný. Jest-li pojednání o Svarohovi pravou perlou mezi pracemi o bájesloví slovanském, měl Šafařík však s Černobohem velmi mrzutou nehodu, již mu spůsobila důvěra, kterou tenkráte ještě v soudnosť Kollárovu o věcech starožitných měl; není pochybnosti, že by Šafařík, kdyby ony lvy v Bamberku sám byl ohledal, nebyl tvrdil, že nápis na jednom z nich jsou runy, jež prý čísti sluší Čarný Bug, nýbrž

byl by poznal, že to jsou zbytky jména vytesaného (J) OHAN (O.....). — K tomuto druhu prací Šafaříkových náleží ještě dvě pojednání: o zemi jmenované Bojky (Mus. 1837) a O jménu a položení města Vinety, jinak Jumina, Julina, Jomsburku (Musejník 1845), v němž nevšedním důvtipem a důkladnou znalostí pramenů důkaz se podává, že všecka ta jména značí jen město jedno.

Ačkoli tedy toho velice nám litovati jest, že Šafařík druhého svazku Starožitností nevydal, přece blahořečíme sobě, že aspoň vydán první svazek tohoto monumentálního díla, jímž sobě postavil ve vědě pomník, o němž sluší říci, že jest to monumentum aere perennius. A Šafařík sám si byl vědom, že dílem tím práci výtečnou, záslužnou, Slovanstvu prospěšnou vykonal; neb, ačkoliv pro neobyčejnou skromnost svou nerad o pracích svých mluvíval anebo některou z nich chválil, o Starožitnostech přece několikráte se zmiňoval. Psal na př. dne 23. máje 1836 Pogodinovi: »Až moje Starožitnosti slovanské vytištěny budou, otevrou se nám oči do světa, který nyní sotva tušíme. Dejž Bůh, abych toho dne se dočkal a jej vlastníma očima spatřil!« A dne 24. října 1836: »Starožitnosti berou mi nyní všecek čas a všecku sílu. Je to herkulické dílo; buda je míti dokonáno, po druhé něco tak pracného již nepodniknu.« Věru, byla to skutečně herkulovská práce, kterou jen tak obrovský duch jako Šafaříkův zdolati s to byl. Při tom díle pracovaly všecky duševní síly Šafaříkovy: bystrost, kritičnost, cit a láska k národu slovanskému. Dokonav toto opus operatum nezapomněl na ty, kteří jakýmkoli spůsobem mu nápomocni byli, aby dílo to na světlo vydáno býti mohlo. V předmluvě ku Starožitnostem zpomíná všech, jimž v té příčině díky zavázán byl, a proto jest předmluva ta zároveň pomníkem jeho vděčnosti i skromnosti. Připomíná vlastenců českých, kteří mu r. 1833 v Praze na pět let pojistili subsistenci, a zná se k zásluhám, kterých si Fr. Palacký o vědeckou část a M. Pogodin o vydání hmotnou podporou dobyli, pravě vřelými a dojemnými slovy: »Skládám vroucné díky oněm šlechetným vlastencům českým, kteříž, způsobivše mi z lásky k národu a literatuře jeho potřebné ke spisování tohoto díla pohodlí, byli jsou tím první jeho původcové. Pohled na jejich spanilomyslnost posiluje ducha věrného Slovana chovaje v něm dověru, že rozkvetající jaro obnovy a odmladu v národu tom, v jehož lůně tak

dějné cnosti žijí, na plano neodkvete: neboť jediné cnosti pojišťují národům stálého bytu a vždy zdárnějšího vzrůstu. I tobě skládám srdečné díky, drahý Františku Palacký, že podav mi hlavní myšlénku a jako návrh k tomuto dílu po celý potom čas byls při něm raden a pomocen nejinak nežli při svém vlastním. Budiž i tobě díka, rozmilý Michale Petroviči Pogodine, jenž viděv v čas pobytu svého u nás v srpnu 1835 dílo ještě necelé, ocenils je duší opravdivého Slovana a od té doby neustals základati mne všelikou pomocí k obohacení a snadnějšímu vydání jeho. Mně se při spisování knihy této nejednou zdálo, jakobych ji jediné pro Vás spisoval, jako byste jediné Vy, čtouce ji, souhlasně se mnou i cítiti i smýšleti mohli: pročež by mi bylo velice milé, kdyby přede vším Vaše oko na ní, již hotové, s potěchou a zalíbením spočívalo.«

Svrchu jsme pravili, že historické práce Šafaříkovy jsou apologiemi Slovanstva, a takovou apologií, avšak v nejvznešenějším smyslu slova, jsou Starožitnosti jeho. Od zlopověstného Gebhardiho počínajíc byla to moda spílati a nadávati Slovanům barbarů, nevzdělanců a surovců; čím kdo více Slovanstvo hanil a tupil proplítaje nechutné blbství své učenými citáty, tím větší chvály docházel, a tak pustilo hluboké kořeny mínění Slovanům nepřátelské, ovšem úplně bludné, že Slované již proto jsou národem surovým a vyšší vzdělanosti nepřístupným, ani jsouce původu mongolského (!) teprvé asi v 5. století po Kristu jako nějaká havět z Asie do Evropy se vyrojili. Aby toto mínění po vší Evropě se rozšířilo, o to se postarali spisovatelé »mnohopisného« národu a tak se jim to podařilo, že i slovanští učenci jako n. p. Dobrovský a Karamsin jemu přitakali. Dostavše Dobrovského na stranu svou neopomínali volati se k autoritě jeho a dokladati se slov jeho, ač dobře věděli, že patriarcha vědy slovanské k jejich náhledům se přidal ne proto, že závažnost a věcnost, nýbrž množství důvodů naň působilo.

Šlo tedy o to, mínění Dobrovského v příčině té za liché usvědčiti, a učinil to Šafařík ovšem s tou šetrností, kterou ostatní zásluhy onoho velikého učence vymáhali. Praviť ve Starožitnostech na straně 65: »Hlas Dobrovského jako proroka a samovládce v oboru historictví i mluvozpytu slovanského nejen daleko slyšán, ale i od těch, kteří mu nerozuměli, za pravdivý přijat. Není tedy divu, že pod záštitou a korouhví takového vůdce, zapřevšího

totožnost Venedův Pliniových a Vinidův Jornandových a tudíž zničivšího jedním tahem celou starobylost Slovanů v Evropě, jiní drzeji a protřeleji dále postoupili a Venedy hned za Kelty, hned za Germany, hned za Litvany, hned zase za Čudy či Finny, Slovany pak, k necti historického umění devatenáctého věku, za národ nový, mongolský, teprva v pátém století do Evropy přišlý vyhlásili! S nesmyslem a nerozumem těchto spisovatelů, mezi nimiž Němci Schütz, Parrot a Halling přední místo zaujímají, potýkati se pokládáme za zbytečné; sám Dobrovský, ne sice neomylný, ale však soudný znatel jazyků a příbuznosti národů, byl by se zhrozil té jejich nové, žádnými důkazy nestvrzené smyšlenky a ji s příslušnou pohrdou zamítnul. Úsudek Dobrovského, znatele jazyka a dějů slovanských, vymáhá od nás zvláštního, všestranného a zevrubného ohledání.«

Probíraje kriticky důvody Dobrovského a stavě na světlo lichost jich končí rozbor svůj slovy, jimiž pravá příčina bludného mínění Dobrovského se dosti zřetelně naznačuje: »Dobrovský ujišťuje, že také Antové na Černém moři původně byli Němci a že jméno jich zeměpisné na Slovany později tam osedlé přešlo. Ale zde vším právem ptáti se musíme: kde medle v dějinách celé širé starožitnosti u zeměpisců nebo letopisců jméno toho německého, předslovanského národu Antů se nalézá? Vždyť všickni spisovatelé od Prokopa až do Pavla Diakona, u nichž jméno Antů se čte, názviska toho jediné a výhradně slovanskému národu na Černém moři a dále k severu osedlému přivlastňují: o dřevnějších německých Antech nikde v celém oboru starožitností ani jen stínu nějaké zmínky se domáhati nelze! Připouštíme, že název tento Antů u nás doma neznámý a jen v cizině běžný byl a možné i to, žeť jest původně a vlastně německý, jmenovitě gothický, totiž od německých Gothů Slovanům daný: ale že by kdy o německém národu užíván byl, toho naprosto zapírati musíme. Němečtí tedy tito Antové na Černém moři jsou pouhý výmysl a sen, jakož pouhý výmyslek a sen jsou i němečtí Venedové na Visle a pomoří baltickém. Což jestliže, jak nepochybujeme, dostatečně jest dokázáno, nechať napotom žádný bludu svého v té straně jménem vznešeného Dobrovského nezastírá, jemuž zde v podešlém stáří se přihodilo, co všem velikým předmětům k večerou se přihází, že dlouhé a veliké stíny za sebou obrážejí. A zdá se ovšem, že jinými zvláště jazykozpytnými pra-

cemi zanesen jsa, předmětu, o němž zde jednáme, totiž starožitností slovanských, ačkoliv o některých jeho částečkách ve svých spisích rozličným časem jednal, v celosti nikdy nevyšetřil, jehož nezměřené pole ovšem za několik dní anebo měsíců dokonale zoráno a spracováno býti nemůže.«

Hlavní myšlenku apologetickou, že Slované jsou pranárod v Evropě jako Řekové, Římané, Keltové, Germani atd., opodstatnil Šafařík tolika nezvratnými a světlými důvody, že od té doby ani nejzarytější Slovanofag o tom pochybovati nemůže, nechce-li se učiniti směšným. Prabydlitelství Slovanů v Evropě dokázal, an na jisto postavil, že Venedové, které v baltických krajinách během století umísťují Tacitus, Ptolemaeus, desky Peutingrovy, Jornandes atd., po všecky časy jsou týž národ, praotcové kmene slovanského, který od nepaměti v krajích těch sídliv nikdy z nich se nevystěhoval. Lišil se tedy Šafařík od předchozích zpytatelů hlavně tím, že pravlasti slovanské v Evropě hledal, kdežto oni kolébku Slovanstva v Asii někde na Volze anebo v stepi mongolské hledali. Praví sám v té příčině na str. 425 Starožitností: »Jsouť tedy Slované rovnou měrou s příbuznými sobě kmeny, s Litvany, Němci, Kelty, Latíny a Řeky prabydlitelé Evropy, od nepamětných časů majetníci těch vlastí, ve kterých je v pozdější historické době sídliti spatřujeme. Nalezení toto Slovanstva v Slovanstvu, čili vyšetření pravého původu kmene našeho, spojené s bedlivým skoumáním původu a pradějin ostatních s tímto naším sousedivších kmenů zamezí napotom, jakž pevně doufáme, cestu všelikému slepému a všetečnému plichtění Staroslovanů se Skythy, Huny, Avary a jinými cizoplemáky, jímž posavadní dějepis náš ode domácích i cizinců tak ohavně nakvašen a ve smrduté kaliště nerůdných žvatlanin obrácen byl. Světlo, jehož historie staroslovanská z přehledu pradějin a původních sídel cizích kmenů nabývá, v nejednom ohledu stejné jest ceny a výnosnosti s tím, jež bezprostředná svědectví starých o předcích našich na ni vylévají. Z přehledu cizích kmenů dosáhli jsme jistého a úplného přesvědčení, že ačkoli národové rozmanitých plemen a kmenů, od západu Keltové a Němci, od východu Skythové a Sarmati v rozličných časích do vlasti Slovanů nepřátelské vpády činili, anobrž v končinách jejich onde i onde se zosažovali a po mnohá století v nich podruhujíce Slovany utiskovali, však nicméně přece, vymínic ztenčení Staroslovanů v Podunají od Keltův

a mezi Odrou a Vislou od Němců, ostatní vlast staroslovanská od Odry až za Dněpr, od Tater až k jezeru Ilmenskému, nikdy cele a stále od jiného nežli slovanského kmene zaujata nebyla.... Zde jest nesmírné to pole ještě z velké částky ladem ležící, čekající rukou silného a cvičného opatrovatele. Všeliká nazpět čelící práce vynaložená na vyšetřování Slovanstva v jiných stranách a dávnějších časích u korábu Noemova, v Indii, Paphlagonii, Thracii, Gallii, ve Skythii před i za Imavem atd. zůstanetť pověky marná a bezplodná. Jest to sice povaha rozumu lidskému přirozená, že dobyv se na chlum žádostí svých k jiným vyšším tužbám pospíchá. Jest se tedy co obávati, že nejedni zkoumatelé nejsouce na dlouho spokojeni tímto naším Staroslovanstva co do času i prostranství obmezením, neukojenou svou tužbou vždy dál a dále nésti se a Slovanův i tam, kde jich nikdy nebylo, vyhledávati budou. Avšak střízlivému badači, vážícímu bez zahoření síly i povinnosti své, slušíť obraceti se k naukám plodistvým a neshánět se po nemožnostech.«

Touto zásadou »neshánět se po nemožnostech« zachoval se Šafařík v celém díle svém; všudy spatřujeme střízlivé uvažování důvodů pro věc i proti ní, nikde nevykročuje z mezí kritické opatrnosti, ale nikdy a nikde nevydává se na suchopary škrobené učenosti, nýbrž vřelý cit dýše z každé stránky díla tou měrou, že sotva naleznouti lze spisu učeného, v němž by spletené záhady vědecké učeně sice ale tak živým a květnatým slohem povědíny a rozřešeny byly jako ve Starožitnostech.

Co se týče obsahu Starožitností, dělí se vlastně ve dvě částky, z nichž první zaujímá v sobě nejstarší doby, ve kterých bytí Slovanů vyšetřiti lze, až do těch časů, kde zvláštní jistotná historie jedné každé odnože slovanské se počíná. Probírá pak Šafařík tuto úlohu ve statích: 1. Místo Slovanů v pořadí lidských plemen a kmenů. 2. Starobylost Slovanů v Evropě, o níž také pojednával v Čas. Musejním na r. 1834 »Myšlenky o starobylosti Slovanů v Evropě«. Stať tato rozložená na str. 37—57 a jasným rozborem kritickým se vyznamenávající dokazuje přesvědčivě, »že kmen slovanský již v nejstarší době historické mnohonárodný a lidnatý nemohl teprvé v čas novějšího stěhování národů uralskočínských a tureckých, totiž Hunů, Sabirů, Avarů, Bulharů, Kozarův atd. do Evropy vtrhnouti, nýbrž že již od starodávna zde mezi kmeny sobě příbuznými, totiž Thraky,

Celty, Němci a Litvany, své obydlí a stálé sídlo míti musil. Za kteroužto příčinou svědomitý zpytatel slovanských starožitností zajisté za neuchylnou svou povinnost uznati musí, aby původu a počátku novějších národů slovanských poprvé nikde jinde leč v Evropě nevyšetřoval a kvapného octnutí se na poli staroasiacké historie zúmyslně se varoval«. 3. Prvotní jména Slovanů Vindové a Srbové, v níž se ukazuje, že obě jména dávána jsou kmenům slovanským; ono že jest cizojazyčné, totoť slovanské a totožné s jménem Slovanů u Prokopa Sporoi; doklady na tato jména naplňují stránky 57—153 a ohromují skutečně čtenáře i množstvím i učeností svou. Následující 4. stať: Větve Slovanů v zemi Vindů čili Srbů obsahuje nejstarší svědectví o Slovanech ve spise Herodotově, jehožto Budiny a Neury Šafařík za Slovany pokládá. Pak se probírají udání Ptolemaeova a ustanovují se z nich ty kmeny, které za slovanské míti sluší. V 5. stati: O Slovanech v Podunaji a Venetech na Adrii, bude snad nového proskoumání zapotřebí, co se týče Slovanstva v Podunají. V 6. velmi rozsáhlé stati dává se: Přehled kmenů s Vindy čili Slovany mezujících (str. 223—391); řekli bychom, že tento přehled jest jako rámec, do něhož obraz Staroslovanstva dán jest. — V 7. stati: Zeměpisný přehled pravlasti Slovanů rozebírá Šafařík kriticky jména hor, řek, jezer a měst Staroslovanů ve starších spisech obsažená a přičiňuje článek o stařinách hmotných, pak úhrnek zpráv a všeobecné úvahy.

Tím končí se první částka Starožitností, obsahující dobu od věku Herodotova až do pádu hunské a římské vlády (456 př. Kr. — 476 po Kr.) a začíná se část druhá jdoucí od pádu říše římské až do převahy křesťanstva u Slovanů. Praví o této druhé částce Šafařík na stránce 5: »Toto druhé oddělení by vlastně sice jen asi do poslední polovice 7. století aneb do konce stěhování Slovanů do nových vlastí sahati mělo; ale poněvadž historie národů slovanských, třebas na konci téhož 7. století již všudy stále osedlých, přece vždy až do 10. století v nejedné příčině temná a kusá zůstává a mimo to setrvání hlavních národů slovanských při víře pohanské a starobylých svých obyčejích a jejich teprva pozdější v 9tém a 10tém století zběhlé konečné obrácení k víře křesťanské věk tento co do ducha a povahy s předešlým úžeji nežli s následným víže, vidělo se nám příhodné a slušné, pro

úplnější věci vyložení, hranice druhého tohoto okresu něco porozšířiti a je až na konec 10ho století přenésti.« Spůsob, na který v této druhé částce látku rozebírá a tudíž druhá částka od prvé se liší, naznačuje Šafařík sám na str. 443 takto: »Práce naše, nastávající nám v tomto druhém okresu, od oné nahoře dovršené v nejednom ohledu, zvláště pak co do výboru zpráv a spůsobu jich přednášení, načitě lišiti se bude. V onom prvním okresu jednáno nejvíce o věcech záhadných, totiž podle posavadního stavu historické nauky a smýšlení učených rozličným výkladům, domněnkám a sporům podléhajících; zdeť naproti vypravovati budeme o těch takových dějinách a příbězích Slovanstva, jichž po náhledu do pramenův a rozboru výpovědí svědků žádný soudný historik Slovanům zapírati a jinému národu připisovati nemůže. Tam nám šlo o vydobytí pravdy z neskladu, tytýž i hmatavého odporu rozličných kusých, matných a nedostatečných svědectví a upevnění jí, podle zákonů zdravé kritiky, na nepohnutých základech proti všelikým útokům neumění a všetečnosti; tu naproti tomu běží jediné o stručné, pořádné, světlé vyložení zpráv vůbec za podstatné částky historie Slovanstva uvažovaných a dějinám našim neodcizených, aniž kdy odcizenu býti mohoucích. Na důležitém tomto rozdílu časů, předmětů, svědkův a světlosti jejich výpovědí zakládá se rozdíl historického našeho návodu čili spůsobu přednášení věcí. Tamto nelze bylo vyhýbati se obšírnému a pracnému ohledávání nejednoho malicherného, na oko nepatrného slůvka, jména nebo svědectví, nelze bylo ujíti podrobného rozbírání mnohých, na teničké niti a v nedohledné výšce šedé starobylosti zavěšených předmětů, neboť běželo o věci veliké, o vydobytí Praslovanstva ze tmy nepaměti a zapadnutí, při čemž žádné práce a žádného nákladu času šetřiti neslušelo; zdeť na opak povinnost a snaha naše k tomu směřovati bude, abychom z prostranného pole historie slovanské, pojednou před očima našima se otvírajícího, sebrali dohromady a v pořádný celek sestavili jediné to, co k vysvětlení stavu veškerého Slovanstva v této vyměřené době znamenitě prospěšné jest, místnějšího vypravování nejedněch dějů, výprav, bojův a jiných příběhů spisovatelům historie jednotlivých slovanských národů pozůstavujíce. Na širokém a pevném základu, osnovaném v prvním okresu, dlužno nám teď aspoň ve stínu a návrhu vystaviti budovu, k jejímužto dovršení, upravení a vyšlechtění ruce jednoho člověka, jakkoli cvičné

a práce milovné, nepostačují, anobrž souhlasná a dotrvalá pilnost mnohočetných spoludělníků se vyhledává.«

Co se týče obsahu druhé částky Starožitností, dávají se v ní předkem Zprávy o Vindech, Antech, Slovanech (str. 445—483), pak následují statě o jednotlivých národech slovanských začínající se od Rusů a jdoucí až do Polabanů, v nichž se podává vždy přehled dějin toho kterého kmene od dob starších až asi do r. 1000 po Kristu, načež se klade popis sídel, ve kterých týž národ bydlel, a větví, na které se rozkládá. Na závěrku celého díla přidány jsou přílohy obsahující Svědectví o starých Slovanech, v nichž jsou výňatky ze šestadvaceti spisovatelů (od r. 444 př. Kr. až do r. 1200 po Kr.) Staroslovanstva se dotýkajících.

Toť tedy obsah celého spisu monumentálního a epochálního, jak jej Šafařík skutečně ukončil a vydal. Měl úmysl přidati ještě přehled historie těch národů, kteří v druhé době, o které Starožitnosti jednají, se Slovany sousedili, tedy Řeků, Vlachů, Arnautů, Rumunů, Němců a několika kmenů plemene mongolského; ale pro rozličné příčiny od toho úmyslu upustil, zvláště pro bázeň, »by tím přivtělením článku, dle povrchní tvářnosti do historie Slovanstva nenáležitého, spis nad slušnost nevzrostl«. Aniž toho úmyslu ve skutek uvedl, který na str. 946 pronesl: »Nám v čas dlouhého putování po polopustých nivách historie staroslovanské podařilo se v zemích oněch jinokmenovců, jakoby mimochodem, sebrati některé zrnaté klasy, k jejichž zdělení snad brzo jiná pohodlnější příležitost se naskytne«. Práce jiné naň nalehající od toho předsevzetí jej odvrátily, na velikou ovšem ujmu a škodu vědy. Než i v té formě i v tom obsahu, jak Starožitnosti před sebou máme, zůstanou ony dílem, jež každého vzdělance a učence naplní podivem a úctou před mužem, který tím budovu vyvedl, v níž veškeré Slovanstvo říkajíc pod jednou střechou shromážděno jest. Jest to kniha, kterou by každý vzdělaný a uvědomělý Slovan znáti měl, aby z ní poznal, jaké postavení světové Slovanstvu od historie vytknuto jest. Že pak kniha ta za našich dnů zvláště od mládeže ne dosti pilně se čítá, jest znamení doby, které zajisté potěšitelným nazvati nelze. Platí tu pobídka Horaciova: »nocturna versate manu, versate diurna«.

Spojil-li Šafařík ve Starožitnostech všecky slovanské národy vzhledem k minulosti dávnověké, podal nám v díle, jež nadepsáno

Slovanský národopis, obraz Slovanstva nynějšího v příčině sídel, nářečí, mluvnic, slovníků a lidnatosti. Dílo to vlastně vyvinulo se z historické mapy starého i nynějšího Slovanstva, kterou jako doplněk k Starožitnostem vydati mínil; praví sám: »Před několika lety, vydávaje první oddělení svého spisu o Slovanských Starožitnostech, zamýšlel jsem, dáti později na světlo dvojí historickou mapu, totiž pro každou dobu zvláštní, na níž by co ve knize o sídlech starých Slovanů šíře a po sobě vyloženo jest, pospolu a názorně sestavené spatřovati se mohlo. Než přistoupiv po některé chvíli k vykonání úmyslu svého brzo jsem shledal, že dotčené potřebě již jednou mapou, ovšem něco porozšířenější, dobře vyhověti se může a že na ten čas jiná mapa, jíž by se důkladnému poznání nynějšího stavu kmene slovanského, ohledem na sídla a jazyk jeho, napomáhalo, mnohem potřebnější jest, ježto zdařilé skoumání starobylosti na dokonalé známosti nynějška zakládati se musí, kterážto známost mezi Slovany našimi v plnější míře bohužel ještě pořídku se nachází.« Dne 15. prosince 1841 píše Pogodinovi, že mapa až na poslední korrekturu jest hotova, že však vysvětlující text dokonán ještě není: »Bude to malá kniha, jakési vade mecum.« Koncem ledna roku 1842 posýlá Pogodinovi otisk mapy na zkoušku dokládaje, že do konce února s textem hotov bude; v srpnu pak téhož roku poslal mu několik exemplářů knihy již na světlo vydané, k jejížto nákladu ruská akademie 500 rubly přispěla.

Národopis, jejž Jungmann v druhém vydání Slovesnosti (1846) jmenoval »zlatou knížkou, kterou by každý Slovan u sebe chovati a v paměti nositi měl«, jest nejrozšířenější a nejpopulárnější dílo Šafaříkovo. Vyšlo v trojím vydání, z nichž první rozebráno bylo za několik dní; druhé vydání (náklad 3000 exemplářů) vyšlo 1843 a třetí tuším r. 1849. Již z toho, že trojího vydání za krátký čas bylo zapotřebí, lze souditi, že Národopis vyhověl »skutečné potřebě«, ač ovšem kniha nebyla bez vad a to proto, že vůbec bez nich býti nemohla. Bylo se Šafaříkovi, jako vůbec každému při podobné práci, spoléhati na zprávy nejvíce soukromé a na dobrou vůli a znalost těch, kteří zprávy dávali; a tu se stalo, jako v takové příčině se stává, že zprávy jmenovitě z odlehlejších krajin, hlavně o Slovanech tureckých, byly méně správné a tudíž vešly některé nesprávnosti do knihy samé. Tím však užitečnost knihy, co se týče celkového dojmu a účinku, umenšena není a zajisté

valně přispěla ku vzájemnému poznání se Slovanův, zvláště tím, že hned roku 1843 Bodjanským na jazyk ruský a Dalmanem na jazyk polský převedena byla. Svrchu dotčených vad Šafařík sám si byl vědom a tušil také, že udávky jeho ve příčině nářečí právě pro někdy nespolehlivé zprávodaje (jak se to jmenovitě s ukázkou bulharštiny stalo) bez chyb nebudou; praví on sám v předmluvě strany této věci: »Snaha má směřovala především k vystavení celku, totiž souměrného, snadně přehledného obrazu polohy a rozvětvení celého kmene slovanského uprostřed jiných kmenů plemene indoevropského a severského: nikoli k tomu, abych o jedné nebo druhé větvi něco obšírnějšího a úplnějšího podal, byť to i lehčí věc byla. Tudíž hlavní péče o zevrubní vymezení sídel; naproti tomu grammatické označování řečí a nářečí i vzhled na slovesnost přidány jen co podřízené vstavky k dodání větší jasnosti celku. Mýlil by se tedy velice a za cíl házel, kdoby tyto články přísným zákonem porovnávající grammatiky a historie literatury měřiti a dle toho posuzovati chtěl: toť zajisté nebyl úkol toho času; ačkoli tím vklouzlé snad do těchto stránek omyly zastírati naskrze neminím. Z ohledů statistických udávek výslovně připomenouti musím, že jsem ode mnoha let nižádné pilnosti a práce nešetřil, abych se v tom ohledu největší možné buď jistoty buď aspoň podobnosti ku pravdě dopídil. Pročež nebudou-li se mé počty lidnatosti všudy s běžnými, třebas za úřední vydávanými srovnávati, prosím čtenáře, aby toho příčiny jinde nehledal než tam, kde jí jediné hledati sluší, totiž v povaze věci samé, nikoli v mé buď nedbě buď lehkomyslnosti. Uměl bych o tom, jakož i o některých jiných věcech, mnoho i poučného i zábavného vypravovati, kdyby to sem náleželo.«

Pomíjejíce menší pojednání historická obrátíme se k pracím Šafaříkovým o glagolici t. j. onom písmě staroslovanském, jímž posud církevní knihy katolických Dalmatinců psány jsou. Zdá se ovšem, že stať o glagolici náleží více do oboru jazykozpytného, a jest tomu skutečně tak, pokud glagolicí se vyrozumívá také řeč staroslovanská, avšak jest při glagolici také a to po výtce činiti o spůsob písma, kterým se od kyrillice či od kyrillského alfabetu liší. Jest známo, že spor o celou tu věc veden dvojím směrem a sice za prvé: kde jest původní domovina jazyka církevního? a za druhé: které obou písem je starší, či glagolice či kyrillice? Co se týče domoviny církevní řeči t. j. u kterého

kmene slovanského byl jazyk nyní vymřelý, jejž nazýváme nyní církevním, za času Cyrilla a Methoděje živým jazykem národním, trváme posud na sporech. Kopitar tvrdil, že staroslovenština náležela Karantanským Slovincům; k němu se přidružil v dřívějších létech také Miklosič, který však v novější době od toho náhledu upustil, maje nyní za to, že starocírkevní řeč byla jazykem panonských Slovanů. Avšak i tu jest ještě široké pole záhad, zdali jen v pravé Pannonii či snad i dále, snad v nynějším Bulharsku původní vlasti staroslovenčiny hledati sluší. Nechávajíce sporu o to při váze jeho vylíčíme názory Šafaříkovy o věci té, která jej po celý život zajímala a k sobě poutala.

Již v Novém Sadě začal Šafařík se zanášeti zpytováním jazyka staroslovanského. Měl tehda podle učení Dobrovského přesvědčení, že glagolice jest mnohem mladší než kyrillice; ale ovšem se neřídil ve všem míněním patriarchy slavistiky, jež vrcholilo ve výpovědi jeho: »Hlaholská abeceda jest nestvůra mnišská třináctého nebo následného století, vynález blbé mnišské hlavy. Úmysl toho kecala byl při tom, tuto abecedu tak zříditi, aby stará a podivná vypadala.« Kopitar naproti tomu měl, jak již před ním Dobner, hlaholici za starší, ač přísně vědecké důvody přivésti s to nebyl; různil se tedy v té věci Šafařík od Kopitara a tato různost byla také jedna z příčin, pro které Kopitar na Šafaříka tak zanevřel.

Zajímavo jest sledovati, kterak Šafařík, jenž zvyklý byl sám badati a sám po důvodech pátrati, při hlaholici a staroslovenštině vůbec náhledy své měnil podle toho, jak právě ve studiích svých o věci té postupoval. Jak již svrchu dotčeno, hledal původ staroslovanštiny dříve v Macedonii, o Karantanii Kopitarově, jíž se ten učenec v díle Glagolita Clozianus zastával, nechtěl ani slyšeti. Píše dne 21. února 1836 Vostokovi: »Kopitarovým hypothesám, že hlaholská abeceda jest starší než cyrillská, kteroužto prý Method po smrti Cyrillově pomocí latinských mnichů slátal a pak liturgické knihy v nářečí karantanské převedl, nikdy nepřitakám, pokud zdravý rozum míti a co dějiny jsou, rozuměti budu.« A téhož dne psal také Pogodinovi: »Kopitar svými sofismy mne domněnkám o cyrillském a hlaholském alfabetě nenakloní. Badaje a zapíraje sám sebe hledám pravdy, nikoli však bublin a kejklí.« Podobně soudí v listě daném témuž učenci dne 4. července r. 1836: »Kopitar nejsa spokojen, že hlaholský alfabet tak starým neb ještě

starším učinil než cyrillský, vyhlašuje onen nyní za praslovanský, za pozůstatek staroslovanských run.... Jsem žádostiv zvěděti, kam toto bláznovství povede. Že tomuto mínění jiné pohnutky a úmysly základem jsou, než Vy si představujete, jest jisto.«

Jakého mínění stran věci té tehda byl, vyslovil v listě daném dne 3. února 1836 Maciejowskému zaslaném: »Sostavljati pismena azbukovnaja znamená das Alphabet einrichten, construere, componere, ordinare. Zcela správně; neboť Konstantin a Metud nevynalezli písmena, nýbrž toliko řecká s některými koptickými, hebrejskými, armenskými atd. smísili a tak uspůsobili slovanštině. Vynalezeno bylo na př. sklo, porculán a jiné, nikoli však cyrillská azbuka. Nicméně může a má Cyrill vždy slouti původcem slovanského písma: tato česť se tomu muži nesmí zmenšovati. Před ním psali literami řeckými a latinskými málo a špatně; neb škrabali tajeplné runy (kněži na modly a j.); o jakémsi slovanském písmě nemůže býti vůbec řeči. Konstantin[1]) praví toliko, že chrvatští knížata v VII. století prý smlouvu s papežem vlastnoručně podepsali (rozumí se, že písmem latinským). Ale co stojí v dodatku ke Konstantinovi o cyrillské azbuce, jest mizerná mazanina jakéhosi řeckého mnicha z XIV.—XV. století. Cyrill jest a zůstane původcem slovanského písma.« Též mínění pronesl Šafařík na straně 811 ve Starožitnostech: »Konstantin (t. j. Cyrill) spojiv se (v Cařihradě) s bratrem svým Methodem obrátil zření své k národu slovanskému obšírné krajiny v Řecku a v Bulharsku zaujímajícímu a tehdáž sice již z větší částky na víru křesťanskou obrácenému, ale pro nedostatek slovanského čtení a vynaučování ještě vždy zpátky do pohanské slepoty lezoucímu, nad to v Bulhařích pod panovníky pohanskými úpějícímu. Dobře povědom jsa, s jakým prospěchem Armeni, Iberové, Syrové, Koptové a jiní jazykem od Řeků rozdílní východčané, mající své chrámy na díle v samém Cařihradě, svého přirozeného jazyka ve věcech náboženství se týkajících užívali, umínil téhož dobrodiní účastny učiniti i Slovany. K tomu cíli spořádav r. 855 dle základu řecké abecedy s přičiněním několika dílem nových, dílem z výš dotčených jazyků přiosobených písmen písmo slovanské, ve svém spůsobu nejdokonalejší, jal se bez meškání překládati čtení sv. evangelium i epištol, žaltář a některé jiné ke službám božím nejpotřebnější knihy. Dar sobě po-

[1]) T. j. řecký císař.

daný s radostí přijali Slované řečtí i bulharští; ano i sami uralští, tehdáž ovšem již poslovanění Bulharové v Moesii obměkčeni byli mocí slova božího.«

Velmi brzo však začal nabývati jiného o věci té názoru. Když v tak zvaném Evgenijském žaltáři z XI. století pocházejícím nalezeny litery hlaholské a Pogodin Šafaříka na tu věc upozornil, psal dne 12. máje 1838 onomu: »Hlaholské litery v tomto žaltáři lze na více spůsobů vyložiti. Hlaholská abeceda jest zajisté starší, než Dobrovský se domníval, ač není tak stára, jak nyní Kopitar tomu chce.« Již v těchto slovích prosvítá jakýsi již ne tak umíněný náhled o věci té, na jakém Šafařík dříve byl; když se pak více zahloubil do studia pokřesťanění Slovanů a pramenů k tomu se vztahujících, rozednívalo se mu jiné světlo, zvláště když zasloužilý Grigorovič nové výskumy v té příčině učinil; proto se také ujímal toho učence, aby ruská vláda mu povolila prostředků k druhé cestě do Albanie: »Literární nálezy jeho,« píše Šafařík Pogodinovi dne 26. prosince 1846, »a vysvětlení o Klimentovi, Naumovi a ostatních pomocnících Cyrillových a Methodových v Macedonii a Albanii jsou již nyní nad míru zajímavy, zvláště starožitné svědectví o Klimentovi jako shotoviteli nové abecedy; druhá cesta by snad ještě větší výsledky měla. Zvláště co se týče původu a rozšíření hlaholice; ač bychom nedošli úplné jistoty, přece bychom se ocitli na pevnější půdě.« A následujícího roku 1847 dne 5. prosince pronáší se: »De glagolica nondum liquet — ale nové světlo mi vychází. Videbimus.«

Věnoval-li se do té doby velikou horlivostí otázce hlaholské, neodvracel od r. 1847 od ní zřetele svého; sbíral látky k tomu předmětu, odkudkoli jí dostal, jmenovitě z Chorvatska a Dalmacie mnoho památek hlaholských ho docházelo; výsledek těch sbírek a prací jsou jeho Památky Hlaholského Písemnictví, vydané v Praze 1853, v níž podává přehled spisů hlaholicí psaných, krátkou historii písma hlaholského, velmi poučlivý rys písemnice a konečně výňatky ze spisů samých. Kterak r. 1853 ještě o původě hlaholice soudil, jde ze slov jeho v úvodě položených na str. VI.: »První částka Kopitarova učení, totiž že hlaholština mnohem starší, než Dobrovský za to měl, nabyla cestováním V. Grigoroviče, profesora kazanského (1844—1845) a archimandrity Porfyria Uspenského (1845—1846) po Turecku a objevením některých důležitých památek hlaholských dokonalého po-

tvrzení, druhá, totiž domněnka o vzniku a zárodku písmen, ještě i teď na nejistotě zavěšena jest a od budoucnosti konečného svého šťastného a spravedlivého rozeznání očekává« — pak na str. XV., »že písmo hlaholské v druhé polovici X. stol. v Macedonii, jmenovitě v Jerissu, poblíž Solunu a klášterův Athonských bylo již známé a užívané —« pak na str. XVI. a XVII., kde slova řecké legendy o sv. Klimentu jako vynálezci písma slovanského přivádí, ale písmo to ještě za hlaholici považuje. Všímal si bedlivě všeho, co k otázce té se vztahovalo; tak píše Pogodinovi dne 16. října 1853: »Pertz v Berlíně, syn slovutného vyššího bibliotekáře, právě vydal: Cosmographia Ethici, v níž hlaholskou abecedu nyní určitě a rozhodně Ethikovi (okolo r. 350) a jeho překladateli sv. Jeronýmovi (okolo 400) připisuje; avšak důvody jeho před přísnou kritikou neobstojí.« Ale čím dále bádal, tím více jeho dřívější mínění se zviklalo; svědčí o tom dopis jeho k Pogodinovi dne 23. prosince 1855: »Nebylo-li by možná, abyste mi nějaké poznámky opatřil o cyrillských rukopisech, které z hlaholských opsány byly? Musíme otázku o vzniku našich abeced nové zkoušce podrobiti, což ovšem vší opatrností a kritikou díti se má. Festina lente.«

Tím roznesla se novinami pověst, že Šafařík hlaholici za starší má než cyrillici; píše Pogodinovi dne 8. ledna 1856: »Listy veřejnými rozhlášená pověst, že hlaholštinu považuji za starší než cyrillštinu, jest nepravdivá. Já o původě hlaholštiny nic jistého nevím.« Pověst ta vznikla, když profesorem Höflerem nalezeny v kapitolní bibliotéce dne 14. listopadu r. 1855 zlomky hlaholské, o nichž Šafařík dovodil, že z doby mezi r. 863 a r. 950 pocházejí. Nález těchto zlomků dal Šafaříkovi podnět k důtklivějšímu o hlaholici badání; tak píše dne 2. února 1856 Pogodinovi: »Moje hlaholské zlomky zaměstnávají mne velmi. Nulla dies sine linea. Jest nám hlouběji do věci se vnořiti. Musí se státi světlo.« A dne 16. března 1856: »Nyní jsem se zlomky téměř hotov; tři strany jsem úplně rozluštil a faksimiloval, čtvrtá zůstane navždy neúplná. Jest to nález pro historii našich abeced a palaeografii velmi důležitý.« Dav již dne 17. prosince 1855 předběžnou zprávu o zlomcích v sezení učené společnosti, měl o nich dne 3. listopadu 1856 zevrubnou přednášku, která pak rozmnožena jsouc faksimilem, abecedou hlaholskou a transkripcí ve spisech učené společnosti a ve zvláštním otisku r. 1857 vydána jest majíc nápis: Glago-

litische Fragmente. Vida z těchto zlomků, že již v devátém anebo nejpozději v desátém století hlaholice i v Čechách rozšířena byla, nabyl o její stáří ještě pevnějšího přesvědčení a ustálilo v něm se mínění, že cyrillice jest mladší než hlaholice, ze které se ona vyvinula. Ve vydání zlomků této věci nedotýká; píše dne 22. února 1857 Pogodinovi: »Poslední osmý arch hlaholských zlomků jest v tisku. Dal jsem tam několik pokynutí pro studia palaeografická. Hádanka sama není rozřešena. Rozřešení přijde toto jaro ve zvláštním spise.«

Spis ten jest německý a jest nadepsán: »Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus« 1858. Záleží ze dvou pojednání. První bylo v náčrtkách již na podzim 1856 sepsáno, z jara 1857 vypilováno a doplněno; druhé povstalo na podzim r. 1857. V úvodě zná se Šafařík k tomu, že nynější jeho názor o vzniku hlaholice podstatou se srovnává s tím, co Kopitar již r. 1833 o věci té mínil; a když tolik roků k mínění Kopitarovu nepřistoupil, tomu na příčině byla okolnost ta, že Šafařík zvyklý byl badati sám a že Kopitar více věc uhodl než důvody světlými dokázal. Výsledky jeho badání jsou zkrátka tyto. V prvním pojednání, ve kterém se rozpisuje o stáří a vzniku hlaholice, ustanovuje se na těchto větách: vynálezcem hlaholice jest sv. Cyrill, cyrillice biskup Klement; před Cyrillem neměli Slované liter, jež by se byly hodily ku spisování knih; Cyrill složil hlaholskou abecedu již v Cařihradě a tam jí učil své pomocníky; přispůsobil abecedu svou macedonsko-slovenskému nářečí, jímž mluvil; v témž městě převedl evangelium sv. Jana na jazyk slovenský; počátky liturgie slovanské jsou ve Velké Moravě a v Panonii. V druhém pojednání šíří se Šafařík o domově hlaholice a ustanovuje se na základě velmi zevrubných badání geografických, zvláště pak jazykových na tom, že nejstarší hlaholské památky jsou psány jazykem tím, kterým Slované panonští v území knížete Kocela mluvili t. j. v území tom, které mezi Dunajem a Drávou rozloženo byvši na západu až k městu Ptuji sáhalo a střed svůj v krajině Blatenské mělo. Jazyk ten v krajinách těch a vůbec vyhynul, když obyvatelé návalem Maďarů nuceni se rozutíkali.

Toť náhledy Šafaříkovy o hlaholštině.

Nelze upírati, že Šafaříkovým báďáním mnohá stránka této otázky nového nabyla světla, avšak uzel není úplně rozvázán, zvláště co se týče domova hlaholštiny, o kterém posud náhledy

se různí jako kdysi o rodišti Homérově. Avšak ani v tom Šafaříkovi úplně přitakati nelze, co o vynalezení hlaholských písmen praví. Má totiž za to, že sv. Cyrill litery hlaholské vynalezl, an karaktery jednotlivé z rozličných abeced, na př. z phoenické, hebrejsko-samaritanské, aramaejské atd. si za vzor vzal a změniv a zjinačiv je z nich slovanskou abecedu sestavil. Tu však namane se námitka: když biskup velický, Klement, jen o několik roků později uznal hlaholici za nepohodlnou a ji řeckým t. j. řeckým poněkud zjinačeným písmem nahradil, jak lze předpokládati, žeby Cyrill, jenž z řecké provincie pocházel a řecky velmi dobře znal, tak nezručnou abecedu byl sestavil, místo aby pohodlnějšího řeckého písma byl užil? Starožitnost hlaholské abecedy bije říkajíc v oči a točkami a klikami svými ukazuje na sobě, že nemohla vynalezena býti od muže vzdělaného jen poněkud v krásných liniích si líbícího, jenž v 9. století po Kristu žil, nýbrž že pochází z doby starší a sestavena byla či lépe řečeno, se vyvíjela bez ohledu na vkus a na sličnou formu písma. Místněji tu věc zde rozebírati nelze; jen toho dotýkám, že hlaholskými literami, jak se zdá, se nám zachovala stará abeceda, jež jak nyní před očima našima jest, dobře se vyvinouti mohla ze starší řecké kursivy šestého století a rozšířena byla mezi Slovany v Macedonii, Moesii a v řeckých krajinách vůbec bydlivšími, tak že svatý Cyrill abecedy té nevynalezl, nýbrž že se mu v těch krajích již namanula, on pak že ji po Panonii a Moravě rozšířil. Klade-li se původ hlaholštiny do těch krajin a do času asi o dvě neb tři století dřívějšího než byl věk Cyrillův, pak se snadně vysvětlí, že hlaholská abeceda měla jméno bukvica, že staroslovanské buky znamená knihu a bukarь = literatus, slova to, která patrně z gothického bôka (kniha) a bôkareis odvozena jsou. Zdá se mi, že by při badáních o stáří a složení hlaholské abecedy neměl se pouštěti mimo zřetel výrok tak zvaného chronicon paschale: gentes, quae suas literas norunt: Skythae, Sarmatae atd., kde pode jménem Scythae a Sarmatae v té době nevyrozumívati sluší pravých Skythův a Sarmatův, nýbrž vykládati je sluší na Slovany. Tím ovšem nerozřeší se otázka, zdali hlaholské karaktery jsou vynález slovanský anebo cizí jen od Slovanů přijatý; ale to ovšem pochopíme — předpokládajíce totiž, že Slované již drahně časů před Cyrillem abecedu měli — proč hlaholské písmo všecky zvuky slovanštiny, jmenovitě polo-

samohlásky (jery a jeříky) a nosovky tak náležitě vyráží. Z toho zajisté jde, že nevyvinulo-li se hlaholské písmo u Slovanů pomocí řecké kursivy a bylo-li tedy přijato od národu jiného, zajisté dlouho u Slovanů v užívání bylo a poznenáhlu jen se zdokonalovalo, až konečně tak se zvukům slovanským přispůsobilo, že s to bylo, aby všecky tyto zvuky naznačívalo a vyrážšlo. —

Se studiemi staroslovanskými, do jejichžto oboru náleží také pojednání jeho: »O staroslovanských jmenovitě illyrských tiskárnách« 1842 (v Čas. Čes. Mus.): — »Pohled na pravěk hlaholského písemnictví« 1852 (tamt.) — »Die Anfänge der glagolitischen Literatur« 1854 (ve Slavische Jahrbücher), — souvisela také snaha Šafaříkova, staroslovanské litery tiskové zdokonaliti a posavadní typy neforemné jinými úhlednějšími nahraditi. Již r. 1840 dne 1. června psal Pogodinovi v příčině té: »Cyrillské typy, o které jsme se zde pokusili, jsou jen podle kresby krásné, u vyvedení jest mnoho pochybeno a třetina aspoň měla by se znova řezati. Mělby hbitý technik, jenž vkus má, rukou přičiniti. Poněvadž věc jest drahá, nelze nám zde mnoho činiti; Vaše učená společnost, jejíž sekretářem jste, měla by tu věc říditi a podporovati.« A dne 25. března 1847: »Především jest nám se snažiti, abychom Slovanštině ku cti pomohli. To jest naší hlavní úlohou. Cyrillština nás spojuje všechny: není to žádné strannické heslo. Abychom však to ke cti přivedli, musíme věc jinak začíti než posud: musíme to oživiti — posud to byla jen hračka s mrtvými relikviemi. Především času přiměřené krásné typy, pak správné tisky bez zkratků, čitelné pro mužské i ženské, jež ducha vzdělanost mají. Dejte moskevskými krasopísci vzor pro nás zde napsati. Haasovci jsou ke všemu volni a ochotni.« A dne 7. září 1847: »Vzorky nového písma poslal jsem posud jen Vám, Bodjanskému a Kunikovi. Záleží mně, aby písmo u Vás známým se stalo. Proto Vám vzorky zasýlám, abyste jimi akademii petrohradskou, Ivaniševa v Kyjevě, Grigoroviče v Kazani, pak (universitu) v Charkově a Oděse podělil .... Spůsobil jsem Haasovcům tím písmem veliké výlohy a proto bych rád, aby z Petrohradu nebo z Moskvy matrice se objednávaly. Ostatně vězte, že dvojí písmo již jest hotovo, Cicero a Garmond a sice sprosté a versalie, a že jednotlivé litery pořád ještě se opravují.« A dne 27. prosince 1847: »S cyrillským písmem jsme úplně hotovi; za

pět nebo šest dní budou nové vzorky úplně vytištěny, které na vše strany zaslati míním.« Ale neustal i potom v opravování liter cyrillských a docílil toho, že jeho typy starší nemotorné litery z tisku vypuzeny jsou.

Též o zlepšení hlaholských typů měl péči snažnou. Píše dne 9. ledna 1848 Pogodinovi: »Vyzval jsem Miklosiče, aby o nové hlaholské typy a hlaholskou chrestomathii péči měl; jinak Slované brzo čtení hlaholštiny a vyslovení liter zapomenou, jako perští magové Zend zapomněli. Neučiní-li v té věci nic — jak nebožtík Kopitar — pokusím se snad sám o ty typy.« A tak se stalo. Již v »Památkách Hlaholského Písemnictví« jsou litery úhlednější než posavádní byly; ale chystaje vydání hlaholských zlomků pražských opravil úplně starší neohrabané litery hlaholské a byl s prací tak spokojen, že 6. ledna 1857 Pogodinovi psal: »Hlaholská abeceda výtečně se podařila. Nic nemůže býti zřetelnější. —

Hlaholské studium vedlo jej také na otázku slovanských run; rozumí se samo sebou, že při nedostatku předmětů, jichžto přesnost nade všecku pochybnost povýšena jest, kladných výsledků dočiniti mu lze nebylo. Tato otázka bývala dříve mnoho na přetřes brána; známo, že Kopitar, jako před ním již Grubisich, původně glagolici považoval za runy a že také Grimma na své mínění obrátil: ale tím, že tak zvané Prilvické idoly, na nichž runám podobné nápisy jsou, za podvržené uznány byly, ztratily se jediné ukázky, podle nichž o runách slovanských souditi se mohlo. Ale runy Staroslovanům zhola upírati, byla by věc unáhlená; neboť mimo známé svědectví mnicha Chrabra, že Slované črtami a řezami hádali, sluší uvážiti také slova Thietmara Meziborského VI. 17 o nápisech na sochách Bohů v Retře; »interius dii stant manu facti, singulis nominibus insculptis«; to však rádi půjčujeme, že o této otázce posud platného úsudku pronésti nelze. Povšimnutí hodný je v té příčině přídavek, který Šafařík k pojednání polského učence »O Rozhore.kých jeskyních« v Musejníku na r. 1838 vytištěnému učinil. —

Druhá stránka učené a spisovatelské činnosti Šafaříkovy vztahuje se k literární historii a jazykovědě slovanské. Jako v historických pracích neustrnul na svědomitém ustanovení přesných dat historických, nýbrž data ta považoval jen za zevnější momenty, jimiž duch národní a lidský vůbec se zjevuje, taktéž po-

jímal historii literatury a jazykozpyt s hlediště vyššího a sice s toho, že literatura je obrazem doby a duchové činnosti národní, že doba t. j. součet historických momentů působí na tvořivost duševní a tato opět výtvory svými národnímu duchu směr vykazuje a tudíž rozhodný vliv na historický rozvoj národního života má. Velmi krásně pronáší se o této úloze literární historie v úvodě k své »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur«: »Ona otvírá vzhled mladého studujícího a nastávajícího učence v nedoměrnou říši lidské vědy a umy, vnuká vážnost k cizí zásluze a k věcem jsoucím, chrání od veškeré choravé jednostrannosti, veškeré domýšlivosti, probouzí a podporuje na společenský život přecházející účastenství v duševních snahách šlechetnější části člověčenstva. Jsou-li politické dějiny minulosti jako hřbitov, ve kterém zetlelý prach předků často klíčícímu potomstvu úrodnou jest půdou: jest historie literární jako zrcadlo, které labyrinthické cesty duchového vývoje lidského před oči stavíc pravou dráhu naleznouti učí, která tím labyrinthem vede.« Avšak stoje na tomto vyvýšeném, filosofickém hledišti nezapomněl, že zapotřebí jest dříve kriticky proskoumaný materiál snášeti jako stavivo, z kterého teprv historii literatury v pravém slova smyslu zříditi lze. Již v Jeně snášel material k dílu tomu a jako bystrým okem svým vždy veškeré Slovanstvo obzíral, tak to činil i v příčině té. Chtěl podati obraz činnosti literární celého Slovanstva a z této snahy zrodilo se dílo německy psané a r. 1826 v Budíně vydané: »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten«, v němž zápalem vlasteneckým, slohem vzletným a duchem kritickým dějiny literatur slovanských líčí. Ač kniha ta jen v málo exemplářích vyšla, z nichž větší část v zemích uherských zůstala, přece se dostalo tolik exemplářů učencům do rukou, že svět učený na literární plodnost Slovanstva upozorněn jest, která se do doby té téměř za nic vážila. Ovšem že kniha ta nepodala zevrubného přehledu literární činnosti, tak že by byla obsahovala všecky spisy kdykoli vydané, a proto také nepřistoupil k úmyslu Pogodinovu, který chtěl, by na ruský jazyk se převedla; píše dne 24. října 1836 témuž učenému Rusovi: »Mé dějiny slovanské literatury na jazyk ruský převáděti je nyní již pozdě. Kniha ta má podstatné nedostatky — jest to mladistvá práce a nyní již zastaralá. Doufám, že mi bude lze brzo nové vydání poříditi.« O těchto nedostatcích zmínil se Šafařík také v úvodě

k dílu svému; ale nicméně nedospěl k novému vydání, k němuž se nedostávalo času, poněvadž jsa zaměstknán jinými pracemi se obával, že by novému vydání tolik píle nemohl věnovati, aby je k té dokonalosti přivedl, kterou při dílech svých miloval. Teprvé syn jeho, Vojtěch, druhé vydání učinil, které r. 1869 v Praze vyšlo.

Ač v době té, jak jsme dříve poznali, namáhavými studiemi o staré historii Slovanův zaměstnán byl, nicméně pěstoval dále historii literatury, do kteréhožto oboru náleží pojednání jeho ve Wr. Jahrbücher uveřejněná »Übersicht der slowenischen Kirchenbücher« (1829), pak »Übersicht der vorzüglichsten schriftl. Denkmäler älterer Zeit bei den Südslaven« (1831). Mimo to padá do té doby jeho práce o jihoslovanské literatuře, kterou však teprvé po smrti Šafaříkově Josef Jireček 1864—1865 v Praze vydal pode jménem: »Geschichte der illyrischen und kroatischen Literatur«. Bedlivý zřetel měl zvláště ku starší době literatury jihoslovanské a bulharské, poněvadž ta doba onoho písemnictví s literaturou staroslovanskou úzce souvisí. Sem náleží především spisek jen v 30 exemplářích vydaný: »Monumenta illyrica seu Slavorum gentis Illyrici provincias incolentis omnis aevi documenta cyrillicis literis consignata. I. Diplomata. II. Inscriptiones. III. Specimina e codicibus. (1839). Jest to práce, která sloužiti měla dílem k ulehčení v dalším badání, dílem měla rozesílána býti slovanským učencům s prosbou, aby jej svými příspěvky v tomto oboru podporovali. Dále sem náleží: »Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku« v Časopise Musejním na rok 1848, ve kterémžto článku jedná o starobulharské literatuře, zvláště pak o literární činnosti pomocníků sv. apoštolů slovanských a o osudě jejich spisů za věků pozdějších. Dále: »Monumenta Serbica: Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů« vydané 1851 jen v 105 exemplářích a obsahující na 13 arších obě legendy pannonské o Cyrillu a Metoději, životopis cára Štěpána (Symeona), pak ukázky, listin, letopisů, zákonník Štěpána Dušana atd. Ačkoli Šafařík pro tento obor měl ohromný material sebraný, nedospěly Monumenta Serbica bohužel přes I. svazek a tak leží látka ta posud v pozůstalosti jeho čekajíc na vydání a vydavatele věci znalého. Sem konečně náleží pojednání v Musejníku: »Přehled nejnovější

literatury illyrských Slovanů« (1833) a »Bibliografický přehled slovanských národních písní« (1838) a mnoho drobnějších zpráv z péra jeho v témže časopise uveřejněných.

Staraje se takto s horlivostí neobyčejnou o literaturu jiných kmenů slovanských, nezanedbával literatury české, anobrž věnoval jí píli a pozornost vydatnou. Praktickou o ni péči osvědčil článkem v Musejníku na r. 1843 »Slovo o českém pravopise« a pojednáním »O spisovném jazyku československém« vytištěném ve »Hlasech« o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky«, kteréžto Hlasy Matice česká r. 1846 vydala. »Hlasy« ty měly Slováky, kteří se od společného spisovního jazyka českého odtrhovali, o škodlivosti takového počínání přesvědčiti a je pohnouti, aby se všeho novotaření zřekli a jen českého jazyka při spisování kněh užívali. Matice vším právem předpokládala, že ozve-li se v těch Hlasech také Šafařík, slovo jeho jako rodilého Slováka bez znamenitého vlivu na krajany jeho nezůstane. Šafařík soukmenovcům svým řekl, ovšem šetrně, pravdu psav mimo jiné: »Nepřirozená se mi ta novota vidí, poněvadž nevyplývá z nynějšího stavu rozumové osvěty a duševné vzdělanosti Slováků co pouhé pokračování, co nový, vyšší stupeň její, nýbrž pochází pouze z theoretických, spekulativních zásad, snažících se bezohledně a mermomocí vkořeniti se do života jich neznajícího a proti nim se zpouzejícího, nespoléhá na positivném historickém základu, nýbrž pouze na idealním samolibě podstrčeném podstavku, nevíže budoucnosť s minulostí, nýbrž je naprosto přetrhuje, nevede zvolným, mírným, povážným krokem dále a napřed, nýbrž velí se vraceti s opomenutím všeho, co posud jinými cestami a prostředky na poli literární osvěty pracně nabyto, k samému prvopočátku — od Iliady k abecedě. Čest a chvála obecné mluvě lidu slovenského v horním Považí a v celém Slovensku, kde ona na svém místě jest: než jazyk náš spisovný společnou snahou ušlechtilejších duchů trojvětvého našeho kmene v běhu půlpátastoletí zdokonalený a obohacený jazyk, jenž milé Slováky v dlouhém prodlení času, neustálém kolotání osudů, v přenebezpečných na ně se z rozličných stran valících vichřicích duševnou krmí krmil a před mravným spuštěním i odnárodněním se uhájil, není povrhel: jest on faktickou mocností, jest reálním světem, máť i on svá práva, jichž bezeškodně

přerušovati, máť své ostny, jichž bezbolestně dotýkati se nelze. Že by nynější politické položení Slováků, že by stupeň jejich rozumné i mravné osvěty tak kvapného vykročení z posavádní dráhy, odřeknutí se všeho společně s Čechy a Moravany pracně nabytého dědictví, zboření celého starého stavení až do samých základův a podjetí se o novou budovu požadoval, že by nemožné bylo prostonárodní literatury mezi Slováky v posavádním spisovném jazyku docíliti, o tom se přesvědčiti nemohu.« — Ač Šafařík v obšírném pojednání svém na škodlivost toho odštěpenství se všech stran ukazoval, přece tušil, že volání jeho zůstane marným, jelikož neuvážlivosť slovenských spisovatelů již příliš daleko pokročila, aby najednou ustáti mohla. Toto své tušení vyjádřil na konci svého pojednání: »Možná, že všecky naše vřelé žádosti a přání o zachování jednoty budou marné a neplatné, že rozdvojení a rozdrobení jest neodvratné, že začaté násilné trhání se mimo nadání bude dovršeno, že půlpátastaletá velebná budova spisovného jazyka a literatury na Slovensku bude kvapným překotem do kořen zbořena a nová nikdy nedostavena: tehdáž nám pamětlivým, že na této zemi nevždycky vítězství dochází to, což lepšího a spravedlivějšího jest, nýbrž že naopak často, přečasto lepší věc obětí horší se stává, nezbude nic, než zahaliti ducha svého do pláště oddání a zvolati s mudrcem Utickým: victrix causa diis placuit, sed victa Catoni!«

Znamenitě se zavděčil literatuře české vydav r. 1840 s Palackým obranu nejstarších památek literatury naší: »Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache, Libušas Gericht, Evangelium Johannis, Der Leitmeritzer Stiftungsbrief, Glossen der Mater Verborum«. Účinek byl ten, že přesnost Libušina Soudu byla obecně uznána, že sám J. Grimm dne 10. října 1840 Šafaříkovi psal: »Už tedy Vaší prací to vše zjištěno k radosti naší a bezstarostně nyní čerpati budeme z pramenů těch.« Slyšeti zvláště nyní často, že Šafařík obranou gloss ve Mater Verborum znamenitého omylu se dopustil, avšak kdo tu výtku činí, zajisté si nepovšímnul slov, kterými Šafařík stať o glossách těch zavírá, kdež dosti zřetelně své mínění napověděl: »So schätzbar uns die Glossen erscheinen, indem sie uns manches alte und sonst unbekannte oder längst veraltete Wort erhalten haben, so können wir doch unmöglich annehmen, dass dieselben frei von allen Mängeln und Versehen wä-

ren.... Der Gebrauch dieser Glossen erheischt demnach in einzelnen Fällen sorgfältige Prüfung und kritische Vorsicht.« O Kralodvorském rukopise nepsal leč úvod k německému překladu, který hrabě M. Thun pořídil a roku 1845 pode jménem »Gedichte aus Böhmens Vorzeit« vydal. Od té doby, co se zanášel se studiemi Libušina Soudu, vracel se vždy po chvílkách k badáním o staročeské literatuře a měl účastenství ve skoumání starších spisů českých, ve které Jungmann, Čelakovský a Hanka se uvázali, jichžto práce vyšly ve spisech učené společnosti české, ku kterýmžto pracím přispěl Šafařík těmito pojednáními: 1. O nejstarších rukopisech českého Žaltáře (čteno v učené spol. dne 20. října 1840). 2. Život pána Ježíše Krista (čteno dne 3. listop. 1842). 3. Evangelium sv. Matouše s výkladem (čteno 1. února 1843). Pojednání ta tištěna jsou ve spisech učené společnosti české a vyšla také ve zvláštním otisku r. 1842 a 1845 pode jménem: »Rozbor staročeské literatury«. K tomu se druží článek v Musejníku na r. 1847: »Klasobrání na poli staročeské literatury« obsahující zlomky legendy o XII. apoštolech a Alexandreidy; krom dotčených zlomků vydáno ještě troje pokračování těchto sebraných klásků r. 1848, 1855. Též do literatury bratří českých se zahloubil a ze studií těch vydal po smrti Šafaříkově Jos. Jireček v Musejníku: Blahoslavova filipika proti nepřátelům vzdělání vyššího v Jednotě Bratrské (1861); — Bratra Jana Blahoslava historie bratří českých (1862); — Studie o Petru Chelčickém (1874).

Nabyvše přehledu prací Šafaříkových v literární historii slovanské vypočteme ještě práce jeho v oboru jazykovědy. Uvážíme-li, že mládí jeho padá do doby, kde srovnávací jazykozpyt teprvé jen ostýchavě k životu se prodíral, jest se nám diviti té pružnosti ducha, kterou on do ústrojí jazykového vniknul, a to tím více, čím více také do studií historie, literatury a starožitností slovanských pohřížen byl. Ovšem věděl, že studia starožitností bez znalosti jazykovědy se nedaří, jakož zřetelně o tom se pronesl r. 1839 v listě k Pogodinovi: »Bez důkladných vědomostí jazykozpytných nelze ve starožitnostech nic pořídití.« Ale nicméně považoval jazykovědu také za vědu samostatnou a též v příčině té se osvědčila genialnost ducha jeho, jenž rychle pojímaje do samého jádra věci zasahoval. On pojímal jazyk za orga-

nismus s životem národním srostlý, jenž jsa živý také se mění jako obecný život národu. Zajímavo jest, že on v době té, když Nejedlý a jeho nášlapníci chtěli, aby jazyk český na vzorech věku Rudolfinského ustrnul a zkřehnul, proudivou sílu životní jazyka za oprávněnou hlásal, psav dne 3. února 1823 Vojtěchu Sedláčkovi: »Jedině mrtvé řeči jsou neproměnitedlné; živý živého národu jazyk tím samým živ jest, že se mění; a ti, kteří jej mezemi zvyku některého věku ohraditi chtí, tajemství života nepojali, jehož bytost jest působení, úkaz, proměna.« Považuje jazyk za organismus uznává také, že lze jej vážiti o sobě, že však pokročilá věda jazykozpytná povznésti se musí na methodu srovnávací, kterou se zákony příbuzných jazyků určují. Názory o věci té vyslovil r. 1847 v Časopise Čes. Mus.: »Až do konce minulého věku a vyplynutí čtvrté olympiady tohoto století zavírali se nejslovútnější jazykozpytci při svém skoumání do oboru jazyka jednoho kmene a rozmanitých jeho nářečí tak přísně, že sobě zřídka dovolili, zření své k jiným jazykům, více nebo méně příbuzným, s tím úmyslem obrátiti, aby umělým jich přirovnáním temné, jinak nepochopitelné stránky domácího vysvětlili. Co na této cestě od nejdůmyslnějších duchů dosaženo býti mohlo, dokázali u našinců Dobrovský, muž o jazykozpyt náš velikých, nepominutedlných zásluh, u Němců Adelung a nade všecko slovútný Jakub Grimm.« Dotýkaje pak zásluh Boppových o srovnávací zpytování jazyků indoevropských praví, že se »odvážil jeden z největších a nejdůmyslnějších duchů našeho věku, jemuž dáno bylo obsáhnouti badáním svým mnohem větší počet přerozmanitých jazyků lidských, nežli všem jeho předchůdcům, Vilém z Humboldta, povznésti se na nejvyšší stupeň mluvovědy, na onen totiž, s něhož již všickni jazykové lidští v jistém smyslu jen co výstřelky, odstínky a úlomky všeobecného jazyka lidského se považují.... K označení pokroku ve mluvovědě tré nebo čtvero jmen postačuje, Dobrovského pro nás Slovany aneb Jakuba Grimma pro Němce co původců rozumného jazykozpytu na stanovišti kmene, Boppa co zakladatele mluvobadání na stanovišti jazyka celého člověčenstva.... Jakož o skutečném povznesení se slovozpytu za našeho času nade všecky předešlé věky nepochybujeme, tak také nemůžeme potlačiti v sobě té pevné naděje, že někdy, až Aristoteles, Carus a Humboldt, totiž filosof, fysiolog a jazykozpytec v jedné osobě se zjeví, hlubším vniknutím do tajemství

jazyka lidského a odhalením ukrytých posavad svazků mezi souvislým a souměrným zárodkem lidských představ a slov, i sama filosofie, zvláště dušesloví a logika nejen nového neočekávaného světla nabude, nýbrž navždy v pevnější a nepohybnější, než posavad, půdě se zakotví.«

Tak se v duchu jeho spojila jazykověda s vědou o duchu lidském vůbec a jest podivno, kterak záhy již hluboce do podstatné povahy jazyků slovanských vniknul. Do doby jeho panovalo téměř výhradně mínění, že všechny jazyky slovanské se zrodily nebo vyvinuly ze staroslovenštiny jako z matky společně, čím bližší tedy některý jazyk slovanský jest formám staroslovenštiny, tím starší že jest. Proti tomuto mylnému mínění psal Šafařík již r. 1833 ve spise: »Serbische Lesekörner oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart«, ve kterém důkaz vede, že srbština již tehda byla nářečím samostatným, když staroslovenština ještě žila a bujněla, a že nynější slovanská nářečí, ne-li v pradobě, tedy aspoň tehdáž, když v evropské historii se zjevují tedy v 5. století úplně již vyvinuta byla. Ale nebylo mu v tomto spise pouze činiti o ten důkaz, nýbrž probral starosrbské hláskosloví a tvarosloví tak důkladně a tak vědecky, že spis ten posud velikou cenu do sebe má. Avšak uznával důležitost církevního jazyka pro slovanský jazykozpyt již za mládí svého a věnoval jeho studium píli neunavnou. Vnikaje také zároveň do ústrojí ostatních jazyků slovanských poznával pilným čtením, že slovná zásoba jazyků těch vyrostla z kořenů, z nichž mnohé všem jazykům slovanským společny jsou. Za tou příčinou začal již v Novém Sadě sbírati material ku kořenosloví čili k etymologii slovanské; material k vůli tomu nashromážděný obsahuje výpisky ze všech řečí slovanských nevyjímaje ani mluvu Polabanů v moři germánském utonulých.

Bohužel, že jako k jiným pracím tak také k této nedospěl; podle ukázek, které se nám zachovaly v několika článcích vytištěných v Časopise Musejním, vidíme, čeho jsme očekávati mohli a citíme, co jsme ztratili tím, že dílo to ve skutek uvésti nemohl. Jako žádný před ním v Čechách znal Šafařík jazyky slovanské a jako žádný před ním osvojil si přesně vědeckou methodu srovnávacího jazykozpytu a s toho stanoviska psány jsou jeho jazykozpytné práce, jak sám pravil r. 1847 v úvodě ku pojednání: Výklad některých grammatických forem v jazyku slo-

vanském: »Porovnávající mluvovědou rozřešeny již nejedny záhady jazyků indoevropských; z ní jiné, neméně důležité a ještě odročené otázky a úlohy někdy žádoucího vyložení dojdou. I slovanský náš jazykozpyt odnikud jinud, leč z nepřebraného tohoto pramene zvelebení svého a zdokonalení očekávati nemůže. Jak dalece se jazykozpyt náš za zasloužilého Dobrovského povznesl, který se první odvážil z těsných mezí domácího nářečí vykročiti a všecken jazyk, všecky různomluvy celého kmene slovanského v jedno zahrnouti: tak dalece, ba ještě mnohem dále se opět povznese, až naši slovanští mluvobadači s touž soudností a známostí věci z těsných mezí jazyka svého kmene vykročí a všecky hlavní jazyky indoevropského plemene v kolo svého zpytování potáhnou. Není úmysl můj aniž síla má k tomu stačí, abych se i sám o tu takovou těžkou úlohu pokusil: než k dokázání i možnosti i potřeby a výnosnosti její poněkud přispěti se ovšem zavázána cítím. K tomu, pouze k tomu směřuje nový článek tento, jakož i všecky předešlé.« Jazykozpytné práce Šafaříkovy jsou pravé perle v oboru této vědy, které české literatuře znamenitou ozdobou jsou. Jsou pak tyto: »O tvoření slov zdvojováním kmene« (Časopis Musea 1846); — O šíření časoslovných kořenů a kmenů vsouváním souhlásek (tamtéž 1846); — O přetvořování hrdelních souhlásek (tamt. 1847); — Výklad některých gramatických forem v jazyku slovanském (tamtéž 1847); — Výklad některých pomístných jmen u Bulharů (tamtéž 1847); — Mluvozpytný rozbor čísloslova (tamtéž 1848): — O skloňování cizojazyčných jmen (tamtéž 1852). A konečně sem vztahovati sluší: »Počátkové staročeské mluvnice« (1845) proto, že mluvnice sepsána jest s ustavičným zřetelem na jazyk staroslovanský, čímž gramatika staročeská postavena na výši nauky té doby a teprvé získán pevný základ ku srovnávání s jinými jazyky. Šafařík sepsal tuto mluvnici jako úvod k Výboru staročeské literatury rychle, za několik neděl a proto někteří v ní leccos pohřešovali; ale sám ukazoval roku 1860 k tomu, že to není úplná mluvnice, nýbrž jen počátkové k ní; »Jest to jen nástin gramatiky nikoli gramatika; toho nepovažují někteří posuzovatelé a křivdu mi činí. Velikých sbírek svých k staročeské gramatice ani jsem tam úplně neužil a syntaxi vynechal. Byl to vrh smělý, ale potřebný.«

Objemný duch Šafaříkův zasahoval téměř do všech odvětví vědy slovanské, zvláště do těch, které se starožitnosti toho národu dotýkají. Jen právnictví nechával stranou, jelikož se mu přípravných studií nedostávalo a jiná zaměstnání jemu nedovolovala, aby nahradil, k čemu za mladších let přihlížeti lze nebylo. Když Maciejowski ho roku 1830 požádal, aby jemu při spisování jeho díla: Historya prawdodawstw Slowjańskich nápomocen byl, vyznal svou k tomu nedostatečnost upřímně řka: »Jakkoli si přeju, bych mohl podporovati Vaše krásné a prospěšné předsevzetí všemi svými silami, jest mi přece nemožné vyhověti všem Vašim mně kladeným požadavkům a žádostem. Uznáte zajisté mé omluvy platnými, pomyslíte-li laskavě, že jen skrovných vědomostí právnických mám neb snad žádných....« Když pak v Praze spisy starší literatury české probíral, četl také prameny starého práva českého, při kterémžto čtení poznenáhlu do látky právnické vnikal. Dokladem na to jest jeho pojednání o vdání v českém právě svrchudotčené (str. 108). Důkladná znalost ducha i látky jazyků slovanských zvláště pak sečtelost v pramenech staršího práva českého byla příčinou, že ministerium spravedlnosti Šafaříka r. 1849 povolalo do Vídně a jmenovalo jej předsedou komise, která ustanoviti měla juridicko-politickou terminologii, aby soudy a politické úřady rovnoprávnosti jazykové šetřiti a ji zachovávati mohly. Práce té komise vydána pokud se týče češtiny r. 1850 ve spůsobě německo-českého slovníku, jenž nadepsán jest: Juridisch-politische Terminologie. Deutsch-böhmische Separatausgabe.[1])

[1]) Pravidla, kterými se členové českého oddělení komise spravovali, vyložil Šafařík v předmluvě k tomu slovníku takto: »Die Mitglieder der böhm. Section mussten nothwendig ausser den für das Ganze als Regel und Richtschnur aufgestellten Principien, auch noch den historischen Bildungsgang und den gegenwärtigen Zustand ihrer Mundart und Literatur genau berücksichtigen, wenn sie alle Schwierigkeiten mit Erfolg bekämpfen, allen gerechten Anforderungen genügen und eine praktisch brauchbare Arbeit liefern wollten. Diese Schwierigkeiten wird man leicht ermessen können, wenn man bedenkt, dass es sich in dem gegenwärtigen Falle nicht darum handelte, eine juridisch-politische Terminologie für eine ursprünglich und rein slavische d. i. aus slavischem Volksleben, slavischen Bildungselementen naturgemäss und stetig sich fortentwickelnde Gesetzgebung festzusetzen oder zu ordnen, sondern, dass es galt, Tausende von bereits fertigen juridischen und politischen Kunstwörtern auf einmal adäquat und mit der schärfsten Begriffsbestimmung aus dem Deutschen ins Slavische zu übertragen, das ist aus einer Sprache, welche bereits an Überbildung und Verkünstelung zu leiden anfängt und sich zu

Práce při skládání terminologie právnické pohnuly Šafaříka, že se vrátil ke studiím práva slovanského aspoň tím směrem, že starší prameny toho práva kriticky rozebíral. O zaměstnání tom svědčí jeho pojednání v Musejníku r. 1854: Krátká zpráva o statutu Poljickém,[1]) v níž také stručný náčrtek pramenů práva slovanského podal. Avšak jazykozpytné práce, jmenovitě badání o hlaholštině a časté churavění byly na příčině, že v oboru právnictví slovanského více nevydal, ač v pozůstalosti jeho dosti látky v příčině té obsaženo jest.

Podobnou právnické terminologii práci ujal Šafařík, která se týče vědeckého názvosloví v češtině. Známo, že již počátkem tohoto století vlastenci čeští se snažili jazyk český vědeckými názvy opatřiti; byla to snaha chvalitebná, avšak purismus, který v ní vládl, zavedl snahu tu někdy až na zámezí směšnosti, ano

viel, namentlich in der neuen Gesetzgebung in künstlich ausgeprägten starren und abstracten Formen, Formeln und Phrasen bewegt, in ein Idiom, welches noch treu am ursprünglichen Naturtypus hängt und deshalb seine Stärke vorzüglich in der Darstellung concreter, das Abstracte versinnlichender Gedankenformen äussert. Zu dieser allgemeinen in der Natur der Aufgabe, also im Wesen der Sache liegenden Schwierigkeit trat für das Böhmische noch der scheinbar günstige, aber in der That die Arbeit sehr erschwerende Umstand hinzu, dass zwar die Böhmen aus den älteren Zeiten, d. i. aus der Periode von der Mitte des XIV. bis zum ersten Viertel des XVII. Jahrhunderts, eine reichhaltige, juridische Literatur und somit eine kunstgerecht ausgebildete juridische Schriftsprache besitzen, die ihren Gipfelpunct in den Schriften Všehrd's und Koldin's erreicht hat, dass gleichwohl diese ältere juridische Literatur und Schriftsprache seit der Verdrängung der böhm. Sprache ans den Gerichten, Ämtern und Schulen dem böhm. Volke beinahe gänzlich fremd geworden ist, so dass neuere Schriftsteller es bequemer finden, moderne Ausdrücke buchstäblich nach dem Deutschen ohne Mass und Ziel zu bilden, als nach guten alten Wörtern bedachtsam zu suchen und sie in Umlauf zu setzen. Die Mitglieder der böhm. Section hielten es für ihre Pflicht, hier den einzig richtigen Weg einzuschlagen und unbeirrt zu wandeln, d. i. den älteren, gleichsam naturwüchsigen Sprachvorrath, soweit er bei dem grossen Unterschiede der Zeiten und der Bildung noch haltbar und lebenskräftig ist, als historische Basis unverrückt fest zu halten und dem neuen nur dann, wenn er sich in begrifflicher und lautlicher Beziehung stichhältig erwiese, Geltung zu gestatten . . . . Denselben Mittelweg, d. h. Vermeidung aller Extreme, suchte man in Bezug auf den Purismus einzuhalten: man war toleranter, wo es sich um Wörter handelte, welche zumeist nur in gebildeten Kreisen, in der Wissenschaft und Literatur und hier bereits eine gleichsam europäische oder weltliche Geltung haben . . .«

[1]) Poljíca (neutrum pluralis) jest krajina v nynější Dalmacii v kraji Splětském; náleželo ku krajině Poljické dvanáct obcí, které ve středověku námořným loupežnictvím se zabývaly a proto od sousedů nenáviděny a stíhány byly.

každé vědecké slovo mělo býti nahrazeno slovem českým. Nad to více překládal každý vědec názvy na česko jak tomu rozuměl, anebo i nerozuměl, poněvadž nebylo autority, které by se všichni byli podrobili. Tak nastala ve vědeckém názvosloví českém neustálenost a libovůle, které pokroku vědeckému zajisté neprospívaly. Hraběti Lvu Thunovi náleží zásluha, že tato neurčitosť a kolisavosť z vědeckého názvosloví českého se odstranila, an jako ministr vyučování r. 1851 nařídil v Praze komisi, která vědecké názvy české přesně ustanoviti měla, aby vědecké jmenovitě školní knihy stejné pojmy také stejnými slovy vyjadřovaly a posavádní libovůle a různost z nich se vyobcovaly. Předsedou té komise ustanoven byl Šafařík a výsledek byl, že r. 1853 v Praze vydán jest: Německo-český Slovník vědeckého názvosloví. Jest to práce, »u nás snad ne dosti známá i vážená; měla tu vzácnou zásluhu, že v ní poprvé učiněna zkouška od mužů povolaných, aby učiněn byl konec nechutné strakatině v českém názvosloví, bez níž nemůže býti, kde vyšších škol domácích jako regulativu a prostředku k tradici ustálené mluvy vědecké není, leč každý znovu sám, o druhém často ani nevěda, sobě pomáhá a nuzně tvoří.«[1])

Šafaříkův veliký duch ustavičně práci na práci ze sebe vydával. Jest však litovati, že také mu bylo podjímati práce, které jej od vlastní vědy jeho buď si jen na čas odtrhovaly. Tím se stalo na velikou škodu vědy, že několik prací vědeckých nedokončil. Z pozůstalosti jeho viděti jest, že sebral ohromný material k historické topografii zemí slovanských, k zevrubné kartografii krajin balkánských, avšak práce ty zůstaly nedokončeny. Jako před ním Dobrovský sbíral Šafařík také velmi pilně příspěvky k slovanskému etymologikon, v nichž obsaženy jsou výpisky ze všech slovanských jazyků nejen živoucích, nýbrž také ze staroslovenčiny, anoť i zbytky jazyka polabských Slovanů, jež v starých listinách zemí polabských hledal. Též chová jeho pozůstalost vzácnou látku k palaeografii slovanské, přípravné práce k novému vydání národopisu jeho: bohužel, nebylo jemu lze, sám rukou svých přičiniti, aby z těchto již v Novém Sadě začatých sbírek díla okrouhlá vytvořil. Zůstaly nedokončeny, rovněž jako život apoštolů slovanských a spis o bratřích českých, ku kterýmžto oběma pracím velmi pilně látku sbíral. —

[1]) Slovník Naučný sv. 9, st. 11.

Jsa vědě své s celou duší oddán nestaral se, vyjímaje rok osmačtyřicátý, o politiku a politickou agitaci. V době před rokem dotčeným bez toho nebylo politického ruchu v Rakousku a každý Slovan a »vlastenec« byl považován za panslavistu, na které starostlivá policie bedlivé oko měla. Známo, že tehda v »černých kabinetech« poštovských listy se otvíraly a proto byl Šafařík i v listech soukromých velmi ostražitým, aby z panslavismu stíhán býti nemohl. Z toho se vysvětluje, že v listech Pogodinovi daných takové náhledy projevuje, z nichž souditi lze, že se otevření svých listů na poště obával. Tak na př. psal Pogodinovi r. 1842 o listě, který mu Bodjanski byl poslal: »Zdálo se mi, že jeho fantasie byla poněkud rozpálena, což mladosti jeho připisuji. Mluví o věcech jako na př. o slovanstvu, o knihovně českých vlastenců, kterých neznám a znáti nechci. Vy víte, že jsem prostý, suchoparný gramatikář, antiquář a filolog, který o ničem neví a věděti nechce. Já jemu sice takové přemrštěnosti, módní blouznění a fantasie za zlé neberu, ale jiní, kteří jeho listy čtou, mohli by jim špatně rozuměti a je špatně vykládati.«

Jako ve vědě jen od důkladného vzdělání a práce neúmorné dobré prospěchy očekával, tak se odvracoval od počínání politikářův, o nichž soudil, že je více mladistvá blouznivosť než zralosť rozumu studiemi i zkušenostmi nabytá vede. Psal v té příčině r. 1843 Pogodinovi: »V Lipsku se vydávají Jahrbücher der slavischen Literatur, mnoho od nich neočekávám (to pravím jen Vám); samé to lapání, blábolení a politisování bez důkladných studií jednotlivých a positivních záležitostí. Sed furor et rabies agitat intra et extra muros. A konečně moudrost Mosiga z Aerenfeldu v jeho spise: Slawen, Russen, Germanen. Tito studentíci chtějí světy bourati a tvořiti. Vae nobis! Quid prodibit? Mus. Semo tamo — toť obraz věku.«

Když pak po roce 48tém nastala tuhá reakce a v Rakousku obnoven pokus josefinské centralisace a germanisace, štítil se Šafařík ještě více než dříve všeho politisování; věda, že policie má sítě své rozestřeny všudy a že nehodno bylo, mnohým důvěřovati, uzavřel se sám v sobě, vyhýbal se společnostem a byl téměř všeho obcování prost, tak že i rozličné pověsti o příčinách, za kterými se vzdaloval, po Praze kolovaly. Zajímavý jest v té příčině list, který dne 1. října 1856 Pogodinovi poslal: ».... Narážíte ve svém posledním listě, že má psaní jsou tak krátka a

prázdna. Snad jest tak. Sed non omnia possumus omnes. Začíná pro mě a okolo mne býti prázdno a ticho, snad ne bez mé viny, jestli vůbec při tom jaká vina. Tempora mutantur et nos in illis. Vy, drahý příteli víte, že moje láska k Vám a k naší přirozené národnosti nezměnitelna jest a zůstane: avšak o tom, co v životě dosíci lze a po čem tedy snažiti se máme, mám nyní, velikými zkušenostmi posledních let poučen, na díle názory jiné. Národy se pachtí po tom, co svobodou, konstitucí atd. nazývají. Myslím, že z toho vždy dostanou tolik, kolik jim panovníci udíleti ráčí. Národy domáhají se utvrzení a vyvíjení své národnosti. Myslím, že i v té příčině dosáhnou toho, co jim vůle panovníků dopřeje. Jak mnohem šťastnější by lidé byli, kdyby na tom své naděje stavěti chtěli! Neboť všecko ostatní přání a snažení jest marné, daremné a bezplodné. Co se našich slovanských národů dotýče, padl jim nestejný los; mnozí z nich jsou chudobní a slabí, ale všickni mohli by býti šťastni, kdy by se tím spokojili, čeho jim prozřetelnost usoudila, a kdyby po nemožném a nedostížitelném nebažili. Vždyť »miseri sunt mortales« — to znali a cítili vzdělaní Řekové a mocní Římané stejnou měrou — nostrates pak mortalium miserrimi, quoniam pauperrimi. Bez politické samostatnosti musejí se všudy jazykové a národnosti skrovnou měrou působnosti a idyllickým štěstím spokojiti. Zvelebujte a povznášejte tedy dále statně a mužně ve svém velikém a mocném Rusku jazyk, literaturu a vědu, my také nepřestaneme zde totéž, pokud lze, pro svou řeč, literaturu a vědu činiti. Zisk bude na obou stranách. To není toliko názor můj; to bylo již učením našeho velikého básníka a mistra Kollára. A na tom chceme býti spaseni.«

Šafařík nebyl dosti tvrdou povahou, aby se byl mohl pouštěti do bojů politických; churavosť tělesná, k tomu přirozená měkkost povahy a trpké zkušenosti v Uhrách i v Čechách nabyté, ustálily v něm přesvědčení, že, kde není politické samostatnosti, také národ k samostatnému rozvoji své individuality dospěti nemůže. Doba tuhého absolutismu Bachovského zajisté jej v tom přesvědčení utvrzovala, tak že úzkostlivost jeho ve příčině té patrně se ukazovala, když návaly duševní choroby jej napadaly. Lišil se u věci té znamenitě od Palackého: tohoť vedla v politice neoblomná energie, Šafaříka pak nepřekonatelná melancholie. Ale horoucí láska k Slovanstvu a zvláště k národu českému jej ne-

opustila až do posledního dechu života a snad i jej oblažila naděj r. 1860, že Čechům přece ještě svítá šťastnější budoucnost....

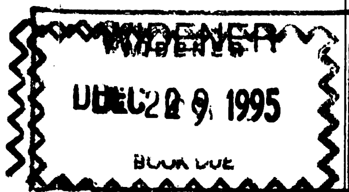
Končíce rozpravu svou o životě Šafaříka přejeme sobě, aby práce naše nebyla považována za nějakou lues Bowelliana, za upřilišování a nadsazování chvály, nýbrž za výron vřelé úcty a vděčnosti vzdané mánům muže, nad nějž větší posud z národu českého v novější době se nezrodil a jemuž po boku jen Palacký stojí. Jako dříve Götheho ve Výmaru, navštěvovali příchozí v Praze Šafaříka, aby velikého slavistu osobně poznali, tak že si často stěžoval, jak mnoho času těmi návštěvami ztrácí.[1])

Šafařík byl postavy mohutné a souměrné; hlas jeho byl sice zvučný, ale příjemný a schopný, plynností svou všecky city vyrážeti, jemnost mysli a rozbouřený hněv. Rovněž jeho oko, v němž obyčejně hlubokost důmyslného badatele a jemnost šlechetného lidumila zářila a kdo jen jednou do toho oka se podíval, jak živ nezapomněl výrazu jeho. Ač učený svět uznáním mnohonásobným jej poctil, přece jej zdobila milá skromnost a nic mu nebylo tak protivno, než-li vypínavost cechovských učenců. Jsa vyznamenán řády štítil se je veřejně nositi a stálo to rodinu, jak J. Jireček vypravuje, dlouhého přemlouvání, než-li ho přiměla, aby při slavnostných příležitostech s nimi se ukázal. Cizí zásluhy uznával rád a upozornil několikráte ruskou akademii na slovanské učence, aby je členstvím svým poctila, aniž se ostýchal vytýkati nevděčnost vida, že pravá zásluha uznána není: »Kalajdovič,« píše r. 1843 Pogodinovi, »zasloužil pomník; nevděk a neuctění, jež ho zastihly, jsou pro nepředpojatého nejlepším důkazem Vašich intelektuálních a morálních poměrů.« Jungmanna zpomíná vždy vděčně a uctivě nazývaje jej obyčejně »velemistrem«, aniž Dobrovskému nelaskavost jeho odplácel stejnou měrou, uznávaje při každé příležitosti veliké zásluhy jeho o vědu slovanskou; též o Kopitarovi, jenž zapomenuv se nad důstojností vzdělance a učence kalem uličným Šafaříka pošpinil, pronesl se r. 1857: »Ke Kopitarovi nikdy jsem se nepřátelsky nechoval a nepřátelství jeho proti mně jsem mu odpustil.« V úsudcích, i když chváliti nemohl, užíval výrazů mírných; tak psal Pogodinovi r. 1850 o Kollárově Staroitalii Slavjanské: »Jsou to učené — fantasie« a o

[1]) Jednou jej, jak J. Jireček vypravuje, navštívil bývalý ministr menšího státu německého, který Šafaříka přesvědčiti chtěl o výtečnosti Němců a podřízeném po volání Slovanů.

Bohyni Slávě téhož spisovatele pravil r. 1839: »taková díla spůsobují jen zmatky. Co v nich nového a pravdivého jest, lze na archu vypsati. Ostatní jest pravý Rudbekismus. Neznaje ani sanskrtu ani staroslovenštiny ani mythologie důkladně chce nyní quantitatem incognitam per incognitam určiti.« Přečet přednášky Mickiewiczovy o slovanské literatuře, ve kterých se bujná fantasie velikého básníka místo přesného badaní zjevuje, napsal na exemplár svůj: »Somnia Mickiewiczii«. Spravoval se zásadou r. 1842 vyslovenou: »Své myšlénky a úsudky jiným vtírati a vnucovati, kteří jsou jiného smýšlení než já, bylo a jest ode mne vzdáleno.« Hlubokost citu jeho rovnala se vznešenosti názoru jeho o důstojnosti života lidského, o idealismu a Bohu. Ač zvláštními studiemi filosofickými kromě za mládí svého se nezanášel, přece byl pravým filosofem, mudrcem, v jehožto duchu všecky nesrovnalosti života ve vyšší idei o celosti života urovnání nalezly, jakož již r. 1820 Palackému psal: »Celost života jest mi žádostí a péčí.« Proto vždy snažil se po celku, jemuž náležeti chtěl jako činný, prospěšný úd vniternou silou, nikoli pouhým zevnějším spojením; psal v tom smyslu r. 1821: »Mně naposledy lhostejno, býti zpodním neb vrchním kamenem v tom stavení, které sobě národ můj na památku staví, jest-li jen staveno a dostaveno bude.« Byl geniálním stavitelem; položil mohutné, neotřesitelné základy a pokud žil, kladl kámen na kámen, aby stavba do výšky se pnula; budoucnost snad leccos na tomto stavení opraví, leccos k němu přičiní, ale tvůrčí myšlénka mistrova vždy při tom bude vůdkyní a vzorem. Blahořečiti, věru blahořečiti sobě může naše doba, že jí popřáno v Šafaříku spatřiti muže, v němž ideál čistého člověctví individualostí slovanskou se zjevil, muže, o němž, pokud věda, humanita a šlechetná snaha v lidstvu nevymrou, v pravdě potrvají slova: Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt!

WIDENER
1995

3 2044 021 246 665